रयत शिक्षण संस्थेचे,

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

- नॅक पुनर्मूल्यांकन 'A' ग्रेड (अति उत्कृष्ट) ▪ ज्युनिअर कॉलेज 'A' ग्रेड
- Website : www.sgm.org.in ▪ Email : sgmkarad@yahoo.com

ALL HUMAN BEINGS ARE BORN FREE AND EQUAL IN DIGNITY

सद्गुरू

सन २०१४-२०१५

।। कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती सोहळा ।।

कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती सोहळ्यात मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे **मा.इंद्रजित देशमुख साहेब**

कर्मवीर जयंती सोहळ्यात मार्गदर्शन करताना कार्यक्रमाचे अध्यक्ष मा.ॲड.रविंद्र पवार साहेब

कर्मवीर जयंती सोहळ्यात अहवाल वाचन करताना कार्याध्यक्षा **डॉ.सौ.नंदिनी रणखांबे**

कर्मवीर जयंती सोहळ्यात स्वागत प्रास्ताविक करताना मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** व मान्यवर

कर्मवीर जयंती सोहळ्यात उपस्थित विद्यार्थी, श्रोतागण

कर्मवीर जयंती सोहळ्यात उपस्थितांचे आभार प्रकट करताना जनरल सेक्रेटरी **प्रविण मोरे**

कर्मवीर जयंती सोहळ्यात ज्योत आणणेसाठी कुंभोज, जि.कोल्हापूरकडे प्रस्थान प्रसंगी मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने**, रजिस्ट्रार **आर.वाय.गायकवाड**

कर्मवीर ज्योतीचे स्वागत करताना मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** व प्राध्यापक

सन २०१४-२०१५

सद्गुरू

''स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद''

॥ कर्मवीर ॥

रयत शिक्षण संस्थेचे

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

'सद्गुरू' नियतकालिक । सन २०१३-२०१४

संपादन समिती

- **अध्यक्ष**
  प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
- **प्रमुख संपादक**
  प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे
- **सहसंपादक**
  डॉ.रेश्मा दिवेकर (मराठी विभाग)
  प्रा.सचिन जाधव (हिंदी विभाग)
  प्रा.सुहास गोडसे (इंग्रजी विभाग)
  प्रा.सौ.सीमा चव्हाण (संस्कृत विभाग)
  प्रा.सौ.सुजाता मोहिते (प्रतिबिंब)
  प्रा.भगवान मोहिते (विज्ञान विभाग)
  प्रा.सौ.माधुरी कांबळे (वाणिज्य विभाग)
  प्रा.एच.के.काळे (ज्यु.उपप्राचार्य)
  श्री.व्ही.डी.हुलवान (ग्रंथपाल)
  श्री.आर.वाय.गायकवाड (प्रबंधक)
  श्री.बाजीराव पाटील (मुख्य लिपिक)
  श्री.विवेक भोज (आशु.लिपिक)
- **मुद्रक**
  प्रिंट ओम ऑफसेट
  २६९ ब/२, दौलतनगर, सातारा
  फोन.: ०२१६४-२३४०४९
- **अक्षर संधान**
  टाईप इनोव्हेटर्स
  मोती चौक, सातारा.
  फोन : ०२१६२-२३४३७२
- **मांडणी**
  प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे
  सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड
  मोबा : ९४२०६२७३४५
- **रेखाचित्रे**
  श्री.अरविंद कोळी
  नागेवाडी
- **मुखपृष्ठ**
  प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे

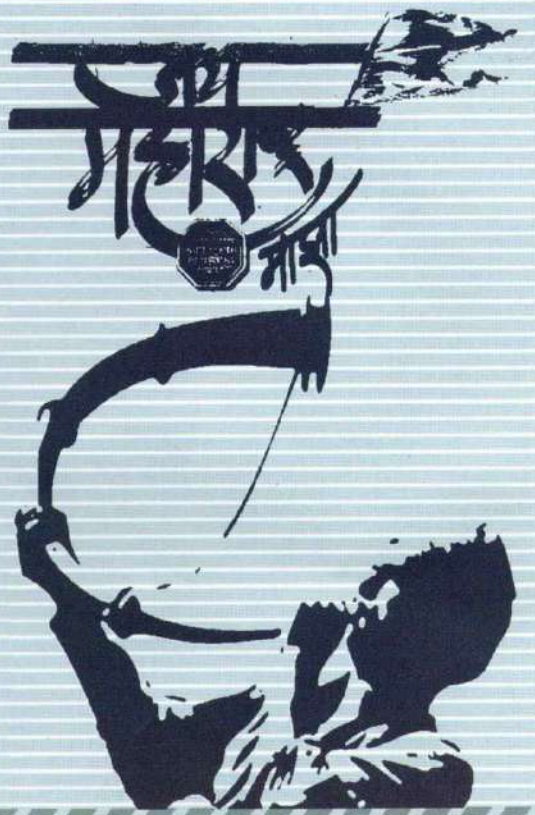

अध्यक्षीय...

कराड हे पुण्यानंतर विद्येचे माहेरघर म्हणून ओळखले जाऊ लागले आहे. एका बाजूला करवीर नगरी व दुसऱ्या बाजूला सातारा नगरी शिक्षणाची उत्तुंग शिखरे असणाऱ्या व ऋषितुल्य शाहू महाराज व कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्या आचार विचारांच्या व प्रेरणेच्या वेलीवर उमललेल्या कराडसारख्या शिक्षणाच्या पंढरीत या महाविद्यालय रूपी फुलाचा सुगंध पुणे, सातारा, कोल्हापूर, सांगली, रत्नागिरी व सोलापूर जिल्ह्याच्या पश्चिमेकडील भागातून पसरलेला आहे. आज ज्युनियर विभागाकडील विशेषत: विज्ञान विभागाकडे वरील जिल्ह्यातून येणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा ओघ वाढू लागला आहे. 'सद्गुरू गुरूकुल पॅटर्न', स्पर्धा परिक्षा मार्गदर्शन केंद्र, पोलीस भरती केंद्र, कुकरी प्रशिक्षण, ब्युटी पार्लर प्रशिक्षण, फॅशन डिझायनिंग, अनेक सेल्फ फायनान्सिंग कोर्सेस, सिनिअर व ज्युनिअर विभागाकडील विद्यापीठ व बोर्ड यांच्याशी सुसंगत असणारे परिक्षा निकाल, विद्यार्थिनींची अद्ययावत राहण्याची व सुरक्षिततेची असणारी चोख व्यवस्था, पारंपारिक शिक्षणाबरोबर दहा अधिक दोन स्तरावरील व्यवसाय मार्गदर्शन बी.सी.ए., बी.सी.एस., बायोटेक, बी.कॉम, आय.टी. सर्व सोयींनी युक्त अभिजित पतंगराव कदम क्रिडा संकुल, प्रशस्त इन्फ्रास्ट्रक्चर अभ्यासिकेची स्वतंत्र व्यवस्था, परीक्षा भवन, होतकरू व गरजू विद्यार्थ्यांना आर्थिक मदत, प्लेसमेंट सेल अशा अनेक विध सेवा सुविधा या महाविद्यालयातून देत असताना सातत्याने भविष्याचा अंदाज घेवून विद्यार्थ्यांच्या व काळाच्या मागणीप्रमाणे सेवा उपलब्ध करून देण्यावर रयत शिक्षण संस्थेचा व पर्यायाने महाविद्यालयाचा भर आहे.

वरील सर्व प्रकारच्या सेवा विद्यापीठ अनुदान आयोग, शिवाजी विद्यापीठ, रयत शिक्षण संस्था, पश्चिम महाराष्ट्रातील खेडी-पाडी असंख्य पालक, विद्यार्थी व शिक्षक यांच्या प्रेरणा मार्गदर्शन व सहकार्याने देत असताना मनस्वी आनंद होत आहे.

प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
एम.एस्सी.पीएच.डी.(केमिस्ट्री)

जो वस्तीला आला... त्याला ताटातला घास दिला...!

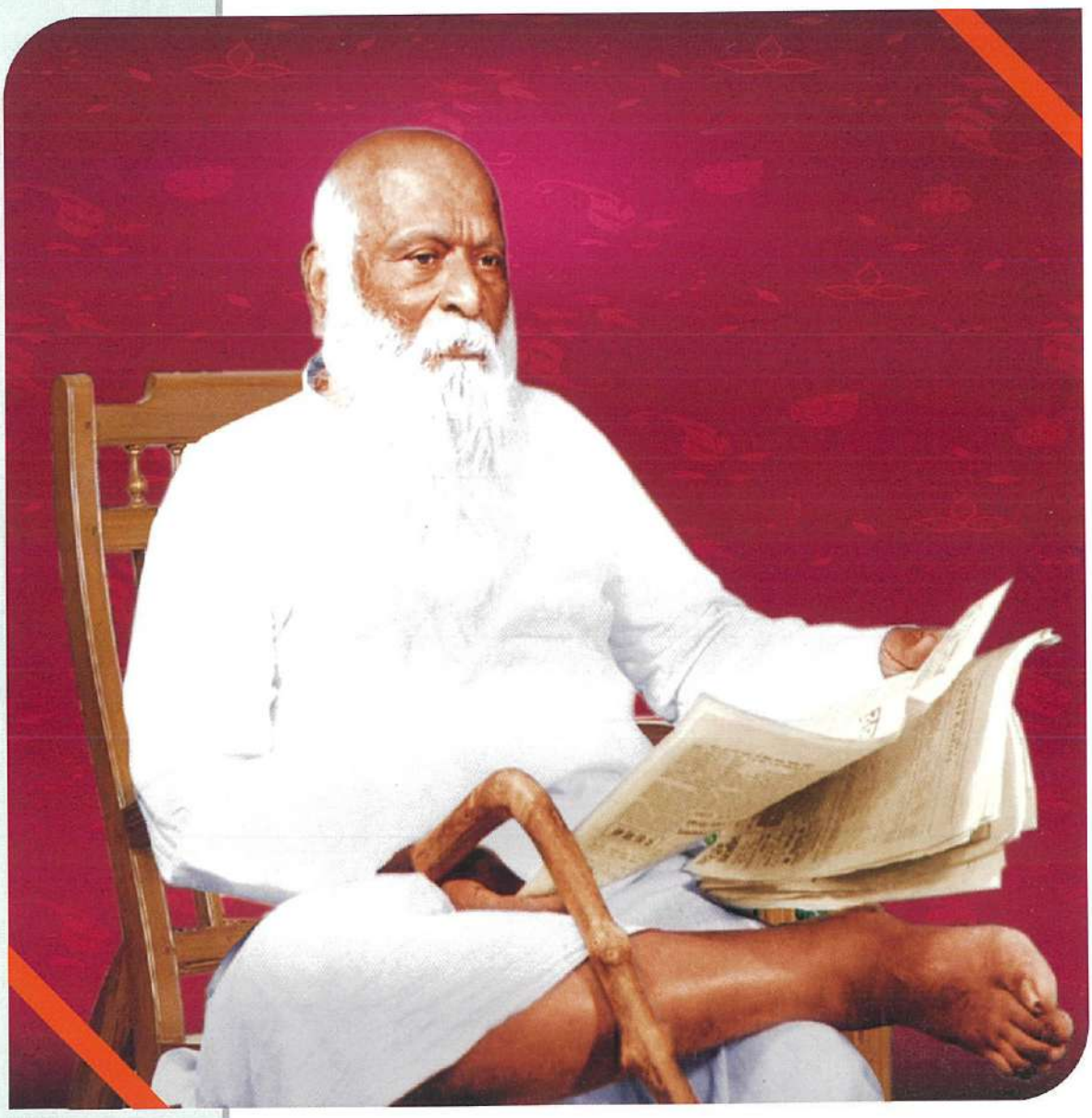

रयत शिक्षण संस्थेचे संस्थापक

पद्मभूषण डॉ.कर्मवीर भाऊराव पायगौंडा पाटील

(२२ सप्टेंबर १८८७ - ९ मे १९५९)

सन २०१४-२०१५

सद्गुरू

गोपाला गोपाला । देवकीनंदन गोपाला ।।

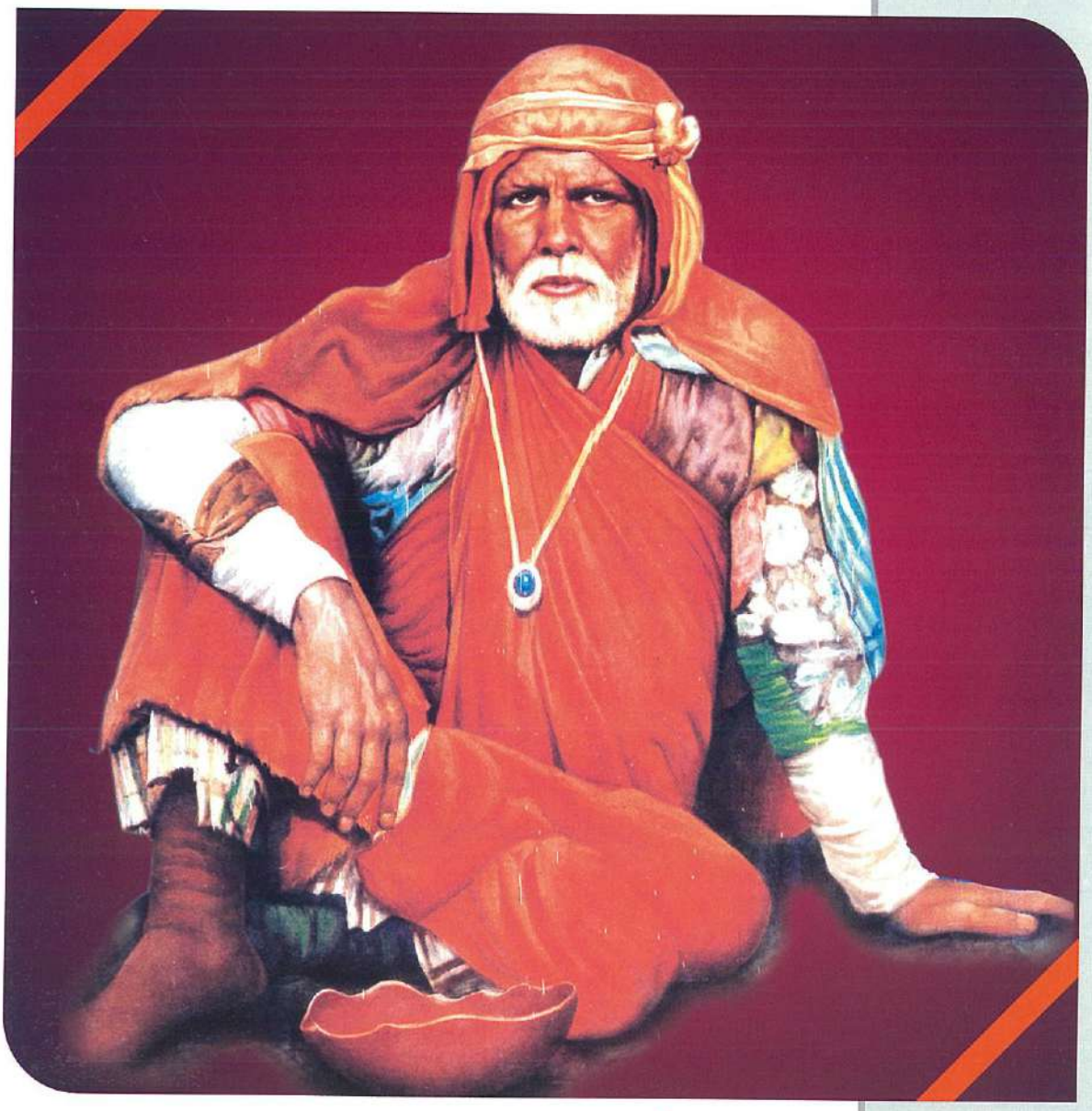

सद्गुरू गाडगे महाराज

डेबूजी झिंगराजी जाणोरकर

(२३ फेब्रुवारी १९७६ - २० डिसेंबर १९५६)

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ रयत शिक्षण संस्थेचे मान्यवर ॥

प्रेरक शक्ती

मा.खासदार शरदचंद्रजी पवार

अध्यक्ष, रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा.डॉ.अनिल पाटील

चेअरमन

रयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा.आमदार डॉ.पतंगराव कदम

अध्यक्ष

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

सेवा निवृत्ती/नेट, सेट परीक्षा/एम फिल/पीएच.डी.

प्रा.एस.एच.मोहिते (समाजशास्त्र) यांचा सेवा निवृत्ती दि. ३१-५-२०१४ निमित्त सत्कार करताना मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व सहकारी प्राध्यापक

प्रा.पी.वाय.भोसले (गणित) ज्यु.विभाग यांचा सेवा निवृत्ती दि. ३०-९-२०१४ निमित्त सत्कार करताना मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व सहकारी प्राध्यापक

प्रा.सौ.के.एस.भोसले (मराठी विभाग) ज्यु.कॉलेज सेवा निवृत्ती दि. ३१-१२-२०१४ निमित्त सत्कार करताना मा.प्राचार्य व ज्यु.विभागाचे उपप्राचार्य श्री.एच.के.काळे

प्रा.सौ.अरूणा पाटील
(रसायनशास्त्र)ज्यु.कॉलेज
सेवानिवृत्ती दि. ३१-५-२०१४

प्रा.विकास गायकवाड
(इलेक्ट्रॉनिक्स)
नेट उत्तीर्ण

प्रा.आशपाक नदाफ
(इलेक्ट्रॉनिक्स)
नेट उत्तीर्ण

प्रा.अमोल गावडे
(समाजशास्त्र)
सेट उत्तीर्ण

प्रा.कु.सुप्रिया सुळे
(हिंदी) एम.फिल
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ

प्रा.कु.अयोध्या यादव (वाणिज्य)
एफ.फिल
शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर

प्रा.डॉ.संभाजी बिरांजे (तत्वज्ञान)
शिवाजी विद्यापीठाची
पीएच.डी.

प्रा.डॉ.सतीश धनवडे (समाजशास्त्र)
शिवाजी विद्यापीठाची
पीएच.डी.

प्रा.डॉ.प्रविण तळेकर (भूगोल)
शिवाजी विद्यापीठाची
पीएच.डी.

प्रा.डॉ.अश्विनी तातुगडे (इंग्रजी)
शिवाजी विद्यापीठाची
पीएच.डी.

प्रा.डॉ.संभाजी सावंत (इंग्रजी)
शिवाजी विद्यापीठाची संशोधक
मार्गदर्शक म्हणून मान्यता

प्रा.डॉ.गिरीष कल्याणशेट्टी (इंग्रजी)
शिवाजी विद्यापीठाची संशोधक
मार्गदर्शक म्हणून मान्यता

प्रा.डॉ.नंदिनी रणखांबे (इतिहास)
मुक्तागिरीच्या मुक्तांगण
तर्फे नव दुर्गा सन्मान

प्रा.डॉ.अरूण शिंदे (मानसशास्त्र)
शिवाजी विद्यापीठाचीसंशोधक मार्गदर्शक
म्हणून मान्यता मराठी मानसशास्त्र
परिषदेवर सहसचिव पदी निवड

प्रा.सुहास गोडसे (इंग्रजी)
लघुशोध प्रकल्प
अनुदान रू.१,७५,०००/-

प्रा.डॉ.उत्तम मोरे (रसायनशास्त्र)
लघुशोध प्रकल्प
अनुदान रू.२,६०,०००/-

प्रा.डॉ.रमेश पोळ
पुणे-पेपरवाचन
आंतरराष्ट्रीय सेमिनार

प्रा.डॉ.रेश्मा दिवेकर
पुणे-पेपरवाचन
आंतरराष्ट्रीय सेमिनार

मा.ॲड.रविंद्र पवार यांची रयत शिक्षण संस्थेच्या मॅनेजिंग कौन्सिलच्या सदस्यपदी निवड झाल्याबद्दल सत्कार प्रसंगी मा.डॉ.पतंगराव कदम साहेब प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व मान्यवर

मा.प्राचार्य डॉ.गणेश ठाकूर यांची रयत शिक्षण संस्थेच्या सचिव पदी निवड झाल्याबद्दल त्यांचा सत्कार करताना मा.डॉ.पतंगराव कदम, मा.अनिल पाटील व मान्यवर

महाविद्यालयाचे
कुशल संघटक, कर्तव्यदक्ष,
तत्पर निर्णयक्षम आदरणीय

प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने यांचे समवेत
'सद्गुरू' २०१४-१५ चे संपादक मंडळ

श्री.आनंदराव जाधव (सैदापूर) यांनी महाविद्यालयास १००० स्क्वेअर फुट क्षेत्रफळ (जमीन) दान केल्याबद्दल महाविद्यालयाचे प्राचार्य यांचे समवेत संस्थेचे सचिव **मा.डॉ.गणेश ठाकूर** यांचे हस्ते सत्कार

श्रीमती इरूमजहाँ नझीर खान एम.एस्सी २ प्राणीशास्त्र, शिवाजी विद्यापीठात प्रथम आल्याबद्दल कुलगुरु व सिक्कीमचे राज्यपाल **मा.श्रीनिवास पाटील** यांचे हस्ते ५० व्या दिक्षांत समारंभात सत्कार

अवंती आबा पानस्कर बी.एस्सी भाग ३ गणित शिवाजी विद्यापीठामध्ये द्वितीय क्रमांक प्राप्त केल्याबद्दल **मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** यांचे हस्ते सत्कार प्रसंगी **प्रा.डॉ.जे.डी.यादव, प्रा.एस.ए.पाटील**

आदर्श शिक्षक व आदर्श सेवक पुरस्कार/सन्माननीय निवड

प्रा.वामन पाटील यांना स.गा.म. कॉलेजचा 'आदर्श शिक्षक' पुरस्कार सत्कार प्रसंगी मा.प्राचार्य, मा.ॲड.**रविंद्र पवार** व **मा.किसनराव पाटील** (घोणशीकर)

ज्यु.कॉलेजचे उपप्राचार्य **प्रा.एच.के.काळे** यांना स.गा.म.कॉलेजचा 'आदर्श शिक्षक' पुरस्कार सत्कार प्रसंगी

ज्यु.कॉलेजचे **प्रा.सौ.बी.व्ही.थोरात** यांना स.गा.म.कॉलेजचा 'आदर्श शिक्षक' पुरस्कार सत्कार प्रसंगी

श्री.डॉ.अरूण सकटे (OS) यांना स.गा.म. कॉलेजचा 'आदर्श प्रशासकीय सेवक' पुरस्कार म्हणून सत्कार

श्री.के.ए.बागवान लायब्ररी यांना स.गा.म.कॉलेजचा 'आदर्श सेवक' पुरस्कार सत्कार

स्थानिक व्यवस्थापन समितीवर निवड झाल्याबद्दल **श्री.अशोकराव जाधव** यांचा सत्कार करताना **मा.किसनराव पाटील**

स्थानिक व्यवस्थापन समितीवर निवड झाल्याबद्दल **प्रा.डॉ.एस.आर.सावंत** यांचा सत्कार करताना **मा.सुभाषराव कदम**

स्थानिक व्यवस्थापन समितीवर निवड झाल्याबद्दल **प्रा.आर.एस.देशमुख** यांचा सत्कार करताना **मा.सुभाषराव कदम**

स्थानिक व्यवस्थापन समितीवर निवड झाल्याबद्दल **प्रा.एस.बी.पोरे** यांचा सत्कार करताना **ॲड.सदानंद चिंगळे**

प्रा.डॉ.एस.आर.सावंत
माजी विद्यार्थी सेवा संघाचे
कार्याध्यक्ष पदी निवड

प्रा.एस.टी.साळुंखे
माजी विद्यार्थी सेवा संघाचे
सचिव पदी निवड

प्रा.डॉ.रमेश पोळ
माजी विद्यार्थी सेवा संघाचे
खजिनदार पदी निवड

प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे
माजी विद्यार्थी सेवा संघाचे
सन्माननिय सदस्य म्हणून निवड

प्रा.दत्तात्रय जाधव
माजी विद्यार्थी सेवा संघाचे
सन्माननीय सदस्य म्हणन निवड

संपादकीय...

प्रिय वाचक,

'सद्गुरू' नियतकालिकाचा अंक आपल्या हातात देत असताना मला अतिशय आनंद होत आहे. शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूरच्या कार्यक्षेत्रातील सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज ची ओळख ही अतिशय वेगळी आहे. ग्रामीण भागाची ओळख असणाऱ्या या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या अंगी संस्कृती नसा-नसातून भिनली पाहिजे. म्हणून आमचा विशेष प्रयत्न असतो. मग भविष्यात ते कोणत्याही क्षेत्रात कार्यरत असू दे, संस्कृतीचे दर्शन हे नक्कीच घडल्याशिवाय राहणार नाही.

'सद्गुरू' च्या अंतरंगात मराठी, हिंदी, इंग्रजी, संस्कृत या चार भाषेंच्या सहकार्याने बिंब व प्रतिबिंब च्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या साहित्यिक अवष्किाराला वाव देण्यासाठी जाहिरातींच्या भाडिमारा व्यतिरिक्त शुध्द साहित्य साधनेची जपणूक करण्याच्या हेतूने ही प्रेरणा दिली जाते. बिंब या विभागात सिनिअर महाविद्यालयातील पदवीस्तरापर्यंत अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या साहित्य साधनेच्या माध्यमातून साहित्याचे अधिकांश प्रकार हातळण्याचा प्रयत्न केला जात असतो तर प्रतिबिंब च्या माध्यमातून पदवी पूर्व व पदव्युत्तर स्तरावर अध्ययन करणाऱ्या कवि लेखकांच्या साधनेस दिलेली संधीच होय. सन २०१३-२०१४ या शैक्षणिक वर्षात कु.साधना कुंभार, कु.मेघा बकरे बी.ए. भाग १ हिंदी यांनी घेतलेल्या सिने व तमाशा कलावंत मंगलाताई बनसोडे यांच्या 'तमाशा ही जीवन है' या मुलाखतीस शिवाजी विद्यापीठ महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेतील द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले तर अल्ताफ बारगीर बी.ए.भाग ३ इंग्रजी यांच्या 'IP Addresses Internet Protocol या Informative' साहित्यास तृतीय क्रमांक मिळाला.

'सद्गुरू' चे अंतरंग विद्यार्थी पूरक नानाविध उपक्रमांनी सजलेले-नटलेले आहे. श्रीमती इरूमजहाँ नझीर खान एम.एस्सी २ शिवाजी विद्यापीठात प्राणीशास्त्र विषयात सर्व प्रथम. शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता यादीत कु.मिनाज मुल्ला एम.ए. राज्यशास्त्र, कु.पूनम साठे एम.ए. समाजशास्त्र, कु.अवंती आबा पानस्कर बी.एस्सी ३ गणित शिवाजी विद्यापीठात द्वितीय क्रमांक तर अभिजीत जयसिंगराव काळे बी.एस्सी ३ फिजिक्स विद्यापीठात १० क्रमांक. शिवाजी विद्यापीठ मेरिट स्कॉलरशिप प्राप्त विद्यार्थी अनुक्रमे कु.देवकर प्राप्ती संभाजीराव बी.सी.एस ३, कु.स्वप्नाली सुरेश पाटील बी.एस्सी २ इलेक्ट्रॉनिक्स तसेच कु.सायली देशमुख बी.सी.एस ३, शिवाजी विद्यापीठाच्या गुणवत्ता यादीत नववा क्रमांक. शिवाजी विद्यापीठाचे डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर जन्म शताब्दी योजना बी.ए. पारितोषिक प्राप्त कु.दोडमणी लयाबा देवाप्पा तसेच शिवाजी विद्यापीठ 'Late ganesh sitaram kanetkar memorial Prise', व 'Gurudeo Ranade Prise' प्राप्त वाघमारे शनिकुमार दादासो. ज्युनिअर कॉलेज इयत्ता १२ वी (विज्ञान) राज्यात तृतीय क्रमांक, सातारा जिल्ह्यात प्रथम क्रमांक व गणित विषयात १००/१०० गुण मिळविणारी कु.आकांक्षा संजय नलवडे स्वच्छ भारत अभियान अंतर्गत तालुका व जिल्ह्यात प्रथम येऊन राज्यपातळीवर निवड झालेला 'स्वच्छता मित्र करंडक' जिंकणारा उन्मेष उध्दव पाटील १२ वी (विज्ञान) याने स्वत:च्या नावाबरोबर महाविद्यालयास एका उंचीवर नेवून ठेवण्याचे अभिनंदनीय कार्य केले आहे.

सद्गुरू अंकाचे अंतरंग फुलविणारे सर्व लेखक, कवि, संपादक मंडळातील माझे सर्व सहकारी, प्रिंट ओमचे व्यवस्थापक व त्यांचे सहकारी आणि आम्हा सर्वांना वेळोवेळी मार्गदर्शन करणारे महाविद्यालयाचे मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने या सर्वांच्या ऋणातच राहणे मी पसंत करेन.

प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे
एम.ए. बी.एड.सेट पीएच.डी.(हिंदी)

संपादकीय

भावपूर्ण श्रध्दांजली

- **मा.ॲड.रावसाहेब शिंदे** – चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा
- **मा.आर.आर.पाटील (आबा)** – माजी उपमुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य
- **प्रा.डॉ.एम.जी.कदम** – इंग्रजी विभाग प्रमुख आणि चेअरमन इंग्रजी अभ्यास मंडळ शि.वि.कोल्हापूर
- **मा.मुरली देवरा** – माजी केंद्रीय मंत्री, भारत सरकार
- **मा.सितारा देवी** – नृत्य विशारद, कोलकाता
- **मा.गोपीनाथ मुंडे** – केंद्रीय मंत्री, भारत सरकार
- **मा.पुरूषोत्तम अभ्यंकर** – अभिनेता दूरदर्शन
- **मा.सदाशिव अमरापूरकर** – अभिनेता, मराठी व हिंदी चित्रपट सृष्टी
- **मा.देवेन वर्मा** – विनोदी अभिनेता, हिंदी चित्रपट सृष्टी
- **मा.बॅ.ए.आर.अंतुले** – माजी मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य
- **मा.ॲड.भास्करराव शिंदे** – माजी आमदार, कराड
- **मा.उदयसिंह गायकवाड** – माजी मंत्री, महाराष्ट्र राज्य
- **मा.चंद्रकांत खोत** – जेष्ठ साहित्यिक
- **मा.वसंत गोवारीकर** – थोर भारतीय शास्त्रज्ञ
- **मा.प्राचार्य एस.डी.मोहिते (रणखांबे)** – माजी ऑडिटर,रयत शिक्षण संस्था,सातारा.
- **मा.गोविंदराव पानसरे** – कॉम्रेड
- **मा.सदाशिवराव मंडलिक** – खासदार

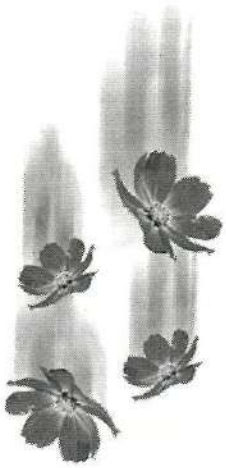

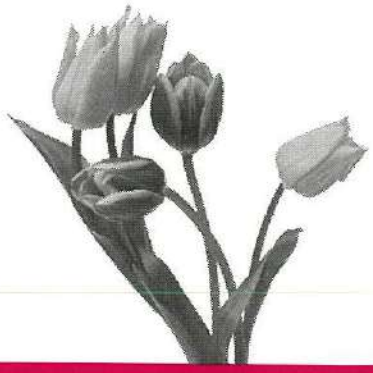

''स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद''

।। कर्मवीर ।।

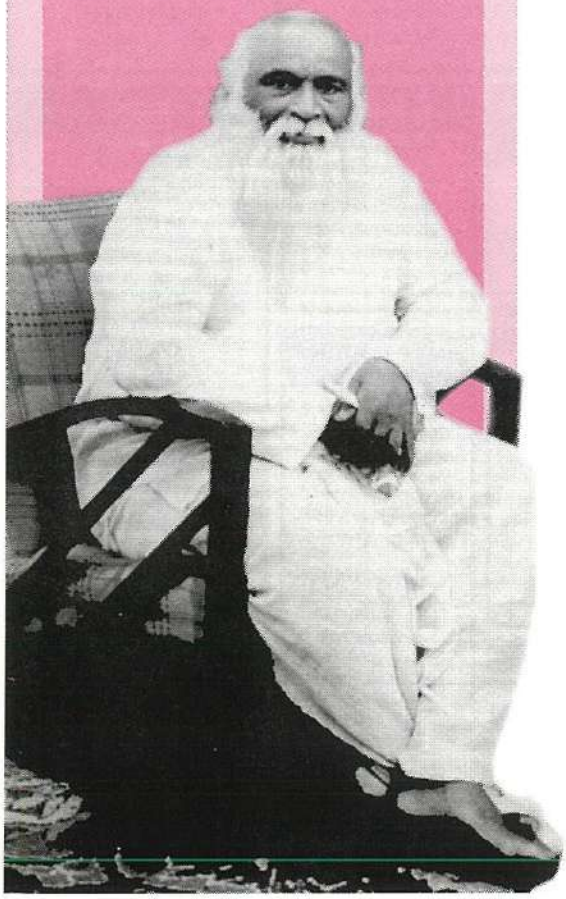

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

चेअरमन

- **मा.आमदार डॉ.पतंगराव कदम**

सभासद

- **मा.सचिव, रयत शिक्षण संस्था,सातारा**
- **मा.डॉ.अनिल पाटील**
- **मा.ॲड.रविंद्र केशवराव पवार** (सदस्य)
- **मा.विठ्ठलराव रघुनाथराव जाधव** (सदस्य)
- **मा.ॲड.सदानंद नारायण चिंगळे** (सदस्य)
- **प्रा.राजेंद्र सोपानराव देशमुख** (प्राध्यापक प्रतिनिधी)
- **प्रा.डॉ.संभाजी रामचंद्र सावंत** (प्राध्यापक प्रतिनिधी)
- **प्रा.संतोषकुमार बलभिम पोरे** (प्राध्यापक प्रतिनिधी)
- **श्री.अशोककुमार केशव जाधव** (शिक्षकेतर सेवक प्रतिनिधी)
- **मा.यु.जी.पाटील** (निमंत्रित)
- **मा.मधुकर गोविंद सावंत** (निमंत्रित)
- **मा.किसनराव पाटील** (निमंत्रित)
- **मा.जितेंद्र हिंदुराव डुबल** (निमंत्रित)
- **मा.अतुल सुभाषराव कदम (मुकादम)** (निमंत्रित)
- **मा.उपप्राचार्य, ज्युनियर कॉलेज विभाग**

सचिव

- **मा.प्राचार्य, सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड**

सद्गुरू
सन २०१४-२०१५

प्रगतीच्या पाऊल खुणा

गुणवत्ता प्राप्त शिक्षक/सन्माननीय एम.फिल/पी.एच.डी./सेट/नेट

प्रा.वामन पाटील
प्रा.सौ.बी.व्ही.थोरात
प्रा.एच.के.काळे (उपप्राचार्य)
डॉ.अरूण सकटे
श्री.के.ए.बागवान
यांना स.गा.म.कॉलेजचे आदर्श शिक्षण आदर्श प्रशासकीय सेवक आदर्श सेवक पुरस्कार प्राप्त
प्रा.डॉ.नंदिनी रणखांबे
यांना कराड मुक्तांगणाचा नवदुर्गा सन्मान

प्रा.कु.अयोध्या यादव (वाणिज्य) - शिवाजी विद्यापीठाची एम.फिल पदवी प्राप्त
प्रा.कु.सुप्रिया टापसे (हिंदी) सावित्रीबाई फुले, पुणे विद्यापीठ एम.फिल पदवी प्राप्त
प्रा.अमोल गावडे (समाजशास्त्र) सेट पास
प्रा.विकास गायकवाड (इलेक्ट्रॉनिक्स) नेट पास
प्रा.आशपाक नदाफ (इलेक्ट्रॉनिक्स) नेट पास

डॉ.संभाजी बिरांजे (तत्वज्ञान)
डॉ.प्रविण तळेकर (भूगोल)
डॉ.सतिश धनवडे (समाजशास्त्र)
डॉ.अश्विनी तातुगडे (इंग्रजी) यांना शिवाजी विद्यापीठाची सन्माननीय पी.एच.डी

स्थानिक व्यवस्थापन समिती सन्माननीय निवड

डॉ.संभाजी सावंत
प्रा.राजेंद्र देशमुख
प्रा.संतोषकुमार पोरे
श्री.अशोककुमार जाधव
मा.उपप्राचार्य
ज्यु.कॉलेज
(निमंत्रित)

माजी विद्यार्थी सेवा संघ कार्यकारिणी निवड

प्रा.डॉ.संभाजी सावंत (कार्याध्यक्ष)
प्रा.सुरेश साळुंखे (सचिव)
डॉ.रमेश पोळ (खजिनदार)
प्रा.दत्तात्रय जाधव (सदस्य)
डॉ.दिलीपकुमार कसबे (सदस्य)

एम.फिल/पी.एचडी मार्गदर्शक मान्यता निवड

प्रा.डॉ.संभाजी सावंत (इंग्रजी)
डॉ.गिरीश कल्याण शेट्टी (इंग्रजी)
डॉ.अरूण शिंदे (मानसशास्त्र)

डॉ.अरूण शिंदे (मराठी मानसशास्त्र परिषदेवर २०१५ ते २०१८ साठी सहसचिव म्हणून निवड)

आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/राज्य सेमीनार पेपर वाचन

प्रा.राजेंद्र इंगोले (हिंदी) राष्ट्रीय सेमी, दहिवडी
प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे (हिंदी) (राज्य राष्ट्रीय) सातारा, कराड
प्रा.सचिन जाधव (हिंदी) राष्ट्रीय दहीवडी सांगली
प्रा.कु.सुप्रिया टापसे (हिंदी) राष्ट्रीय दहीवडी सांगली
प्रा.सौ.सीमा चव्हाण (संस्कृत) राष्ट्रीय सांगली, पुणे, कराड

प्रा.डॉ.रमेश पोळ आंतरराष्ट्रीय राष्ट्रीय सेमी.मराठी पुणे कराड
प्रा.डॉ.रेश्मा दिवेकर आंतरराष्ट्रीय राष्ट्रीय सेमी.मराठी पुणे कराड
प्रा.डॉ.संभाजी बिरांजे (तत्वज्ञान) राष्ट्रीय नांदेड, कराड

प्रा.डॉ.प्रविण तळेकर (भूगोल) राष्ट्रीय सेमिनार, कराड
प्रा.डॉ.नंदिनी रणखांबे (इतिहास)
प्रा.सुरेश साळुंखे (इतिहास)
प्रा.नेताजी सुर्यवंशी (इतिहास)
प्रा.सचिन ओवाळ (इतिहास)
प्रा.मनोहर माळगे (इंग्रजी) राष्ट्रीय सेमिनार, कराड

प्रा.डॉ.अश्विनी तातूगडे (इंग्रजी) पुणे येथे आंतरराष्ट्रीय सेमीनार व शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर - राष्ट्रीय सेमिनार
प्रा.डॉ.एस.व्ही.महामुनी (रसायनशास्त्र) राष्ट्रीय-कोल्हापूर, कराड, सातारा.
प्रा.ए.एस.गाढवे राष्ट्रीय-पाथर्डी, कराड दूरशिक्षण केंद्र शि.वि.कोल्हापूर स्वयं अध्ययन पुस्तिकेत लेखन

प्रा.डॉ.एन.एस.पंडित (वाणिज्य) राष्ट्रीय-कराड
प्रा.सौ.एस.व्ही.फडतरे (वाणिज्य) राष्ट्रीय-पेठ वडगाव सांगली, कराड
प्रा.कु.अयोध्या यादव (वाणिज्य) राष्ट्रीय -कासेगाव
प्रा.ए.एस.भोसले (भूगोल) सातारा
प्रा.व्ही.एस.रानभरे राष्ट्रीय (झूलॉजी) पुणे

ग्रंथलेखन/संपादन

'अनुवाद विमर्श' - हिंदी
प्रा.राजेंद्र इंगोले
प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे
प्रा.सचिन जाधव
'क्वेस्ट फॉर आयडेंटिटी कलोनियल अॅण्ड पोस्ट कलोनियल लिटरेचर इन इंग्लिश'
प्रा.डॉ.संभाजी सावंत
प्रा.डॉ.गिरीश कल्याण शेट्टी

मायनर प्रोजेक्ट

प्रा.डॉ.यु.बी.मोरे (रसायनशास्त्र) अनुदान रू.२,६०,०००
प्रा.सुहास गोडसे (इंग्रजी) अनुदान रू.१,७५,०००

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र

संचालक
प्रा.संतोषकुमार पोरे
STI ७ विद्यार्थी मुख्य परिक्षेस पात्र
३ विद्यार्थी PSI साठी पात्र
४ विद्यार्थी मंत्रालय सहायकसाठी प्राप्त
६ विद्यार्थी राज्यसेवा पूर्वपरीक्षा उत्तीर्ण,
६ मधील ४ डॉ.अमर यादव, सपना देशमुख अजित जंगम, दर्शना सुर्यवंशी (मुलाखत झाली)

पोलीस भरतीपूर्व प्रशिक्षण केंद्र

संचालक
प्रा.अभिजीत माने
६९ विद्यार्थी प्रवेशित कालावधी २९ सप्टेंबर ते ३० एप्रिल

शिक्षकेतर वृंद

कार्यालयीन सेवक १४
प्रयोगशाळा सहाय्यक ९
ग्रंथालय परिचर २९
प्रयोगशाळा परिचर ८
शिपाई १४

ग्रंथालय

१,३७,९७५ ग्रंथ
१६ दैनिके १० नियतकालिके
बुक बँक योजना
ग्रंथालय अभ्यासिका
१०० विद्यार्थी, ५० विद्यार्थिनी व १० प्राध्यापक एकाच वेळी बसण्याची सोय
संगणकीकृत ग्रंथालय

शिक्षक वृंद

ज्युनिअर विभाग
शिक्षक ९०
व्यवसाय अभ्यासक्रम १४
सिनिअर विभाग
शिक्षक ११४
(कला, विज्ञान, वाणिज्य)
बी.सी.एस., बी.एस्सी बायोटेक, बी.सी.ए. २९

राष्ट्रीय चर्चासत्रे

इतिहास
२९, ३० जानेवारी २०१५
समाजशास्त्र
२९, ३० जानेवारी २०१५
राज्यशास्त्र
१८, १९ फेब्रुवारी २०१५

वसतीगृह

विद्यार्थी ९५
विद्यार्थिनी ५९५
विद्यार्थ्यांच्यासाठी पाच मजली वसतीगृह बांधकाम अंतिम टप्प्यात
मुलींच्यासाठी ३ वसतीगृहे अद्ययावत पूर्ण

विद्यार्थी

सिनिअर विभाग
बी.ए. १,२,३ - ९३१
बी.कॉम १,२,३ - ८७९
बी.एस्सी १,२,३ - १४७८
बी.सी.एस./बी.सी.ए./बी.एस्सी (बायो.) एम.ए./एम.कॉम - ८८५
एम.फिल - ०३
पी.एच.डी.= ३१
ज्युनिअर आर्टस्/कॉमर्स/विज्ञान
११ वी - २५६६
१२ वी - १७८४
व्यवसाय अभ्यासक्रम
११ वी ९५, १२ वी ८९

विद्यापीठ अनुदान आयोगाची अनुदाने

लघुशोध प्रकल्पासाठी ४,३५,०००
राष्ट्रीय चर्चासत्रासाठी इतिहास ७०,०००
समाजशास्त्र १,२५,०००
राज्यशास्त्र १,००,०००
आय.क्यू.एसी. ३,००,०००
सर्टिफिकेट कोर्स ७,००,०००
१२ वा प्लॅन जनरल डेव्हलपमेंट २,९६,२५१

शिवाजी विद्यापीठ मेरिट
मिनाज मुल्ला (राज्यशास्त्र)
पूनम साठे (एम.ए. २)
सायली देशमुख (बी.सी.एस ३)
शि.वि.गुणवत्ता यादीत

शिवाजी विद्यापीठ नियतकालिक स्पर्धा विजेते

साधना कुंभार बी.ए.२ (हिंदी)
मेघा बकरे बी.ए.२ (हिंदी)
'तमाशा ही जीवन है' मुलाखतीस द्वितीय क्रमांक
श्री.अल्ताफ बारगीर बी.ए.३ (इंग्रजी)
IP Addresses Internet Proteocol, Informative साठी तृतीय क्रमांक

हिंदी विभाग

श्री.दादासो बोडरे एम.ए.२ २०१४ च्या सेट परिक्षेत उत्तीर्ण
श्री.गणेश साठे बी.ए. १ अहिंदी भाषिक शिष्यवृत्ती
शितल पाटील (हिंदी दिवस शुध्दलेखन) स्पर्धेत प्रथम क्रमांक

शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता यादी व शिष्यवृत्ती

अवंती पानस्कर बी.एस्सी. ३ गणित
अभिजीत काळे फिजिक्स बी.एस्सी ३
प्राप्ती देवकर बी.सी.एस ३
स्वप्नाली पाटील बी.एस्सी २
श्रीमती इरूमजहाँ नझीर खान एम.एस्सी २
प्राणीशास्त्र विषयात शिवाजी विद्यापीठात प्रथम ८०,००० शिष्यवृत्ती

प्रगतीच्या पाऊल खुणा

शिवाजी विद्यापीठ विविध पारितोषिके

सायली देशमुख बी.सी.एस. ३
लयाबा दोडमणी
शिवाजी विद्यापीठाचे
डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर
जन्मशताब्दी योजना बी.ए.
पारितोषिक प्राप्त
श्री शनिकुमार वाघमारे बी.ए. ३
शिवाजी विद्यापीठाचे
गणेश सिताराम कानेटकर
मेमोरियल प्राईज
गुरूदेव रानडे प्राईज प्राप्त

वादविवाद/वक्तृत्व स्पर्धा विजेते सिनिअर

सोनाली पाटील बी.ए.३
राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा
भारती विद्यापीठ पुणे,
प्रथम क्रमांक इंग्रजी
पंचायत समिती कराड, स्वच्छता
मित्र करंडक स्पर्धा-तृतीय
शीतल पाटील बी.ए. १
राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा
भारती विद्यापीठ पुणे, तृतीय क्रमांक
सुस्टा आयोजित रिर्टन क्वीझमध्ये
वृषाली महाडीक
बी.एस्सी १ (द्वितीय क्रमांक)

प्रियांका मदने बी.ए. ३
स.गा.म.कर्मवीर जयंती
स्पर्धेत प्रथम
शीतल पाटील बी.ए. १
रूपाली तावडे
स्मृति वक्तृत्व स्पर्धा
सातारा - द्वितीय क्रमांक
श्रृतिका बरगाले
कर्मवीर विद्याप्रबोधिनी
राज्यस्तरीय स्पर्धेत
विशेष सन्मान

ज्युनिअर कॉलेज

श्री.उन्मेश पाटील
१२ वी विज्ञान
स.गा.म.मध्ये कर्मवीर जयंती
स्पर्धेत प्रथम क्रमांक
भारत अभियान
अंतर्गत स्वच्छता
मित्र वक्तृत्व करंडक
स्पर्धेत तालुकास्तरीय प्रथम
जिल्हास्तरीय प्रथम
राज्यस्तरिय
स्पर्धेसाठी निवड

ज्युनिअर गुणवत्ता

आकांक्षा नलवडे
एच.सी.सी.बोर्ड परिक्षेत
राज्यात तृतीय,
कोल्हापूर बोर्डात द्वितीय
गणितामध्ये
१०० पैकी १०० गुण
उषा ननावरे
बँकिंग विषयात २००/१९१ गुण
चिन्मयी सिमेकरी
भौतिकशास्त्रात ९९ गुण

मध्यवर्ती युवा महोत्सव

विनायक जगताप यास
जत युवा महोत्सव प्रथम क्रमांक
स्नेहल तुपे इंग्रजी वक्तृत्व द्वितीय क्रमांक
प्रश्नमंजुषेत तृतीय क्रमांक
तरूण भारत १९ वा वर्धापनदिन
स.गा.म.कॉलेज प्रथम क्रमांक
भारती विद्यापीठ आयोजित
भारतीय समूहगीतास
विनायक जगताप चतुरस्त्र कलाकार

राष्ट्रीय छात्रसेना मुली

कोमल पाटील
विजय दिवस समितीच्या
वतीने आदर्श
विद्यार्थिनी निवड
कोमल माळी
प्रजासत्ताक दिन
दिल्ली अभिनंदनीय निवड

ऑल इंडिया थल सैनिक कॅम्प निवड महाराष्ट्र पथकातून

पूजा सूर्यवंशी (SGT)
शाहीन अत्तार (CDT)
सायली यादव (JUO)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
उत्तराखंडासाठी निवड
कोमल माळी (SUO)
दिपाली चव्हाण (CDT)
सरदेशमुख इंगवले (CDT)
वेस्ट बंगालसाठी प्रिया पवार (CDT)

ऑल इंडिया ट्रेकिंग कॅम्प कोईमतूर उटी

सायली यादव (JUO)
प्रिया पवार (CDT)
अपर्णा पवार (CDT)
स्वप्नाली पवार (CDT)
अंकिता साळुंखे (CDT)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
शिलीगुडी दार्जिलिंगसाठी
सायली यादव (JUO)
पुजा सुर्यवंशी (SGT)
अंकिता साळुंखे (CDT)
दिपाली चव्हाण (CDT)
अपर्णा पवार (CDT)
प्रिया पवार (CDT)

राष्ट्रीय छात्र सेना मुले

आकाश पाटील (SUO)
२६ जानेवारी प्रजासत्ताक दिन
राजपथ परेड-दिल्ली
अभिनंदनीय निवड
गणेश जाधव (SUO)
उत्कृष्ट सिनिअर अंडर ऑफिसर
हणमंत कुंभार (JUO)
ऑल इंडिया नॅशनल
इंटिग्रेशन कॅम्प पश्चिम बंगाल, सिक्किम
जिनेल गुंडके (SGT)
प्री.आर.डी.सी.राज्यस्तरीय
कॅम्प औरंगाबाद पूर्ण
हर्षद सावंत (SGT)
ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
बांदेल (पश्चिम बंगाल) सिक्कीम पूर्ण
सूरज पवार (CDT)
थल सेना कॅम्प अमरावती पूर्ण

रेग्युलर आर्मी अटॅचमेंट कॅम्प पूर्ण

युवराज शेवाळे (CPL)
शैनेश अडागळे (CPL)
अमर जगताप (CPL)
सुरेश बोरकर (CPL)
अहमदनगर
थल सेना कॅम्प दिल्ली व
प्रजासत्ताक परेड दिल्लीसाठी
महाराष्ट्र पथकात निवड
सागर हुलवान (SUO)

प्लेसमेंट सेल निवड

इन्फोसेस बी.पी.ओ. लि.
एस.जी.एम. २२+८ (इतर) =३०
* विप्रोलिमिटेड
एस.जी.एम
४८+७ (इतर) =५५
* आय.सी.आय.सी बँक
एस.जी.एम. कॉलेज ६
एकूण ९१

राष्ट्रीय/आंतरराष्ट्रीय स्पर्धा

शुभम माळी, खो-खो महाराष्ट्र
संघात निवड प्रथम क्रमांक
धीरज पाटील रायफल शुटिंग गोल्ड
सुशांत मोहिते
कराटे ब्रॉन्झ मेडल
ऐश्वर्या तांदूळवाडकर
टॅक सुडो तायक्वाँदो
विद्यापीठ स्पर्धेत तृतीय
अक्षयकुमार हुलवान अंश - तेडो

शिवाजी विद्यापीठ आंतरविभागीय स्पर्धा

आरती माने तायक्वाँदो-द्वितीय
वृषाली कुलकर्णी तायक्वाँदो-द्वितीय
किरण माळी तायक्वाँदो-द्वितीय
पूजा खंडागळे कुस्ती तृतीय
विक्रम कदम बेस्ट फिजीक द्वितीय
राम लांवड वेटलिफ्टिंग तृतीय क्रमांक

सातारा विभागीय स्पर्धा

कबड्डी संघ मुली प्रथम - क्रिकेट संघ मुली क्रमांक
बॅडमिंटन सॉफ्टबॉल संघ - मुली तृतीय क्रमांक
व्हॉलीबॉल खो-खो मुले संघ - द्वितीय क्रमांक बुध्दिबळ

जिमखाना विभाग (सिनिअर कॉलेज)

अखिल भारतीय स्पर्धा सहभाग
सम्राट पवार - वेटलिफ्टिंग
हर्षदा पाटील - कुस्ती ज्युदो स्पर्धेत द्वितीय
कोमल पाटील - कुस्ती ज्युदो द्वितीय
अक्षय बामणे -तायक्वांदो
अबोली अवसरे क्रिकेट, सॉफ्टबॉल
ज्युदो कुस्ती तृतीय
ज्योती तोडकर सॉफ्टबॉल

आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय स्पर्धा

शुभम माळी, खो-खो महाराष्ट्र
संघात निवड प्रथम क्रमांक
धीरज पाटील रायफल शुटिंग गोल्ड
शुभम शिंदे - कराटे गोल्ड मेडल
सुशांत मोहिते - कराटे ब्रॉन्झ मेडल
ऐश्वर्या तांदूळवाडकर
टॅक सुडो तायक्वाँदोविद्यापीठ स्पर्धेत तृतीय
अक्षयकुमार हुलवान अंश - तेडो

शिवाजी विद्यापीठ आंतरविभागीय स्पर्धा

आरती माने तायक्वाँदो-द्वितीय
तृषाली कुलकर्णी तायक्वाँदो-तृतीय
किरण माळी तायक्वाँदो-द्वितीय
पूजा खंडागळे कुस्ती तृतीय
विक्रम कदम बेस्ट फिजीक द्वितीय
राम लांवड वेटलिफ्टिंग तृतीय क्रमांक

राष्ट्रीय सेवा योजना

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर
कुसूर (कराड) येथे वनराई बंधारा
पूर्ण ५ सप्टेंबर शिक्षक दिन व्याख्यान
रक्तदान शिबीर वृक्षारोपन
गटर स्वच्छता, मातीचे गणपती
प्रशिक्षण आव्हान कॅम्प
नागपूर करणारे **वाजिह मुल्ला**
धैर्यशील पवार, केतन डुबल

आकाशवाणी भाषण

सातारा आकाशवाणी
केंद्र युवावाणीमध्ये भाषण
प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे
हिंदी दिवस
प्रा.एम.के.गरूड
भूगोल दिन

शिवाजी विद्यापीठ विभागीय स्पर्धा

अभिजीत रैनाक
१००, ५०, २०० मी थ्रेस्ट स्ट्रोक प्रथम
४X१०० फ्रिस्टाईल रिले प्रथम क्रमांक
धीरज पवार
जलतरणमध्ये ५० मी बॅकस्ट्रोक
४X१०० फ्रिस्टाईल रिले प्रथम क्रमांक
मयूर पवार
४X१०० जलतरण फ्रिस्टाईल
रिले प्रथम क्रमांक

शिरीष सावंत
२००, ४०० फिस्टाईल ४X१० रिले प्रथम क्रमांक
वैभव पवार
लांब उडी ११०० हर्डल्स प्रथम
महाराष्ट्र पोलिस दलात निवड
सुशील पाटील- कुस्ती प्रथम,
निखील मागाडे बुध्दिबळ मध्ये चतुर्थ
अक्षय देसाईकुस्ती द्वितीय
सुशांत वाघमोडे
महाराष्ट्र पोलीस दलात निवड

ज्युनिअर कॉलेज राष्ट्रीय/राज्यस्तरीय स्पर्धा

विक्रांत शेवाळे ११ वी कला
वेल्ट रेसलिंग महाराष्ट्रात प्रथम
हर्षल बागल ११ वी विज्ञान
रोप स्किपींग महाराष्ट्रात प्रथम
स्नेहल जगदाळे
११ वी विज्ञान, व्हॉलीबॉल
रणजीत पाटोळे
११ वी कला जंपरोप
वैभव पवार
११ वी विज्ञान, जिनॅस्टीक

रियाज शेख
११ वी कला टॅक सु-डो
ओंकार जाधव
११ विज्ञान मैदानी स्पर्धा
राजेश्वरी पळसे
१२ वी विज्ञान तिहेरी उडी
आदिती हिरवे
११ वाणिज्य जलतरण
रामदास यादव ११ विज्ञान
बॉक्सिंग राज्यपातळीवरील खेळाडू

सद्गुरू

सत्र २०१४-२०१५

मराठी विभाग - ०९ ते ३८

हिंदी विभाग - ३९ ते ६६

इंग्रजी विभाग ६७ ते ८२

संस्कृत विभाग ८३ ते ९०

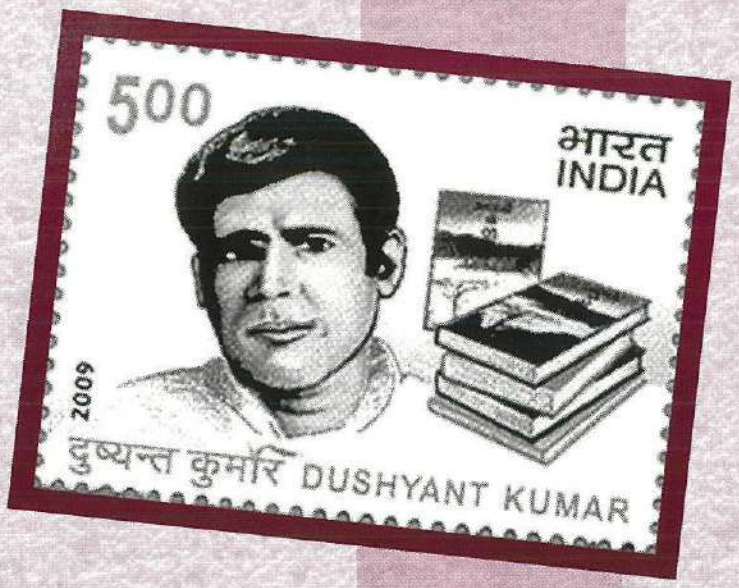

जिए तो अपने बगीचे में गुलमोहर के तले ।
मरे तो गैर की गली में गुलमोहर के लिए ।।

- दुष्यन्तकुमार

बिंब

पदवी स्तरावर अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा साहित्यिक व कलाविष्कार

स्यत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सद्गुरू

सन २०१४-२०१५

हे तुफान स्वातंत्र्याचे
हे उधाण अभिमानाचे
हे वादळ उग्रबीजांचे
काळोखाचे तट कोसळले
चिरा चिरा ढळला

– शंकर वैद्य

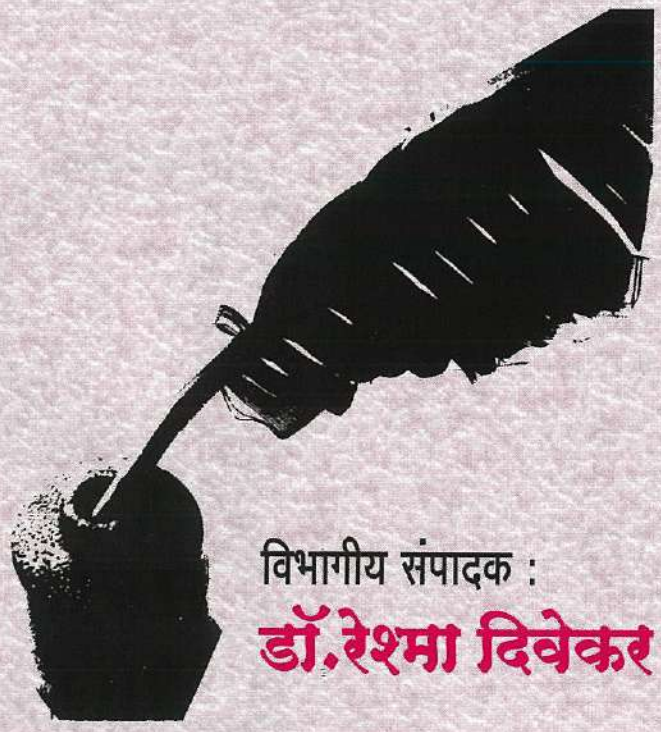

विभागीय संपादक :

डॉ.रेश्मा दिवेकर

बिंब

मराठी विभाग

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

अनुक्रमणिका

गद्य विभाग

महितीपर	चला भारत घडवू या	आश्विनी कदम बी.एस्सी.३	०९
ललित	विचार निर्मळ महाराष्ट्राचा : प्रवाह आव्हानांचा	सिध्देश मिसाळ बी.एस्सी.१	११
व्यक्तिचित्रण	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज	अमीत लोणकर बी.कॉम.२	१४
महितीपर	तो काळाकुट्ट दिवस ते पाच वर्षानंतरचे शौर्य पदक	ऋषीकेश नळगुणे बी.ए.१	१७
वैचारिक	मतदार राजा जागा हो	रविकिरण पाटील बी.ए.२	२०
कथा	आयुष्याचा खेळ	दत्तात्रय सूर्यवंशी बी.कॉम.२	२३
कथा	दैवाचा न्याय	जीवन वायदंडे बी.ए.२	२६
वैचारिक	जैन धर्म आणि त्यातील अहिंसाधर्म	स्वप्नाली जुजार बी.ए.१	२८
व्यक्तिचित्रण	ज्ञानपीठ विजेते : भालचंद्र नेमाडे	पूजा पाटील बी.ए.२	३०

पद्य विभाग

अनुभव	जीवन वायदंडे बी.ए.२	१३
माळीण गावचं दु:ख	जीवन वायदंडे बी.ए.२	१३
तुझ्यासाठी	शिवानी औंधकर बी.कॉम.२	१९
सुख दु:ख	प्रणाली पवार बी.एस्सी.१	१०
असं का?	श्वेता शेवाळे बी.ए.२	२९
जीवन व्यथा	दत्तात्रय सूर्यवंशी बी.कॉम.२	२९
जीवन जगायला बर वाटतं	रविकिरण पाटील बी.ए.२	१०
मी प्रेम केलं	रविकिरण पाटील बी.ए.२	३२
काय सांगू कसं सांगू आई	अश्विनी कदम बी.एस्सी.३	१६
स्त्री ...	नेहा मोरे बी.कॉम.२	२७
Defination of Life	शेरखान मुजावर बी.ए.१	३२

सद्गुरू
बिंब
मराठी विभाग

माहितीपर

चला भारत घडवूया

कु.अश्विनी कदम, बी.एस्सी.३

भारताची तंत्रज्ञानातील झेप, देशाच्या सार्वभौमत्वाची, संरक्षणसिद्धतेची ग्वाही जगातील अनेकांना शंकास्पद वाटते. इतिहास पाहिला तर मानवी समूह कुठल्या ना कुठल्या कारणासाठी लढत असतो. प्राचीन काळी फक्त अन्न आणि निवाऱ्यासाठी लढाया झाल्या. काळ बदलला तसे धर्मासाठी लढाया झाल्या. अलिकडच्या आधुनिक काळात तंत्रज्ञान वर्चस्व आणि आर्थिक सत्ता यासाठी लढाया होताना दिसताहेत.

पण, माझी आणि माझ्यासारख्या लाखो, करोडो युवा पिढीची फक्त एकच इच्छा आहे, ''माणसाने माणूस म्हणून माणसांच्या कल्याणासाठी, हक्कासाठी लढल पाहिजे, झटलं पाहिजे.'' भारतातील वेगवेगळ्या क्षेत्रातील संशोधक, वरिष्ठ मंडळी आपल्या युवा पिढीकडून भारत महासत्ताक होण्याची स्वप्ने पाहत आहे. मग ही त्यांची स्वप्ने भारताचे नागरिक म्हणून किती सत्यात उतरवणार आहोत हे आपल्या एकतेवरून ठरू शकते. म्हणूनच आजच्या पिढीने स्वत:वर, समाजातील इतर घटकांवर तसेच देवावर विश्वास ठेवला पाहिजे. कारण कोणतेही कार्य पार पाडण्यासाठी 'इच्छाशक्ती' हवीच असते आणि ती मिळवण्यासाठी देवावर विश्वास ठेवला पाहिजे. म्हणून युवा पिढीला सांगावसं वाटतं,

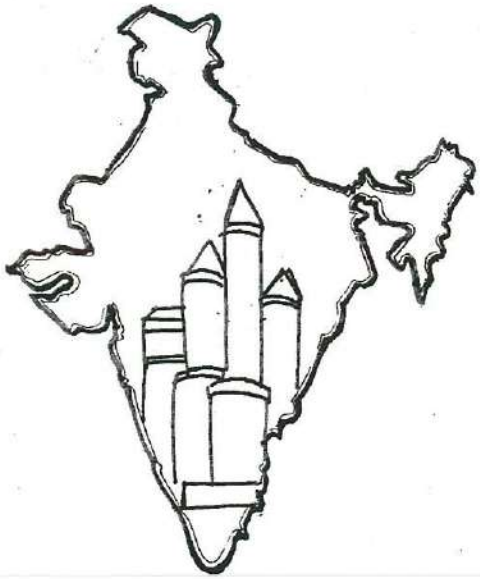

''ही पृथ्वी देवाची आहे,
अफाट असीम आकाश
त्याचेच आहे,

दोन्ही अमर्याद समुद्र
त्याच्याच हृदयात
शांत आहेत

आणि तरीही लहानशा
तळ्यातदेखील 'तो' आहे,

जो तुम्हाला
घडविणार आहे.''

आपला भारत महासत्ता बनवायचा असेल तर अब्दुल कलामांना डोळ्यासमोर ठेवा. आपला देश अंतराळवीरांचा देश म्हणवून घ्यायचा असेल तर राकेश शर्मा, कल्पना चावला यांना डोळ्यासमोर ठेवा. तरच आपण आपला देश प्रगत राष्ट्र म्हणून जगाच्या यादीत गणले जावू.

गेल्या एक दोन शतकात काही देशांनी तंत्रकौशल्यात प्रचंड झेप घेतली आणि आपले सर्व नियंत्रण हक्क हिसकावून घेतले. नव्या जगाचे नेतृत्व असल्याचा दावा हे देश करतात. अशा अवस्थेत १०० कोटी लोकसंख्या असलेल्या भारतासारख्या देशाने काय करावे ? हा देखील मोठा प्रश्न आहे. याचा विचार फक्त युवा पिढीनेच केला पाहिजे. प्रत्येक क्षेत्रात भारतीयांचा ठसा उमटणे गरजेचे आहे आणि ते आपण घडवून आणणे तितकेच महत्वाचे आहे. देशाच्या प्रगतीसाठी ठोस पावले आपण उचलली पाहिजेत. यासाठी अफाट कष्ट, जिद्द, मेहनत, चिकाटी आपल्या अंगी आणली पाहिजे आणि ती यशाच्या शिखरापर्यंत उदंड प्रज्ज्वलित ठेवली पाहिजे. मग यासाठी कसल्याही परिस्थितीत उभे राहण्याची या आपल्या युवा पिढीची मानसिकता आणि तयारी पाहिजे.

म्हणूनच सर्व युवकांना एक आव्हान आहे -
''येणाऱ्या सर्व दिवसासाठी तयार रहा,
त्यांना सारखेच सामोरे जा.
जेव्हा ऐरण होशील तेव्हा घाव सोस
अन् हातोडा होशील तर घाव घाल.''

आपला भारत महासत्ताक बनवायचा असेल तर अब्दुल कलामांना डोळ्यासमोर ठेवा.

आपला देश अंतराळवीरांचा देश म्हणवून घ्यायचे असेल तर राकेश शर्मा, कल्पना चावलांना डोळ्यासमोर ठेवा.

तरच आपण आपला देश प्रगत राष्ट्र म्हणून जगाच्या यादीत गणले जावू. नाही तर इतर देशांच्या नियंत्रणाखाली राहण्याशिवाय देशाला पर्याय नाही. एक असा भारत घडवूया की, पुढच्या पिढीने म्हटले पाहिजे -

''विज्ञानाच्या मुलभूत शोधाला, तंत्रज्ञानाच्या अचाट प्रगतीला
संगणकाच्या अचूक वेगाला, मानवाच्या अफाट बुद्धीला
आणि आजच्या युवा पिढीच्या लक्षणीय धाडसाला मानाचा मुजरा.''

म्हणूनच उठा जागे व्हा आणि भारत महासत्ताक बनवायचे स्वप्न आमलात आणूया. मग विसरा यासाठी जातिभेद, धर्मभेद आणि युद्ध आणि व्हा फक्त भारताचे एकमेव नागरिक आणि कष्ट करा, लढा द्या या नियतीशी, परिस्थितीशी आणि पालटून टाकूयात रूप या देशाचे आणि नेऊन ठेऊयात यशाच्या शिखरावर.

''देवाने वचन दिले नाही
आकाश सदैव निळेच राहिल.
आयुष्याच्या पाऊलवाटा
फुलांनी सजवलेल्या राहतील.
देवाने वचन दिले नाही
पावसाशिवाय सूर्य, दु:खाशिवाय सुख
वेदनेशिवाय शांती.
पण देवाने वचन दिले आहे.
दिवसापुरती शक्ती,
श्रमानंतर विश्रांती,
आणि पाऊलापुरता प्रकाश.....
आणि तो प्रकाश म्हणजे युवा पिढी''
'चला भारत घडवूया'

❖ ❖

सुख-दु:ख

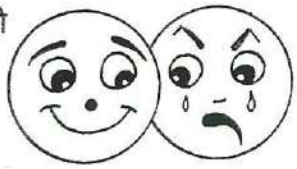

प्रत्येक गोष्टीमागे काहीतरी
तत्त्व असतं.
दु:खामुळेच तर सुखाला
महत्त्व असत.
दानवामुळेच तर देव अवतार घेतात.
दु:ख कितीही असो
गोंधळून जायच नसतं.
क्षणिक सुखानं माणसानं
हरखून जायचं नसतं.
जीवन जगताना दु:खाला
महत्त्व द्यायच नसतं.
संकटकाळातही 'सत्त्व'
जाऊ द्यायचं नसतं.

प्रणाली पवार
बी.एस्सी.१

जीवन जगायला बर वाटतं

''डोळे पुसायला कुणीतरी असेल तर
रूसायला बरं वाटतं.''
''ऐकणारे कुणीतरी असेल तर
मनातलं बोलायला बरं वाटतं.''
''कौतुक करणारं कुणीतरी असेल तर
थकेपर्यंत राबायला बरं वाटतं.''
''नजर काढणारं कुणीतरी असेल तर
नटायला बरं वाटतं.''
''आशेला लावणार कुणीतरी असेल तर
वाट बघायला बर वाटतं.''
''आपल्यावर मरणारं कुणीतरी असेल तर
जीवन जगायला बरं वाटतं
जीवन जगायला बरं वाटतं.''

रविकिरण पाटील
बी.ए.२

ललित

विचार निर्मळ महाराष्ट्राचा : प्रवास आव्हानांचा

सिध्देश मिसाळ, बी.एस्सी.१

''नाही निर्मळ ते मन
काय करील साबण.''

हे ऐकत आपण लहानाचे मोठे झालो पण ते कानातून मनापर्यंत कधी पोहचलेच नाही. स्वत:पुरता चाकोरीबद्ध विचार करताना स्वत:च रेखिव-आखिव, देखणं कसं जगता येईल याच्या पलिकडे जाऊन आपल्या विचारांच्या कक्षा कधी रूंदावल्याच नाहीत. चांद्रापासून बांद्रापर्यंत, कन्हाडपासून कन्हाडपर्यंत, माणदेशापासून खाणदेशापर्यंत सर्वांचीच मने स्वातंत्र्यानंतरही गुलामगिरीतच राहिली. आधी इंग्रजांनी आम्हाला गुलाम बनवलं आणि आता भ्रष्टाचार, दहशतवाद, अंधश्रद्धा यांच्यासारख्यांनी आम्हाला गुलाम बनवलय. म्हणजे स्वातंत्र्य मिळूनही आम्ही स्वतंत्र झालोच नाही. आज २१व्या शतकाकडे वाटचाल करत असताना महाराष्ट्राच्या भविष्याकडे बघितलं कि मन खिन्न होऊन जातं. कसा असेल माझा निर्मल महाराष्ट्र ? हा प्रश्न मनात राहून राहून विचारांच वादळ उठवून जातो. आज सगळीकडे भांडवलशाही आहे पण तिला माणूसकीची झालर नाही. उद्योगात नफा आहे पण तो वाजवीपेक्षा जास्त आहे आणि तो उद्योगातून मिळवलेला नाही. तो अव्वाचा सव्वा आहे.

या महाराष्ट्राला फार मोठा इतिहास लाभला आहे. या महाराष्ट्रात अनेक महापुरूषांनी जन्म घेतला. दिसायला ते तुमच्या माझ्यासारखेच होते पण त्यांनी उभा

एकिकडे महाराष्ट्र निर्मल करायचा आहे, या महाराष्ट्राला प्रगतीपथावर नेऊन ठेवायचं आहे म्हणून निवडणुकीमध्ये शंभर टक्के मतदान करणारे आपण. दुसरीकडे आपणच निवडून दिलेल्या लोकप्रतिनिधींच्या कार्यालयात कागद पुढे सरकवण्यासाठी लाच देणारेही आपणच. खरचं महाराष्ट्र निर्मल करण्यासाठी आपण योगदान देतो का ?

केलेला कामाचा डोंगर पाहिला कि थक्क व्हायला होतं. आतापर्यंत डॉ. आंबेडकरांसारख्या महापुरूषांनी या महाराष्ट्राला प्रेम, मानवता, बंधुतेचा पाठ दिला. त्यावर कर्मवीर भाऊराव पाटील यांच्यासारख्या महापुरूषांनी मायेची, आपुलकीची रांगोळी घातली. गांधीजी, छत्रपती शिवाजी, विवेकानंद यांच्यासारख्या विचारवंतानी त्यावर आत्मविश्वास, कर्तृत्व, उच्चविचारांची गुढी उभी केली, पण ती उभारलेली गुढी आम्हाला तशीच उभी राहू देता नाही आली. आज माझा महाराष्ट्र भ्रष्टाचाराच्या किड्यांनी पोखरून काढलाय. सर्व माध्यमे ध्येयाकडून धंद्याकडे वळायला लागलीहेत. विधानसभेत आम्ही पाठवलेल्या दोन पायांच्या घुशींनी नितीमत्तेच्या डोंगराला भगदाड पाडायला सुरूवात केली आहे. स्वत:च्या घाणेरड्या मनोवृत्तीतून यांनी स्वत:ला विकायला सुरवात केली आहे. अरे किती घोटाळे, किती भ्रष्टाचार ? आजकाल या भ्रष्टाचाराला अनेक ठिकाणी उधाण

आलं आहे. मग तो आपण खात असलेल्या धान्याचा भ्रष्टाचार असो नाहीतर आपण शिकत असलेल्या शाळेतील भ्रष्टाचार असो. ज्ञानमंदिर ही ह्या भ्रष्टाचारांच्या हातून सुटलेलं नाही. गायी-म्हैशीचं दूध काढून संपलं पण यांची तहान-भूक काही भागत नाही म्हणून हे आता बैलाचंही दूध काढत सुटलेत. आज आपल्या संपूर्ण समाजालाच किड लागली आहे. संपूर्ण समाज एक रसातळाला गेलेलं, निच जीवन जगतो आहे. संपूर्ण समाजाला भ्रष्टाचाराचं व्यसनचं लागलं आहे, असं म्हटलं तर वावगं ठरणार नाही. एकीकडे महाराष्ट्र निर्मल करायचा आहे. या महाराष्ट्राला प्रगतीपथावर नेऊन ठेवायचं आहे म्हणून निवडणुकीमध्ये शंभर टक्के मतदान करणारे आपण. दुसरीकडे आपणच निवडून दिलेल्या लोकप्रतिनिधीच्या कार्यालयात कागद पुढे सरकवण्यासाठी लाच देणारेही आपणचं. खरचं महाराष्ट्र निर्मल व्हावा असं आपल्याला वाटतं का ? खरचं महाराष्ट्राला निर्मल करण्यासाठी आपण योगदान देतो का ? खरचं महाराष्ट्र निर्मल करण्यासाठी माझ्याकडून काही प्रयत्न केले जात आहेत का ? याचा एकदा विचार केला कि लक्षात येईल या महाराष्ट्राला पर्यायाने स्वत:ला कशाची गरज आहे.

परवा-परवाच घडलेली गोष्ट. दुपारचे दोन वाजले होते. हिवाळ्याचे दिवस असूनही ऊन रणरणतचं होतं. स्टँडवर एस.टी येऊन थांबली. एस.टी तून खाली उतरलो तसं समोर चाललेलं दृश्य डोक्यात, मनात, अंत:करणात विचारांच काहूर माजवून गेलं. विशीच्या घरातील एक युवक आपल्या माऊलीला, आईला शिवीगाळ करत होता. तोच दुसऱ्या ठिकाणी पान-तंबाखूच्या पिचकाऱ्या मारून डोळ्यासमोरून नाहिसा होत होता. पाहून वाटलं हाच का तो माझा निर्मल महाराष्ट्र ? स्वातंत्र्यापूर्वीचा एक काळ होता संपूर्ण देशाला क्रांतिकारक युवकांची गरज होती. पण आज या महाराष्ट्राला निर्मल विचारांच्या, उच्च आचाऱ्यांच्या युवकांची गरज आहे.जे अनेक आव्हानांचा सामना करीत या महाराष्ट्राला निर्मल करतील. परवा-परवा ह्याच महाराष्ट्राच्या धरतीवर त्या अण्णा पठाण नावाच्या मांत्रिकानं नऊ वर्षाच्या अवघ्या नऊ वर्षाच्या रूपेश मुळे नावाच्या निष्पाप जिवाला ठार मारलं. का ? तर असं केल्याने त्याला दिव्य शक्ती प्राप्त होणार होती (?) म्हणजे एकीकडे अंधश्रद्धा निर्मूलनाचा घाट बांधणाऱ्या दाभोलकरांच्या हत्यारांचा विजय होताना दिसतो आहे तर दुसरीकडे अंधश्रद्धा निर्मूलनासाठी स्वत:चे प्राण वेचणाऱ्या दाभोलकरांचा पराजय होताना दिसतो आहे. मग हाच का तो निर्मल महाराष्ट्र निर्माण करतोय आपण ?

आम्हाला वाटतं कि महाराष्ट्र निर्मल करायचा आहे म्हणजे नुसती स्वच्छताच करत फिरायच, म्हणून आम्ही स्वच्छता अभियानामध्ये सामील होतो. पण इथेसुद्धा आमची संकुचित बुद्धी आडवी येते. गाव स्वच्छ म्हणजे माझं घर, माझं अंगण स्वच्छ केलं म्हणजे झालं. सरकारी कार्यालये जी आता भ्रष्टाचाराची उगम केंद्रे बनत चालली आहेत ती स्वच्छ करणं महत्वाचं आहे. अधिकाऱ्यांच्या मनावरची घाण स्वच्छ करणं महत्वाचं आहे. आज सगळा महाराष्ट्र रोगांच्या समुद्रात बुडत चाललाय. माझे ज्ञानेश्वरी माऊली खूप छान सांगतात.

बुडती हे जन न देखवे डोळा,
म्हणूनी कळवळा येत असे ।।

या संपूर्ण महाराष्ट्राला बुडण्यापासून वाचवलं पाहिजे. स्वच्छता अभियानाचा खरा अर्थ समजून काम केले पाहिजे. या महाराष्ट्राला संताची, प्रबोधनाची, परिवर्तनाची फार मोठी देणगी लाभली आहे. या वैचारिक शिदोरीच्या बळावर महाराष्ट्र निर्मल केला पाहिजे. पण याअगोदर खरचं महाराष्ट्र निर्मल व्हावा असं आपल्याला वाटत असेल तर आपल्या मनाची स्वच्छता सर्वात पहिल्यांदा केली पाहिजे. आपल्या गुळगुळीत-बुळबुळीत विचारांना घासून-पुसून लख्ख करणं महत्वाचं आहे. मनुष्याच्या अंत:करणात वास करत असलेला 'स्व' विचित्र आहे. एकीकडे तो मांडलेली सगळी गणिते, सगळे हिशोब चुकवतो तर दुसरीकडे तोच 'स्व' ईश्वराचा शोध घेण्यासाठी माणसाला आवश्यक असलेल्या प्रेरणांना चालना देणारा प्रमुख स्त्रोतही बनतो. त्यात 'स्व'ला ओळखण महत्वाचं आहे, स्वत:ला ओळखणं महत्वाच आहे.

इतरत्र भटकणारे आपले पाय जरा काही वेडं-वाकडं घडलं कि लगेच थरथरतात. पण हजारो कुष्ठरोग्याच्या जीवनात आनंदवन फुलवत असताना हजारो संकटावर पाय देण्याचं सामर्थ्य बाबा आमटेकडे आलं ते त्यांनी स्वत:ला ओळखल्यामुळेच. अरे मुठभर मीठ उचलून ज्यांच्या साम्राज्यावर सूर्य कधीही मावळत नाही. अशा साम्राज्याला हेलकाव्याचा धक्का देण्याचं सामर्थ्य गांधीजींकडे आलं ते त्यांनी स्वत:ला ओळखल्यामुळेच. हजारो युवकांच्या आयुष्यात स्वत:च्या तडफदार वाणीनं नवचेतना भरण्याचं धैर्य माझ्या विवेकानंदाकडे आलं ते त्यांनी स्वत:ला ओळखल्यामुळेच.

आता स्वत:ला ओळखायचं म्हणजे नक्की काय करायच तर सतत अंतर्मूख रहायचं. या विश्वामध्ये अफाट ताकद आहे आणि

आपण या विश्वाचा एक भाग असू तर मग आपण दुबळे असूच शकत नाही. या महाराष्ट्राला निर्मल करण्यासाठी बारा हत्तीचं बळ लागणार आहे आणि हे बळ कोणाकडून उसनं आणून चालणार नाही, ते स्वत:च्या अंतर्मनात प्रकट झालं पाहिजे. या निर्मल महाराष्ट्रातल्या अनेक दारिद्र्यात पिचलेल्या लुकलुकीत डोळ्यात तुम्हाला आणि मला आनंदाश्रू उभे करायचे आहेत. या महाराष्ट्राला निर्मल करण्यासाठी लागणार बळ उत्पन्न करण्याची शक्ती आपणा सर्वांना मिळो हीच प्रार्थना. शेवटी जाता-जाता सांगावसं वाटतं.

अजून दूर क्षितिज आमुचे
अजून जायचे आहे पुढे.
पुन्हा नमवू वादळ वारे
पुन्हा उभारू शिडे ।

❖ ❖ ❖ ❖

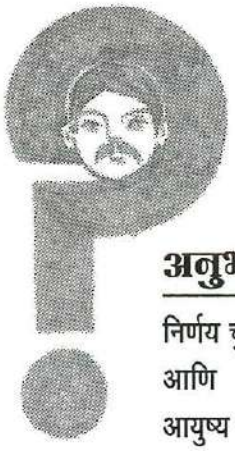

अनुभव

निर्णय चुकतात आयुष्यातले
आणि
आयुष्य चुकत जाते.....
प्रश्न कधी-कधी
कळत नाहीत
आणि उत्तर चुकत जाते.....
सोडवताना वाटतं
सुटत गेला गुंता
पण प्रत्येक वेळी
नवनवीन
गाठ बनत जाते.....
दाखविणाऱ्याला वाट
माहित नसते.
चालणाऱ्याचे ध्येय मात्र
हरवून जाते.....
दिसतात तितक्या सोप्या
नसतात काही गोष्टी.
अनुभव म्हणजे काय हे
तेव्हाच कळते.....

जीवन वायदंडे
बी.ए.भाग - २

माळीण गावचं दु:ख.....

गाव डोंगर कुशीत
राती निजलं खुशीत.
दुष्ट काळाने त्या साधला डाव
गेले मातीमंदी माळीण गाव.....

नाही गोठ्यामंधी पहाटे, हंबरल्या गाई
किल-बिल पाखरांची, ऐकू आली नाही.
फक्त कावळ्यांनी केला कावकाव.....

माहेरवाशिनी साऱ्या, लागल्या चिंता करू
आईसाठी रडू की, बापाचं दु:ख धरू
बंधुरायावरही जखमांचे घाव.....

कितीतरी पूर्वज तिथे, नांदले होते
देवघरात देवांनाही, मांडले होते.
कुण्या देवानेही घेतली ना धाव.....

निष्पाप गेले जीव, काय त्यांचा गुन्हा
वाचलेला बाळ आता, आई म्हणेल कुणा
शोकसागरी बुडली उमेशाची नाव.....

जीवन वायदंडे
बी.ए. भाग - २

व्यक्तिचित्रण

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज

अमीत लोणकर, बी.कॉम.२

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचा जन्म ३० एप्रिल, १९१० या तारखेस 'अमरावती' जिल्ह्यात झाला. त्यांचे वडील शिंप्याचा व्यवसाय करीत होते. वडील पंढरपूरचे वारकरी होते. तर आई उत्तम गृहिणी व नाथ संप्रदायातील अकडोजी महाराजांच्या शिष्या होत्या. या दोघांकडूनच महाराजांना बालपणापासूनच धार्मिक ज्ञान मिळत गेले. 'तुकडे शिवणाऱ्याचा मुलगा' म्हणूनच अकडोजी महाराजांनी त्यांचे 'तुकडोजी' हे नांव देऊन अनुग्रह केला.

तुकडोजी महाराजांना बालपणापासूनच कामात व संसारिक जीवनात रस नव्हता. परंतु नामस्मरण, तपश्चर्या, भजन यात त्यांना आवड होती. विदर्भाच्या चंद्रपूरच्या जंगलात वय वर्ष ८ ते १४ पर्यंतचा काळ त्यांनी चिंतन आणि सेवा यामध्ये घालवला. पुन्हा गावात येऊन पंढरपूरची वारी केली आणि भजन, गायन यांच्या माध्यमातून त्यांनी सामाजिक प्रबोधनाला सुरूवात केली.

देशात जेव्हा परकीय सत्ता होती तेव्हा साक्षात भगवंताला त्यांनी गीताद्वारे स्वातंत्र्याची मागणी केली. एका गीतात ते विचारतात.

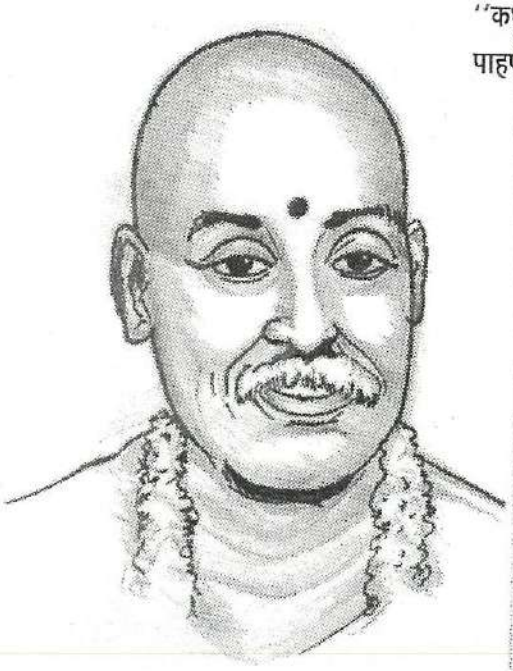

''कधी येशील मनमोहना,
पाहण्या भारत आपुला पुन्हा.''

अशा स्वरूपाची भजने करून त्यांनी समाज जागृत केला. त्यांचे हिंदी, मराठी व तेलगू या भाषांवर प्रभुत्व होते. त्यांच्या एकूण भजन मालेमध्ये हिंदी भजनांचा जास्त समावेश होता. त्यांचे भजन 'ठुंबरी' या वाद्यावर ते गात असत. त्यांच्या गायनात व वादनात समाजमन लावण्याची ताकद होती. ही ताकद ओळखूनच भारताचे पहिले राष्ट्रपती 'डॉ. राजेंद्रप्रसाद' यांनी राष्ट्रपती भवनात महाराजांच्या भजनाचा कार्यक्रम ठेवला. राष्ट्रपती भवनात भजनाचा कार्यक्रम करणारे हे पहिले 'राष्ट्रीय संत' आहेत.

१९५२ साली जपान येथे भरलेल्या विश्वधर्म संमेलनाला जाऊन आल्यावर 'भाषेची काही अडचण आली का ?'' असा प्रश्न तुकडोजी महाराजांना पत्रकारांनी विचारला. त्यावर ते म्हणाले, ''विश्वात कोठेही नजरेची भाषा सर्वश्रेष्ठ आहे. नजरेवरून भाव आणि बोल बरेच काही सांगून जातात. डोळे स्वभाव सांगू शकतात. त्यामुळे भाषेची अडचण जाणवली नाही.''

हिंदी भाषेवरची त्यांची पकड आणि त्यांचे धर्मज्ञान पाहून १९५२ साली जपान येथे भरलेल्या विश्वधर्म संमेलनात त्यांची भारताचे प्रतिनिधी म्हणून निवड झाली.

संमेलन करून आल्यानंतर पत्रकारांनी त्यांना ''भाषेची काही अडचण आली का ?'' असा प्रश्न विचारला. त्यावर ते म्हणाले, ''विश्वात कोठेही नजरेची भाषा सर्वश्रेष्ठ आहे. नजरेवरूनच भाव आणि बोल बरेच काही सांगून जातात. डोळे स्वभाव सांगू शकतात. त्यामुळे भाषेची अडचण जाणवली नाही.'' त्यांच्या ह्या डोळ्यांच्या ज्ञानावरूनच मानवी डोळ्यांपासून, भगवंताच्या डोळ्यांपर्यंत पोहोचण्याची

त्यांची ताकद होती. 'डोळीयांचा डोळा पाहिले म्या डोळा'' या अभंगात ही त्यांची ताकद दिसून येते.

तुकडोजी महाराज हे केवळ श्रद्धा व भक्ती या मार्गाचेच संत नव्हते, तर ते कर्मकांडाच्या विरोधातील संत होते. सोन्यातला, दगडातला, मातीतला, कागदातला, लाकडातला देव त्यांना मुळीच मान्य नव्हता तर माणसाच्या हृदयात विराजमान झालेला आत्मा हाच त्यांच्या दृष्टीने देव होता. म्हणून देव ही संकल्पना मांडताना ते एका अभंगात म्हणतात,

''मनी नाही भाव, देवा मला पाव,
देव अशानं पावायचा नाही रं
देव बाजारचा भाजीपाला नाही रं ।।
दास तुकड्या म्हणे हाची तुझा भाव,
देव तुमच्याच हृदयात हायं रं,
देव बाजारचा भाजीपाला नाही रं ।।''

महाराजांना केवळ परमेश्वराची भक्ती करणारा भक्त अपेक्षित नाही. स्वत:साठी, कुटुंबासाठी, गावासाठी व राष्ट्रासाठी काम करणारा सरळ मार्गी भक्त हवा आहे. केवळ भक्ती करून मुक्ती मिळत नाही, मोक्ष मिळत नाही यावर महाराजांचा विश्वास आहे. माणसाने केवळ काम करू नये व केवळ भक्तीही करू नये असे महाराजांचे मत आहे. खालील अभंगात ते म्हणतात,

''काम करू की भक्ती करू
सांगा मी काय करू ।।
काम करोनी भक्ती करे
तुकड्या दास म्हणे त्यांसी मोक्ष उरे ।।''

तुकडोजी महाराज हे केवळ उपदेशक नव्हते तर ते कृतीशील संत होते. भारतीय पारतंत्र्यात व स्वातंत्र्यकाळात त्यांनी राष्ट्रपातळीवर कार्यरत असणाऱ्या सर्वच स्वातंत्र्यसेनानींना मदतीचे कार्य केलेले आहे. ते अहिंसक विचारसरणीचे होते. महात्मा गांधीजींच्या सानिध्यात ते वारंवार येत असत. 'साबरमती'च्या आश्रमात त्यांचा काही काळ मुक्कामही असायचा. त्यामुळे देशातील अनेक गांधीवादी नेत्यांशी त्यांची ओळख होती. महाराष्ट्रातील यशवंतराव चव्हाण हे नेते त्यांना साबरमतीतच भेटले. अशा मोठमोठ्या नेत्यांना देशकार्यासाठी आपल्या ज्ञान आणि भजन मार्गातून स्फूर्ती देण्याचे काम महाराजांनी केले. 'जयप्रकाश नारायण', 'पंडीत दिनदयाळ उपाध्याय', 'डॉ. राधाकृष्णन सर्वपल्ली' अशा दिग्गज व ज्ञानी नेत्यांची महाराजांवर विशेष मर्जी होती.

त्यांच्या कृतीशिलतेची अनेक उदाहरणे देता येतील. आचार्य विनोबाजी भावे यांनी या देशात राबवलेली 'भुदान' चळवळ यशस्वी होण्यासाठी महाराजांनी योगदान दिले आहे. 'सद्गुरू गाडगे महाराज' व 'राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज' हे दोन संत एकाच कालखंडात झाले. गाडगे बाबांच्या स्वच्छता अभियानाला तुकडोजी महाराजांचा व महाराजांच्या प्रबोधनकार्याला गाडगे बाबांचा उत्तम सहयोग होता. गावेच्या गावे स्वच्छ करावीत. गावातील लोकांकडूनच झुणका-भाकर घ्यावी आणि संपूर्ण गावाबरोबरच सहभोजन करावे व संपूर्ण गावाला प्रबोधित करावे. या दोन संतांनी या महाराष्ट्र भूमीला कर्म आणि भक्तीच्या रूपाने दिलेली ही देणगी आहे.

केवळ काम आणि भक्ती यांतच महाराज गुंतले नाहीत तर या मानवी जीवनात सुखशांतीचा अनुभव येण्यासाठी महाराज एका गीताद्वारे अपरीग्रहाचा संदेश देतात.

''येता तरी सुखे या, जाता तरी सुखे जा ।।
पहारे आणि तिजोऱ्या, त्यातून होती चोऱ्या,
दारांस नाही दोऱ्या, या झोपडीत माझ्या ।।''

शांतीचे महत्व सांगताना 'शांती' ही मनातच असावी लागते. या गीतात ते म्हणतात,

''पाहून सौख्य माझे, देवेंद्र तोही लाजे,
शांती सदा विराजे, या झोपडीत माझ्या ।।''

सामाजिक शांतता व प्रगतीसाठी महाराजांनी आपल्या टुंबरी या वाद्याचा व भजनांचा वापर केलेला दिसून येतो. देशात कोठेही आपतकालीन परिस्थिती आली तेव्हा महाराज धावून गेले. लोकांसमोर गायन करावे, त्यांच्याकडे मदत मागावी आणि ती मदत आपतग्रस्त लोकांपर्यंत नेऊन पोहोच करावी हे महाराजांचे कार्य उल्लेखनीय आहे. आपल्या परिसरात १९६७ साली जेव्हा 'कोयनानगर' परिसरात भूकंप झाला तेव्हा महाराजांनी भोवतालचा परिसर पायी फिरून पिडीतांना मदत केली व त्यांचे सांत्वनही केले.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज हे स्वदेशी व सामाजिक चळवळीचे प्रणेते होते. 'अकडोजी महाराज', 'विनोबा भावे' व 'महात्मा गांधी' हे त्यांचे आदर्श होते. गांधीजींची 'रामराज्याची' कल्पना व 'खेड्यांकडे चला' हा संदेश रूजवण्यासाठी त्यांनी स्वत:च्या जीवनात 'खेडे' हा

केंद्रबिंदू मानलेला आहे. खेडी स्वावलंबी व्हावीत, खेड्यातील कारागिरांना व बलुतेदारांना उत्तम काम व कला प्राप्त व्हावी तसेच गावची संरक्षण व्यवस्था गावातच असावी. गावात निर्मिती वाटप व उपभोग सार्वजनिक असावा. सर्व स्तरांतील व घटकांतील लोक हेच गावच्या संपत्तीचे मालक असावेत व गावाच्या गरजा भागवून निर्मित वस्तू जगाच्या बाजारपेठेत यावी हा महाराजांचा समाजवादी विचार आजही विचारात घेणे गरजेचे आहे. या सर्व गोष्टी त्यांनी आपल्या 'ग्रामगीता' या ग्रंथात नमूद केलेल्या आहेत. या ग्रंथाचे आचरण आजही आपल्या भारत देशाला महत्वाचे ठरेल. देशाची उभारणी ही खेड्यांच्या उभारणीतूनच होते. हा सिद्धांतच त्यांनी आपल्या कार्यातून जनतेसमोर ठेवला आहे.

गावापासून राष्ट्रापर्यंत प्रेम, जिव्हाळा, शांती, सलोखा, आपुलकी, विश्वास, बांधिलकी, स्वावलंबन या सर्वांची मोट उत्तम पद्धतीने बांधण्याचे कसब महाराजांनी आपल्या जीवनात साधलेले आहे. आपल्या २ हजार हिंदी भजनातून व १ हजार मराठी भजनातून व आपल्या ठुंबरी या एकेरी वाद्यातून संपूर्ण भारत देशाला जागृत करण्याचे कार्य करून ग्रामगीतेतून समाजवादाचा प्रत्यक्ष आराखडा महाराजांनी समोर ठेवलेला आहे. आजच्या या उदात्तीकरणाच्या सरकारी धोरणांना योग्य दिशा मिळण्यासाठी महाराजांनी मांडलेल्या समाजवादाशिवाय दुसरा कोणताही पर्याय नाही हे विशेषत्वाने नमूद करावे लागेल.

इयत्ता चौथीपर्यंतचे शिक्षण असतानासुद्धा समाजजीवनाशी व मानवी मनाशी एकरूप होऊन ईश्वरी भक्तीतून प्रेरणा घेऊन गावच्या मातीत मिसळून फक्त नजरेच्या भाषेवर राष्ट्रसंत होऊन जागतिक धर्मसंमेलन यशस्वी करणारा हा महान संत तुमच्या-आमच्यासाठी एक दीपस्तंभच म्हणावा लागेल.

असा हा महान राष्ट्रसंत कॅन्सर या विकाराने मुंबईत आजारी पडूनसुद्धा मुंबई ते अमरावती पर्यंतचा प्रवास प्रत्येक खेड्यातील लोकांना भेटत भेटत केला आणि १३ ऑक्टोंबर १९६८ रोजी स्वत:च्या मातीत उगवूनसुद्धा अनंतात विलीन झाला.

अशा राष्ट्रसंतांना माझा कोटी कोटी प्रणाम.

❖ ❖ ❖ ❖

काय सांगू, कसं सांगू आई

काय सांगू, कस सांगू
तुला आता माझे आई.
दिवस रात्र नवरा मला
गुरावानी मारतच राही.

ह्याच्या दारूपायी आता
गळ्यात फुटका मणी नाही.
माझ्या नशिबी सांग तू
असलं जिण का ग आई.

सासू माझी, तिला कधी
म्हणून देतच नाही आई.
अशा कशा जीवनगाठी,
ईश्वर बांधतो ग आई.

पुन्हा मुलगी झाली आता
मी काय करू आई.
मुलासाठी ह्यांनी मिळून
आठ मुली मारल्या ग आई ?

काय सांगू कसं सांगू
उद्या मी असेन की नाही ?
पोरीला माझ्या तुझी मानून
सांभाळशील का ग आई ?

पोरीला एवढ नक्की सांग आई
वडाला गरके नको घालू बाई.
''हो तू खंबीर अन् लढ
स्त्री हक्कासाठी फक्त बाई.''

अश्विनी कदम
बी.एस्सी. भाग - ३

माहितीपर

तो काळाकुट्ट दिवस ते पाच वर्षानंतरचं शौर्य पदक

ऋषीकेश नळगुणे, बी.ए.१

आता त्या घटनेला सहा वर्षांचा काळ उलटून गेला आहे. इतक्या वर्षात कुठल्याही जखमा भरतात. तशाच मुंबईला रक्तबंबाळ करून सोडणाऱ्या त्या घटनेच्या जखमाही खूप भरल्या आहेत. पण कुठलीही जखम एक व्रण मात्र कायमचा सोडून जात असते. तशीच ही मुंबईवरच्या जिहादी हल्ल्याची जखम भरून आलेली असली तरी तिचा व्रण मुंबई अस्तित्वात असेल तोपर्यंत कायम राहील. कारण मुंबईवर असा हल्ला कधीच झालेला नव्हता. कुठल्या महायुद्धात किंवा अन्य युद्धात मुंबईकडे वाकड्या नजरेने कोणी कधी बघू शकला नव्हता. अशा मुंबईला पाकिस्तानच्या अवघ्या दहा जिहादी घातपात्यांनी तीन दिवस ओलीस ठेवल्याप्रमाणे युद्धग्रस्त बनवले होते. चोरट्यासारखे मुंबईत समुद्रामार्गे घुसलेल्या त्या पाक हल्लेखोरांनी निरपराध नागरिकांना किडा मुंगीसारखे टिपले. मनात येईल त्याच्यावर स्वयंचलित (A.K.47) या बंदुकीतून गोळ्या झाडल्या. त्यात मुल बघितले नाही, वृद्ध बघितले नाही की पंचतारांकित संस्कृतीलाही सोडले नाही. दिडशेहून अधिक निरपराधांचे निर्घृण बळी घेणाऱ्या त्या हल्लेखोर जिहादींपैकी नऊ जणांचा तात्काळ निकाल लावला गेला; पण त्यातला एक जिवंत पकडलेला अजमल कसाब मात्र पुढील पाच वर्षे फाशीची प्रतीक्षा करत होता. ज्याने शेकडो निरपराधांना मारले त्याला कायद्याने सर्व सवलती देऊन गुन्हा सिद्ध केल्यावरच फाशी झाली. पण तिच्या अंमलबजावणीला पाच वर्षे लागली होती.

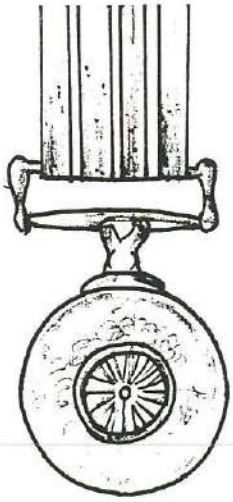

जेव्हा अशा आठवणी व त्यामधले भयावह वास्तव समोर येते. तेव्हा बुद्धी काम करेनाशी होते. मती गुंग होते. बाकीचे जग आपल्या कामात असल्या व्यथा विसरून जाते. सहानुभूती ओसरते; .....

मुंबईच्या तुरूंगात असलेल्या या सैतानाला अखेर पुण्याच्या येरवडा कारागृहात फाशी देण्यात आली. त्यालाही आता एक वर्षाचा कालावधी लोटला आहे. त्याला फासावर लटकवला म्हणून जे संसार व कुटुंबे उद्ध्वस्त झाली त्यांच्या मनावर आणि आयुष्यावर झालेल्या जखमा कधी तरी भरून येणार आहेत काय ?

जेव्हा अशा आठवणी व त्यामधले भयावह वास्तव समोर येते, तेव्हा बुद्धी काम करेनाशी होते, मती गुंग होते. बाकीचे जग आपल्या कामात असल्या व्यथा विसरून जाते. सहानुभूती ओसरते; पण ज्यांच्या वाट्याला असा भयंकर अनुभव येतो, त्यांच्या मनावर कायमच्या भळभळत्या जखमा करून जातात. त्यांना त्यापासून मुक्ती कधीच नसते. मग त्यात बळी पडलेले शेकडो नागरिक असोत किंवा अनेक पोलिस अधिकारी.

असाच एक पोलिस अधिकारी ज्याला असा अनुभव आला की आज ही काही जण त्यांना प्रश्न विचारतात की तू आतमध्ये एका पिस्तुलाच्या साह्याने

आत्महत्या करायला गेला होता का ? आणि तो पोलिस अधिकारी म्हणजे 'श्री. विश्वास नांगरे-पाटील'.

त्या रात्री ९.३० वाजता ओबेरॉय हॉटेलमधील 'A.S.L' (Advance Security Liaison) संपवून ते घरी गेले. नाईट राऊंड असल्यामुळे ते युनिफॉर्मवरतीच जेवत होते तोपर्यंत फोन वाजला. तो फोन होता पाटलांचे त्यावेळेचे 'ॲडिशनल कमिशनर ऑफ पोलिस डॉ. व्येंकरेशम सर' मुंबईवर हल्ला झाल्याचा सांगणारा तो पहिला फोन होता.

पहिला हल्ला झाला तो हॉटेल लिओपोल्ड येथे. हल्ला होण्याच्या दोन दिवस अगोदर म्हणजेच २४ नोव्हेंबरला 'केंद्रीय गुप्तचर संस्था' यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या माहितीनुसार व खबरदारीच्या उपाययोजना म्हणून तेथील १९३ हॉकर्स बृहन्मुंबई महानगरपालिका व पोलिस यांच्या साह्याने साफ केले. हा परिसर अत्यंत रहदारीचा परिसर म्हणून ओळखला जात असे. पण त्यादिवशी मात्र तो रस्ता पूर्ण रिकामा होता. त्यामुळे त्या हॉटेलच्या बाहेर जो चौफेर गोळीबार झाला त्यामध्ये एकही नागरिक मृत्यूमुखी पडला नाही.

नांगरे-पाटील मेट्रो चित्रपटगृहापर्यंत आले असतानाच त्यांचे त्यावेळचे 'डायरेक्टर जनरल ऑफ पोलिस' 'A.N.Roy' सर यांचा फोन आला. फोनवर फोन धडकत होते. ताजवर गोळीबार व ग्रेनेडचे आवाज येत आहेत.....अशा वेळेस त्यांनी फोनच फेकून दिला. ३ वाजेपर्यंत त्यांच्याशी पूर्ण संपर्क तुटला होता. त्याच वेळेस त्यांच्या मृत्यूच्याही अफवा पसरल्या. इतकचं काय तर गावाकडे अंत्यसंस्काराची तयारीदेखील झाली. परंतु नंतर ३ वाजता एका अधिकाऱ्याने वायरलेसवरून त्यांचा संदेश ऐकला व त्यांच्या पत्नींना कळवले तेव्हा त्यांच्या जीवात जीव आला.

९.४० मिनीटांनी अतिरेकी ताजमध्ये शिरले होते व ९.५१ मिनिटांनी आपण त्यांच्या मागावर गेल्याचे नांगरे-पाटील सांगतात. आतमध्ये 'क्रिस्टल हॉल' नावाचा हॉल आहे. व त्या हॉलमध्ये विवाह चालू होता. ते अतिरेकी जर इथे पोहचले असते तर मोठ्या प्रमाणावर जीवीत हानी झाली असती. नांगरे-पाटलांनी सात जणांबरोबर 'वेडात मराठे वीर दौडले सात' या उक्तीप्रमाणे ते सात जण त्या हॉलपाशी जाऊन तेथील ४०० लोकांना बाहेर काढले व पुढील होणारी जी एक मोठी जीवीत हानी आहे; ती टळली. व त्यामुळे या दोन घटनांनी नांगरे पाटलांना मिळालेल्या शौर्य पदकाची किंमत आणखी वाढते.

त्याच वेळी अशोक कामटे, हेमंत करकरे, विजय साळस्कर, तुकाराम ओंबाळे यांच्या शहीद झाल्याच्या बातम्या कळत होत्या व त्यामुळे शत्रुबद्दलची चीड वाढून आणखी रग पेटत होती व प्रोत्साहन मिळत होते.

ही धुमश्चक्री सकाळी ५.३० वाजेपर्यंत चालू होती. आतमध्ये दहशतवादी दबा धरून बसले होते. प्रचंड गोळीबार चालू होता. आगीच्या ज्वालांचे, धुरांचे लोट बाहेर येत होते. त्यामुळे 'जळून मरण्यापेक्षा लढाई करून मरू' म्हणून सकाळी N.S.G. चे कमांडो आल्यावर फायर ब्रिगेडच्या साह्याने खाली येऊन परत वर चढाई चालू केली. ही लढाई २८ नोव्हेंबरच्या दुपारपर्यंत चालू होती.

उगाच डोळे मिटून कुंदत होतो आम्ही,
हा तर काळोखाचा एक भास होता.....
जेव्हा उघडले डोळे आम्ही,
तो एक दिव्यप्रकाश होता.....
रोखून धरले श्वास आम्ही,
आत लढत तो एकटाच होता.....
धु-धु जळणाऱ्या आशांकडे बघत होतो आम्ही
बाहेर आसवांचा पाऊस होता.....
हिंमत नव्हती, आसवांत भिजण्याची
फक्त कल्पनाच केली आम्ही,
जेव्हा अग्नी वर्षावात भिजत तो एकटाच होता.....
त्याची नजर होती तलवार तळपती
नसा-नसांत ज्वाला होता.....
टेकले अखेर गुडघे त्यांनी,
जिंकण्याचा ध्यास घेवून आत लढणारा
सर्वांचा विश्वास होता.....

खरेच मित्रांनो, देशबांधवांनो, मुंबईकरांनो आपल्याला नोव्हेंबर म्हटले, मग ती काळरात्र आठवते; लाखो मुंबईकरांच्या सुरक्षेसाठी ज्यांनी आपल्या जीवाची बाजी लावली. ज्या तुकाराम ओंबाळे यांनी कसाबला जीवंत पकडण्यासाठी त्याच्यावर झेप घेतली व त्याच्या बंदुकीतून सुटलेल्या सगळ्या गोळ्या थेट पोटात रिचवल्या आणि प्राण गेला तरी कसाबची पकड ढिली होऊ शकली नाही त्या तुकाराम ओंबाळेंचे उरलेल्या दिवसात कधी तरी स्मरण होते काय ? ज्या अधिकाऱ्यांनी आपल्या प्राणाची बाजी त्यादिवशी लावली त्यांचे किती स्मरण होते आपल्याला. आपण आज सुखरूप आहोत. त्याचे श्रेय

त्याच हौतात्म्यांना आहे. कारण आपल्या सुरक्षित जगण्याची किंमत त्यांनी आपल्या प्राणाचे मोल मोजून भरलेली असते. त्यांच्या कुटुंब किंवा आप्तस्वकीयांना त्या मानसिक, शारीरिक यातनातून कधी मुक्ती मिळू शकेल काय ? असे एक ना अनेक प्रश्न अक्राळ-विक्राळ स्वरूप धारण करून आजच्या दिवशी समोर येऊन उभे ठाकतात.

ते सात मराठे वीर कशाला धावत सुटले होते ? आपला जीव कुठे कसा घेतला जाईल, याची कुठलीही कल्पना नव्हती त्यांना; पण कसलीही फिकीर न बाळगता त्यांनी तिकडे धाव घेतली होती. कारण प्रत्येक मुंबईकर व भारतीय नागरिक आपल्या भरवशावर जगतो, इतकीच भावना त्यामागे होती. अशा हुतात्म्यांचे आपण किती स्मरण करतो ? एक दिवस त्यांचे स्मरण केल्यावर विसरून जातो आणि आपापल्या कामात गर्क होऊन जातो; पण ही माणसे आपल्यासारखीच कुटुंबवत्सल होती, त्यांचेही आप्तस्वकीय आहेत. रोजचा दिवस त्यांना कसा जिवाचा कोंडमारा करून जगावा लागत असेल ? जगण्यात नुसत्या जीवनावश्यक गोष्टीच पुरेशा नसतात. आप्तस्वकीय सोबत असले तरच कुठल्याही संकट वा आनंदाच्या क्षणाला सामोरे जाण्याची लज्जत असते. जनतेसाठी ज्यांनी आपल्या संसारावरच निखारे ठेवले, त्यांच्या आप्तस्वकीयांसाठी आपण काय करू शकलो आहोत ? त्यांचे स्मारक उभे करणे अथवा त्यासाठी काही रक्कम मोजणे एवढ्याने आपली जबाबदारी संपते काय ? इतक्या कोरड्या व्यवहाराने हुतात्म्यांच्या त्यागाची किंमत मोजली जाते काय ? ज्या कारणाने त्यांचा हकनाक बळी घेतला गेला आणि इतर नागरिकांचा बळी गेला, त्यामागची कारणे संपली आहेत काय ? गेल्या सहा वर्षात अजून या हल्ल्याचा सुत्रधार पाकिस्तानात सुरक्षित हिंडतो आहे. त्याच्या मुसक्या बांधण्याचे कुठलेही प्रयत्न यशस्वी होऊ शकले नाहीत याची चीड न येण्याइतपत षंढ आहोत का आपण ? गुडघ्यात माना घालून जन्माला आलो आहोत काय ? पाकिस्तानची खुमखुमी संपलेली नाही. आजही तसेच काश्मिरमध्ये हल्ले चालूच आहेत. जोपर्यंत पाकिस्तानच्या मुसक्या बांधल्या जाणार नाहीत आणि भारतीय सीमा व भूप्रदेशाकडे वाकड्या नजरेने बघण्याची त्या शत्रुची हिंमत संपत नाही, तोपर्यंत मुंबई हल्ल्यातल्या हुतात्मे व शूरवीर यांना श्रद्धांजली मिळाली असे मानता येणार नाही. त्या शत्रूचे पूर्णपणे निर्दालन होईपर्यंत आपण अशा हुतात्म्यांना विसरणार नाही असा निर्धार तरी करू शकतो काय ? तरच आपल्या आयुष्यातील व पुढल्या पिढ्यांच्या जीवनात या काळ्याकुट्ट दिवसाचे सावट कायमचे पुसले जाऊ शकेल.

परंतु अखेर पाच वर्षानंतर म्हणजेच याच वर्षाच्या २६ जानेवारी २०१४ रोजी अखेर सरकारला जाग आली व श्री. विश्वास नांगरे-पाटील व राजवर्धन राठोड यांच्या पूर्ण टीमला राष्ट्रपती शौर्यपदक बहाल करण्यात आले.

❖ ❖ ❖ ❖

तुझ्यासाठी.....

शब्दात नाही सांगता येणार
डोळ्यातून समजून घेशील ना.
अस्वस्थ होईन मी तेव्हा
धीर मला देशील ना.
मी नकळत दुखावले तुला
तर माफ माफ करशील ना.
ओघळलेले अश्रू माझे
अलगद टिपून घेशील ना.
आयुष्याच्या वाटेवर एकटे वाटले
तर हात माझा धरशील ना.
सगळे खोटे ठरवतील मला
तेव्हा विश्वास माझ्यावर ठेवशील ना.
चुकले मी असे वाटले कधी तर
हक्काने सांगशील ना.
हरवलो मी कुठे कधी तर
सावरून मला घेशील ना.
कितीही भांडतो आपण तरीही
समोर आल्यावर सारे विसरून जाशील ना.
मी आता विसरणे शक्य नाही तुला पण
तू मला लक्षात ठेवशील ना.
जीव तयार आहे तुझ्यासाठी
गरज पडेल तेव्हा मागशील ना.....

शिवानी औंधकर, बी.कॉम.२

वैचारिक

मतदार राजा जागृत हो !

रविकिरण पाटील, बी.ए.२

सह्याद्रीच्या एका उंच कड्याने आपली मुंडी ढगात घातली होती. मंद गतीने तरंगणारे प्रचंड ढग त्या कठिण सह्याद्रीच्या मस्तकावर आदळून दिशा बदलून घेत होते. पूर्वेला लाली यायला अवकाश होता. इतक्यात आपल्याच महाराष्ट्र राज्यातील सोलापूर जिल्ह्यातील महीम या गावी एका सामान्य शेतकऱ्याच्या कुटुंबात एकच आक्रोश, किंकाळ्यांनी संपूर्ण गाव हादरवून सोडला. पहाटेची वेळ होती. कोणालाच काही कळेना. संपूर्ण गाव त्या आवाजाच्या दिशेने धावू लागला. जो-तो काय झालय हे बघण्यासाठी त्या शेतकऱ्याच्या घरात जायचा आणि अत्यंत दु:खी चेहरा घेवून बाहेर यायचा. मित्रांनो झाले होते असे कि, त्याच शेतकरी कुटुंबातील एका २९ वर्षाच्या युवकाने आपल्या राहत्या घरातच गळफास घेवून आत्महत्या केली होती आणि तो आक्रोश त्या युवकाच्या पत्नीचा, ४ वर्षाच्या त्याच्या मुलीचा, त्याच्या आईचा होता.

अठराविश्व दारिद्र्याच्या छायेत वाढलेल्या, पोटाला २ वेळचे जेवण न मिळाल्याने रोजगार न मिळाल्याने त्या युवकाने आत्महत्या केली होती. सांगण्याचा अर्थ एवढाच कि, एकिकडे आपण आपल्या देशाला लोकशाहीची जननी म्हणतो. हे सांगताना आपल्याला सार्थ अभिमान वाटतो तर दुसरीकडे याच लोकशाहीच्या देशात अशा आत्महत्येच्या घटना दररोज वेगवेगळ्या ठिकाणी राजरोसपणे घडत असतात.

''अब्राहम लिंकन'' या महान विचारवंताने लोकशाहीची व्याख्या किती सुंदर केली. Of the People, For the People, by the People..... लोकांनी

२६ जानेवारी १९५० रोजी भारतीय गणराज्याचे संविधान अंमलात आले. त्यादिवशी प्रदीर्घ ऐतिहासिक कालखंडात पहिल्यांदा भारताने आधुनिक संस्थात्मक चौकट असलेल्या संसदिय लोकशाहीचा स्वीकार केला. याच संविधानाला अनुसरून आमचे प्रतिनिधी निवडून येतात.

लोकांच्यासाठी, लोकांकडून चालवलेले शासन म्हणजे लोकशाही. पण आज हिच व्याख्या आपल्याला बऱ्याच ठिकाणी अशी केली किंवा करावी लागेल कि मंत्री, आमदार, खासदारांनी आपल्या मनमानी कारभारातून स्वत:च्या स्वार्थासाठी, प्रतिष्ठेसाठी चालवलेले शासन म्हणजे भारतीय लोकशाही होय.

मित्रांनो, आज आपण विधानसभेवर, लोकसभेवर थेट मतदान करून आपला प्रतिनिधी निवडून देतो. याचे कारण आपल्या देशाने इतर देशांप्रमाणे हुकूमशाही, राजेशाहीचा स्वीकार न करता लोकशाहीचा स्वीकार केला आहे. आपल्या कुटुंबावरती, गावावरती येणाऱ्या, तालूक्यावरती येणाऱ्या प्रत्येक संकटातून, समस्येतून सुटका व्हावी. गावाचा, तालुक्याचा सर्वांगीण विकास व्हावा याच भावनेतून आपण आपला प्रतिनिधी विधानसभा, लोकसभेवर निवडून देतो. आपल्या गावाचे, तालुक्याचे नाव फक्त महाराष्ट्राच्याच नकाशावरती न राहता संपूर्ण जगाच्या नकाशावरती आपला तालुका

सुवर्ण अक्षरांनी कोरला जावा हाच एक अट्टाहास असतो. निवडून येईपर्यंत आमचे उमेदवार मोठा चार पानांचा, सहा पानांचा अजेंडा तयार करतात. त्यामध्ये स्पष्ट उल्लेख करतात कि मी या येणाऱ्या पाच वर्षात अमूक करेन तमूक करेन पण वास्तवात निवडून आल्यानंतर काहीच न करता वेगळच चित्र पहावयास मिळते. काही ठिकाणी तर मित्रांनो हेच उमेदवार आमदार, मंत्री झाल्यावर पुढच्या निवडणूकीपर्यंत फिरकतही नाहीत आणि मग आमच्यातील काही मित्र त्यांच्या आर्थिक प्रलोभनाला, पैशाला बळी पडून आपले अनमोल असे मत वाया घालवून त्यांच्याच पाठीमागे कि जय..... अरे कोण म्हणतय येत नाही..... खाऊ मटन दाबू बटन..... इ. अशा अनेक प्रकारच्या घोषणा देत फिरत असतात.

असाच एक गेल्या दोन महिन्यांपूर्वी झालेल्या निवडणूकीतील किस्सा आहे. एका छोट्याशा गावातील घटना आहे. एका उमेदवाराने तर त्याच्या पाठीमागे फिरण्यासाठी, शक्तीप्रदर्शन करण्यासाठी किराणा मालाच्या दुकानातून पास दाखवून दिवाळी मालाची खरेदी केली जाई. तरूण माणसे, पोर विकत घ्यायला चालू केली होती. आपल्या मतदार संघातील प्रत्येक गावातील किमान शे-पाचशे तरूण रोज ३०० रू देवून विकत घ्यायचे, यामध्ये त्यांना जेवणासाठी धाबा बुक केला होता. दोन वेळ दिवसातून धाब्यावर जेवण तर १५० रू कपात १५० रू हातावर, साधा हिशेब आहे. मित्रांनो, सरासरी एका गावातून ५०० लोक धरले तर आणि निवडणुकीचा प्रचाराचा कालखंड एक महिना धरला तर या ३० दिवसात एका व्यक्तीला ९ हजार रूपये याप्रमाणे ५०० लोकांना ४५ लाख रूपये म्हणजे एका गावाचा निवडणूक काळातील सरासरी खर्च ४५ लाख रूपये होतो. हा फक्त खेड्यातील झाला. शहरातील तर त्या पैशाला मोजमापच करता येणार नाही. मग आपल्या लक्षात येईल मित्रांनो एक उमेदवार निवडून येण्यापूर्वी एका गावाला ४५ लाख रूपये खर्च करतो तर मग निवडून आल्यानंतर तो खर्च आपल्या तिजोरीत जमा होण्यासाठी येणारा निधी साठवून ठेवण्यासाठी किमान दोन-अडीच वर्षे हेच ४५ लाख वसूल करत असतो आणि पुढच्या पंचवार्षिकच्या तयारीसाठी पुढील अडीच वर्षासाठीचा निधी बँक बॅलन्स म्हणून जवळ बाळगत असतो आणि मग मित्रांनो ''विकास'' हा कागदापुरताच, फ्लेक्स पुरताच मर्यादित राहतो, प्रत्यक्षात मात्र काहीच होत नाही आणि मग आपण सरकारला, नेत्यांना शिव्या देत फिरतो. मित्रांनो, या सगळ्या गैरकारभाराला जेवढे हे नेते मंडळी जबाबदार आहेत तेवढेच आपण मतदार सुद्धा अप्रत्यक्षरित्या जबाबदार आहोत. आपणच जर यांचेकडून पैसे घेतले नाहीत, कोणत्याही आर्थिक प्रलोभनाला बळी पडलो नाही तर या सगळ्या गैरकारभाराला बऱ्यापैकी आळा बसेल आणि आपली ही लोकशाहीची जननी भारतमाता सुरक्षित राहण्यास मदत होईल.

२६ जानेवारी, १९५० रोजी भारतीय गणराज्याचे संविधान अंमलात आले. त्या दिवशी प्रदीर्घ ऐतिहासिक कालखंडात पहिल्यांदा भारताने आधुनिक संस्थात्मक चौकट असलेल्या संसदिय लोकशाहीचा स्वीकार केला. याच संविधानाला अनुसरून आमचे प्रतिनिधी निवडून येतात. आमदार, खासदार होतात आणि काही दिवसांतच मंत्रीपदाचा शपथविधी सोहळा मोठ्या थाटामाटात साजरा करतात. तुफान खर्च करून एखादे स्टेडीयम किंवा मोठी मोकळी जागा निवडतात आणि सर्वांच्यासमोर शपथ घेतात. ''मी..... (त्या मंत्र्याचे नाव) ईश्वरसाक्ष/गांभिर्यपूर्वक अशी शपथ घेतो कि, मी विधीद्वारा स्थापित भारतीय संघराज्याचा/महाराष्ट्र राज्याचा मंत्री म्हणून भारतीय संविधानाने माझ्यावर सोपवलेल्या जबाबदारीचा मी योग्य पद्धतीने निर्वाह करीन आणि माझे काम पूर्ण निष्ठा आणि श्रद्धापूर्वक करेन. संविधानाने माझ्यावर घातलेल्या मर्यादांचे मी पालन करेन. तसेच मंत्री म्हणून करत असलेल्या कार्याची माहिती ठेवीन वगैरे.....वगैरे.....''

एकिकडे भारतीय संविधानाशी एकनिष्ठ राहून अशी शपथ घेतात आणि मग दुसरीकडे कोळसा घोटाळा, चारा घोटाळा, सिंचन घोटाळा वगैरे.....वगैरे.....राजरोसपणे चालू असते. २G स्पेक्ट्रमसारख्या घोटाळ्यात कित्येक मंत्री, खासदार अडकून आहेत. पैसा दिसायला लागला कि तो सर्वात जास्त आपल्याकडे कसा येईल या हव्यासापोटी हेच मंत्री संविधानाची घेतलेली शपथ विसरतात आणि बेईमानी करतात. त्यांना पैशाचा कैप रहात नाही आणि मग अनेक घोटाळे उघडकिस येतात. म्हणून मित्रांनो गैरमार्गाने मिळवलेला पैसा हा प्रेतावरची फुल असतात. जी हसू पण देत नाहीत आणि रडू पण देत नाहीत. हेच वास्तव सत्य आहे. कारण जे गल्लीत घडते तेच दिल्लीत घडत असते. कारण सत्तेचे विकेंद्रीकरण झालेले आहे. सत्ता तळागाळापर्यंत पोहोचली आहे.

मित्रांनो, घोटाळे तर खूपच होत असतात. अहो, एखाद्या लहान मुलाला दुकानातून साधी काड्यांची पेटी (माचीस) आणण्यासाठी १ रूपया दिला तर ७५ पैशाची काडीपेटी आणि उरलेले २५ पैसे खाऊसाठी बाजूला ठेवतो. याला घोटाळा म्हणता येईल पण एखाद्या

मंत्र्याने, आमदाराने केलेला घोटाळा म्हणजे आदर्श घोटाळा म्हणता येईल.

असाच एक दुसरा किस्सा आहे झोपडपट्टीत राहणाऱ्या मुलाचा. असेच एका गावामध्ये एक गरीब कुटुंब रहात होते. तीन वर्षाचे लहान मुल होते. किती केले तरी लहानच मुल ते रोज ते मुल भूक लागल्यानंतर त्या व्याकूळ नजरेने त्याच्या आईपाशी दूध मागायचे. आई त्या लेकराची नजर चुकवायची, कधी बाहेर जाण्यास सांगायची आणि घरामध्ये डब्यात भाकरीचे पिठ असायचे, ते वाटीमध्ये घ्यायचे त्यामध्ये पाणी घेऊन ते तयार होऊन झालेले मिश्रण त्या मुलाला ते दूध प्यायला द्यायची. जवळपास ५ वर्षे हा क्रम कधी चुकला नाही आणि एक दिवस तो मुलगा हे सत्य, हे वास्तव स्वत:च्या डोळ्याने पाहतो. आपल्या आईला विचारतो असे का ? आई म्हणते गरीबी. गरीबीमुळे दूध डेअरीतून दूध आणण्यासाठी माझ्याकडे पैसे नाहीत. मित्रांनो, सांगण्याचे तात्पर्य एवढेच कि, एकिकडे एवढी मोठी गरीबी कि वितभर पोटाची खळगी भरायला काहीतरी पदार्थ घ्यावा म्हटले तरी पैसे नाहीत आणि आमचे मंत्री, आमदार, खासदार एखाद्या ठिकाणी सभा जरी घेतली तरी त्यांना प्यायला बिसलरीतील पाणी, खायला काजू, बदाम, फळे लागतात आणि दुसरीकडे दुष्काळाने माणसे तडफडून-तडफडून मरतायत. काही आत्महत्या करतायत. तरी आमचेच मंत्री म्हणतायत कि धरणात पाणी नाही तर मग काय ..... काय ? आणि मग माफी मागण्यासाठी आत्मक्लेष करायचा. मित्रांनो वाईट फक्त एकाच गोष्टीचे वाटतय कि आजही आमचा मतदार राजा याच लोकांना कदाचित त्यांच्या आर्थिक प्रलोभनाला बळी पडून त्यांना प्रचंड बहुमतांनी निवडून देतोय आणि म्हणूनच असे सांगावे लागतय कि, मतदार राजा आतातरी जागृत हो !!

दान तर सगळेच श्रेष्ठ असते. मग ते रक्तदान, अन्नदान, वस्त्रदान, श्रमदान, ज्ञानदान वगैरे.....वगैरे.....पण मित्रांनो, याचप्रमाणे मतदान सुद्धा एक श्रेष्ठ दान आहे. त्याचे पावित्र्य आपणच जपले पाहिजे आणि एक दिवस असा उजाडेल कि, त्या दिवसापासून भारत एक महासत्ता असेल आणि माजी राष्ट्रपती महामहीम डॉ. अब्दूल कलाम यांचे स्वप्न सत्यात उतरेल.

मित्रांनो, ही जागृती आपण तरूण पिढीनेच केली पाहिजे. चांगल्या कामाला वेळ हा लागतोच पण त्याचे फळसुद्धा गोडच मिळते. आपल्या घरामध्ये, शेजारी पै-पाहुणे यांना मतदानाचे महत्त्व आपण पटवून दिले पाहिजे. शासनाने पण आता नवीन अधिकार लागू केला आहे ''नकार अधिकार''. आपल्याला जर एकही उमेदवार लायक नाही असे वाटत असेल तर त्या प्रत्येक उमेदवाराला Notaचे बटन दाबून त्याची लायकी दाखवून अभिमानाने सांगता येईल कि पैशाने वस्तू विकत घेता येते, माणसे नाहीत. माणसांचे अधिकार तर कधीच नाहीत.

मित्रांनो, सांगण्यासारखे खूप आहे. लिहण्यासारखे भरपूर आहे. हा लेख वाचून प्रत्येकाने स्वत: मध्ये जरी बदल घडवून आणला तरी या ''मतदार राजा जागृत हो'' या अभियानाचे थोड्या प्रमाणात सार्थक झाले असे म्हणता येईल.

शेवटी एवढेच म्हणेन कि, मलाही वाटत पाऊस होवून बरसाव, जर तो पाऊस सृष्टीला गारवा देणारा असेल तर..... मलाही वाटत नदी बनून वाहत रहाव जर त्या नदीचे पाणी सर्वांना तृप्त करणारे असेल तर.....

आणि

मलाही वाटत मतदान कराव.....पण अशा व्यक्तीला जी व्यक्ती लोकांचा प्रतिनिधी म्हणून निवडून येण्यास लायक असेल तर .....? त्या योग्यतेचा असेल तरच..... !

धन्यवाद !

❖ ❖ ❖ ❖

कथा

आयुष्याचा खेळ

दत्तात्रय सूर्यवंशी, बी.कॉम.२

पूर्वीच्या काळापासून म्हणजेच अगदीच राजे महाराजांच्या काळापासून आपण ऐकत आलोय की दोन मदमस्त हत्तींची भांडण लावली जायची. दोन टोळ्यांपैकी कोंबड्याची झुंज लावली जायची असे अनेक उपक्रम बक्षीसाच्या माध्यमातून मनोरंजनासाठी राबवले जायचे. काळ बदलत गेला तशी माणसही बदलत गेली. माणसासोबत परिस्थितीही बदलत गेली.

भारतावर इंग्रजांचे राज्य आले आणि भारतातील वातावरणच बदलून गेले. भारत स्वतंत्र होवून बराच कालावधी सरला होता. पुरातन काळच्या सर्व गोष्टी सरकारने दबाव आणून बंद केल्या होत्या. ठराविक गोष्टींना मुभा सोडली तर बऱ्याच प्राण्यांच्या झुंजी आणि शर्यती पशुपिडा म्हणून बंद केल्या. आता फक्त पुढारी लोकांच्या उत्सवासाठी म्हणजेच वाढदिवस, पुण्यस्मरण अथवा एखाद्या गावची वार्षिक यात्रा यासारख्या कार्यक्रमासाठी मल्लखेळ म्हणजेच कुस्ती आणि बैलगाड्याच्या शर्यती घेण्यात येवू लागल्या. ग्रामीण भागातील लोकांना कुस्ती आणि बैलगाड्यांची शर्यत या दोन गोष्टींची इतकी उत्सुकता असायची की, अंधार पडला रे पडला की गावातील चावडीवर किंवा पेठांमध्ये गावकऱ्यांच्या झुंडीच्या झुंडी चर्चेसाठी जमायच्या. अशाच कुस्ती आणि बैलगाडीच्या शर्यतीत एका नवीनच खेळाने महाराष्ट्रात प्रवेश केला तो म्हणजे श्वान स्पर्धा (कुत्र्याची शर्यती).

जगूने त्या मादीचे नाव चुटकी असे ठेवले. जगूने आणलेल्या कुत्र्याच्या मादीला हाताच्या फोडावाणी सांभाळायला सुरुवात केली. तो कारखानी कुत्र्यांना लागणाऱ्या खाद्याच्या पिशव्या कराडवरून आणायचा, त्या मादीला आणलेले खाद्य, भाकरी, मटन, रोटी असा खुराक चालू केला.....

हा खेळ आधुनिक असला तरी पाच वर्षापासून महाराष्ट्रात अधिक्याने चालत राहिल्याने तो आता लोकांच्या आवडीचा खेळ झाला. त्यासाठी लोकांच्या मनात या शर्यतीविषयी आस्था निर्माण झाली होती. यासाठी उत्सुक लोक वेगवेगळी कुत्री पाळून त्यांची शर्यतीसाठी तयारी करू लागले. अशाच एका कुत्र्याच्या शर्यतीचा नाद असणाऱ्या जगूची गोष्ट.

जगू लहानपणापासून ग्रामीण भागात वाढलेला तरूण. गावात शिक्षणाची गैरसोय असल्याने जगूने सातवीच्या वर्गापुढचा वर्ग बघितलाच नव्हता. वडिलांचा शेती व्यवसाय असल्यामुळे त्याचे बालपण शेतीतच गेले. लहानपणापासून त्याला मनापासून असणारा छंद म्हणजे शिकार. तो गावातील गावठी कुत्री पाळणाऱ्या लोकांना गोळा करून शिकार करण्यासाठी नेई. वर पठारापासून ते डोंगराच्या पायापर्यंत कुत्री आणि माणसांची फौज उभी करून जगू मधल्या नाकीवरती लपलेला ससा उठवायचा आणि वर ताणायचा. वर पठारावर असणारी कुत्री

वर येणाऱ्या सशास धरण्यासाठी खाली यायची. त्यामुळे ससा खालच्या दिशेने पळायचा. पण खाली असणारी माणस, वरून येणारी कुत्री या दुहेरी संकटात ससा स्वत:ला त्यांच्या जणू स्वाधीनच करायचा. झालेली शिकार गावात आणून मोठ्या जल्लोषात जगू सगळ्यांना सांगायचा, की मी ससं धरलय; आमच्या कुत्र्यांनी वरनं ताणत आणलं आणि डायरेक माझ्या काठीखाली आलं. माणसं जगूच तोंडभरून कौतुक करायची. जगूला शिकारीला उपयोगी पडणारं साधन म्हणजे कुत्रा.

गावात आता कारवानी कुत्र्यांची धमाल चालली होती. गावातील महेश फाटकांनी नर-मादी पाळून त्यांची पैदास करणे आणि होणाऱ्या पिल्लांची विक्री करणे हा व्यवसाय चालू केला होता. कारवानी कुत्री ही गावठी कुत्र्यांपेक्षा पूर्णपणे वेगळी असतात. ती अंगकाठीने बारीक, पोट आत आणि गावठी कुत्र्यापेक्षा उंच असतात. या कुत्र्याचे एक पिल्लू नर असो वा मादी ५० हजार रू. जाते. या कारवानी कुत्र्यांचा कालवा ऐकून नक्की काय भानगड आहे, हे बघायला जगू महेश फाटकांच्या घरी गेला. तिथे माणसांचा कालवा चालला होता. एक माणूस नर कमी किंमतीला मागत होता पण फाटक काही त्याला त्या किंमतीत देत नव्हते. त्यांची ही चर्चा सुरू असतानाच जगूला त्या पिल्लांतील एक मादी पसंत पडली. पडली कसली त्याला ती खूपच आवडली. त्याने त्या मादीचा दर काढला. तो गावातली व्यक्ती असल्याने त्याला अवघ्या चाळीस हजारात फाटकांनी द्यायचे कबूल केले. जगूकडे चाळीस हजाराची जुळणी करण्यासाठी पुरेसे पैसे नव्हते. त्याने घरी येऊन कोणताही विचार न करता घरातील बैलगाडी गावातील एका नामवंत शेतकऱ्याला अवघ्या पंधरा हजाराला विकली आणि त्याच शेतकऱ्याकडून पंचवीस हजार उधार घेतले. जगू जरी शेतकऱ्याचा मुलगा असला तरी तो प्रामाणिक होता आणि त्याचा स्वभाव त्या शेतकऱ्याला माहित असल्यामुळे त्याने मनात कोणताही संकोच न बाळगता त्याला पैसे दिले. त्याच्याकडील पैसे घेऊन जगूने त्वरीत ती मादी खरेदी केली. घरी आणून ती ठेवली. जगूची आई जगूला कोणत्याच गोष्टीला विरोध करत नसल्यामुळे आईची कोणतीच रागवण्याची प्रतिक्रिया झाली नाही. पण संध्याकाळी वडील घरी आल्यानंतर मात्र बैलगाडी विकली म्हणून जगूला चांगलाच बदडला. त्यानंतर ती विकलेली बैलगाडी पुन्हा माघारी घेऊन त्या शेतकऱ्याचे सगळे पैसे माघारी देऊन टाकले.

जगुने त्या मादीचे नाव चुटकी असे ठेवले. जगुने आणलेल्या कुत्र्याच्या मादीला हाताच्या फोडावाणी सांभाळायला सुरूवात केली. तो कारवानी कुत्र्यांना लागणाऱ्या खाद्याच्या पिशव्या कराडवरून आणायचा. त्या मादीला ते आणलेले खाद्य, भाकरी, मटन, रोटी यासारखा खुराक चालू केला. बैलांना वैरण टाकली की, शेजारी लहान मुले घेऊन तो माळावर पटांगणात त्या मादीला शर्यतीचे प्रशिक्षण देण्यासाठी नेऊ लागला. मुलांना पण त्याची गंमत वाटत असल्याने ती मोठ्या संख्येने त्याच्याबरोबर जायची. माळावर जगुने चाकोरी आखून एका बाजूला मोठी निशाणी लावली आणि तो चुटकीला निशाणीच्या दिशेने सोडी. मुलांच्या आवाजाने चुटकी मोठ्या वेगाने त्या चाकोरीतून धावी. असेच दिवस सरले. चुटकी आता दोन वर्षाची झाली होती. जगूने लावलेला खुराक आणि प्रशिक्षण चालूच होते. चुटकी आता लांबलचक चित्त्यासारखी दिसत होती. अंगावर घोड्यासारख्या शिरा ताणल्यासारख्या दिसून येत होत्या. चुटकीला प्रशिक्षण देण्यामागचा जगुचा एवढाच उद्देश होता की गावच्या यात्रेत लावल्या जाणाऱ्या श्वान स्पर्धेत चुटकीला पळवायची, भले बक्षीस मिळो वा ना मिळो. जगुला शिकारीच्या नादापेक्षा हा नाद त्याला भलताच अंगीभूत झाला होता. भिनला होता. तो वेगवेगळ्या ठिकाणी श्वान स्पर्धा बघायला जायचा आणि मनात सतत म्हणायचा. माझीपण चुटकी एकदा तरी गावच्या यात्रेत पळवीनच.

ऑगस्ट म्हणजे श्रावणात शामगावची शंभू यात्रा महादेवाची यात्रा भरते. या यात्रेसाठी विविध उपक्रम राबवण्यात येतात. यावर्षी गावात वर्गणी जास्त झाल्यामुळे गावकऱ्यांनी श्वान स्पर्धा आयोजित केली होती. ठिकठिकाणी या शर्यतीच्या जाहिरातीचे पोस्टर्स लावण्यात आले. लांब-लांबवर ही बातमी पसरली. जगुला यात्रा स्पर्धेचा दिवस कधी येतेय अस झालं होतं. अखेर गावची यात्रा उद्यावर येऊन थांबली. गावातील कार्यकर्त्यांनी गावच्या पूर्वेस असणाऱ्या मोठ्या माळावर चाकोरी आखून घेतल्या. दुसऱ्या दिवशी या जागेवर शर्यती होणार होत्या. जगूने रात्रीच त्या माळावर एक चक्कर मारली. मनात चुटकी पळतानाची स्वप्न पडली.

यात्रेचा दिवस उजाडला. गावात जंगी यात्रा भरली. दिवसभर यात्रेचाच हंगाम चालू राहिला. मात्र दुपारी १ नंतर सगळं गावच्या गाव मोठ्या माळावर श्वान शर्यत पाहण्यासाठी धावू लागला. शामगावातील श्वान शर्यत ही गावाशेजारच्या पंचक्रोशीत पहिल्यांदा होणार होती. त्यामुळे गावच्या शेजारच्या पंचक्रोशीतून बरीच व्याही मंडळी मोठ्या माळावर जमा झाली होती. शामगावातील लहान मुलापासून ते ऐंशी वर्षाच्या म्हाताऱ्यापर्यंत सगळ्यांनी आपली हजेरी

लावली होती. शर्यतीत सहभागी होण्यासाठी बऱ्याच लांबहून श्वान घेऊन लोकांनी प्रवेश अर्जासाठी लाईन लावली होती. जगुही आपल्या चुटकीला घेऊन अर्ज भरण्यासाठी उभा राहिलेला होता. तो शेजारी उभे असलेल्या कुत्र्याचे निरीक्षण करू लागला. त्यात बऱ्याच जातीचे नर आणि मादी दिसत होत्या. त्याने चौकशी केली असता त्याला पहिल्यांदाच कुत्र्याच्या जाती कळाल्या. त्या म्हणजे क्रॉस, पंजाबी ग्राँड, पस्मे आणि त्याची मादी असणारी जात म्हणजे कारवानी. बऱ्याच लोकांनी आपले श्वान उठून दिसावे म्हणून त्यांना रंग लावले होते. अर्ज भरून झाल्यावर चुटकीला घेऊन तो चाकोरीकडे आला. चाकोरीत एका टोकाला श्वान सोडण्यासाठी व्यवस्था होती आणि दुसऱ्या टोकाला पहिल्या टोकापासून आलेला धागा जोडलेली मशीन होती. या मशिनला आतमध्ये चक्र असते. या चक्राला तो तंगूसचा धागा जोडलेला असतो. त्या चाकाला जोडून बाहेर एक हँडेल काढलेला असतो. ज्यावेळी शर्यत चालू होते त्यावेळी त्या तंगूस धाग्यावर एक नकली ससा बांधला जातो. शर्यत चालू झाल्यावर मशिनचा हँडेल फिरवला कि तो नकली ससा कितीतरी मोठ्या वेगाने मशीनकडे सरकतो. कुत्र्यांना आधीच प्रशिक्षण असल्याने तसेच तो नकली ससा खरा समजून कुत्री त्यामागे पळतात. सशाच्या मागून पळालेली कुत्री दुसऱ्या टोकापर्यंत रेषेपर्यंत येतात. जो श्वान प्रथम रेष पार करील तो विजयी ठरला जातो. जगुने चुटकीला शेजारी बांधून स्पिकरकडे कान केले. स्पीकरवर पुकारणाऱ्या माणसांनी आणि बच्चे गटातील नावे घेऊन त्या शर्यती लावल्या. जगुची चुटकी मोठ्या गटात बसत असल्याने आत्ता जगू आणि चुटकी तसच मोठ्या गटातील लोक व त्यांचे श्वान शांत होते.

लहान गटाची शर्यत पारगावच नर प्रथम आला. त्यानंतर मोठे गट चाकोरीत उतरले. जमलेले लोक मोठ्या कुत्र्याची शर्यत म्हणून चाकोरीत उड्या मारू लागले. गावाचे कार्यकर्ते त्यांना सांभाळावयाचा प्रयत्न करत होते. मोठ्या गटातील पहिले तीन श्वान पळवले. त्यात अकलूजचा प्रिन्स नावाचा नर आला. त्यानंतर पुन्हा तीन, पुन्हा तीन. त्यामध्ये जगुची चुटकी पहिल्यांदाच पळाली आणि तिने प्रथम क्रमांक काढला. जगुला तिला फक्त पळवायचा बेत होता पण आता फाइनल म्हणजेच शेवटच्या गटात चुटकी बसली होती आणि या गटात प्रथम येणाऱ्या श्वानास १ लाखाचे बक्षिस मिळणार होते. जगुला हे आत्ताच समजले कारण त्याच्या मनात फक्त चुटकीला गावच्या शर्यतीत पळवणे एवढेच होते. पण आता त्याची आशा वाढली होती. श्वानांची १० मिनीटाची विश्रांती संपल्यानंतर गावकऱ्यांनी जगुला प्रोत्साहन दिले आणि सांगितले गावची शान आत्ता तुझ्या चुटकीच्या हातात आहे. गावातील बड्या लोकांचा पाठिंबा पाहून जगुला मोठा हुरूप आला. चुटकीला हळूवार गोंजारले. चुटकीसाठी बैलगाडी विकली म्हणून मारणारा जगुचा पिता (बाप) आता जगुला आरडून सांगत होता जग्या आपली चुटकी जिंकलीच पाहिजे.

शेवटची फेरी असल्यामुळे गावकऱ्यांनी शेवटच्या फेरीत उतरलेल्या श्वानांना मुस्की घातली (एकमेकांना चावू नये म्हणून) आणि झेंडा पडला. मशिनचा हँडल फिरू लागला. नकली ससा पळू लागला. त्यामागून तीनीही श्वान पळू लागले. त्यातली चुटकी ही अधिक वेगाने धावत होती. गावकऱ्यांनी जगूच आणि बऱ्याच व्यक्तींच ध्यान आता चुटकीवर होतं. हा हा म्हणता चुटकीने रेष पार करून प्रथम क्रमांक मिळवलाच. गावातील लोकांनी एकसारखी ओरडून घोषणा केली.

जगुला लोकांनी उचलून आनंद व्यक्त केला. चुटकीचे कौतुक झाले. शर्यत संपली. १ लाखाच बक्षीस जगुला मिळाल होत. जगुने स्वप्नातसुद्धा कधी विचार नव्हता केला की तो चुटकीच्या जीवावर इतके पैसे कमवू शकेल. रात्री घरी आल्यावर त्याने चुटकीला घेऊन शिकारीला जाण्याचा बेत केला. जगुच्या विजयामुळे बरेच लोक आता शिकारीला आले. गावठी कुत्र्यांचाही त्यात समावेश होता. महत्वाची गोष्ट म्हणजे चुटकीला शिकारीचा अनुभव नव्हता आणि दिवसाचा थकवाही होता. जगूने कोणताही विचार न करता तिला शिकारीला नेले. परंतू अंधारात डोंगराच्या वरच्या नाकीला चुटकी गायब झाली. जगुने तिला शोधल पण सापडलीच नाही. सोबत गेलेल्या लोकांनी तिला बराच शोधण्याचा प्रयत्न केला. पण ती सापडलीच नाही. सकाळ उजाडली तरी जगू तिला शोधतच राहिला. सोबत गेलेली सर्व लोक माघारी आली परंतू जगू आलाच नाही. तो त्या डोंगरावरच चुटकीचा शोध घेत राहिला. त्याला गावात आणण्याचा बऱ्याच जणांनी प्रयत्न केला पण जगू आलाच नाही गावात. ही गोष्ट होवून आज पाच वर्षे झाली. जगू त्याच डोंगरात चुटकीचा आजही शोधच घेतोय.

❖ ❖ ❖ ❖

कथा

दैवाचा न्याय

जीवन वायदंडे, बी.ए.२

लहानपणी शाळेत असताना आईच्या वात्सल्याची महानता दर्शवणारी एक बोधकथा सांगितली जायची. ती अशी, एका गावात एक तरूण आपल्या वृद्ध आईसह राहत असतो. त्या तरूणाचं गावातीलच एका तरूण मुलीवर जीवापाड प्रेम असतं. तिच्या प्रेमापुढं त्याला कोणताही विचार सुचत नसतो. एक दिवस तो तिला लग्नाची मागणी घालतो. ती त्याला म्हणते, ठीक आहे, पण तू माझ्या प्रेमासाठी काय करू शकशील ? तिच्या प्रेमात पुरता आंधळा झालेला तो म्हणतो, तू जे सांगशील ते करायला मी तयार आहे. त्याची सत्त्वपरिक्षाच घ्यायची म्हणून ती म्हणते, ठिक आहे, तू मला तुझ्या आईचं काळीज आणून दिलेस तर मी तुझ्याशी लग्न करायला तयार आहे. प्रेमाचा कैफ चढलेला आणि प्रेमात पुरता आंधळा झालेला तो तरूण मागचा पुढचा कोणताही विचार न करता ताबडतोब घरी जातो आणि सुरी घेऊन आईचा खून करतो आणि तिचं काळीज काढून घेतो. आईचे काळीज घेऊन तो धावत-पळत प्रेयसीच्या घराकडे निघालेला असतो. तेवढ्यात त्याला ठेच लागते आणि तो खाली पडतो. तो खाली पडताच त्याच्या आईच्या काळजातून आवाज येतो, 'बाळ तुला काही लागलं तर नाही ना !' म्हणजे ज्या जन्मदात्या आईचा या आंधळ्या प्रेमवीरानं मुडदा पाडला त्या जन्मदात्रीच्या काळजात मरणानंतरही आपल्या मुलाविषयी नितांत प्रेम आणि काळजीच असते, असे सांगणारी आणि मातृप्रेमाची उदात्त महती विशद करणारी अशी ही एक बोधकथा.

पण बोधकथा आणि वास्तविक जीवनात काही फरक असतात. आईच्या प्रेमाची महती आजही अबाधितच आहे; पण आईच्या आत्म्याला क्लेश दिले तर काय भोग भोगावे लागतात. ते 'याची देही याची डोळा' दर्शवून देणारी आणि अशा अंध प्रेमवीरांच्या डोळ्यात झणझणीत अंजन घालणारी अशी ही कथा.

एका गावात बासगोंडा नावाचा एक तरूण आपल्या वृद्ध आईसह राहत होता. त्याचे वडील त्याच्या लहानपणीच वारल्यामुळे त्याच्या आईने अतिशय काबाडकष्ट करून त्याला लहानाचा मोठा केला होता. आपल्या काबाडकष्टातूनच तिने घरच्या शेतीला लागूनच आणखी काही शेतजमीन खरेदी केली होती. घर बांधले होते. आपल्या माघारी आपल्या मुलाला कसलेही काबाडकष्ट करायला लागू नयेत आणि त्याचं आयुष्य सुखा-समाधानात जावं यासाठी त्याच्या आईनं सगळी काही तरतूद करून ठेवली होती. हळूहळू मुलगा मोठा झाला, तरूण झाला, तसं आईनं त्याचे हात पिवळे करण्याची लगबग सुरू केली. पण इकडं भलतंच घडत होत. गावात कोकिळा नावाची एक देवदासी राहत होती. कोकिळा ही अतिशय बाहेरख्याली स्वभावाची म्हणून गावातच नव्हे तर आजुबाजुच्याही आठ-दहा गावात प्रसिद्ध होती. त्यामुळे शक्यतो गावातील कुणी या कोकिळेला आपल्या दारातही उभी करून घेत नव्हते. गावोगावी जोगवा मागून ती आपला उदरनिर्वाह चालवत असे. अशा या कोकिळेच्या नादाला ३१ वर्षाचा तरणाबांड बासगोंडा लागला. त्यांच्यात अनैतिक संबंध सुरू झाले. बासगोंडाला तिने चांगलेच आपल्या जाळ्यात ओढले. बासगोंडाची जमीन आणि घरादारावर तिचा डोळा होता. ही गोष्ट बासगोंडाच्या आईला समजताच बासगोंडाच्या आईने बासगोंडाला व कोकिळेला चांगला दम दिला. यावरून दररोज बासगोंडाची आई आणि कोकिळा व बासगोंडामध्ये भांडणे आणि हाणामाऱ्याही झाल्या.

कोकिळेच्या नादाला ३१ वर्षाचा तरणाबांड बासगोंडा लागला. त्यांच्यात अनैतिक संबंध सुरू झाले. बासगोंडाला तिने चांगलेच आपल्या जाळ्यात ओढले. बासगोंडाची जमीन व घरादारावर तिचा डोळा होता. ही गोष्ट बासगोंडाच्या आईला समजताच तिने बासगोंडा व कोकिळेला चांगलाच दम दिला.

एक दिवस कोकिळाने बासगोंडाला सांगितले की, या आपल्या प्रेमाला तुझ्या आईच्या होणाऱ्या विरोधाला मी वैतागले आहे. त्यापेक्षा एकदाचा तुझ्या म्हातारीचा काटा काढू आणि आपण दोघे लग्न करून राजा-राणीसारखे सुखाने संसार करू. कोकिळाच्या लटक्या प्रेमात आंधळा झालेला बासगोंडा मागचा-पुढचा विचार न करता या गोष्टीला लगेच तयार झाला.

एके दिवशी सायंकाळी बासगोंडा आणि कोकिळा या दोघांनी बासगोंडाच्या आईचा दगडाने ठेचून खून केला. या प्रकरणी पोलिसात खुनाचा गुन्हा नोंद झाला. त्यांचा खटला न्यायालयात दाखला केला; पण सबळ पुराव्याअभावी दोघांची निर्दोष सुटका झाली. या निकालाविरूद्ध जीनपाल बस्ते यांनी मुंबई हायकोर्टात अपील दाखल केली. मात्र, या अपीलाची सुनावणी सुरू असतानाच महिन्या-दोन महिन्याच्या अंतराने बासगोंडा आणि कोकिळा हे दोघेही एड्स्सारख्या दुर्धर आजाराला बळी पडून अक्षरश: तडफडून मेले.

खोट्या प्रेमाला बळी पडून बासगोंडाने आपल्या जन्मदात्या आईला ठेचून मारले, ती कोकिळा तर त्याला मिळालीच नाही, शिवाय ज्या घरदार आणि जमीन जुमलावर डोळा ठेवून कोकिळाने हे महापाप घडवून आणले, तीही तिला लाभले नाही. आपल्या कुकर्माच्या पापातून भलेही माणसांच्या न्यायालयातून आरोपी निर्दोष सुटले असतील; पण दैवाचा न्याय नेहमी अचूक असतो. कोकिळाच्या नादाला लागून बासगोंडाने आपल्या आईच्या काळजाला जे अनंत क्लेश दिले तेच त्यांना विनाशाच्या नरकात ढकलायला कारणीभूत ठरले.

बासगोंडाच्या आईच्या आत्म्याने दिलेला हा शापच म्हणायला हवा !

❖ ❖ ❖ ❖

स्त्री

एक दिवसाचा बैलपोळा
पूजा अर्चा अंगावर झुली
तसे नको आमच्या नशिबी
आम्ही असू कर्तृत्ववान मुली.

पंखात बळ आहे
आत्मविश्वास दृष्टी नवी.
नकोत कल्गना, नकोत चेष्टा,
मज प्रेरणा अन स्फूर्ती हवी.

मीच सुनीता अन् कल्पना
अवकाशात झेपावणारी.
त्यांचे कार्य जिद्दीने व
सत्यात स्वप्न उतरविणारी.

लक्ष्मीबाईचा वसा घेवून
सावित्रीने वेचली फुले.
सहन करीत अन्यायाला
दगडाची झाली फुले.

चूल अन मूल देवून फाटा
इंदिराजीने चालवला देश.
किरण बेदी, आनंदीबाईंनी
पोलीस, डॉक्टरांचा केला वेश.

ताराराणीची तलवार तळपली
मदर तेरेसा महान झाली.
अशा अगणित प्रेरणेने
आजची स्त्री महान झाली.

व्यथा सांगत असताना
मनाला खंत वाटत असते.
एका बयावट विचाराने
मन माझे विदीर्ण होते.

मला जग बघायच आहे
टाहो फोडते एक बळी.
जन्माला येण्यापूर्वीच
कापू नका तिची मुळी.

मुलगा मुलगी समान माना
हम भी कुछ कम नही.
हा विचार नसेल तर
मेरा देश महान नही.

नेहा मोरे, बी.कॉम.भाग - २

वैचारिक

जैन धर्म आणि त्यातील अहिंसाधर्म

कु.स्वप्नाली जुजार, बी.ए.१

जैन धर्म वैदिक धर्माइतका प्राचीन आहे, असे अभ्यासक मानत आलेले आहेत. जैन धर्माचे प्रवर्तन, संवर्धन आणि प्रसार ज्यांनी केला त्यांना 'तीर्थंकर' असे संबोधले आहे. हे तीर्थंकर चोवीस असलेले पाहायला मिळतात. भवसागर तरूण जाणण्यासाठी मार्ग दाखविणाऱ्या या तीर्थंकरास पहिला मान आहे. तो श्रृषभनाथाचा ! विष्णूच्या चोवीस अवतारामध्ये याची गणना झाल्यामुळे ब्राह्मण धर्मातही याचे स्थान मोठे आहे. तेवीसावे पार्श्वनाथ आणि चोवीसावे वर्धमान-महावीर होय. जिन म्हणजे इंद्रिये जिंकणारा. या संज्ञेवरूनच या धर्माला 'जैन धर्म' असे संबोधण्यात आलेले आहेत. जैन हा आपल्या वासनाविकारावर, क्रोधावर विजय मिळवितो आणि त्यानंतर तो जैन बनतो. असे सर्व साधारणत: म्हणण्याचा प्रधान आहे.

वर्धमान यांचा जन्म ख्रिस्तपूर्व ५९९ मध्ये वज्जी जमातीची राजधानी वैशाली येथे एका क्षत्रिय कुटूंबात झाला होता. महावीर ही पदवी होती. या पदवीच्या नावाने ते पुढे प्रसिद्ध पावलेले दिसतात. महावीर तीस वर्षाचे असताना त्यांचे माता-पिता मृत्यू पावले. महावीरांनी आपले वडील बंधू व कुटूंबातील इतर वडीलधारी माणसे यांच्याकडून जैनधर्म विधीनुसार दिक्षा घेतली आणि इतर बारा वर्षे तपश्चर्या केली. याच तपश्चर्येतून त्यांना पुढे ज्ञानप्राप्ती झालेली दिसून येते की, जी विश्वकल्याणाचा संदेश देत राहिली आहे. त्यांच्या एकूण तपश्चर्येतून तत्त्वचिंतनात 'अहिंसा' या धर्माला महत्त्वपूर्ण असे वलय प्राप्त झालेले आहे.

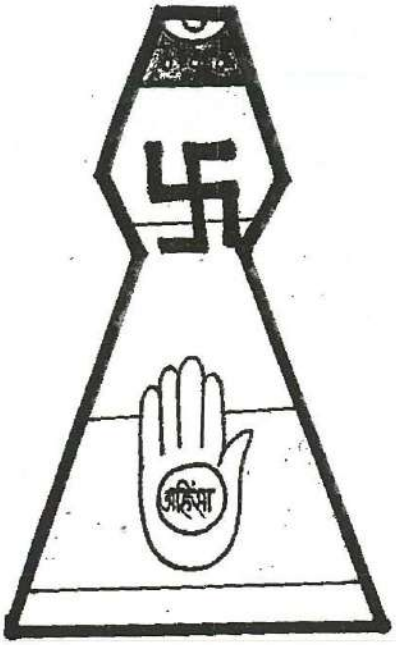

जैन मतानुसार 'अहिंसा परमोधर्म' हा श्रेष्ठतम धर्म होय. जैन सदाचाराचा हा पाया मानला जातो. कारण, नैतिकदृष्ट्या कोणतेही हिंसात्मक कृत्य पापच आहे. परिस्थिती मग ती कशीही असो. कोणताही जीव की ज्याला कीडे, मुंग्या, डास, विंचू किंवा वनातील प्राणी (हरीण, ससा) असो; वस्तुत: मानव असला तरीही त्याची हिंसा होवू नये असे वर्तन करावे, असा येथे संदेश आहे. या धर्मातील मुनींना अशी यास शिकवण दिलेली असते की, त्यांनी स्वत:ला कितीही त्रास, कष्ट धोका निर्माण झाला तरी त्यांनी कोणत्याही जीवाची हत्या करू नये. या नियमाचे त्यांनी कसोशीने पालनच करायला हवे. गरीब वासरे-जनावरे यांना दयेने वागवावे, त्यांच्यावर भरमसाठ ओझे लादू नये किंवा त्यांच्याकडूनच वाजवीपेक्षा अधिक काम करून घेवू नये. त्यांच्या गळ्याला-पायाला गच्च जखडल्या जातील अशा दोऱ्या आवळू नयेत. त्यांना योग्य ते खाद्य पुरवावे. कारण जैनधर्मीयांकडून अहिंसेचे आणि विश्वकल्याणकारी रूप सर्वांसमोर येण्यासाठी त्यांनी तिचे द्रव्यहिंसा आणि भावहिंसा असे दोन विभाग केलेले दिसून येतात. प्राण्याचा प्रत्यक्ष वध करणे किंवा त्यास पीडा देणे यास ते द्रव्यहिंसा असे म्हणतात तर कोणत्याही प्राण्याच्या वधाचा किंवा पिडा देण्याचा विचार मनात करणे याला ते भावहिंसा मानतात. त्यांच्या मतानुसार द्रव्य हिंसेपेक्षा भावहिंसा अधिक दोषयुक्त असते. त्याचे स्पष्टीकरण देतेवेळी ते म्हणतात की, भाव हिंसेमुळे मनुष्य स्वत:च्या

> *माता-पिता यांनी आपल्या मुलांना, गुरूनी आपल्या शिष्यांना, न्यायाधिशांनी अपराध्यांना लहानमोठ्या केलेल्या शिक्षा दोषी मानल्या जात नाहीत.*

अंतरंगाचा घात करून घेतोच. उलट द्रव्यहिंसा प्रत्यक्ष झाली तरी हिंसा दोषापासून मनुष्याचा बचाव होवू शकतो. ती क्षमतेस पात्र असू शकते. उदा. सावधतेने रस्ता ओलांडणाऱ्याच्या पायाखाली एखादा प्राणी सापडून मरण पावला तरी त्याचे मन शुद्ध असल्याने तो दोषी ठरत नाही. हिंसा दोषात व्यक्तीचे मन कसे आहे, आचरण कसे आहे, त्यात अहिंसेचा प्रयत्न किती आहे, हे महत्त्वाचे मानले आहे. माणसाच्या मनाच्या शुद्धतेला येथे प्राधान्य आहे. जैन मतानुसार सर्वच व्रतासंबंधी मनाच्या शुद्धतेवर भर दिला आहे.

उदा. माता-पिता यांनी आपल्या मुलांना, गुरूजी आपल्या शिष्यांना, न्यायाधिशांनी अपराध्यांना लहान-मोठ्या केलेल्या शिक्षा दोषी मानल्या जात नाहीत. याचे कारण असे करण्यामध्ये त्याचे मन स्वच्छ व निर्मळ असते. त्या शिक्षेत व्यक्तीच्या व समाजाच्या कल्याणाची भावना असते. अहिंसेचे हे स्वरूप पाहिल्यानंतर अहिंसा म्हणजे प्राणी मात्रावर प्रेम. असाच त्याचा भावार्थ बनून गेलेला पहायला मिळतो. सर्वांप्रती दयाभाव, ममताभाव ठेवणे हिच अहिंसा. मला काटा लागला की वेदना होतात. कोणी शिवी दिली की वाईट वाटते. तसाच अनुभव इतरांना येत असावा. मला जगण्याची तीव्र भावना जशी होते तशी ती इतरांना देखील होते. ही भावना सतत मनात बाळगणे महत्त्वाचे आहे. अहिंसा भावना मनात खऱ्या अर्थाने विकास पावल्यानंतर मनुष्याला शत्रुदेखील मित्रच वाटतात. जगभरातील राष्ट्रामध्ये अशा प्रकारची भावना निर्माण झाली तर, सारी राष्ट्रे बंधुत्वाच्या झेंड्याखाली एकत्र येतील. त्यातून आणखी एका गोष्टीचा विसर पडता कामा नये. मित्रावर कोणीही प्रेम करू शकेल, परंतु शत्रुवरदेखील प्रेम करता आले पाहिजे, यालाच अहिंसा मानता येईल.

अशा प्रकारे जैन दर्शनातील अहिंसा शिकवणीचे पालन सर्व स्तरातून झाले तर एकूण मानवी जीवन सुख आणि समृद्धीचे बनून जाण्यास मदत होईल, अशी आशा वाटते.

❖ ❖

असं का ?

देश गरीब असे म्हणतात,
मग निवडणूकीला अफाट खर्च का करतात ?
शेतकरी आहे अन्नदाता म्हणतात,
मग शेतकरी जीव का देतात ?
देशात हरित क्रांती झाली म्हणतात,
मग लोक उपाशी का मरतात ?
देशात सुरक्षा यंत्रणा आहे असे म्हणतात,
मग मुंबईसारख्या ठिकाणी बॉंबस्फोट का होतात ?
'हम सब एक है' म्हणतात,
मग विभक्त राष्ट्र का मागतात ?
सगळे धर्म समान म्हणतात,
मग देशात दंगली का होतात ?
मग स्त्रिया आरक्षण का मागतात ?
दारूबंदी आहे म्हणतात,
मग दारूची दुकाने कशी चालतात ?
जात-पात नाही म्हणतात,
मग जातीचे प्रमाणपत्र का मागतात ?

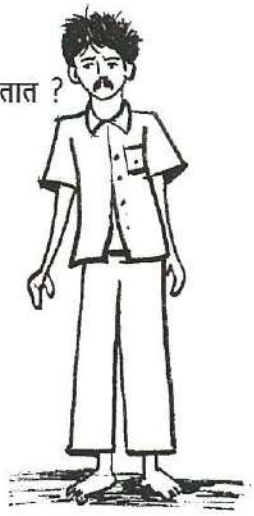

श्वेता शेवाळे
बी.ए.२

❖ ❖

जीवन व्यथा

कोणाचा संसार, कोणाचा संसार
सारा पैशाचा बाजार, संगती कोण राहणार.
देवा तुझ्याकड कोण येणार, देवा तुझ्याकड कोण येणार.
कोणाची आई, कोणाचा बाप, जन्म देवून जाणार.
संगती कोण राहणार देवा तुझ्याकड कोण येणार.
कोणाची बहिण, कोणाचा भाऊ सारा मायेचा बाजार.
संगती कोण राहणार देवा तुझ्याकड कोण येणार.
कोणाचा पुत्र, कोणाचा पती, सेवा करून घेणार.
संगती कोण राहणार, देवा तुझ्याकड कोण येणार.
कोणाचे घर, कोणाचे दार, संगती नाही येणार.
देवा तुझ्याकड कोण येणार.
कोणाचा बंगला, कोणाची झोपडी, वाटणीसाठी तोडा-तोडी.
संगती काय येणार, देवा तुझ्याकड कोण येणार.
कोणाची शेती, कोणाची वाडी, काकरीसाठी कोर्टात नेणार.
संगती काय येणार, देवा तुझ्याकड कोण येणार.
आम्हा मुलांना वाटतं सोडावी संसाराची हाव.
घेवू साधूसंताकडे धाव, ते देतील चरणी ठाव.
दाखवतील तुझे गाव, मग देवा तुझ्याकडे आम्हीतरी येणार.

दत्तात्रय सूर्यवंशी, बी.कॉम.२

व्यक्तिचित्र

ज्ञानपीठ विजेते : भालचंद्र नेमाडे

कु.पूजा सुनील पाटील, बी.ए.२

पांडुरंग सांगवीकर ते चांगदेव पाटील असा प्रवास करून, मराठी साहित्यात आपल्या वैशिष्ट्यपूर्ण लेखनाने आपले वेगळेपण जपणारे, प्रा.डॉ.भालचंद्र नेमाडे यांचा जन्म खानदेशातील सांगवी या गावी २७ मे १९३८ साली झाला. भालचंद्र वनाजी नेमाडे यांचे शिक्षण खानदेश, पुणे, मुंबई येथे पूर्ण झाले. त्यांना उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाने (जळगांव) त्यांच्या कार्याबद्दल डी.लिट् ही पदवी देऊन त्यांचा गौरव केला. व्यवसायाने इंग्रजीचे प्राध्यापक असणाऱ्या भालचंद्र नेमाड्यांनी अहमदनगर, धुळे व औरंगाबाद येथे आपल्या कार्याची मोहोर उमटवून मुंबई विद्यापीठात तुलनात्मक साहित्याच्या 'गुरूदेव टागोर अध्यासन' येथून निवृत्त झाले.

वयाच्या अवघ्या पंचविसाव्या वर्षी 'कोसला' कादंबरीतून देशीवाद या नव्या संकल्पनेची मुहूर्तमेढ त्यांनी रोवली. १९६३ साली प्रसिद्ध झाली. 'कोसला' ही कादंबरी मराठी साहित्यात मैलाचा दगड ठरली. कोसला, जरीला, झूल आणि बिढार या कादंबऱ्यातून त्यांनी जागतिकीकरणाने तरूणांच्या जीवनात आलेले तुटलेपण, भकासलेपण चित्रित केले. सामाजिक, शैक्षणिक, आर्थिक अशा सर्वच स्तरावर नायकाचे लागेबंध जुळत नाहीत. धड ग्रामीणपण नाही व शहरीपण नाही. अशा त्रिशंकू अवस्थेत असणारा हा तरूण आपले तुटलेपण प्रभावीपणे व्यक्त करतो.

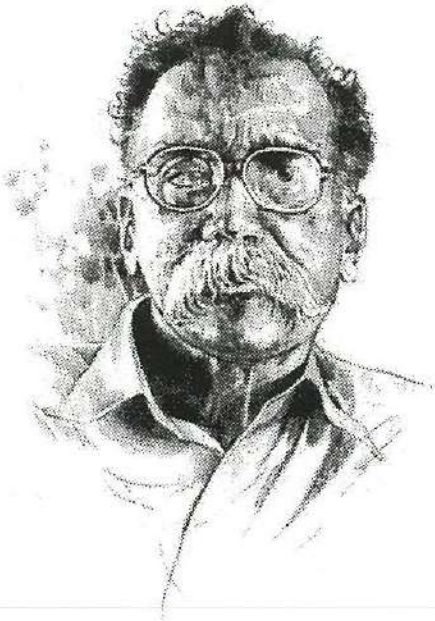

२०१४ सालचे मराठीला चौथे ज्ञानपीठ भालचंद्र नेमाडे यांच्या 'कोसला ते हिंदू' याला मिळाले. सामाजिक न्याय, स्वातंत्र्य, समता व बंधुता असलेल्या समाजनिर्मितीच स्वप्न या सर्वांनी पाहिलं. भालचंद्र नेमाड्यांना मिळालेल्या ज्ञानपीठ पुरस्काराने त्यांच्या शिरपेचात मानाचा तुराच खोवला आहे.

न-नायक असणारी मराठीतील ही पहिली कादंबरी त्यांनी फर्ग्युसन महाविद्यालयात शिकत असताना आलेल्या अनुभवावर लिहिली. तर प्राध्यापक म्हणून वेगवेगळ्या ठिकाणचे आलेले आपले अनुभव बिढार, हूल, जरीला व झूल या चार कादंबऱ्यातून चांगदेव पाटील या नायकाच्या व्यक्तिमत्त्वाच्या आधारे साकार केले. देशीवादाचा प्रारंभ करणारा पांडूरंग सांगवीकर. देशीवाद पुढे नेणारा चांगदेव पाटील हिंदू मधून खंडेरावाच्या रूपाने अधिक प्रगल्भ होताना दिसतो. चांगदेव हा पांडुरंगाची असणारी बंडखोरी सोडून नैतिकता पूर्ण जीवन व्यतीत करीत समाजव्यवस्थेबरहुकूम राहण्याचा प्रयत्न करतो. देशीवाद ज्या संकल्पनेवर उभा आहे ती संकल्पना, माणूस ज्या ठिकाणी जन्माला येतो, ज्या भाषेचे संस्कार त्याच्यावर होतात, त्या संस्कारांना जपत, त्या संस्कारांना आपलसं करून त्यात सुधारणा घडवत आपल्या गावची परंपरा व वैशिष्ट्य जपत खंडेराव जगताना दिसतो.

एकूणच भालचंद्र नेमाड्यांच्या साहित्याचा विचार करता देशीवाद ही संकल्पना त्यांनी आपल्या साहित्यात रूजवली, फुलवली व विस्तरीतही केली. ज्याप्रमाणे त्यांनी कादंबरी लेखन केले तसेच 'मेलडी' व 'देखणी' हे दोन कवितासंग्रह १९९२ साली प्रकाशित झाले.

ह्या विश्वभानाच्या घोंघावत्या समुद्रफेसात निरर्थक न ठरो.
आपल्या आयुष्याचा सुरम्य सप्तरंगी बुडबुडा, न ढळो.
हे पहाटी पांघरलेले वाट झाडातून डोकावणारे रोशन सूर्य
या खिन्न विनाशतत्त्वाच्या झपाट्यात दरवळो.

या ओळीतून नेमाड्यांचे कवी म्हणून असणारे वेगळेपण रसिक वाचकांना जाणवत राहते. नवकाव्याचे प्रवर्तक मानले जाणाऱ्या मर्ढेकरांच्या कवितेतून जी निराशा व वैफल्य प्रगट झाले याचे कारण मानवी जीवनात जी कृत्रिमता व निरसता आली ते पाहून त्यांचे मन विषण्ण झाले आणि मनातील विफलता काव्यातून प्रगट झाली असेच काहीसे नेमाड्यांच्या बाबतीतही घडले. जीवनातील वास्तववादी दृष्टिकोनाचेच चित्रण त्यांच्या कवितेतून होत राहिले. त्यांच्या कवितेतून जशी विफलता जाणवते तसेच आशावादाचेही दर्शन घडते.

भालचंद्र नेमाडे यांना २०१४चा ज्ञानपीठ पुरस्कार देण्यात आला. भारतातील, विविध भाषिक साहित्य क्षेत्रात भरीव कामगिरी केलेल्या मान्यवरांना ज्ञानपीठ पुरस्काराने सन्मानित करण्यात येते. सन १९६५ पासून 'भारतीय ज्ञानपीठ ट्रस्ट' मार्फत हा पुरस्कार देण्यात येतो. याचे स्वरूप सात लाख रूपयांचा धनादेश, मानपत्र व सरस्वती देवीची कांस्य प्रतीमा असलेले सन्मानचिन्ह असे आहे.

मराठीमध्ये पहिले ज्ञानपीठ वि.स.खांडेकरांना 'ययाती' या कादंबरीसाठी १९७४ला देण्यात आले. या कादंबरीतून त्यांनी सुख आणि आनंद, त्याग आणि भोग अशा मूल्यांचा संघर्ष चित्रित केला. विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीने जीवन समृद्ध बनले. परंतु भौतिक सुखे मिळाली पण त्याने समाधान आणि आनंद मिळाला नाही. जुनी आत्मिक मूल्ये उध्वस्त झाली पण नवी मूल्ये रूजली नाहीत. निर्माण झाली नाहीत. असाच समानधर्म त्यांना पुराणकाळातील ययातीच्या कथेत सापडला आणि खांडेकरांच्या 'ययाती'चा जन्म झाला. ययाती, देवयानी, कच, शर्मिष्ठा या व्यक्तिरेखा पौराणिक असल्या तरी त्यांच्यातला संघर्ष सार्वकालिक आहे. पौराणिक कथातून वासना व विकार यावर नियंत्रण ठेवणारा किंवा त्यांचे उदात्तीकरण करणारा मानव ते 'कच' या पात्राच्या आधारे मांडतात. देवयानीवर असणारे त्याचे प्रेम विफल झाले तरी वैफल्यग्रस्त न होता त्याने आपले प्रेम विशाल मानव प्रेमात रूपांतरीत केले आहे. खांडेकरांनी मांडलेली 'कच' ही व्यक्ती परिपूर्ण, विकसित मानवाची आहे. त्या पार्श्वभूमीवर ययाती हा भोगवादी व समृद्धीतही अतृप्त असलेला आधुनिक तरूणांचा प्रतिनिधी ठरतो. सर्व सुखे मिळूनही तो सदैव नव्या सुखाच्या मागे धावणारा आहे.

१९८७ला मराठीला दुसरे ज्ञानपीठ वि.वा.शिरवाडकरांच्या समग्र साहित्याला देण्यात आला त्यांच्या नाट्यकृतीतील 'नटसम्राट' हे मराठी रंगभूमीवरील अत्यंत लोकप्रिय नाटक. ही एक शोकांतिका आहे. एका महान कलावंताची त्याच्या मुलाकडून होणारी परवड यात मांडण्यात आली. या नाटकातून आप्पा बेलवलकर एक चिरंतन सत्य सांगतो. 'माणसाने एक वेळ जेवणाचे ताट द्यावे पण बसायचा पाट देऊ नये.'

२००३ साली मराठीला तिसरे ज्ञानपीठ विंदा.करंदीकर यांना मिळाले. त्यांच्या 'अष्टदर्शने' या अभंगात्मक लेखात कवी सामाजिकतेकडून तत्त्वज्ञानाकडे पोहचल्याचे जाणवते. युरोपियन तत्त्वज्ञ व एक भारतीय तत्त्वचिंतक यांच्या तत्त्वज्ञानातील सूत्रांचा परिचय ते अभंग छंदात करून देतात.

२०१४ सालचे मराठीला चौथे ज्ञानपीठ भालचंद्र नेमाडे यांच्या 'कोसला ते हिंदू' अशा समग्र साहित्याला मिळाले. सामाजिक न्याय, स्वातंत्र्य, समता व बंधुता असलेल्या समाजनिर्मितीच स्वप्न या सर्वांनी पाहिलं. भालचंद्र नेमाड्यांना मिळालेल्या ज्ञानपीठ पुरस्काराने मराठीच्या शिरपेचात मानाचा तुराच खोवला आहे.

❖ ❖ ❖ ❖

मी प्रेम केलं

मी प्रेम केलं

मी प्रेम केल तुझ्या गोड हसण्यावर, तुझ्या शांत बसण्यावर,
तुझ्या मनमोकळ्या मनावर आणि वेगळ्या वाटणाऱ्या स्वभावावर !

मी प्रेम केल

तुझ्या मंजूळ बोलण्यावर, मासुम डोळ्यातील बोलकेपणावर,
तुझ्या चेहऱ्यावरील निरागसतेवर आणि तेवढ्याच शांत मनावर !

मी प्रेम केल

तुझ्या रागवण्यावर, त्यानंतर मी तुझी काढलेल्या समजूतीवर,
माझ्यापासून दूर राहिल्यानंतर तू घेतलेल्या प्रत्येक श्वासावर !

मी प्रेम केल

तुझ्या अं...हूकं...म्हणण्यावर, तारूण्यसुलभ लाजण्यावर,
लाजून झुकणाऱ्या नजरेवर आणि उन्हात बसल्यानंतर गुलाबी झालेल्या गालावर,
तू भरवलेल्या घासावर !

मी प्रेम केल

तुझ्या स्वप्नांवर, इच्छा आकांक्षांवर, तुझ्या मनातील भावनांवर,
तू सोसलेल्या वेदनांवर आणि तुझ्या जीवनातील प्रत्येक दु:खावर !

मी प्रेम केल

तुझ्या नकळत आलेल्या डोळ्यातील थेंबावर, हृदयातील स्पंदनावर,
तुझ्या आठवणीत मी आणि माझ्या आठवणीत
तू जागून काढलेल्या रात्रींवर मी फक्त खरं प्रेम केल.

कारण प्रेम फक्त करायच असतं. निस्वार्थ मनाने प्रेम फक्त द्यायचं असतं.

निरपेक्ष अंत:करणाने मी फक्त प्रेम केलं. मनापासून मनावर प्रेम करणारी तू माझ्या आयुष्यात कायम राहू दे हिच देवाकडे साद आहे.

रविकिरण पाटील
बी.ए. भाग - २

Defination Of Life

चालणारे दोन पाय किती सुंदर असतात.
पुढच्याला अभिमान नसतो,
मागच्याला अपमान नसतो कारण,
क्षणातच हे बदलणार असते.
पुढच्याला मागे यायचे असते,
मागच्याला पुढे जायचे असते
यालाच जीवन असे नाव असते !!!

शेरखान मुजावर
बी.ए.भाग - १

विद्यार्थी संसद

प्रविण मोरे
बी.एस्सी ३
जनरल सेक्रेटरी

कु.नेहा भोसले
बी.ए. १

कु.प्रियांका मदने
बी.ए. २

मिनाज मुल्ला
एम.ए. २

निहाल निकणके
बी.कॉम २

कु.शुभांगी जाधव
बी.कॉम ३

कु.अरजू काझी
बी.कॉम २ (आय.टी)

कु.जयश्री वेताळ
बी.कॉम ३ (आय.टी)

अनिरूध्द शिंदे
बी.एस्सी १

तुषार गायकवाड
बी.एस्सी २

आकाश कुंभार
बी.एस्सी ३

कु.सोनाली लोहार
एम.एस्सी १

कु.तेजश्री देशमुख
बी.सी.एस. ३

कु.सायली देशमुख
बी.सी.ए. १

कु.आयेशा मुसंडे
बी.सी.ए. २

कु.आरती जाधव
बी.ए. ३
स्पोर्टस प्रतिनिधी

हणमंत कुंभार
बी.ए. २ एन.सी.सी.
प्रतिनिधी

सागर धोत्रे
बी.ए.३ सांस्कृतिक
प्रतिनिधी

कु.सुकन्या महाडिक
एम.कॉम १

कु.अपर्णा काळे
बी.एस्सी ३
प्राचार्य नियुक्त

कु.पूजा पाटील
बी.एस्सी ३
प्राचार्य नियुक्त

कु.पायल खाडे
बी.ए. ३

कु.रूचिरा भाटे
बी.एस्सी ३ (बायो)

श्री.रणजित खोराटे
बी.एस्सी १ (बायो)

कु.निलम पाटील
एम.ए. १

कु.अनुराधा यादव
एम.कॉम २

कु.भाग्यश्री जोशी
बी.सी.एस. १

कु.शिंजु अडसूळ
बी.एस्सी २ (बायो)

कु.सुप्रिया दळवी
बी.कॉम १

कु.प्राजक्ता खरसांडे
बी.कॉम १ (आय.टी)

कु.रश्मी शर्मा
एम.एस्सी २

कु.भाग्यश्री मॅडम
बी.सी.एस २

कु.प्रियांका सुर्यवंशी
बी.सी.ए. ३

सिनिअर विभाग - गुणवंत यशवंत विद्यार्थी

शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ताधारक /शिष्यवृत्तीधारक/विविध पारितोषिके विजेते

इरूमजहाँ खान एम.एस्सी २
प्राणीशास्त्र शिवाजी विद्यापीठ प्रथम
८०,००० इन्स्पायर शिष्यवृत्ती

अवंती पानस्कर
बी.एस्सी ३ विद्यापीठात
द्वितीय

प्राप्ती देवकर
बी.सी.एस. ३

सायली देशमुख बी.सी.एस. ३
विद्यापीठात ९ वी

अभिजीत काळे बी.एस्सी ३
(फिजिक्स) विद्यापीठात १० वा

रविकुमार वाघमारे बी.ए. ३
गणेश सिताराम कानेटकर
मेमोरियल व गुरुदेव रानडे प्राईज

शिवाजी विद्यापीठ नियतकालिक स्पर्धा विजेते

साधना कुंभार
बी.ए. २ (द्वितीय क्रमांक)

मेघा बकरे
बी.ए. २

अलताफ बारगीर
बी.ए. ३ (तृतीय क्रमांक)

युवा महोत्सव

विनायक जगताप एम.ए. १
(मिमिक्री प्रथम चतुरस्त्र कलाकार)

शिष्यवृत्ती

गणेश साठे बी.ए. १
अहिंदी भाषा शिष्यवृत्ती

राष्ट्रीय सेवा योजना

अमृता भंडारे
प्रेरणा नेतृत्व विकास शिबीर पुणे

केतन डुबल
आव्हान कॅम्प, नागपूर

वाजिह मुल्ला
आव्हान कॅम्प, नागपूर

धैयशील पवार
आव्हान कॅम्प, नागपूर

वक्तृत्व स्पर्धा

विद्या पवार
बी.एस्सी ३ जिल्हास्तरीय
अविष्कार स्पर्धेत तृतीय

सोनाली पाटील
बी.ए. ३
राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा
पुणे प्रथम क्रमांक

शीतल पाटील
बी.ए. १
राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा
पुणे तृतीय क्रमांक

वर्गात सर्वप्रथम

पायल खाडे
बी.ए. २

शुभांगी जाधव
बी.कॉम २

पूनम देशमुख
बी.कॉम ३

तंजुम मोमीन
एम.कॉम २

आकाश कुंभार
बी.एस्सी २

अवंती पानस्कर
बी.एस्सी ३

आयेशा मुरांडे
बी.सी.ए. १

तेजश्री देशमुख
बी.सी.एस. २

प्राप्ती देवकर
बी.सी.एस. ३

शिंजु अडसूळ
बी.एस्सी (बायो)

रूचिरा भाटे
बी.एस्सी (बायो)

कल्याणी जगताप
बी.एस्सी (बायो)

कु.मिनाज मुल्ला
एम.ए. २
विद्यार्थी संसद

कु.स्वप्नाली पाटील
बी.एस्सी २

कु.पुनम साठे
एम.ए. २

कु.धनश्री यादव
बी.ए. १

कु.सारिका कदम
बी.ए. ३

कु.अबुबकर मुल्ला
एम.ए. १

कु.अनुराधा यादव
एम.कॉम १

श्री.तुषार गायकवाड
बी.एस्सी १

कु.रश्मी शर्मा
एम.एस्सी १

कु.विदुला पाटील
एम.एस्सी २

कु.प्रियांका सुर्यवंशी
बी.सी.ए. २

कु.गौरी कुंभार
बी.सी.ए. ३

कु.भाग्यश्री मॅडम
बी.सी.एस. १

ज्युनिअर विभाग - गुणवंत यशवंत वर्गात सर्वप्रथम

आकांक्षा नलवडे
एच.एस.सी बोर्ड परिक्षेत
राज्यात तृतीय क्रमांक

चिन्मयी सिमेकरी
एच.एस.सी परिक्षेत
५०१ गुण प्राप्त

कु.शिरीष माने
११ वी आर्टस् प्रथम

तन्मय पाटील
११ वी कॉमर्स प्रथम

आनंदा धोकटे
११ वी एम.सी.व्ही.सी.
प्रथम

नेहा भोसले
१२ वी आर्टस् प्रथम

आकांक्षा नलवडे
१२ वी विज्ञान गणित
१००/१००

कु.नम्रता खैरमोडे
१२ वी विज्ञान गणित
१००/१००

रितेश पाटील
१२ वी विज्ञान गणित
१००/१००

स्वाती यादव
१२ वी विज्ञान गणित
१००/१००

अश्विनी पवार
१२ वी एम.सी.व्ही.सी.
प्रथम

उन्मेष पाटील
स्वच्छ भारत अभियान अंतर्गत
तालुका व जिल्हास्तरीय प्रथम
राज्यस्तरीयसाठी निवड

ऋषिकेश पानस्कर
११ वी विज्ञान प्रथम

सुप्रिया दळवी
१२ वी कॉमर्स प्रथम

'सद्गुरू गुरूकुल प्रकल्प' विद्यार्थी-पालक-शिक्षक सभाप्रसंगी
प्रास्ताविक करताना प्रा.एच.व्ही.क्षिरसागर

'सद्गुरू गुरूकुल प्रकल्प' विद्यार्थी-पालक-शिक्षक सभाप्रसंगी
मनोगत व्यक्त करताना विद्यार्थिनी कु.प्रांजल पवार

इ. ११ वी विज्ञान 'टॅलेंट बॅच मेळावा' प्रसंगी मार्गदर्शन करताना
ज्युनिअर कॉलेजचे उपप्राचार्य प्रा.एच.के.काळे

सेमी इंग्रजी शिक्षक कार्यशाळा (मध्य विभाग) प्रास्ताविक
करताना समन्वयक प्रा.एस.एल. कचंनकर

महाविद्यालयामध्ये जलपूजन प्रसंगी मा.विठ्ठलराव जाधव (तात्या)
उपसभापती पंचायत समिती कराड

जलपूजन प्रसंगी मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
व सर्व सहकारी प्राध्यापक

वार्षिक पारितोषिक वितरण

'वार्षिक पारितोषिक वितरण' समारंभात जिमखाना अहवाल वाचन करताना **प्रा.विद्या पाटील**

'वार्षिक पारितोषिक वितरण' मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे **डॉ.विश्वास मेहंदळे**

'वार्षिक पारितोषिक वितरण' समारंभ प्रसंगी उपस्थित विद्यार्थी

महाविद्यालयात पोलीस भरती पूर्व प्रशिक्षण केंद्राचे उद्घाटन करताना **मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**, प्रमुख **प्रा.अभिजीत माने, प्रा.एस.वाय.पाटील** व प्रशिक्षक **श्री.विकास जाधव**

RQMS समितीचे चेअरमन **प्रि.डॉ.आर.बी.बावधनकर** मार्गदर्शन करताना

RQMS समितीचे समन्वयक **प्रा.डॉ.शेख सर** मार्गदर्शन करताना

'संविधान दिन' प्रसंगी शपथ घेताना महाविद्यालयातील विद्यार्थी व रजिस्ट्रार **आर.वाय.गायकवाड**

ॲड.रविंद्र पवार यांची रयत शिक्षण संस्थेच्या मॅनेजिंग कौन्सिलचे सदस्य पदी निवड सत्कार समारंभात मार्गदर्शन करताना **मा.डॉ.पतंगराव कदम साहेब**

राष्ट्रीय चर्चासत्रे

इतिहास व समाजशास्त्र विभागाच्या दोन दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्राचे प्रमुख पाहुणे **मा.डॉ.द.ना.धनागरे** मार्गदर्शन करताना

इतिहास व समाजशास्त्र विभाग : राष्ट्रीय चर्चासत्रात **मा.श्रीमती हौसाताई पाटील** मार्गदर्शन करताना

इतिहास विभाग : राष्ट्रीय चर्चासत्रात समारोप प्रसंगी मार्गदर्शन करताना **प्राचार्य जे.एस.पाटील**

समाजशास्त्र विभाग : राष्ट्रीय चर्चासत्रात सर्व सत्रांचा अहवाल वाचन करताना **प्रा.एस.एल.मोहिते**

राज्यशास्त्र विभाग : राष्ट्रीय चर्चासत्रात उद्घाटनपर मार्गदर्शन करताना **मा.सुनिती सूर**

राज्यशास्त्र विभाग : राष्ट्रीय चर्चासत्रात समारोप प्रसंगी मार्गदर्शन करताना **ॲड.संभाजीराव मोहिते**

राज्यशास्त्र विभाग : राष्ट्रीय चर्चासत्रात मानवधिकार मानचिन्ह प्रतिकृतीचे अनावरण प्रसंगी रयत शिक्षण संस्थेचे सहसचिव **प्रा.डॉ.पाटील साहेब** व मान्यवर

अग्रणी महाविद्यालयातंर्गत उपक्रम

हिंदी विभाग : 'आधुनिक हिंदी कविता में राष्ट्रीयभावना'
चर्चासत्रात मार्गदर्शन करताना **प्रा.डॉ.नाजिम शेख** (पेठ वडगाव)

हिंदी विभाग : 'आधुनिक हिंदी कविता में राष्ट्रीयभावना'
या चर्चासत्रात मार्गदर्शन करताना **डॉ.रमेश गोवंडे** (सांगली)

अर्थशास्त्र व वाणिज्य विभाग : यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'लीडरशीप डेव्हलपमेंट' कार्यशाळेत
मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे **मा.डॉ.राकेश ढोलकिया** (कराड)

मानसशास्त्र विभाग : एक दिवसीय कार्यशाळेत मार्गदर्शन
करताना प्रमुख पाहुणे **प्रा.दिलीप बिराजे**

संख्याशास्त्र विभाग : वैद्यकीय शास्त्रातील उपयोग व महत्व कार्यशाळेत
प्रमुख पाहुणे **डॉ.सतीश काकडे** यांचे स्वागत करताना **प्रा.डवरी**

'जैवतंत्रज्ञान विभाग' कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना
मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

प्राणीशास्त्र विभाग : आयोजित कार्यशाळेत स्वागत
प्रास्ताविक करताना **प्रा.ए.बी.माने**

गणित विभाग : 'करिअर काऊन्सेलिंग इन मॅथमॅटिक्स् फॉर बी.एस्सी ३ स्टुडन्टस्'
विचार व्यक्त करताना प्रमुख पाहुणे **डॉ.एच.टी.शिंदे** (कोल्हापूर)

अग्रणी महाविद्यालयातंर्गत उपक्रम

तत्वज्ञान व मानसशास्त्र विभाग : 'कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे सामाजिक पुनर्रचनेचे तत्वज्ञान' चर्चासत्रात प्रमुख पाहुणे मा.कुलगुरू **डॉ.एन.जे.पवार** मार्गदर्शन करताना

तत्वज्ञान व मानसशास्त्र विभाग : चर्चासत्रात कार्यक्रमाचे अध्यक्ष संस्थेचे नूतन चेअरमन **डॉ.अनिल पाटील** मार्गदर्शन करताना

जैवतंत्रज्ञान विभाग : अग्रणी महाविद्यालय उपक्रमांतर्गत पेपर प्रेजेंटेशन कॉम्पीटेशन पाहणी करताना उपप्राचार्य **डॉ.आर.एन.पाटील**

बोटॅनिकल गार्डनचे उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख पाहुणे प्राचार्य **डॉ.सी.जी.खिलारे** (दहिवडी) व मान्यवर

कार्यक्रम विविधा

७ ऑक्टोबर २०१४ मतदार जनजागृती अभियान सायकल रॅली झेंडा दाखवून प्रोत्साहन प्रसंगी मा.प्राचार्य, सहकारी प्राध्यापक व विद्यार्थी

दै.तरूण भारत द्वारा आयोजित युवामहोत्सवामधील यशस्वी विद्यार्थी यांचे समवेत मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने**

प्लेसमेंट सेल कॅम्पस ड्राइव्ह विप्रो कंपनी पदाधिकारी व चेअरमन **प्रा.डॉ.जे.डी.यादव**

भौतिकशास्त्र विभाग : विज्ञान प्रदर्शनातील एका दृश्यात विद्यार्थी, विभाग प्रमुख **डॉ.डी.व्ही.पवार,** मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** व सहकारी प्राध्यापक

कार्यक्रम विविधा

हिंदी विभाग : प्लेसमेंट सेल अंतर्गत मार्गदर्शन करताना सातारा आकाशवाणी केंद्राचे कार्यक्रम अधिकारी **मा.अनिल कोरे** व **मा.विक्रांत मंडपे**

किशोरवयीन मुली व महिलांची सुरक्षा विषयावर महाविद्यालय व इनर व्हील क्लब ऑफ कराड संयुक्त विद्यमाने कार्यक्रमात मार्गदर्शन करताना कराड शहर पोलीस स्टेशन पोलिसनिरीक्षक **मा.श्री.बी.आर.पाटील**

मराठी वाङ्मय मंडळ उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे **प्रा.डॉ.दीपक स्वामी**

पत्रकार दिनानिमित्त विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना कराड पोलीस स्टेशन चे पोलीस सब इन्स्पेक्टर **मा.सूरज राठोड**

वाणिज्य व अर्थशास्त्र विभाग : व्यवसाय व प्रशिक्षण विभाग मार्फत उद्योजकता विकास कार्यक्रमात मार्गदर्शन करताना भारत मोटर व ट्रॅक्टर्सचे उद्योजक **मा.विजय चव्हाण** व मान्यवर

उद्योजकता विकास कार्यक्रमामध्ये मार्गदर्शन करताना जिल्हा व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण अधिकारी **मा.सायगावकर साहेब**

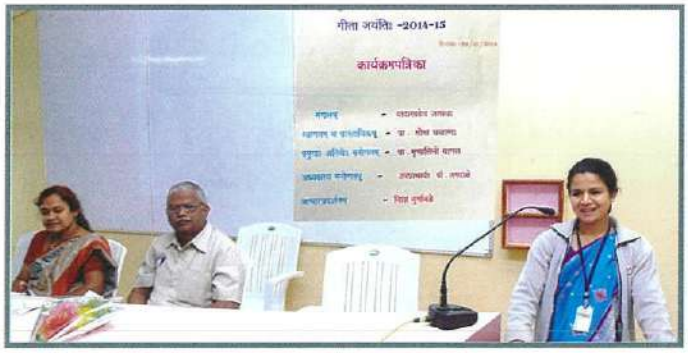

संस्कृत विभाग : गीता जयंती समारंभात स्वागत प्रास्ताविक करताना **प्रा.सीमा चव्हाण** व्यासपीठावर प्रमुख पाहुणे **प्रा.मृणालिनी बागल**

इतिहास विभाग : ९ ऑगस्ट क्रांती दिन, राजमुद्रा विशेषांक 'महाराष्ट्रातील किल्ले' प्रकाशन प्रसंगी प्रमुख पाहुणे **डॉ.विनायकराव जाधव**

"कुत्ते तो रोटी के टुकड़े के लिए लड़ते है किंतु आदमी रोटी के टुकड़े की कल्पना पर ही लड़ाई शुरू कर देता है; क्योंकि उसके पास कल्पना करने की शक्ति है । उसके पास बुध्दि की इतनी विशाल संपदा है जितनी जानवरों के पास नहीं है । इसी संपदा के बल पर वह देवता भी हो सकता है और राक्षस भी ।"

– मनु शर्मा

विभागीय संपादक :

प्रा.सचिन जाधव

बिंब

हिंदी विभाग

अनुक्रमणिका

गद्य विभाग

व्यक्तिचित्रण	हिंदी के पुजारी : फादर कामिल बुल्के	सोनम दबडे बी.ए. २	३५
यात्रावृत्त	सर्दियों में महाबलेश्वर की सैर	प्रियांका कांबळे बी.ए. १	३७
पुस्तक समीक्षा	उत्तुंग हिमालय 'फकिरा'	प्रियांका मदने बी.ए. २	३९
ललित लेख	निज भाषा उन्नत अहै...	साधना कुंभार बी.ए. २	४१
साक्षात्कार	किसानी हमारा अभिमान है ।	दिपाली निकाळजे बी.ए. १	४३
वैचारिक लेख	मेरे सपनों का भारत	श्रध्दा फल्ले बी.ए. ३	४६
जानकारी परक	मेरा आर्मी अॅटेचमेंट कॅम्प	युवराज शेवाळे बी.कॉम २	४८
प्रबोधन परक	स्त्री भ्रुणहत्या : हम छुडायेंगे यह समस्या	प्रणोती अवघडे बी.ए. ३	५२
ललित लेख	भगवान बुध्द और उनका जीवन दर्शन	नम्रता मोरे बी.ए. १	५४
वैचारिक लेख	२१ वी शती की चुनौतियाँ	सुप्रिया पवार बी.ए. ३	५६
शोधपरक लेख	भारतेंदु जी के निबंधों की भाषा शैली	वैशाली मोहिते बी.ए. २	५९

पद्य विभाग

लहर	स्नेहल सातपुते बी.ए.३	४०
कॉलेज के मधुर क्षण	पल्लवी चव्हाण बी.ए.३	४०
यह तो एक झाँकी	सारिका शहा बी.ए.३	४०
खुबसूरत बातें	सारिका शहा बी.ए.३	५१
वाणी	सारिका शहा बी.ए.३	५१
बेटी अनमोल रत्न	सारिका शहा बी.ए.३	५५
प्रेम संदेश	आश्लेषा पवार बी.ए.३	४७

सद्गुरू
बिंब
हिंदी विभाग

व्यक्तिचित्रण

हिंदी के पुजारी-फादर कामिल बुल्के

कु.सोनम दवडे, बी.ए.2

हिन्दी के अनन्य साधक फादर कामिल बुल्के जी है । उनका जन्म पहली सितम्बर 1909 को बेल्जियम के पश्चिम में फ्लैण्डर्स प्रांत के रम्सकपेल गाँव में हुआ था । उनके पिताजी का नाम अदोल्फ और माता मारिया बुल्के, उनका जीवन बहुत ही संघर्षमय था । बुल्के जी अपने बचपन के बारे में बताते है, कि उन्हें पढ़ाई में बहुत ही रस था । और वे मन लगाकर पढ़ाई भी करते थे । उन्हें लुवेन विश्वविद्यालय (लिसेवेगे) से वर्ष 1930 उन्होंने अपनी इंजिनिअरिंग की पढ़ाई पूरी की । फिर जेसुइट सेमिनरी में लैटिन भाषा पढ़ने के बाद ब्रदर बने बुल्के ने अपना जीवन सन्यासी के रूप में बिताने का निश्चित किया । कई संस्थाओं में अध्ययन के रूप भारत आने का अवसर उन्हे प्राप्त हुआ । वहाँ विज्ञान के अध्यापक के सेट जोसेफ कॉलेज, दार्जिलिंग और येसू संघियों के मुख्य भी निवास स्थान मनरेसा हाऊस और रांची में प्रवास किया । बुल्के जी कई संस्थाओं में जुडे रहने के बाद 1941 में पुरोहित बने ।

बुल्केजी ने इलाहाबाद विश्वविद्यालय से 1947 में उन्होंने एम.ए. हिन्दी में किया, फिर 'रामकथा : उत्पत्ति और विकास' विषय पर भी डी.फिल. की उपाधि प्राप्त की । उन्होंने 1950 से 1977 तक सन्त जेवियर कॉलेज, राँची के हिन्दी और संस्कृत के विभागाध्यक्ष भी रहे । उनकी महत्त्वपूर्ण भाषाओं में हिन्दी और अंग्रेजी की रचना में 'राम कथा और तुलसीदास', 'मानस कौमुदी' तथा ईसाई धार्मिक साहित्य दर्शन केंद्रीत 'ईसा जीवन और दर्शन' और 'एक ईसाई की अवस्था' और हिन्दी, अंग्रेजी उन्हे लिखने का शौक था । बुल्के जी ने बाइबल से अनुदित कृतियाँ लिखी । उनकी उदार दृष्टि तपसाधना और समर्पित जीवन के कारण बुल्के ने भारत और पश्चिम जगत को भावनात्मक बिन्दु पर जोड़ने कार्य और अध्ययन और मनन तथा निरन्तर मजबूत करते रहे । बुल्के जी को सन 1974में 'पद्मभूषण' से सम्मानित किया । वे आस्थावान और गहरी प्रार्थना में डूबे बहुत बड़े साहित्य साधक थे ।

फादर कामिल बुल्केजी ने हिंदी, अंग्रेजी में जो कोश निर्माण किया और वह कोश जिन लोगों ने पढ़ा वे लोग जल्द ही हिन्दी भाषा सिख गए थे । आज भी कई कार्यालयों में इस कोश की मदद से हिन्दी का अनुवाद कार्य आसानी से किया जा रहा है । दुसरे एक जाने-माने लेखक इलाचन्द्र जोशी । इस कोश का महत्त्व निश्चित करते हुए उन्होनें लिखा है कि, 'यह कोश न केवल हिन्दी, अंग्रेजी के नए पाठकों के लिए उपयोगी सिद्ध होगा वरना हम जैसे पुराने घिसे हुए लेखकों के लिए भी बड़े काम की चीज है । मुझे स्वयं निबंधों के लेखन में इस से ही चालना मिली है ।

फादर कामिल बुल्के जी ने हिन्दी अंग्रेजी में जो कोश निर्माण किया और वह कोश जिन लोगों ने पढ़ा वे लोग जल्द ही हिन्दी भाषा सिख गए थे। आज भी कई कार्यालयों में इस कोश की मदद से हिन्दी का अनुवाद कार्य आसानी से किया जा रहा है। दुसरे एक जाने माने लेखक इलाचन्द्र जोशी इस कोश का महत्त्व निश्चित करते हुए उन्होंने लिखा है, कि 'यह कोश न केवल हिन्दी, अंग्रेजी के नए पाठकों के लिए उपयोगी सिध्द होगा वरना हम जैसे पुराने घिसे हुए लेखको के लिए भी बड़े काम की चीज सिद्ध होगा। मुझे स्वयं निबधों के लेखन मे इस से हो चालना मिली है।

अज्ञेय ने फादर बुल्के के 'नाताचार्य' और 'रेवरेन्ड फादर बुल्के' का अनुवाद किया है। प्रभाकर श्रोत्रिय ने लोगों की हिन्दी का तारूतात कहा है। इसलिए गहरी जड़ो की छाया में हिन्दी एक हरेभरे रंग से लहलहा रहा है। कई विद्वानों के बारे में ही तुलसीदास लिखते है कि 'उपजहि अनत छवी लहही' इसका अर्थ उत्पन्न कही होते है और शोभा कई दूसरी जगह पर पाते है। उनका जन्म कही भी हुआ हो पर प्रीतिकर सम्मेलन तथा ईसाई भारत की परम्पराओं में मैत्रीपूर्ण संवाद प्रतिक माना गया हैं।

फादर बुल्के ने अपनी अभिव्यक्ति का मूल माध्यम हिन्दी को ही माना है। उनके अधिकांश सर्वोत्तम लेखन हिन्दी में ही है। 'रामकथा उत्पत्ति और विकास' (1950) उनके बारे में गुरू और विद्वान डॉ. धीरेन्द्र वर्मा ने लिखा है। यह ग्रंथ संबंधी समस्त विश्वकोश में है। वास्तव में यह खोजपूर्ण ढंग रचना अपने भाषा में लिखी है। हिन्दी या दूसरे युरोपियन भारतीय भाषा में अध्ययन उपलब्ध नहीं है।

उनकी मृत्यु के कुछ महिने पहले बाइबल के अनुवाद लिखे हुए थे। जून 1982 में उनकी दाहिने पैर की उँगुली में गैग्रीन हो गया। पहले राँची की मांड़र और फिर पटना के कुर्जी के मिशन अस्पताल में उनका इलाज हुआ। अधिकारी चिन्तित हो उठे और उन्होंने भारतीय आयुर्विज्ञान संस्था, दिल्ली में 8 अगस्त को भर्ती कराया गया, वे इतने बिमार थे फिर भी उन्हें एक ही चिंता, बाइबल का अनुवाद अधूरा रहा है। उनकी मृत्यू ही पदचाप भी सुनाई दे रही थी। 15 अगस्त 1982 बुल्के प्रोविन्शियल पास्कर तोचना से कहा - फादर की इच्छा संपूर्ण हृदय से ग्रहण करता हूँ अब मुझे बाइबल की चिन्ता नही है। अब में ईश्वर के पास आराम से जा सकता हूँ। मुझे अब किसी बात कि चिंता नहीं मेरी मन की शंका दूर हो गई।

17 अगस्त, 1982 को सबेरे 8.00 बजे उनका निधन हुआ और 18 अगस्त को दिल्ली के कश्मीरी गेट के निकॉलसन कब्रगाहन में उनको दफना दिया गया था। रामकथा, तुलसीदास का अनन्य साधक हमेशा के लिए सो गया। कश्मीर गेट में दिल्ली सरकार ने एक स्मारक बनाया। वे किसी संत से कम नहीं थे।

1950 में भारतीय नागरिक होने के बाद तन-मन-धन से देश की सेवा की और भारत मातृभूमि तो नहीं थी, पर उन्हे मातृभूमि से अधिक प्रेम था। ये सब धर्मावलंबियों का आदर करते और धर्मावलंबी उनका आदर करते थे। वे सच्चे ईसाई थे, पर उन्हे अपने भारतीय होने का गर्व था। एक विदेशी पौधा हमारी मिट्टी में रच बसा, उस वटवृक्ष ने अपनी अगाध शाखाओं से सैकड़ो हिन्दी प्रेमियों को छाया दी। वे बिहारी राष्ट्रभाषा परिषद नागरी प्रचारिणी प्राच्य विद्या संस्था के अजीव सदस्य थे। 1974 में उन्हें 'पद्मभूषण' से अलंकृत किया गया।

फादर कामिल बुल्के जी का वर्णन करते हुए बलिष्ठ शरीर के, गौरवर्ण और लंबी कदकाठी स्वामी फादर दाढ़ी, सफेद चोगे में भव्य लगते थे। पर वे उतने निरोगी न थे। उन्हे बचपन से ही कम सूनाई दे रहा था। उच्च रक्तचाप, हृदयरोग भी छूटता न था।

फादर राँची की सड़कोपर साईकिल लेकर निकल जाते स्थानीय गरीब-गुरबोसे उनका हालचाल पूछते सामर्थ्य अनुसार उनकी मदत करते है। स्टेटस मैन की वर्ग पहेली हल करने या ब्रीज खेलने में उनका मन लगता है। वे भारतीय थे, एक अवसर पर उन्होंने आलोचना पत्रिका में लिखा था कि मैं भगवान के प्रति धन्यवाद मानता हूँ कि जिसने मुझे भारत में भेजा और जिन लोंगों ने मुझपर इतना प्रेम किया है।

❖ ❖ ❖ ❖

यात्रावृत्त

सर्दियों में महाबलेश्वर की सैर

कु.प्रियांका कांबळे, बी.ए.1

मैं और मेरे घरवाले हम सब महाबलेश्वर घुमने के लिए गए थे । महाबलेश्वर तो एक प्रसिध्द पर्यटन स्थल है । वहाँ पर कई लोग घुमने के लिए, छुट्टियाँ मनाने के लिए आते रहते है । महाबलेश्वर में ठंड बहुत ज्यादा होती है । पर उस ठंड में घुमने का मजा उस ठंड से भी कई ज्यादा होता है । हम सब घुम-घुमकर थक गए थे । इसीलिए हमने होटल जाकर एक कमरा बुक किया । खाना खाकर कमरे में गए और नरम मुलायम बिस्तर पर सो गए । हमें कब नींद ने आगोश में लिया हमें पता ही नहीं चला ।

''अरे ! सुबह हो गई । कितना खूबसूरत है दृश्य !'' खिड़की से बाहर की ओर झाँकते हुए देखा । पहाड़ियों से झाँकता सूर्य एक अलौकिक आभा बिखेर रहा था । दूर तक पसरी झील बहुत कुछ कहना चाह रहा है मन, परंतु बोल नहीं फूट रहे ।

''साहबजी, चाय लीजिए ।'' होटल के वेटर ने आवाज दी तो सौंदर्यपान की निद्रा से हम लोग जैसे जाग गए । पापा ने होटल के कमरे का द्वार खोला । सामने मुस्कुराते हुए वेटर न चाय की ट्रे हाथ में थमा दी । सब के साथ चाय पीते हुए बहुत अच्छा लग रहा था । और दूर तक पसरी झील देखकर तो बहत ही मजा आ रहा था ।

हम महाबलेश्वर दूसरी बार गए थे । वहाँ की स्ट्रॉबेरी बहुत प्रसिध्द है । दूर तक पसरी झील और पहाड़ो की सुंदरता को देखकर मन प्रसन्न हो जाता है । ..... सर्वत्र सुंदरता । यहाँ का सौंदर्य ही तो हमें फिर से यहाँ ले आया हैं । पर इस बार महाबलेश्वर में बहुत ही ज्यादा ठंड़ बढ़ गई थी । पहली बार यहाँ जब हम आए थे तब स्थिति इतनी

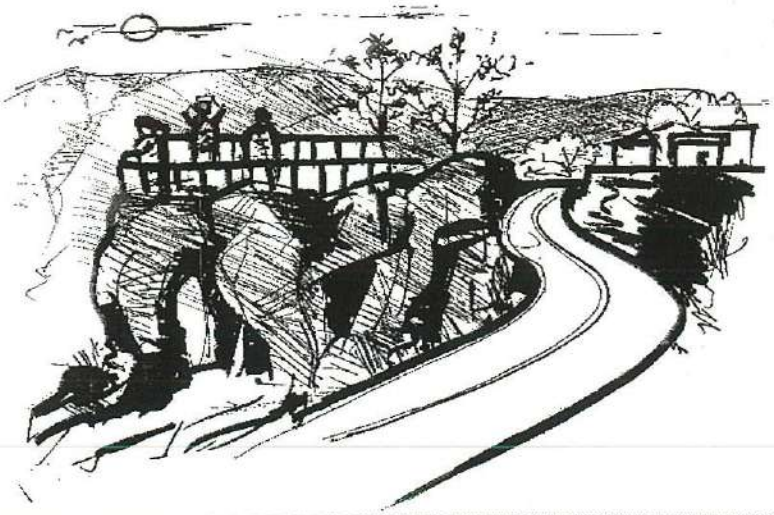

हम महाबलेश्वर दूसरी बार गए थे । वहाँ की स्ट्रॉबेरी और चेरी बहुत प्रसिद्ध है । दूर तक पसरी झील और पहाड़ो की सुंदरता को देखकर मन प्रसन्न हो जाता है । यहाँ का सौंदर्य तो हमे फिर से यहाँ ले आया है । पर इस बार महाबलेश्वर में बहुत ही ज्यादा ठंड बढ़ गई थी । पहली बार जब हम यहाँ आए थे, तब स्थिति इतनी खराब नहीं थी । ठंड़ की वजह से हमारा घुमना-फिरना मुश्किल हो रहा था । फिर भी हम उस ठंड़ का मजा ले रहे थे ।

खराब नहीं थी । ठंड की वजह से हमारा घुमना-फिरना मुश्किल हो रहा था । फिर भी हम उस ठंड का मजा ले रहे थे ।

महाबलेश्वर में हरे-भरे पेड़ देखने में बहुत अच्छे लगते है । और वहाँ हमें महाबलेश्वर की पूरी जानकारी देनेवाला एक आदमी होता है, वो हमें पूरा महाबलेश्वर देखने में हमारी सहायता करता है । और हर चीज की जानकारी देता है । इससे हमें बहुत कुछ जानकारी प्राप्त होती है । महाबलेश्वर में हमनें सुन्दर झरने देखे । वे तो जैसे पहाड़ी के गले में सफेद रंग की माला पहनी हुई हो ऐसे लग रहे थे । इस पहाड़ी का यह रम्य दृश्य मै कभी नहीं भूल सकती ।

महाबलेश्वर में कई तरह की सुविधाएँ उपलब्ध है । हमें जो चाहिए वो मिल सकता है । रहने की

उत्तम सुविधा है, खाने-पीने की सेवा है । और घुमने-फिरने के लिए टॅक्सी जैसे कई तरह के यातायात के साधन है । वहाँ देखने के लिए तो कई सारे रम्य दृश्य है । जो हमें अच्छे भी लगते है और ड़रावने भी ।

घुमने के बाद बहुत देर हो गई थी । हम हमारी गाड़ी से टूटी सड़क और पहाड़ी से रिसते पानी को देखने लगे ।..... पहाड़ खूबसूरत ही नहीं होते, ड़रावने भी होते है । कब उनसे उत्थर गिरके लग जाए, कब कोई नाला रूकावट बन जाए कहाँ नहीं जा सकता । इतनी देर हमारी गाड़ी पहाडों की चढ़ाई कर रही थी । हर तरफ हरियाली ही हरियाली थी ।

घने और ऊँचे वृक्ष हवा में सुहानी ठंड़क थी । धरती का स्वर्ग हैं महाबलेश्वर । गाड़ी में लंबा सफर करके हम सब लोगों ने खाना खाया; और पहले से बुक किए हुए होटल में जा पहुँचे । होटल जाते ही होटल के वेटर और मॅनेजर ने हमारा बहुत अच्छी तरह से स्वागत किया । हम सब कमरें में गए, हाथ-मुँह धो लिया । और सब अपने-अपने मुलायम बिस्तर पर जाकर सो गए । और दिनभर कहाँ कहाँ घूमे, क्या-क्या देखा और कैसे-कैसे प्रसंग आए, उसकी याद में खो गए ।

फिर हम सुबह उठे और तैयार हो गए । इतने में ही कमरें के दरवाजे पर होटल का वेटर आया और उसने आवाज दी साहबजी ! पापा ने दरवाजा खोला तो उसने नाश्ता लाया था । नाश्ते में उसने ड़ोसा और इड़ली के ड़िशेश लाए थे । हम सभीने नाश्ता किया और हम सब हमारी गाड़ी लेकर घूमने निकले।

महाबलेश्वर में सुबह-सुबह घूमने का मजा कुछ और ही होता है । सुबह की वानस्पतिक सुषमा आँखों को भाने लगी । हम लोग हरियाली के आँगन में विचर रहे थे । और नरम दूब पर बैठ गए । थोड़े-थोड़े अंतराल पर यहाँ लकड़ी के पुल बने हुए थे । और पर्यटकों के लिए घोड़े की सवारी की व्यवस्था भी थी । हमने घोड़े की सवारी की । घोड़े की सवारी करके हमें बहुत अच्छा लगा । सभी को बहुत मजा आ रहा था ।

सच में महाबलेश्वर जन्नत ही है । वहाँ चारों ओर शांति थी । शांत संन्यासी के समान ध्यानमग्न खड़े थे । पहाड़ वृक्ष से ढ़के और श्वेतिमा ओढ़े । पहाड़ों की अद्‌भुत सैर और ढेरोंसी दूसरी अनुभूतियाँ लिए हम लौट आए । मैने सोचा महाराष्ट्र में अगर जन्नत कहीं पर है, तो यहीं पर है, यहीं पर है, यहीं पर ।

हमारी होटल की खिड़की से दूर एक किला दिखाई देता था । दोपहर में लंच करने और कुछ देर विश्राम के बाद हम फिर से सफर के लिए निकल पड़े । वह किला था प्रतापगड़ । प्रतापगड़ महाराजा शिवाजी के गौरवशाली इतिहास का चश्मदित गवाह है । आज भी उसकी भव्यता आँखों को लुभाती है । महाराजा शिवाजी ने यहाँ पर अफजलखान का वध किया था । किले के शुरू में ही कवि भूषण की लिखी हुई पंक्तियाँ हमारे शरीर में वीररस का संचार करती है -

''अरे ड़रता क्यों हैं नादा
ये है शिवाजी का अखाड़ा
जिसने अफजल को
एक पल में उखाड़ा ।''

यहाँ पर पूरे महाराष्ट्र की कुलस्वामीनी भवानी माँ का एक सुंदर मंदिर है । शिवाजी महाराज का भव्य पूतला है । साथ ही उससे थोड़ी दूरी पर अफजलखान की समाधि है, जो महाराजा शिवाजी के विशाल ह्रदय का द्योतक है । महाराजा शिवाजी ने अफजल की मृत्यू के बाद उनकी समाधि बना के यही सिध्द कर दिया कि मरने के बाद कोई दुश्मनी नहीं होती ।

प्रतापगड़ पर आप को दुकानों में प्राकृतिक पेय मिलते है, जो अन्यंत्र दुर्लभ है । यहाँ की जानकारी देने के लिए और इतिहास को प्रस्तुत करने के लिए आप को गाइड़ भी मिलते है । इतिहास की महानता को जानना है तो गाइड़ को साथ लेना बेहतर होता है । इतिहास के ज्ञान के अभाव में यह सिर्फ पत्थरों का किला बन जाता है । इतिहास की जानकारी उस किले को सजीव बना देती है । संध्या समय हम पुनः महाबलेश्वर वापस आए ।

महाबलेश्वर का बाज़ार अलग-अलग दुकानों से भरा हुआ रहता है । जैसे कपड़े का, बर्तन का, खिलौने का, सुन्दर-सुन्दर अलंकारों का बाजार होता है । उस बाजार में जाकर हमने बहुत खरीददारी की, इधर-उधर घूमें । फिर बहुत देर होने के कारण हम होटल लौटे । महाबलेश्वर में घुमने का यह हमारा आखरी दिन था ।

फिर सुबह उठकर हमने हमारा सब सामान बाँध लिया । सब नहा-धोकर तैयार हो गए । और वेटर ने हमें चाय लाकर दी । चाय पीकर हम हमारें गाँव रवाना हो गए ।

इस प्रकार महाबलेश्वर की हमारी यात्रा खूब सफल रही । हम सभी ने उस यात्रा का बहुत आनंद लिया । सचमुच महाबलेश्वर की यात्रा मजेदार रही । वहाँ एक बार गए तो बार बार जाने का मन करता है । महाराष्ट्र का स्वर्ग है महाबलेश्वर ।

❖ ❖ ❖ ❖

पुस्तकसमीक्षा

उत्तुंग हिमालय 'फकिरा'

कु.प्रियांका मदने, बी.ए.2

किताबें तो मैनें बहुत पढ़ी है, वो तो मेरी जान है, लेकिन जो मुझे अपनी लगी वह थी 'फकिरा' । यह किताब मराठी के एक प्रसिद्ध लेखक आण्णा भाऊ साठे द्वारा लिखी हुई है । वह इतने लोकप्रिय है, यह मुझे उनकी यह किताब पढ़ने के बाद पता चला । उनके इस किताब को पुरस्कार से नवाजा गया है ।

'अच्छे वो होते हैं,
जो दुसरोंको अच्छा समझते है ।'

इस किताब में, दो गावों के बीच का संघर्ष बताते हुए 'फकिरा' के शौर्य का अच्छापन दिखाया है । 'वाटेगाँव' में कभी मेला मनाया नहीं जाता था, इसलिए उसी गाँव के 'शंकरराव पाटील', 'राणोजी मांग' को उसका सोच-विचार करने को कहते है । वह बताते है की, पास के शिगाव मे 'बाबूजी खोत'ने 'कालेगाँव' से 'जोगिणी' के हाँथ मे सें नारियल का टुकड़ा छिनकर अपने गाँव मे लाया । और इसी वजह से कालेगाव का मेला बंद होकर शिगाव में मनाया जाता है । लेकिन यह नारियल का टुकड़ा लाते समय ले जानेवाला उनके गाँव में पकड़ा गया तो उसका सिर काँटा जाता है । इसके लिए शौर्य चाहिए । इस के बाद 'राणोजी' सोच-विचार करता है । दुसरे दिन शिगाव के मेले मे से वह नारियल का टुकड़ा छिनकर लाता हे, लेकिन खोत का बेटा 'वाटेगाव' में 'राणोजी' और उसका घोड़ा 'गबन्या' को मार ड़ालता है ।

तब से वाटेगाँव में मेला मनाया जाने लगता है । और हरकोई 'राणोजी' की तारिफ करता था । लेकिन 'फकिरा' के मन मे अपने बाप की मौत से, खोत के बेटे को मारने का खयाल आता है । कई साल गुजर जाते है, फकिरा अब बड़ा हो जाता है और सभी को उसे देखकर 'रणोजी' की याद आती है । खोत का बेटा एक दिन 'वाटेगाँव' के मेले मे आकर 'नारियल का टुकड़ा' छिन लेता है । तब 'फकिरा' उसका पीछा करता है, और उसका हाँथ तोड़कर गाँव में ही रोक लेता है । 'बाप ने जो काम किया था उसी प्रकार का काम बेटा गाँव के लिए करता है ।

तब से वाटेगाँव में मेला मनाया जाने लगता है । और हरकोई 'राणोजी' की तारिफ करता था । लेकिन 'फकिरा' के मन मे अपने बाप की मौत से, खोत के बेटे को मारने का खयाल आता है । कई साल गुजर जाते है, फकिरा अब बड़ा हो जाता है और सभी को उसे देखकर 'राणोजी' की याद आती है । खोत का बेटा एक दिन 'वाटेगाँव' के मेले मे आकर 'नारियल का टुकड़ा' छिन लेता है । तब 'फकिरा' उसका पीछा करता है, और उसका हाँथ तोड़कर गाँव में ही रोक लेता है । 'बाप ने जो काम किया था उसी प्रकार का काम बेटा गाँव के लिए करता है ।

फकिरा का बदला लेने के लिए खोत का बेटा अपनी बेटी 'शंकरराव पाटील' के घर देता है । वह गाँव में फकिरा और उसके जाँति के लागों की दिन में दो बार हाजरी और रात मे एक बार लेता है । अगर कोई उस वक्त घर में, न मिला तो उसको कारावास की सजा होती थी ।

हाजरी लेते वक्त वह 'फकिरा'को गंदे शब्द कहता है तब फकिरा उसे मारता है और विष्णुपंत के

कहने से गाँव से भाग जाता है । उसकी माँ को हमेशा उसकी चिंता लगी रहती थी, क्योंकि वह माँ थी ना ! हर माँ को अपने बेटे की चिंता लगी ही रहती है । फकिरा जाने के बाद, उन लोगों की वजह से उसका समाज परेशान हो जाता है । उन पर कई प्रकार के जुलूम किए जाते है । फकिरा 'कुमुज' के सत्तू भोसले को भी मदद करता है । और जुलूम को मिटाने की ठान लेता है ।

लेकिन अंत मे, उसके घरवालोंपर उसकी वजह से होनेवाला दर्दनाक जुलूम देखकर वह पुलिस मे जाता है । वह पकड़ मे आया, इसलिए पुलिस लोग खूश हो जाते है । लेकिन वे यह नही जानते की, 'शेर का बच्चा शेर ही होता है ।'

इसी तरह 'फकिरा' को देखकर हममे जोश आता है और अन्याय के प्रति मुकाबला करने की प्रेरणा मिलती है ।

❖ ❖ ❖ ❖

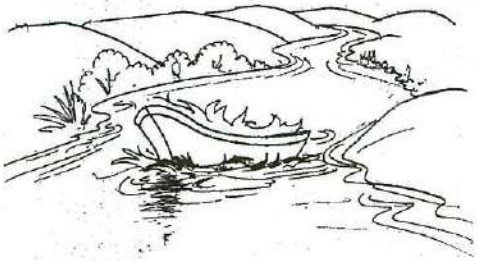

लहर

वो लहर से
सदा चोट खाती रही ।
नाव डुबी नहीं
डगमगाती रही ।
इस किनारे गई
उस किनारे गई ।
इस तरह उम्र भर
आती जाती रही.....
और

कौन करता है इतना
किसी के लिए
डुबते शक्स को
वो बचाती रही ।

आगे-आगे थी वो
पीछे-पीछे भँवर ।
इस तरह वो भँवर
को लुभाती रही..... ।

स्नेहल सातपुते
बी.ए.3

यह तो एक झांकी

कभी प्यासे को पानी पिलाया नही,
बाद अमृत पिलाने से क्या फायदा ?
कभी गिरते हुए को उठाया नही,
बाद आँसू बहाने से क्या फायदा ?

मैं मंदिर गई सेवा-पुजा भी की
पुजा करते हुए ये खयाल आ गया
कभी माँ-बाप की सेवा की ही नहीं
पुजा कितनी भी करलु तो क्या फायदा ?

कई स्नान नदी में किए
स्नान करते हुए ये खयाल आ गया
तन को धोया मगर मन को धोया नहीं
फिर नदी में नहाने से क्या फायदा ?

मैंने तप-जप किया, दान धर्म किया
दान करते हुए ये खयाल आ गया
कभी भुखे को भोजन कराया नहीं
दान लाखों का करलू तो क्या फायदा ?

कई ग्रंथ पढ़े, मैंने शास्त्र पढ़े
उनका चिंतन किया तो खयाल आ गया
कथनी-करनी में फरक पढ़ा रह गया
में तो पंडित बना तो क्या फायदा ?

सारिका शहा
बी.ए.3

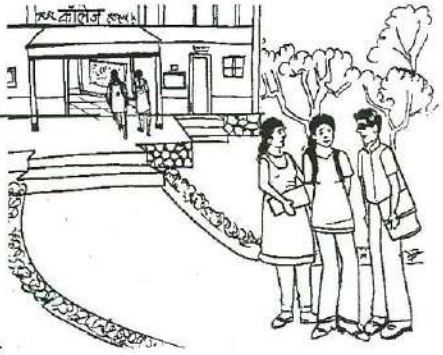

कॉलेज के मधुर क्षण

''कॉलेज के मधुर क्षण''
फिर ना वापस आएंगे
सच तो यह है, दोस्त
कल हमसे जुदा हो जायेंगे
भूल सकोगे क्या कभी
कॉलेज की जीवन कहानी
याद करेंगे और करते रहेंगे
आयेगी जब याद पुरानी
आज तुम हो, हम है,
मंदिर है, कॉलेज हमारा ।
कहाँ रहोगे तुम, कहाँ रहेंगे हम ।
फिर ना होगा मिलन हमारा ।
आज यहाँ जो पढ़ते है
कल यहाँ से जाने वाले
हम ना रहेंगे तुम ना रहोगे
लेकिन कॉलेज सदा अमर रहेगा ।

पल्लवी चव्हाण
बी.ए.3

ललित लेख

निज भाषा उन्नत अहैं.....

कु.साधना कुंभार, बी.ए.2

हिंदी साहित्य का इतिहास 1000 सालों का है । हिंदी साहित्य का आरंभ ई.स. 1000 के आसपास माना जाता है । परंतु प्रारंभिक लगभग 400 वर्षों का इतिहास बहुत ही संदिग्ध है । इस प्रारंभिक काल का साहित्य अपभ्रंश भाषा में लिखा है । इसे हिंदी का अपना साहित्य नहीं कहा जा सकता है । 10वी शताब्दी के अंत तक हिंदी भाषा का अपभ्रंश से विकास हो चुका है और वह काव्य की स्वतंत्र भाषा बनने जा रही है । हिंदी यह भाषा बहुत आसान भाषा है मगर कुछ लोगों को हिंदी में अभिरुचि दिखाई नहीं देती ।

अंग्रेजों का भारत में आगमन होने से पहले जादातर लोग इसी भाषा का इस्तेमाल मतलब हिंदी भाषा बोलते थे । अंग्रेजों का आगमन होते ही भारत मे अंग्रेजी भाषा का भी आगमन हुआ । भारत स्वतंत्र होने के बाद अंग्रेज तो चले गए मगर आज भी अंग्रेजी भाषा का ज्यादातर लोग इस्तमाल करते हुए नजर आते है । इसलिए लोगों को हिंदी भाषा में अभिरुची दिखाई देती नहीं ।

अंग्रेजी सर्वोच्च क्यों, सभी आज क्यों मौन ?
निज भाषा के प्रश्न पर, उत्तर देगा कौन ?

हिंदी को सम्पूर्ण संघ शासन की भाषा के रूप में मान्यता प्राप्त है, इस संबंध में भारतीय संविधान के अनुच्छेद 341 के अनुसार देवनागरी लिपी में लिखी जानेवाली हिंदी संघ की राजभाषा बनी है । यद्यापि हमारे भारतीय संविधान में हिंदी के स्वरुप, सीमा और क्षेत्र के सम्बन्ध में कोई स्पष्ट परिभाषा नहीं दी गई है, फिर भी इस सम्बन्ध में संविधान की धारा 351 में स्पष्ट रुप से उल्लेख किया गया है कि ''हिंदी की आत्मीयता में हस्तक्षेप किए बिना हिंदुस्तानी और अष्टम सूची में उल्लेखित अन्य भाषाओं के रुप, शैली और पदावली को आत्मसात करते हुए तथा जहाँ आवश्यक और वांछनीय हो वहाँ उसके शब्द भंडार के लिए मुख्यत: संस्कृत से तथा गौणत: वैसी उल्लेखित भाषाओं से शब्द ग्रहण करते हुए उसकी समृद्धी सुनिश्चित करना संघ का कर्तव्य होगा ।

आजकल हम देख रहे है कि, न्यायालयीन कार्यपद्धति, उच्चस्तरीय तकनीकी, मेडिकल, विधि एवं वैज्ञानिक संस्थानो में लोग अंग्रेजी भाषा बोलते है । मगर बड़े-बुजुर्ग और अशिक्षित लोगों को अंग्रेजी भाषा समझती नहीं और इसी का फायदा उठाकर वहाँ के अधिकारी अशिक्षित लोगों को फसाते है और भ्रष्टाचार बढ़ जाता है । इसी कारण ऐसी क्षेत्रो में हिंदी का अधिकाधिक प्रयोग प्रारंभ किया जाए । आज के स्कूलो में यह हमें दिखाई देता है कि उनकी शिक्षा में भिन्नता दिखाई देती है । इसलिए शासकीय एवं निजी स्कूल एवं कॉलेजों में प्राथमिक शिक्षा से लेकर उच्च शिक्षा तक समान पाठ्यक्रम रखा जाए ताकि प्रत्येक व्यक्ति को उन्नति के समान अवसर प्राप्त हो ।

हमारे भारत के लोग खड़ी बोली में लिखी जानेवाली भाषा ऐसा तात्पर्य निकालते है । हिंदी भाषा के अंतर्गत बहुत भाषाए है । विविध राज्य की विविध भाषा होती है । ब्रज, भोजपुरी, बुन्देलखण्डी,

मैथिली, कन्नौजी, छत्तीसगढ़ी तथा बहुत बोलियाँ राजस्थान, उत्तर प्रदेश, बिहार और छत्तीसगढ़ मे बोली जाती है । प्रत्येक राज्य की एक बोली भाषा होती है और वहाँ के लोग उसका उस भाषा का इस्तमाल करते है ।

मेरा स्वयं मानना है कि हमारी हिंदी भाषा गंगा माँ के समान है जिसमें विभिन्न भाषा एवं बोली रुपी नदियाँ विभिन्न स्त्रोतों से निकलकर विभिन्न क्षेत्रों को उर्वरा प्रदान करती हुई हिंदी रुपी गंगा में मिल जाती है ।

हिंदी में अभिरुची बढ़ाने के लिए मेरे कुछ विचार एवम उपाय है :

अगर हिंदी में आपको अभिरुची बढ़ानी है तो आपको हिंदी के प्रति लगाव होना चाहिए । अंग्रेजी भाषा के साथ-साथ हिंदी भाषा भी बोलनी चाहिए । हिंदी भाषी क्षेत्रों में माध्यमिक शिक्षा से लेकर उच्च शिक्षा तक हिंदी के साथ-साथ किसी भी एक प्रान्तीय भाषा का अध्ययन अनिवार्य किया जाए, उसी प्रकार प्रत्येक प्रान्त में प्रान्तीय भाषा के साथ-साथ हिंदी भाषा का अध्ययन अनिवार्य किया जाए ताकि राष्ट्र के विभिन्न भाषा-भाषियों में हिंदी भाषा को लेकर कटुता समाप्त हो सके ।

भारत में अनेक बोलीभाषा है उन बोली भाषाओं में मेलजोल के लिए अत्यंत आवश्यक है कि हिंदी भाषा के कार्यालयीन पत्राचार और साहित्य पद्धती को हिंदी भाषा में अनुवाद किया जाए । किसी भी राजनैतिक दल को भाषा के आधार पर राजनीति करने की इजाजत न दी जाए, क्योंकि आजकल नेता भाषण करते समय विविध भाषाओं का उच्चार करके उसको अपमानित करते है । इसका परिणाम विविध जातिधर्म के लोगों पर होता है । इसके लिए भारतीय निर्वाचन आयोगद्वारा अपने नियम एवं उपनियमों में ऐसा स्थायी सुझाव उपलब्ध किया जाए जिसमें भाषा के आधार पर राष्ट्रीय एकता को छिन्न-छिन्न करनेवाले दल की मान्यता समाप्त करने का अधिकार निहित हो !

आजकल हम देख रहे है कि, न्यायालयीन कार्यपद्धति, उच्चस्तरीय तकनीकी, मेडिकल, विधि एवं वैज्ञानिक संस्थानो में लोग अंग्रेजी भाषा बोलते है । मगर बड़े-बुजुर्ग और अशिक्षित लोगों को अंग्रेजी भाषा समझती नहीं और इसी का फायदा उठाकर वहाँ के अधिकारी अशिक्षित लोगों को फसाते है और भ्रष्टाचार बढ़ जाता है । इसी कारण ऐसी क्षेत्रो में हिंदी का अधिकाधिक प्रयोग प्रारंभ किया जाए । आज के स्कूलो में यह हमें दिखाई देता है कि उनकी शिक्षा में भिन्नता दिखाई देती है । इसलिए शासकीय एवं निजी स्कूल एवं कॉलेजों में प्राथमिक शिक्षा से लेकर उच्च शिक्षा तक समान पाठ्यक्रम रखा जाए ताकि प्रत्येक व्यक्ति को उन्नति के समान अवसर प्राप्त हो ।

हर भाषा में प्रेम हो, प्रतिपल हो संवाद ।
अखिल तभी यह जानिए, देश हुआ आजाद ।

हमारे स्कूल और कॉलेजो में 'हिंदी दिन' के अवसर पर वक्तृत्व स्पर्धा, निबंध स्पर्धा और ऐसी बहुत स्पर्धाओं का आयोजन किया जाता है । लेकिन इन प्रतियोगिताओं के साथ हिंदी साहित्य की अन्ताक्षरी प्रतियोगिता आयोजित कराई जाए ताकि नई पीढ़ी हिंदी साहित्य से सच्चे अर्थो में जुड़ सके । व्यावसायिक प्रतिष्ठानों में कार्यरत अन्य प्रांन्तो के कर्मचारी उस प्रान्त की प्रान्तीय भाषा का ज्ञान प्राप्त करें तथा उसका सम्मान भी करे । इससे विभिन्न भाषाओं में राष्ट्रीय एकता सुदृढ होगी ।

शासकीय विभागो में हिंदी के प्रयोग को बढ़ावा दिया जाए और जो लोग हिंदी में विधिवत ढंग से सम्पन्न कर रहे है उन्हे वेतन के अतिरिक्त प्रतिमाह विशेष भत्ता प्रदान किए जाने की व्यवस्था सुनिश्चित की जाए । इससे सम्पूर्ण भारतवर्ष में शासकीय विभागों में कार्यरत सरकारी अधिकारी एवं कर्मचारियों में हिंदी सीखने तथा हिंदी में ही कार्य करने का स्वाभाविक रुझान बढ़ेगा । हिंदी भाषा कोश को एक स्वरुप प्रदान किया जाए ताकि संविधान की भाषा के अनुरुप हिंदी को भारत में सहज मान्यता प्राप्त हो सकती है ।

हम सब को हिंदी भाषा के साथ-साथ दूसरी प्रान्त के भाषाओं को स्विकार करना चाहिए तथा अन्य भारतीय भाषाओं को सीखने में उदारता दिखानी होगी । अन्ततः हिंदी भाषियों के साथ-साथ सम्पूर्ण भारतवर्ष के प्रत्येक नागरिक को यह संकल्प करना होगा कि, हिंदी हमारी राष्ट्रभाषा बने ताकि हमारी अस्मिता एवं स्वाभिमान का परचम लहरा सके । हमें अपनी कथनी-करनी में एकरूपता लाते हुए अपने दैनिक क्रियाकलापों में हिंदी के प्रयोग का दृढ संकल्प लेना होगा, तभी विश्व गगन में हिंदी रुपी स्वर्णिम सूर्य उदित होगा ।

मिलकर ले संकल्प हम, शुरू करे अभियान ।
पालन-पोषण सब करें, हम हिंदी की संतान ।।

❖ ❖ ❖ ❖

साक्षात्कार

किसानी हमारा अभिमान है ।

कु.दिपाली निकाळजे, बी.ए.1

हम आज एक आदर्श किसान से मिलने उनके घर आए है । महाराष्ट्र में जहाँ किसानी नष्ट हो रही है । वही उंब्रज गाँव के एक आदर्श किसान से मिलकर हम उनकी आदर्शता का राज जानने की कोशिश करेंगे ।

मैं : नमस्ते जी । मैं दिपाली आपसे किसानी के बारे में जानने के लिए उत्सुक हूँ । क्या आप हमें जानकारी देंगे ?

किसान : हाँ । क्यों नहीं ।

मैं : पहले आप अपना परिचय दीजिए ?

किसान : मेरा नाम मच्छिद्रनाथ बाबुराव निकाळजे गाँव वाले मुझे बापू के नाम से पहचानते है ।

मैं : बापू आपको गाँव के सभी लोग आदर्श और प्रगतीशील किसान मानते है । आपकी आदर्शता का क्या कारण है ?

किसान : आज की खेती और पुरानी खेती में बहुत बदलाव आ चूका है । पहले खेती के तरीके भी बदल गये है । अभी सभी नए तरीके अपनाते है । क्योंकि पुराने तरीके बहुत परेशानी देते है । हम भी खेती में नए तरिके का उपयोग करते है पर हमे ज्यादातर पुराने तरिके अच्छे लगते है । हमारे घर में मेरे पिताजी, माँ, दादाजी सभी लोग खेती करते थे उनको भी सभी गाँव वाले आदर्श मानते थे । वे भी पहले से ही खेती अच्छी करते थे । उनके तरीके मैं अभीभी अपनाता हूँ । रासायनिक उर्वरकों का इस्तेमाल न करने से अभीभी जमीन उपजाऊ है । और अनाज अच्छा आ रहा है । इस कारण सभी गाँव के रहने वाले आदर्श किसान कहते है ।

मेरे घर में पालतु जानवर बहुत है । उनके गोबर का हम अच्छे तरह से इस्तमाल करते है । इसके लिए हमने गोबर गॅस प्लांट बनाया है । इस कारण हमारे घर में बहुत गोबर जमा हुआ है । गोबर को इकट्टा कर के यह खेती के लिए इसका इस्तमाल करते है । और उर्वरक हम फसलों को ड़ालते है । हम खेती करने के लिए गोबर, घास-पूस सड़ाकर उससे तैयार होनेवाला उर्वरक हम खेती में ड़ालते है । ज्यादातर यही तरीका खेती के लिए इस्तमाल करते है ।

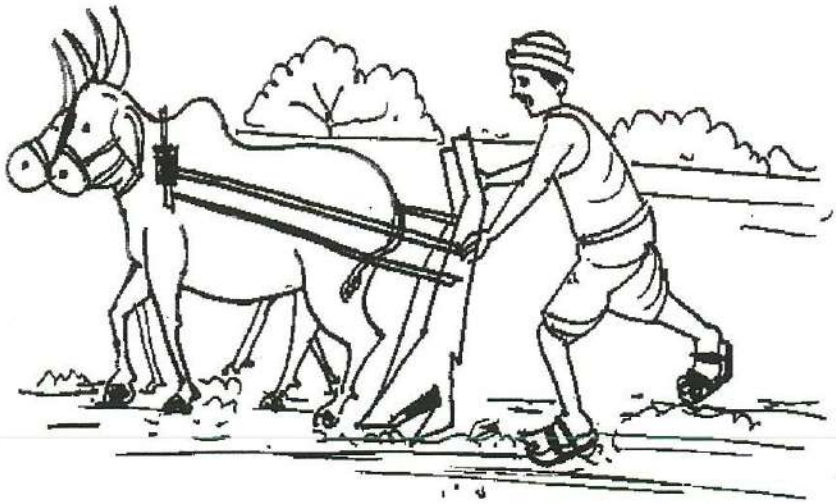

मैं : बापू आज की खेती और कही बरसो पहली की खेती में क्या बदलाव महसूस होता है क्या ?

किसान : हाँ । बहुत बदलाव हो गया है । अभी की खेती मन बहलाने वाली नहीं है । पहली खेती बहुत अच्छी और पूराने तरीको से की जाती थी । घर में निर्माण किए उर्वरकों का खेती के लिए इस्तेमाल किया जाता था अभी ऐसा नहीं है । अभी सब दुकान से खरीदकर लाये गए उर्वरको का इस्तमाल

करते है । मेरे घर में सभी आज तक फुल - पत्ते गोबर कुडा - कचरा इस चीजों का इस्तमाल खेतो में किया जाता था इस कारण उसकी पोषकता टिकी है । अभी ऐसा नहीं रहा, सभी लोग रासायनिक उर्वरकों का उपयोग कर करके खेती का नाश करने लगे है । सच हमारे माता-पिता खेती करते थे तो एक मिसाल थी, मिट्टी में बहुत बदलाव हुँआ है । उनकी फसलो का भाव भी बदल रहे है । खेती की सभी चीजे बदल गई हैं ।

मैं : तो अब आप नए रासायनिक उर्वरकों का खेतों में इस्तमाल नहीं करते ? क्या आप पुरानी रीति इस्तेमाल करते है ?

किसान : हाँ करता हूँ ना पर मर्यादित रूप में ही करता हूँ । ओ बोलते है ना 'जो पुराना है वही सोना है' । पूराना तरीकी को उपयोगिता और वैज्ञानिकता की कसौटी पर कस कर अपनाता हूँ । और पुरानी संस्कृति भी पसंद है । पुरानी तरकीब से ही अब तक जमीन अच्छी रह गई है । नहीं तो पूरी जमीन कब की बंजर हो जाती । पूराने उर्वरकों से ही उसकी पोषकता रह गई है । पर समय के साथ चल रहे है थोडा बहुत नया अब हम इस्तेमाल कर रहे है । पर रासायनिक उर्वरक खेतो में डालने से खेतों की बरबादी हो रही है । यह बात किसी के ध्यान में नहीं आती । सभी लोग यह कहते है, की फसल अच्छी नही आ रही पर यह कोई भी नहीं सोचता की इस में क्या कम पड रहा है । मै नया तरीका इस्तमाल करने के लिए कतराता हूँ । पर थोड़ा बहूत करता हूँ ।

मैं : आप को नए तरीके इतने पसंत नहीं तो आप कौन से पारंपारिक उर्वरक इस्तेमाल करने है ।

किसान : मेरे घर में पालतू जानवर बहुत है । उनके गोबरका हम अच्छी तरह से इस्तमाल करते है । इसके लिए हमने गोबर गॅस प्लांट बनाया है । इस कारण हमारे घर में बहुत गोबर जमा हुआ है । गोबर को इकट्ठा कर कर यह खेती के लिए इसका इस्तेमाल करते है । और यह उर्वरक हम फसलों को डालते है । हम खेती करने के लिए गोबर, घास पूस सडाकर उससे तैयार होने वाला उर्वरक हम खेती में डालते है । ज्यादा तर यहीं तरीका खेती के लिए इस्तमाल करते है ।

मैं : आप कौनसी फसले लेते हो और किस प्रकार करते है ?

किसान : हम ज्यादा तर गन्ना यह फसल लेते है और लेहसून, प्याज, मिर्च इस प्रकार की कई फसले लेते है । मिर्च यह हम अद्रक में लगाते हैं क्योंकि अद्रक में लगाने से मिर्च बहुत तीखी आती है । और उसका जादातर उपयोग मसाले बनाने के लिए होता है । और घर में खाना बनाने के लिये अद्रक में लगाए गए मिर्च बहुत प्रिय है । हम गन्ना भी उगाते है । पहले से ही हमारे खेतो में बहुत अच्छा और कम तखलीफो में ही गन्ना सब लोग लगाते है । और वह हम पुराने तरीका ओ से करते है । जैसे के देखा जाये तो बैलों की उपयोग से खेती करते है । अब किस तरकिब से कहा जाए तो बोने से लेकर कटाई तक सार काम अपनी निगरानी में करते है । सरकार उपज ज्यादा हो इसलिए बहुत सुविधा उपलब्ध करती है । जैसे की ड्रीपर, स्प्रिंकलर आदि साधनों के प्रयोग के लिए मदत करती हूँ । अब नई तरह की मशीन आई है । उसे सभी ॲटो बुलाते है उससे बहुत आसान हो गया है ।

मैं : बापू, आप गन्ना यह फसल जादा तर लगाते है । तो गन्ने का भाव क्या है ? और बाकी चीजों का कैसा भाव मिलता है ?

किसान : 1 टन कटे हुए गन्ने की कीमत साधारण 2000 से 2200 तक पहूँच जाती है । हमारा गन्ना हर साल 40 टन इतना जाता है । इस कारण हमे नाराज नहीं होना पडता, हम को सफलता मिलती है । तभीभी हमारा मानना है की भाव बढ़ाना चाहिए क्योंकि सिंचन सुविधाओं का खर्चा बढ़ गया है । चार पैसे जादा मिलेंगे । बाकी चिजों का बोले तो हमारा गन्ना जादा जाता है फिर भी हमें ज्यादा पैसा अद्रक में मिलता है । अभी तो वातावरण अच्छा है । हर बरस हमें ज्यादा मूनाफा अद्रक में मिलता है । बाकि उनके दाम हमेशा एक जैसे नहीं होते । कभी कम तो कभी ज्यादा इस प्रकार बेचा जाता है ।

मैं : बापू आप अपनी किसानी से खुश हैं ?

किसान : देखो हम किसान लोक प्रकृति पर अवलंबित होते हैं, जो मिलता है, उसी पर हम संतोष मानते हैं । और हमारे बारे पूछोगे तो जब बारिश नहीं आएगी तो हम हमारे कुवे का

इस्तमाल करते है । पर बारीश जादा गीरने लगी तो बारीश रोकी नहीं जाती । थोडा-बहुत नुकसान होता है । और जब बारिश रूकने का नाम नहीं लेती तब हमारी साँस रूकने लगती है । सब फसलों का मन में था जैसा भाव चाहिए वैसा भाव नहीं मिलता । अब देखा जाए तो पिछले बरस सब अच्छे दामों में बिक गया था । अच्छे फसल मिलने के वजहसे दाम भी अच्छे मिले थे । पिछले बरस तो अच्छी फसल से खुश थे । अब फसल बोई है, थोड़ी बहुत फसल उग आई है । अब देखते है, इस बरस क्या होता है । देखा जाए तो मौसम के अनुसर अच्छी ही आई है । इतनी भी बुरी नहीं है । अब सब कुछ मौसम पर निर्भर है ।

मैं : पैसों की कोई समस्या हैं क्या ? आप भी कर्ज लेते होंगे ना ? और सरकार ने कर्ज माफ की है, उसका कुछ लाभ होता है क्या ?

किसान : अब देखा जाए तो हमारा परिवार बहुत बड़ा है । हम पाँच भाई हैं । मेरे चारों भाई अच्छे काम करते है । उनको पगार मिलती है । इस कारण खेती की कामों में थोड़ा बहुत पैसों की मदत करते हैं । और मैं भी खेती करता हूँ और नौकरी भी करता हूँ । आज की पीढ़ी खेतो में जरा भी दिलचस्पी नहीं दिखाते और जब तब वो नोकरी करने लगते है । पर मुझे अच्छा लगता है । मैं दोनो काम करता हूँ । ज्यादा तर देखा जाए तो खेती में बहोतसी चीजे लगते है । वो लेने में मेरे पास पैसे होने के कारण जरासी भी तखलीफ नहीं होती और पैसों की कुछ समस्या हो तो मै कर्जा लेता हूँ । पर उसके समय में उसे लौटाता हूँ और सरकारने कर्ज माफ किया है । वो अच्छी बात है । क्योंकि जो लोग कर्ज में डूबे है । उनके सरका बोज उतर जाएगा पर मुझे उससे कोई लाभ नहीं होता । मेरे घर में पैसों की इतनी समस्या नहीं आती इस कारण कोई लाभ उठाने का सवाल नहीं आता ।

मैं : बापू, आप पढ़े लिखे हो । आप का क्या मानना है, की आज की नई पीढ़ी जादातर खेतो में क्या काम करना पसंत नहीं करती ?

किसान : आज के नौजवानों को खेती में काम करना बिलकुल पसंद नहीं, आज की पीढ़ी सब कुछ जल्दी में पाना चाहती है । कुछ भी काम हो आसान चाहिए, जिनके माता-पिता खेतो में काम करते हैं और उनके बच्चे पढ़ाई और नौकरी करते है । वो लोक जरासी भी सहाय्यता नहीं करते, उनको खेत में काम करना अपमानजनक लगता है । कोई देखेगा तो क्या कहेगा, क्या सोचेगा मेरे बारे में ? यह स्थिति शहरो में नहीं गाँव के लड़कों की हो गई है । सोचने की बात है । अब अपने भी बच्चे अपने माता-पिता को खेतों में काम करने मै कतराता है । उनको बिलकूल पसंद नहीं है । और उनको पूछा जाए तो बोलते हैं मैं क्या ऐसा ही हूँ । क्या मुझे भी बहुत काम है और रोज होते है । मैं पढ़ाई करता हूँ । कॉलेज जाता हूँ । मैं नोकरी करता हूँ । पहले जैसी बात अभी के बच्चों में नहीं रही, पहले की स्थिति बहुत कठीन और परेशानी की थी । हम इतना सोचते नहीं थे । क्या होगा हम जो भी काम हो वो करते थे । वो घर का हो या खेत का, हमने वो कुछ बिना शर्माते ही पूरा किया और उस स्थिति मे सब कुछ करना पडता था । किसानी नष्ट हो रही है । अभी के बच्चे कुछ भी काम नहीं करते, ना खेतों में ना घर का कोई । इस कारण माता-पिता को मदत तो होती नहीं और उनका सेहत भी ठीक नहीं रहता । थोडासा कुछ हो गया तो उसको सह नहीं पाते, बार-बार बीमार पडते है । हमने हमारे बचपन में भी और अभी तक बहुत कष्ट उठाया है । और खेतो में काम करके मन प्रसन्न हो जाता है । पहले कष्ट करने के वजेसे अभी तक शरीर से तंदरुस्त और मन से स्वस्थ है । मेरा मानना है कि सभी ने खेतो में, घर में थोड़ी बहुत मदत करनी चाहिए ।

मैं : बापू, आपसे बात करके बहुत अच्छा लगा । आपका गाँव, आपके विचार जानकर बहुत अच्छा लगा । आपने समय दिया इसलिए आपका शुक्रिया ।

किसान : मुझे भी आपसे बातचीत करके बहुत अच्छा लगा ।

मैं : हमे इतनी जानकारी दी इसलिए धन्यवाद !

किसान : धन्यवाद !

❖ ❖ ❖ ❖

निबंध

मेरे सपनों का भारत

कु.श्रध्दा फल्ले, बी.ए.3

अपने देश के प्रति सभी समझदार नागरिकों का अपना एक अलग दृष्टीकोन होता है। वह अपने देश के बारे में चर्चा करता है, समाज का स्वरूप कैसा हो, लोगों को किस हद तक अपनी परंपराओं एवं प्राचीन विश्वासों का सम्मान करना चाहिए, आधुनिक समस्याओं का देश किस प्रकार निदान करे आदि सैकड़ो बातें हमें उद्वेलित करती रहती हैं। अपना देश जिन्हें प्यारा होता है और जितना प्यारा होता है, उसी अनुपात में लोगों के निजी हित से गौण होते जाते हैं, और राष्ट्रहित सर्वोपरि होता जाता है। जब राष्ट्रहित निजी हित से उपर हो जाता है तब राष्ट्र के निर्माण, उसका भविष्य सँवारने के स्वप्नों का सृजन भी आरंभ हो जाता है। मैंने भी अपने राष्ट्र को लेकर कुछ सपने बुने हैं, कुछ निजी विचारों का बीजारोपण किया है।

हालाँकि राष्ट्र निर्माण एक जटिल प्रक्रिया है, लेकिन इसमें असंभव जैसा कुछ भी नहीं है। अधिकांश युरोपिय देशों की संपन्नता तथा जापान जैसे एक छोटेसे देश का विश्व आर्थिक क्षितिज पर शक्तिशाली होकर उभरना यह सिद्ध करता है कि यदि

'सारे जहाँ से अच्छा, हिंदोस्ता हमारा' यह प्रेरणादायी उद्बोधन एक हकिकत बने, एक सच्ची बात हो जाए। उसी समय हम अधिक गौरव का अनुभव कर सकेंगे। भारत कभी जगत्गुरू था, यह सत्य है। मगर आज हम क्या है ? आज हम दुनिया में कहाँ खड़े है ? यह अधिक महत्त्वपूर्ण है।

देश के सभी लोग किसी लक्ष्य के प्रति समर्पित होकर कार्य करें तो उस देश का वर्तमान और भविष्य दोनों सुधर सकता है। समस्याग्रस्त तो सभी हैं पर उन समस्याओं को देखने तथा उन्हें सुलझाने का नजरिया सभी का भिन्न-भिन्न है। भारत की सबसे बड़ी समस्या लोगों की कर्महीनता है। हम दूसरों को उपदेश देने में प्रवीण हैं, पर स्वयं उसके विपरित आचरण कर रहे हैं।

भारत की आत्मा अभी भी जीवित है लेकिन लोग अधमरे से हैं। मेरे सपनों का भारत उद्यमशील होना चाहिए, अकर्मण्य लोगों को यहाँ कम सम्मान मिलना चाहिए। मगर हम उन लोगों के भाग्य को सहारते हैं जो बिना हाथ-पाँव हिलाए, मुफ्त की रोटी तोड़ रहे होते हैं। आज़ादी के आंदोलन के दौरान गाँधीजी ने लोगों के समक्ष यह बात बारंबार दुहराई थी कि श्रम का सम्मान किए बिना भारत सही मायनों में आज़ाद नहीं हो सकता। फिर भी 'पर उपदेश कुशल बहु तेरे'वाली हमारी आदत गई नहीं। हमारे देश में

साधु-संतों को बहुत सम्मान दिया जाता है, लोग अंध भक्ति करते हैं । मगर अर्थव्यवस्था की रीढ़ कहे जाने वाले व्यापारी व व्यवसायी वर्ग बड़े उपेक्षित से हैं । किसान और मजदूर जो कि अपने खून को पसीना बनाने में नहीं हिचकते, उन्हें जरा भी आदर प्राप्त नहीं हैं । ये लोग अपनी भूख भी ठीक ढंग से नहीं मिटा पाते । मैंने अपने देश का जो सपना सँजोया है उसमें व्यापारी, किसान व मजदूर बहुत खुशहाली में होंगे ।

भारत में एक महान राष्ट्र बनने की पूरी क्षमता है । इसके लिए प्रत्येक नागरिक की अपनी निजी जिम्मेदारी अवश्य कबूल करनी होगी । मानव संसाधनों और प्राकृतिक संसाधनों का एक सेतु बनाकर इसे विकास के साथ जोड़ना होगा । आज़ादी के बाद से लेकर अब तक केवल शहरी क्षेत्र के विकास पर ध्यान दिया गया हैं, लेकिन गाँव जब तक उपेक्षित रहेंगे भारत का कल्याण नहीं हो सकता । गाँवो में सिंचाई की सुविधा का होना सबसे जरूरी है ताकि किसान वर्षा की अनिश्चितता से मुक्त हो सकें । शहरों से लेकर गाँवों तक जोड़नेवाली बारहमासी सड़कों, बिजली तथा टेलीफोन सेवा की उपलब्धता हर जगह होनी चाहिए । गाँवों में स्कूल तथा स्वास्थ्य सेवा का ऐसा संजाल होना चाहिए जिससे लोगों को अपने बच्चों की शिक्षा तथा सबके स्वास्थ्य को लेकर एक प्रकार की निश्चिंतता हो । ग्रामवासी हर छोटे काम के लिए शहरों का रूख करने के लिए मजबूर न हों, इसका पूरा ध्यान रखा जाना चाहिए । कृषि विशेषज्ञ गाँव-गाँव घूमकर खेती के पूरें तंत्र की जाँच करें, किसानों को उचित मशवरा दें यह स्थिति की आदर्श हैं न कि किसान अपनी छोटी-छोटी समस्याओं के लिए अंचल तथा जिला कार्यालयों का चक्कर लगाएँ । पशुओं की बीमारिओं का इलाज पशु चिकित्सक गाँव में जाकर करें, इसकी व्यवस्था भी आवश्यक है । ये सभी बुनियादी कार्य थे मगर आज़ादी के बाद से लेकर अब तक इसके बारे में कुछ नहीं किया जा सका । मैं अपने सपने में जो भारत देखती हूँ उसमें ग्रामीण विकास के ये सभी पहलू अहम् हैं ।

'सारे जहाँ से अच्छा हिंदोस्ताँ हमारा' यह प्रेरणादायी उद्‌बोधन एक हकीकत बने, एक सच्ची बात हो जाए, उसी समय हम अधिक गौरव का अनुभव कर सकेंगे । भारत कभी जगत्‌गुरू था, यह सत्य है । मगर आज हम क्या हैं, आज हम दुनिया में कहाँ खड़े हैं, यह अधिक महत्त्वपूर्ण है ।

कुल मिलाकर मेरे सपनों का भारत एक सुखी संपन्न, शिक्षित, कर्मनिष्ठ और आत्मनिर्भर भारत है । जहाँ के लोग अपनी मर्यादाओं का पालन करते हों, उनमें विश्व बंधुत्व की भावना हो, वे दुसरे धर्मवालों का समान रूप से आदर करते हों, शोषण और अत्याचार को जो बर्दाश्त न करें लोगों में दया और परोपकार की भावना हो तथा प्रेममय जीवन जिनका लक्ष्य हो, मैं ऐसे भारत की कल्पना करती हूँ ।

'देश को बलयुक्त करने यदि न चले अनुशासन से हम
तो कल देगा फिर हमें दासता सी जंजीर पहना
है सरल आज़ाद होना, पर कठिन आज़ाद रहना ।''

❖ ❖ ❖ ❖

प्रेम संदेश - जीवन का एक रहस्य

संकलित : कु.अश्लेषा पवार
बी.ए. 3

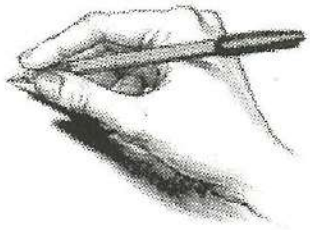

रखने के लिए कोई चीज है तो	:	इज्जत
फेकने के लिए कोई चीज है तो	:	ईर्षा
लेने के लिए कोई चीज है तो	:	ज्ञान
देने के लिए कोई चीज है तो	:	दान
कहने के लिए कोई चीज है तो	:	समय
छोड़ने के लिए कोई चीज है तो	:	मोह
जीतने के लिए कोई चीज है तो	:	प्रेम
खाने के लिए कोई चीज है तो	:	गम
पीने के लिए कोई चीज है तो	:	क्रोध
करने के लिए कोई चीज है तो	:	दया
जीने के लिए कोई चीज है तो	:	हँसी

जानकारीपरक

मेरा आर्मी अॅटेचमेंट कॅम्प

युवराज शेवाळे, बी.कॉम.2

अपने कॉलेज को इस नॅशनल कॅम्प के लिए पाँच कॅडेट की जरूरत थी। जब इस कँप का खत ऑफिस में आया तब हमारे सर 'मेजर रणखांबे' इन्होंने पाँच कॅडेट का चयन किया, उनमें से मैं एक था। मुझे जब पता चला मैं आर्मी अटॅचमेंट कॅम्प के लिए अहमदनगर जा रहा हूँ, तब में बहुत खुश हुआ। हमारा कॅम्प 15 दिन का था, 1 सितंबर से लेकर 15 सितंबर यह कँप था।

हम 1 तारीख को कराड बस स्थानक से बस से निकल पड़े, तकरिबन 6 घंटे के सफर के बाद हम अहमदनगर पहुँच गये। बाद में हमने लाया हुआ हर सामान उतारकर हमको दिये हुए हॉल में गए। हॉल में हर एक को चारपाई दी गई।

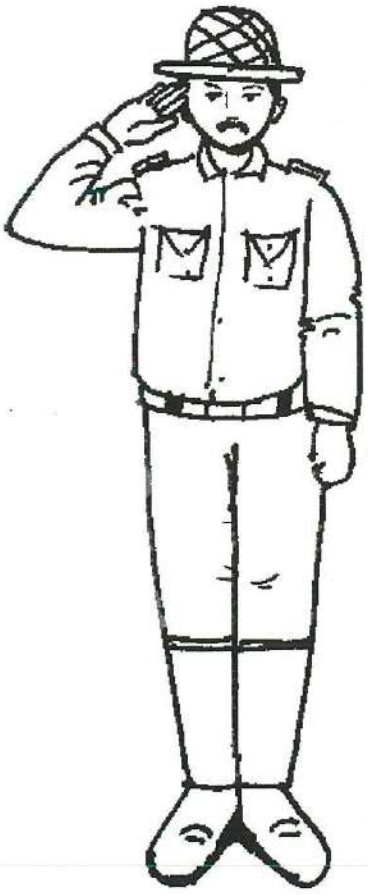

अहमदनगर में ''मॅकानाईझड् इनफन्ट्री रेजीमेंटल सेंटर'' में हमारा कॅम्प था। जब हम बस से उतरे तब से हमें उस इलाके से कुछ सिखने को मिला। एम.आय.आर.सी. के सेना के साथ हमें 15 दिन गुजारने थे। उनके जैसा रहना, उनके जैसा बोलना और उनके जैसा करना यह सब 15 दिनो में करना था। उन्होनें इस जगह को बहुत खुबसूरत बनाया था। पत्थर से लेकर हर इक टुटे पेड़ को सजाया था। यह पहली सिख हमें उनसे मिली। दुसरा था हमारा बिस्तर, हमारे बिस्तर को ठीकठाक कैसे रखना है यह भी पढ़ाया गया।

पहले दिन में हमें रहना कैसे, खाने का वक्त, सोने का वक्त इस प्रकार हर समय का मोल बताया गया। हमारा दिनक्रम इस प्रकार था। पहले सुबह चार बजे उठना, इस कॅम्प में चार कंपनीया बाटी गयी थी। A, B, C, D इनमें से A, B कंपनी सुबह 5.30 को परेडपर जायेगी और C, D कंपनी पी.टी. पर जायेगी। अगले दिन A, B कंपनी पी.टी. पर और C, D कंपनी परेड पर ऐसा सुबह हर रोज का था। उसके बाद नाश्ता कर के 10 मिनट में पाठ पढ़ने को जाना था। फिर चाय-पान के लिए ब्रेक रहता था, बाद में दूसरा पाठ पढ़ना था। पाठ के बाद व्हीजीट थी।

छटवे दिन N.B.C.R. न्युक्लिअर बायॉलॉजिकल केमिकल रिसर्च सेंटर और M.E.T.C. मेकॅनिकल इंजिनिअरी ट्रेनिंग सेंटर इस दो जगह भेट दी गई। इस विभाग के सब लागों से मुलाकात हो गई। इस में एक नई जानकारी मिली यह लोग भारतीय पैदल सेना गतिमान करने के लिये नई-नई किसी भी जगहसे चलनेवाली भारी गाड़ीयाँ बनाई थी। जैसे की 1 वी एमपी बॉली बॉय पीकेटी यह एक टॅक मशीन गाड़ी है। यह पैदल सेना को सपोर्ट और आगे बढ़ने के लिए मदत करता है। और यह मशीन पानी को भी चलकर पार कर सकती है और जमीनपर दौड़ सकती है। यह मशीन पैदल सेना की ढ़ाल है। इस टॅक में हम को बैठकर घुमने का मौका मिला।

दोपहर दो बजे खाना खा के आधा घंटा रेस्ट के बाद खेल परेड था। उस वक्त सबको मिलकर खेल खेलना था। शाम को छ: बजे गिनती परेड थी। सात बजे कल्चरल की प्रॅक्टिस करने के लिए जाना

था । नौ बजे खाना खाकर रात को एक-एक घंटे की हर एक को ड्युटी लगाई गई थी । इन 15 दिनो में हमको दो फिल्म देशप्रियता की दिखाई गई । ऐसा 15 दिनों का हर रोज का दिनक्रम था ।

दुसरा दिन निकला, सुबह पी.टी. को तीन किलोमीटर दौडाया और पी.टी. हो गई । पी.टी. के बाद मंदीर परेड था । मंदीर में पुजा कर के हमारी अच्छी सुरूवात हो गयी । पहली भेट मेमोरिअल वॉर इस जगह युध्द में शहीद हुए जवानों के नाम सुनहरें अक्षरो में लिखे थे । उनको हमने वहां श्रद्‌ांजली अर्पण की और हमें 'क्वॉटर गार्ड' दिखाया गया । दोपहर का खाना होने के बाद दुसरी भेट 'सुरेंद्रजी ऑफिसर मेस' यहाँ हमें ले गए । यह मेस बड़ी चमकीली थी । स्पेशल ऑफिसरों के लिए बनाई गई थी । वैसे ही एक गेस्ट हाऊस था उसका नाम 'वसंतीका गेस्ट हाऊस' ।

तिसरे दिन पी.टी. के बाद लेक्चर था । इस में पहला पाठ था 'रोल ऑफ आर्मी और रँक ऑफ स्ट्रक्चर, इस में आर्मड, अटलरी, इनफन्ट्री और इंजिनिअरींग इन के रोल बताए गए । रँक ऑफ स्ट्रक्चर मे भर्ती से लेकर जनरल तक सभी रँक की पढ़ाई हुई । दुसरे पाठ में मॅप रिडींग सिखाया गया । इस कँप में हमको पाँच रायफल को खोलना, जोडना और साफ करने का तरिका और उसके हर पार्ट की जानकारी दी गई । उन पाँच रायफल के नाम - 1) इमसास = इंडीयन नीव स्मॉल आर्म सिस्टीम; 2) 7.65 MM एस.एल.आर. = सेल्फ लोडींग रायफल; 3) एल.एम.जी. = लाईट मशीन गन; 4) सी.एम.जी. = कार्बन मशीन गन; 5) पीस्टल । इन पाँच में से इनसास रायफल का फायरिंग करने का जीवन का सबसे बड़ा मौका हम को इस कॅम्प मे मिला । हम को पाँच राऊंड फायर के लिए दिए थे । इन में से हर एक रायफल के वजन से लेकर रेंज, असेंबली, मॅकझीन, एम.व्ही., रेट ऑफ फायर तक सबकुछ जानकारी मिली ।

एक जरुरी पाठ चला आय.ई.डी. सुधारित स्फोटक साधन आय.ई.डी. एक स्फोटक है । इस पाठ में, आय.ई.डी. कहा मिलता है और उसकी कारवाई कैसी की जाती है यह बताया गया । आय.ई.डी. एक मॅकॅनिझम के साह्यतासे बनाया जाता है । आय.ई.डी. रीमोट से, शोर से, हवा के दबाव से, सुर्य की किरनोंसे, भीड से, तार से फट सकती है । आय.ई.डी. कहां पर भी मिल सकती है । ज्यादा से ज्यादा भीड में और जहां लोक ज्यादा हो वहां पर । यह मिलने पर करनेवाली कारवाई -

1) आय.ई.डी. मिलने के बाद भीड़ को शांत करना ।
2) आय.ई.डी. को हात मत लगाना, दूर रहना ।
3) आय.ई.डी. के चारों ओर रेतभरी बोरीयाँ के ढेर लगाना ।
4) आय.ई.डी. डीफ्युज करने वालों को फोन करके बुलाना ।
5) छोटे बच्चे और बुढ़े लोगोंको दूर ले जाना और महँगी चीजों को दूर ले जाना ।

यह पहली कार्रवाई की जाती है । उन्होंने बनाए हुये मास्म जिसका इस्तमाल कोईभी आग या ऐसे हादसोंके लिए किया जाता है । भीषण संकट से बचने के लिए ट्रेस और मास्क बनाया है । इस तरह आय.ई.डी. से सावधान रहना है । किसी गैर चिजोंको हाथ नहीं लगाना है । ऐसा पाठ पढ़ने के बाद लाइन में हम गए शाम को खाना हुआ । खाने के बाद हर एक की ड्युटी वक्त से होने लगी ।

तीसरा और चौथा दिन निकला, इन दिनों में चीजें क्यों दिखाई देती है । फासले का अनुमान, फासला अक्सर कम क्यों दिखता है ? चीजें क्यों दिखाई देती है, तो छः एस. और एक एम. की वजह से चीजें दिखाई देती है ।

6 = एस. : 1) सॅडो : परछाई; 2) सरफेस = पृष्ठभाग; 3) सिलहट = प्रतीभाग; 4) शेप = आकार; 5) शाईन = चमक; 6) स्पेस = जगह

और एक एम.

1) एम = मुमेंट, इनकी वजह से चीजें दिखती है । इस दिन में जिस जिस जगह भेट हो गयी वो जगह है- सी.एस.आर., डी.सी.बी., डीच. कम. बेन.; कमबॅट शुटींग रूम इस में ऐसी इलेक्ट्रॉनिक रायफलें थी कि उसे हम बिना रिस्क से फायरिंग सिख सकते थे । इसमें इलेक्ट्रॉनिक मॅक्झीन और बुलेट थी । इस में हमें सही शिक्षा लेना और सही टारगेट पर फायर करना सिखाया गया ।

दोपहर में खाने के बाद जजींग डीस्टनस् का लेसन हुआ, उसमें जमीन और मौसम के बारे में बताया गया । इस में - 1) इकाई का तरिका; 2) दिखाई का तरिका; 3) ब्रॅकेटींग; 4) की रेंज; 5) सेकशन औंसत; 6) आवाज का तरिका । इन सबसे फासले का अनुमान लगता है यह समझ मै आया । इस दिन शाम को गेम परेड हुआ, बाद में रोल कॉल, खाना, रात में ड्युटी ऐसा चलता रहा । पाँचवे दीन में 9 एम.एम. पिस्टल के बारे में बताया, उसकी विशेषता-

1) जवान का एक जातीय सुरक्षावत हत्त्यार है ।

2) बॅरेल छोटा होने से तेजी हासिल होती है ।

3) मुमेंटवाली टार्गेटपर फायर किया जा सकता है ।

यह विशेषता है ।

छटवे दिन N.B.C.R. न्युक्लिअर बायॉलॉजिकल केमिकल रिसर्च सेंटर और M.E.T.C. मेकॅनिकल इंजिनिअरी ट्रेनिंग सेंटर इस दो जगह भेट दी गई । इस विभाग के सब लोगों से मुलाकात हो गई । इस में एक नई जानकारी मिली यह लोग भारतीय पैदल सेना गतिमान करने के लिये नई-नई किसी भी जगह से चलनेवाली भारी गाड़ीयाँ बनाई थी । जैसे की 1 बी एमपी बॉली बॉय पीकेटी यह एक टँक मशीन गाड़ी है । यह पैदल सेना को सपोर्ट और आगे बढ़ने के लिए मदत करता है । और यह मशीन पानी को भी चलकर पार कर सकती है और जमीनपर दौड़ सकती है । यह मशीन पैदल सेना की ढ़ाल है । इस टँक में हमको बैठकर घुमने का मौका मिला । इस दिन दोपेहर में जमीनी निशान सिखाया । इन का इस्तमाल कमांडर अपने हुकूमों में करता है । मदत के निशान उन निशानो को कहते है जो मॅप से जादा ग्राउंड पर होना जरूरी है । मदत के निशान एक से जादा हो सकते है ।

सातवें दिन हमको गार्डीमें से एम.आय.आर.सी.ग्रीन में ले गए वह हमको कंपास के बारे में बताया । यह सर्वीस प्रोसेमॅटीक कंपास है । इस का इस्तमाल एक स्थान से दुसरे स्थान तक जाने के लिए इस यंत्र से सेट करने के बाद हम जा सकते है । इस में आठ दिशाओं के नाम खुदे हुए होते है । इस के अंदर एक पीले रंग की एक अल्युमिनी स्टीप होती है । यह स्टीप रात को चमकती है । इस की ओन पुझीशन मॅप को सेट करना, जमीन को और लॉग इच वर्ड नॉर्थ लाईन को लेट् इच मिलाना जो निशान ग्राउंड पर वही नक्शेपर । दोपहर को वही खाना हुआ । फिर लाइन में आए कपडे बदल के आराम किया । शाम को खाना बाद में ड्युटी, फिर सोने की तयारी ।

आठवें दिन में एस.एल.आर. का खोलना जोडना, साफ-सफाई का तरीका, पकडना, हर पुझीशन की रिअर्सल चलती रही । सबसे पुझीशन लेने की प्रॅक्टीस करवाई गयी । दोपेहर में एफ इ - 1 का पाठ था उसमें माइन के बारे में बताया गया । माइन एक ऐसा कंटेनर है जो उचित मात्रामें बारूद भरकर उचित दबाव देकर माइन को तयार किया जाता है । जो कि उचित दबाव पड़ने पर और उचित खिचाव पडने पर माइन फट जाता है । और हरकत करनेवाले टारगेट को फाड देता है । नववे दिन बी.के. सिंग सर ने पेट्रोलिंग का पाठ पढ़ाया । पेट्रोलिंग का मतलब एक अन्य हत्यारबंद टोली होती है । यह दुश्मन के इलाकों में जाकर दुश्मन के बारे में खबर हासील करती है और अपने इलाकोंकी खबर दुश्मन को नहीं देने देती । पेट्रोलिंग के दो प्रकार है । 1) रेखी पेट्रोल; 2) प्रोटेक्टीव्ह पेट्रोल । रेखी में दो या तीन जवान होते है । और प्रोटेक्टीव्ह में एक प्लॅटून या एक कंपनी होती है । उसके बाद अमबुश क्या है और अमबुश किसे कहते है इसकी जानकारी दी गयी ।

चलते, फिरते, रुकते दुश्मन के उपर घात लगाकर हमला करना, जिसके उपर उसका ध्यान ना हो उसे अमबुश कहते है । इस में दो प्रकार के अमबुश है । 1) तयारीका अंबुश; 2) मोके का अमबुश । अमबुश की पार्टीया चार है । 1) स्टॉप पार्टी - दुश्मन को रोकना; 2) रिझर्व पार्टी - सपोर्ट करना; 3) स्काऊट पार्टी - मदतकार्य करना; 4) कव्हरींग पार्टी - हमला करके कव्हर करना । यह सब अमबुश की पार्टीया है । अगले पाठ में करीअर इन आर्मड फोर्स पढ़ाया । NDA, IMA, TES, UES, JAG, TGC इस से कइ भरती होने के तरिके बताये गए । इटरव्ह्यु कैसा होता है ? इसको कैसे किया जाता है ? इसकी जानकारी दी गई ।

11. 12 और 13 तारिख को हमने यहां आकर क्या सिखा और जो कुछ सिखा, पढ़ाया गया उसके हर हिस्सोंमें कॉंपीटीशन और टेस्ट लिए गए । इसमें 1) रिटन टेस्ट; 2) ग्राउंड टेस्ट; 3) ड्रील टेस्ट; 4) 6 किलोमीटर चलना; 5) असाल्ट - 23 प्रकार के; 6) खेल में फुटबॉल और बास्केटबॉल; 7) कल्चरल । इन सब में हमने हिस्सा लिया । मै ग्राउंड टेस्ट में 2.5 किलोमीटर दौड मे एक्सलंट आया । सब टेस्ट बढ़िया हुए । अपने कॉलेज मे से पाँच कॅडेट A और B ग्रेड में रहे ।

चौदाह तारीख को हमें अहमदनगर में घुमने ले गए । उसमें चाँद बिबीका मकबरा, पंडीत जवाहरलाल नेहरूजी के साथ जो लोग जहां नजर कैद में थे वे जगह उधर का जेल दिखाया गया । बाद में आर्मड फोर्स सेंटर मे घुमाया । वहाँ के बड़े बड़े BMP और उनका म्युझियम देखने को मिला । लास्ट में क्लोझींग ॲडरेस हुआ । बाद में हमारे रिझल्ट आ गये । हम कल सुबह लौटनेवाले थे । शाम के खाने के बाद, जाने के लिए सामान पॅक कर दिया । सुबह 7 बजे तयार होकर बाहर पडना था । हम थोडी देर में जानेवाले थे । हमारी बस

लेने आ गई । ए एन ओज सर ने हमारा फॉलिंग किया । सब की गिनती की, सब कॅडेट हाजिर थे । जाते वक्त सबकी आँखों में आंसू आ गए । यह 15 दिन कब गुजरे पता ही नहीं चला । इस से बढ़िया कॅम्प मेरा कभी नहीं हुआ । ये मेरे जीवन के सबसे यादगार दिन थे । मै बहुत कुछ सिखकर लौटा हूँ, मेरे शरीर में इस कॅम्प के बाद बहुत कुछ बदलाव आ गए । यह दिन इस कॉलेज के जीवन में NCC के वजह से मुझे मिले । आर्मी के बारे में इतना कुछ सिखने को मिला । हमारे उस्तादों ने बहुत कुछ देकर ही यहाँ हमको भेजा । इस आर्मी को मेरा सलाम !

जय हिंद ! जय हिंद !!

❖ ❖ ❖ ❖

खुबसुरत बाते...

आपने कितना कमाया, उससे अधिक
आपने माता-पिता की सेवा कितनी की, उसका महत्त्व है ।

कौन ऐसा है जिसे नही मौत की खबर, फिर गफलत है,
तो यह दुनिया का दस्तुर है, घबराओं मत मन दुख से,
प्रेम से बोलो, वीर को भी कष्ट आये किस बात पर मगरूर है ।

यह सच है कि विज्ञान का तुफान आया है, क्योंकि कदम पर आदमी-आदमी से घबराया है । हँसी आती है यह सोचकर कि करेगा क्या वह चाँद पर जाकर, जो धरती पर भी रहना नही सीख पाया है ।

हार को जीत में बदलने की कला सीखो,
रूदन को गीत में बदलने की कला सीखो ।
अगर जिंदगी की असलियत को पाना है तो,
बैर को प्रीत में बदलने की कला सीखो ।

छूरी का घाव भरा, तीर का घाव भरा, तलवार का भरा ।
लगा जो जखम जबा का, हमेशा रहा हराभरा ।

माँ के शाब्दिक पर्यायवाची नाम अनेक हो सकते हैं,
परंतू भाव वाचक नाम तो 'माँ' ही है ।

सूर्यमुखी दिन में खिलता है, पर रात में नही, चंद्रमुखी रात में खिलता है, पर दिन मे नही । अंतर्मुखी हर क्षण खिलता ही रहता है, क्योंकि उसकी मुस्कान किसी के हाथ में नहीं ।

सूर्य की शोभा आसमान से नहीं, अपने प्रकाश से होती है ।
पुष्प की प्रतिष्ठा उद्यान से नहीं, अपनी सुगंध से होती है ।

सारिका शहा
बी.ए.3

वाणी

माँ वाणी है, मन वाणी की है पूर्ण सहारा निराश्रित की
माँ सौम्य शांत मन चंदन है, है ज्योती नयनों के मोती की
जननी वात्सल्य, करूणा की, माँ धड़कन है हर श्वास की
माँ वंदन की अभिवादन की, शुभ चिंतन मीठी फुहार की
माँ सत्यम् शिवम् सुंदरम् है, माँ 'मधुर' कहानी जीवन की.....

समग्र संसार में देव-गुरू-धर्म के पश्चात यदि अपने पर सबसे अधिक उपकार हो, तो वह माता-पिता का हैं । संस्कारदात्री-जन्मदात्री माँ के उपकारों का वर्णन करना अशक्य है । माँ वात्सल्य का सागर है । माँ के दिल में प्यार की सरिता बहती है ।

हजारों लाखों का विश्वास है,
थोड़ा का वहम है,
पर जहाँ माँ-बापकी महर है,
वहाँ सदा लीला लहेर है ।

तु ही मेरी माँ...
तु ही मेरी छाया...
तु ही मेरी संस्कार...
तु ही मेरी सर्वस्व है... !!

तू नहीं थी, तब कुछ भी नहीं था,
तू मिली, सारी दुनिया मिली है,
तू मिली, दुनिया भर की खुशियाँ मिली है;
अब और कुछ भी ना मिले तो,
मुझे कोई परवाह नहीं,
तु साथ रहना हर कदम पर,
हर दम मेरी आशा यही...मेरी माँ !!

सारिका शहा
बी.ए.3

प्रबोधनपरक

स्त्री भ्रूणहत्या : हम छुडाऐंगे यह समस्या

कु.प्रणोती अवघड़े, बी.ए.3

भारतीय समाज में पुत्रप्राप्ति की लालसा अधिकतर प्रत्येक युग में रही है, क्योंकि भारत जैसे प्रगत देश मे आज भी पुत्र को घर का कुलदीपक माना जाता है। ऐसे समाज मे पितृसत्ताक सामाजिक संरचना का निर्माण हुआ है। हर परिवार पितृसत्ताक बन गया है। ऐसी सामाजिक और पारिवारीक स्थिति मे स्त्री जाती का शोषण किया जाता है। समाज में स्त्रियों पर बहुत अत्याचार किए जाते है। ऐसी स्थिती में स्त्री एक कठपुतली बनकर रह जाती है। आज भी समाज में कन्या का जन्म बोझ माना जाता है। इसलिए हमारे देश में से कुछ समुदायों में कन्या के जन्मते ही मार देने की परंपरा पाई गई, वह भी बड़ीही निर्ममतासे। कन्या भ्रूण की हत्या को अब आम-रूप से अंजाम दिया जाने लगा है। इसी तरह भ्रूणहत्या ने बड़ी गंभीर समस्या का रूप धारण किया है। इस उद्देश को देखा जाए तो भारतीय समाज की स्थिति काफी संकटपूर्ण और भयावह प्रतीत होती है।

देश में हिन्दू हो या मुस्लिम, सिक्ख हो या ईसाई सभी समप्रदायों में विवाह को एक पवित्र बंधन माना जाता है। विवाह एक धार्मिक विधि है। इसमें दहेज भी एक महत्त्वपूर्ण सामाजिक प्रथा बन गई है। कन्या के जन्म लेते ही परिवारवालों को दहेज की चिंता सताने लगती है। क्योंकि बेटी का विवाह करना एक अनिवार्य सामाजिक-धार्मिक संस्कार है। लेकिन बिना दहेज के विवाह का संपन्न होना भी काफी कठीन है। यही कारण है, कि पुत्री के जन्म पर परिवार में मायूसी छा जाती है। जैसे कोई बड़ा संकट आया है। इस विपदा से मुक्ति के लिए ही गर्भस्थ शिशु के लिंग की पहचान सोनोग्राफी से की जाती है। दाम्पत्य को जैसेही कन्या-भ्रूण होने का पता चलता है, वह उसे प्राय: मौत के हवाले कर देते है।

हमारे समाज की एक धारणा यह भी है, कि पुत्रही माँ-बाप के बुढ़ापे का सहारा होता है, क्योंकि पुत्री तो विवाह के बाद पराए घर चली जाती है। जब की पुत्र जीवनभर साथ रहता है। इसलिए परिवार में पुत्र को उच्च स्थान दिया जाता है। एक स्थिती ऐसी थी, कि पुत्र विवाह कर अपने साथ दहेज भी लाता था। जिससे परिवार की आर्थिक स्थिति में सुधार होता है। आज शहरों में भी ऐसी स्थिति है। शहरों में चिकित्सा सुविधाएँ और साधन सर्वत्र सहज सुलभ है। फलत: ऐसे दम्पति के लिए आज गर्भपात करना एक साधारणसी बात हो गई है। इसके अतिरिक्त शहरों में भी ऐसे दम्पत्तियों की संख्या बहुत है। गर्भधारणा की घटना को लोग प्राकृतिक संयोग मानते है। ऐसी स्थिती में भ्रूण हत्या लोगोंकी विवशता बन गई है। समाज मे पुत्र की लालसा को प्रबल बनाया है। जब कि पुत्री के प्रति नकारात्मक सोच उत्पन्न की है। जिसके परिणाम स्वरूप कन्या-भ्रूण हत्या की समस्या बढ़ रही है।

हमे जब चोट लगती है तो हम माँ कहते है। क्योंकि भगवान हर जगह नहीं जा सकते इसलिए उन्होने माँ को हमारे पास भेजा। पर आपने कभी सोचा है कि वो माँ भी किसी की बेटी थी, पत्नी थी, किसी की बहन थी। उसकी शादी के बाद वह किसी की पत्नी, बहु, माँ, भाभी, मामी, चाची ऐसे अनेक रिश्तोंसे बंधी होती है। वह सभी रिश्ते निभाती है, वह मायका और ससुराल दोनो रिश्ते संभालती है।

हमे जब चोट लगती है तो हम माँ कहते है । क्योंकि भगवान हर जगह नहीं जा सकते, इसलिए उन्होने माँ को हमारे पास भेजा । पर आपने कभी सोचा है कि वो माँ भी किसी की बेटी थी, पत्नी थी, किसी की बहन थी । उसकी शादी के बाद वह किसी की पत्नी, बहु, माँ, भाभी, मामी, चाची ऐसे अनेक रिश्तों से बंधी होती है । वह सभी रिश्ते निभाती है,वह मायका और ससुराल दोनों घर संभालती है ।

जब वह माँ बननेवाली होती है, तो सभी घरवाले खुशियाँ मनाते है । उसका खयाल रखते है और अस्पताल में ही उन्हें जैसे ही पता चलता है, कि 'बेटी है' तो उसे गिराने की बात करते है । वह यह नहीं सोचते कि उस माँ पर क्या बितेगी, उसे स्त्री भ्रूणहत्या के लिए मजबूर किया जाता है ।

आज हमारे देश में लडकियों की संख्या बहुत कम होने लगी है । हर एक को लड़का चाहिए । पर लड़का क्यों ? जब लड़के बड़े हो जाते है तो वे अपने माता-पिता को घर से बाहर निकालते है । उन्हे दर-दर की ठोकरे खाने के लिए छोड़ देते है । उनसे हर काम करवाते है । पर बेटी ऐसा कुछ न करते हुए अपने माता-पिता को संभालती है । अपने माता-पिता का खयाल रखती है, उन्हें हर खुशी देती है । उन्हे किसी गम का एहसास नहीं होने देती ।

आज हमारे देश की बागडोर एक लड़की ने संभाली है । अवकाश में जानेवाली पहली लड़की कल्पना चावला थी । ऑलम्पिक में हिस्सा लेनेवालों में सबसे जादा लड़कियाँही होती है । जब सानिया मिर्झा टेनिस खेलकर जीतकर आती है, तो हर आदमी को उस पर गर्व होता है । वे कहते है, 'हमारी बेटी जीतकर आयी है ।' वह जीतकर हमारे देश का नाम रोशन करती है । वह इतना सब कुछ करती है तो फिर बेटी क्यो नहीं चाहते वे लोग ?

अभी भी हमारे देश के कुछ-कुछ हिस्सो में कुछ प्रथाओं के कारण जब लड़की होती है तो उसे मारते है । तो फिर कुछ में लड़की को जन्म देनेवाली उस औरत को भी मार दिया जाता है । आज भी कई भागों में यह सारे गुनाह हो रहे है । कुछ हिस्सों में तो लड़की होने से पहले ही उसे मार डालते है । जब ये सब लोग ऐसी हत्या करते है, तो भी नहीं सोचते कि जिसने उन्हें जन्म दिया है, वह भी तो एक माँ थी । जब कोई औरत लड़की को जन्म देती है तो उस पर अत्याचार किये जाते है ।

आज हमारे देश में लड़कियाँ-लड़कोंसे आगे है । लड़कियाँ लड़कों की तरह सब कुछ कर सकती है । अगर हमारे बॉलीवूड में सलमान खान जैसे सुपरस्टार है तो माधुरी दीक्षित जैसी अदाकारा भी तो है । आज लड़कियाँ-लड़कों की तरह वकील, डॉक्टर, समाजसेविका, प्राध्यापक, अफसर, टिचर बनती है । अपने देश पर जान निछावर करती है । अपने देश के लिए सीमा पर जाने के लिए हमेशा तैयार रहती है ।

लड़की अपने रिश्तोंपर अपनी हर खुशी निछावर करती है । वह अपने पिता के कहने पर शादी के लिए तयार होती है । अपने पति के कहने पर नौकरी छोडकर अपना घर संभालती है । अपने भाई पर आनेवाली हर मुसीबत का सामना करती है । अपनी बहन पर कोई बुरी नजर डालता है, तो वह उसका मँहतोड जबाब देती है । लड़की अपने से जुडे हुए सभी रिश्ते निभाती है और लड़के सभी रिश्तोंसे पिछा छूड़ाते है । लड़कियाँ अपनों से बड़ो कों मान सम्मान देती है, उनका आदर करती है । अपनों से छोटे को प्यार करती है । सबकी खुशियों का खयाल रखती है । लड़कियाँ सुसंस्कारित होती है ।

अगर हमे माँ चाहिए, बीवी चाहिए तो फिर लड़की क्यों नहीं चाहिए ? सरकारने सन 1994मे बालिका भ्रूण हत्या निषेध कानून द्वारा भ्रूण हत्या को प्रतिबंधित करने की चेष्टा की है । सरकारद्वारा उठाये गए कुछ दण्डात्मक कदम निम्नांकित है ।

1) गर्भस्थ शिशु के लिंग की पहचान हेतू जाँच करना कानूनन अपराध है ।
2) इसी तरह दूसरी बार उल्लंघन करने पर एक लाख रुपये का दण्ड और साथ ही पाँच वर्ष तक कठोर कारावास की सजा दी जा सकती है ।
3) गर्भवती महिला को लिंग परिक्षण हेतू बाध्य करनेवाले पुरुष, महिला को भी दण्ड दिया जाता है ।
4) इस कानून का प्रथम बार उल्लंघन करनेवाले डॉक्टर/व्यक्ती को 50 हजार रुपये आर्थिक दण्ड के साथ तीन वर्ष कारावास की सजा दी जा सकती है ।

हमारे समाज में भ्रूण हत्या को बचाने के लिए इस असमानता को दूर करना होगा, तभी लड़का-लड़की के बीच का भेदभाव समाप्त किया जा सकता है । इसके लिए शिक्षा, व्यवसाय, शासन, सत्ता सभी में महिलाओं को पुरुषों के समान अवसर मिलना चाहिए । चाहे अंतरिक्ष में जाने की बात हो या युध्द का मैदान, हवाई जहाज उड़ान हो या फिर हिमालय की चोटी पर चढ़ना, सभी जगहो पर महिलाओं ने अपनी क्षमता सिध्द करके दिखाई है ।

❖ ❖ ❖ ❖

ललित लेख

भगवान बुध्द और उनका जीवन मार्ग

कु.नम्रता मोरे, बी.ए.1

भगवान बुध्द बौद्ध दर्शन के प्रवर्तक है । गौतम बुध्द का जन्म ख्रिस्तपूर्व 563 इस वर्ष हिमालय की गोद मे कपिलवस्तू में हुआ । बुध्द का मूल नाम सिध्दार्थ था । सिध्दार्थ के पिताजी राजा शुध्दोदन वे एक आदर्श राजा थे । सिध्दार्थ के जन्म के पश्चात सात दिनो में ही उनकी माताजी मायावती का निधन हुआ, इसिलिए सिध्दार्थ का पालनपोषण उसकी माँसी गौतमी ने किया । छोटे सिध्दार्थ का दिल खेलने में नहीं लगता था । सिध्दार्थ का दिल संसार में लग जाये इसी उद्देश्य से उसका विवाह उनके पिताजी ने एक सुंदर यशोधरा नामक राजकुमारी से किया । कुछ वर्ष पश्चात उन्हे एक पुत्र हुआ । फिर भी उनका दिल संसार में नही लगा । एक दिन सिध्दार्थ अपनी वैषाली नगरी देखने के लिए घरसे बाहर आया, तभी उसे उस नगरी के लागों में शरीर का बुढापन, मृत्यू, प्रेत ये तिनो अवस्था देखने को मिली । मानव के इस खेदकारक दृश्योंका उनके दिल पर गहरा असर हुआ । उसी दरमियान उनके संस्थान में रोहिणी नदी के पानी के बटवारे की वजह से शाक्य-कोलिय में संघर्ष हो रहा था । और उसके परिणाम से हजारो मासुमोंकी जान लेनेवाला युध्द शुरू होने वाला था । आखिर में मानवी जीवन के शाश्वत सत्य के शोध में उन्हे अपना संस्थान छोड़ना पड़ा ।

अखिल विश्व में कोई भी घटना बिना कारण के नही होती । उसे कोई ना कोई कारण होता है । ऐसा प्रतित्य समुत्पाद का सिध्दांत कहने वाला बुध्द जितना स्पष्ट था, वैसे ही वासना समुचे दुःख का मूल है, यह बतानेवाले भी बुध्द ही है । लेकीन नामरूप से शुरूआत करके कष्टदायक मृत्यू के पास लेकर जानेवाले ये दुःख नष्ट करके पूरे मानव जाति को सम्यक मुक्ति पथपर लानेवाला और उसे आनंद की पवित्रता बहाल करनेवाली सोच भी मानव को बुध्द से ही मिली है । और उसका नाम उन्होने अष्टांग मार्ग ऐसा रखा है । अष्टांग मार्ग जीवन व्यतित करने की एक महत्त्वपूर्ण पद्धति है ।

सिध्दार्थ का बुध्द हुआ :

पूरी कपिलवस्तू गहरी निंद मे थी, उसी समय सिध्दार्थ पूरा राजवैभव, भार्या-पूत्र, माँ-बाप इन सबका त्याग करके वो बहोत दूर निकल गया । दक्षिण दिशा की ओर

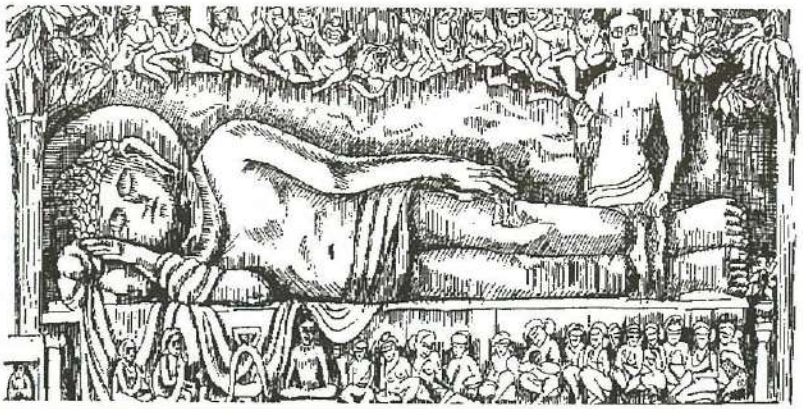

ऊरूवेला गांव में एक निर्जन स्थान पर पिपलवृक्ष के नीचे ध्यान लगाकर बैठे । उसी वृक्ष के नीचे उन्हे आत्मसाक्षात्कार और बुध्दत्व प्राप्त हुआ । बुध्दको जिस ज्ञान की प्राप्ती हुई, उसी ज्ञान का प्रवचन वाराणसी के ऋषीमुनीयों को दिया । इतिहास में इस प्रवचन को 'धर्मचक्र प्रवर्तन' नाम से जाना जाता है । इस आत्मसाक्षात्कार से बुध्द को पून:र्जन्म के फेरे से हुए परिभ्रमणे, दु:ख का कारण और समूल नाश करने की प्रेरणा प्राप्त हुई ।

बुध्द और उनका जीवनमार्ग :

भगवान बुध्द को जिस ज्ञान की प्राप्ति हुई वो ज्ञान मानव के पुरे जीवन को जैसे एक अर्थ से

समृध्द और अर्थपूर्ण करने वाला था । वैसे ही प्रथा-परंपरा और अविद्या इस तरह की बातों को नकार के जीवन के विकास की ओर ध्यान देनेवाले थे । उनके विचारों से मानवी जीवन घटनाओं भरा और कार्यकारण संबंध पर आधारित होता है । उनके इस विचारो से लोगों को अपने जीवन के दु:ख के कारणों की कारणमीमांसा करना आसान हो गया । लेकिन सिर्फ इतने पर ही ये सब रूकनेवाला नहीं था, फिर भी हर एक के जीवन में आनेवाले दूखोंपर लोगों को किस प्रकार विजय हासिल करे, इसका मार्गदर्शन करनेवाले गौतम बुध्द थे । उन्होंने चार आर्यसत्य बताए है ।

अखिल विश्व में कोई भी घटना बिना कारण के नहीं होती । उसे कोई ना कोई कारण होता है । ऐसा प्रतित्य समुत्पाद का सिध्दांत कहने वाला बुध्द जितना स्पष्ट था, वैसे ही वासना समुचे दु:ख का मूल है, यह बतानेवाले भी बुध्द ही है । लेकीन नामरूप से शुरूआत करके कष्टदायक मृत्यू के पास लेकर जानेवाले ये दु:ख नष्ट करके पूरे मानव जाति को सम्यक मुक्ति पथपर लानेवाला और उसे आनंद की पवित्रता बहाल करनेवाली सोच भी मानव को बुध्द से ही मिली है । और उसका नाम उन्होने अष्टांग मार्ग ऐसा रखा है । अष्टांग मार्ग जीवन व्यतित करने की एक महत्त्वपूर्ण पद्धति है । कला है, नही; वही बुध्द का जीवनमार्ग है । भगवान बुध्द का जीवनमार्ग अत्यंत सरल है । जैसे - अच्छा देखे, अच्छा बोले, अच्छा सुने, जीवन में अच्छा संकल्प करे और उसके अनूसार आचरण करे । आचरण अच्छा रहने के लिए कसरत करे । शरीर स्वास्थ्य अच्छा रहा तो मानव की स्मृती अच्छी रहती है । इतनी सीधी भाषा में कथन की हुई जीवन की रीति अगर मानव ने अपने जीवन में अपनाई तो मानव का पूरा जीवन बदल जाएगा । कर्मकांड में अपने जीवन का अस्तित्व खोनेवाले और लोभ से हात में शस्त्र लेनेवाली मानवी निपात करने के लिए आगे आनेवाली दुनिया भर के युवा पिढ़ी के दिल को बुध्द विचार से सही दिशा मिलेगी ।

''दुनिया को युध्द की नहीं बुध्द की जरूरत है ।'' इसी अष्टांग मार्ग के अवलंब से मानव निर्वाण प्राप्ति साध्य कर सकता है । इसिलिए डॉ. आंबेडकर भी बुध्द के जीवनमार्ग के बारे में कहते है की, ''निर्वाण याने पूरे मनोव्यापार से अलिप्त रहा हुआ निर्दोष जीवन है । निर्दोष जीवन में काम, क्रोध, द्वेष, मत्सर आदि बातों का बिलकुल स्थान नहीं होता । जिस वजह से पूरा जीवन दुषित बन जाता है । बुध्द का मार्ग हमे जीवन की तरफ अच्छी दृष्टीसे देखने के लिए, दुनिया को जानने के लिए, जीवन पध्दती का स्वीकार करने को प्रेरित करता है । यही कारण है महामानव डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ने भी इसी धर्म का स्वीकार किया ।

❖ ❖ ❖ ❖

बेटी अनमोल रत्न

सारिका शहा
बी.ए.3

बोझ नहीं होती है बेटी ।
आंगन को महकाने वाला फुल होती है बेटी ।
अपना नहीं पराया धन होती है बेटी ।
सुख-दु:ख दोनो में, साथ निभाती है बेटी ।
पराए घर जाकर भी अपनी होती है बेटी ।
पूत-कपूत हो जाये भले, ही लेकीन नहीं बदलती बेटी ।
दुख सहकर भी, चुप रहती है बेटी ।
फिर भी सबको खुश रखती है बेटी ।
खुश किस्मत होते है वो जिनके घर पैदा होती है बेटी ।
बदकिस्मत है वो इन्सान, जिनके घर में नही है बेटी ।
इंसान नहीं शैतान है तो, जिनके लिए बोझ है बेटी ।
हम तो भाग्यवान है, हमारे घर बेटी है ।

वैचारिक

२१ वीं शती की चुनौतियाँ

कु.सुप्रिया पवार, बी.ए.3

21वी शती में भारत सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक और राजकीय क्षेत्र में किस प्रकार उन्नती कर सकता है ? यह एक महत्त्वपूर्ण प्रश्न है । इस संदर्भ में सोचते वक्त हमें 20वीं शती में हमने क्या किया ? क्या हुआ और क्या नहीं हुआ ? यह सोचना जरूरी है । 20वीं शती में हमने उन्नति जरूर की है । स्कूल, कॉलेजों की संख्या बढ़ चुकी है । अनाज की उपज भी बढ़ चुकी है । शिक्षण क्षेत्र में महत्त्वपूर्ण परिवर्तन न होने के कारण भी बहुत से युवकों की नौकरी नहीं मिलती । कॉलेज के छात्रों में आत्मविश्वास निर्माण कर उन्हें आत्मनिर्भर बनाना यह 21वीं शती की एक महत्त्वपूर्ण चुनौती है ।

आज बहुराष्ट्रीय कंपनीयों की संख्या बढ़ चुकी है । परिणामत: बड़े-बड़े उद्योग धंदे बंद होने की संभावना है । देहातों में गृह उद्योग का ऱ्हास होता जा रहा है । इसी कारण बेकारी की समस्या बढ़ चुकी है । साथ ही साथ आज के युग में कर्मचारी की संख्या बढ़ती जा रही है । आज का युवक मेहनत नहीं करना चाहता । वह कम से कम मेहनत में बहुत कुछ पाना चाहता है । परिश्रमी, मेहनती युवकों का निर्माण करना 21वीं शती की एक चुनौती है । बेकारी का विनाश होना उद्योग धंदो को बढ़ाना आवश्यक है ।

आज के युवक पाश्चात्यों का अनुकरण करते हुए दिखाई दे रहे है । भोगवादी प्रवृत्ति बढ़ चुकी है । भोग को जीवन का महत्त्वपूर्ण अंग माना जा रहा है । अमीर दिन-ब दिन अमीर होते जा रहे है । गरीब दिन- ब दिन गरीब होते जा रहे है । इन

आज हमारी युवा पिढ़ी व्यसनाधिन बन चुकी है । इसके कारण सबल, सशक्त राष्ट्र का निर्माण करना यह भी 21वीं शति का महत्त्वपूर्ण आवाहन है । महात्मा गांधी ने कहा था कि शिक्षा के क्षेत्र में मातृभाषा और राष्ट्रभाषा का महत्त्व बढ़ना चाहिए । आजकल माता-पिता अपने बच्चों को अंग्रेजी शिक्षा देने के लिए उत्सुक है । वास्तव में विदेशी भाषा मे शिक्षा प्राप्त करना श्रेष्ट है, यह भावना हमारी मानसिक गुलामी का द्योतक है । पाश्चात्यों से कई बाते हमें जरूर सीखनी चाहिए । उनकी कार्यतत्परता, अनुशासनता आदि गुणों को हमें ग्रहण करना जरूरी है । सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक उन्नत्ति करना, सबको काम देना यह 21वीं शती के महत्त्वपूर्ण आवाहन है ।

सभी बातों में परिवर्तन होना आवश्यक है । इसके लिए समाज में जागृति होना आवश्यक है । शिक्षा-दीक्षा का प्रसार बढ़ना भी आवश्यक है । शिक्षण का संबंध नैतिकता एवं उच्च मानवीय मूल्यों के साथ होना आवश्यक है ।

दहेज की प्रथा आज भी हमारे समाज में विद्यमान है । दहेज विरोधी कानून बना है, किंतु यह कानून कागज पढ़ दिखाई देता है । वास्तव में आज भी दहेज के कारण आत्महत्या करनेवाली युवतियाँ दिखाई देती है । इस कुप्रथा का विनाश करना 21वीं शती के सामने बहुत बड़ी चुनौती है । आज भी

समाज में जातियता देखने को मिलती है । वास्तव में जाति के कारण व्यक्ति-व्यक्तियों में विवाद होते है । जातियता यह मानवता के बीच की एक दीवार है । एकात्मता की भावना विनाश जाति के कारण होता जा रहा है । जातियता को नष्ट करना भी एक चुनौती है ।

आज हमारी युवा पिढ़ी व्यसनाधिन बन चुकी है । इसके कारण सबल, सशक्त राष्ट्र का निर्माण करना यह भी 21वीं शति का महत्त्वपूर्ण आवाहन है । महात्मा गांधी ने कहा था कि शिक्षा के क्षेत्र में मातृभाषा और राष्ट्रभाषा का महत्त्व बढ़ना चाहिए । आजकल माता-पिता अपने बच्चों को अंग्रेजी शिक्षा देने के लिए उत्सुक है । वास्तव में विदेशी भाषा मे शिक्षा प्राप्त करना श्रेष्ठ है, यह भावना हमारी मानसिक गुलामी का द्योतक है । पाश्चात्यों से कई बाते हमें जरूर सीखनी चाहिए । उनकी कार्यतत्परता, अनुशासनता आदि गुणों को हमें ग्रहण करना जरूरी है । सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक उन्नत्ति करना, सबको काम देना यह 21वीं शती के महत्त्वपूर्ण आवाहन है ।

हमारे देश की नैतिक, सामाजिक उन्नति यह नेता पर निर्भर है । अत: हमारे देश की भागडौर संभालनेवाला नेता प्रामाणिक जनता के विकास के प्रति दक्ष रहनेवाला हो । आज लोकतंत्र का भी पूरी तरह विकास नहीं हुआ है । लोकतंत्र सीता बनकर रह गई है, जिसका हर कोई अपहरण करना चाहता है । राजनीती द्रोपदी बनकर रह गई है जिसका हर कोई वस्त्रहरण करना चाहता है । इन सभी बातों में परिवर्तन होना आवश्यक है और यही 21वीं शती की सबसे बड़ी चुनौती है ।

वैश्विकरण के इस युग में आज हमारे देश में आर्थिक गुलामों का चित्र दिखाई देता है । 21वी शती में यह बात बड़ी खेदजनक हैं । इस आर्थिक गुलामी का विनाश करना 21वी शती की चुनौती है । एक तरफ दूरदर्शन तथा विभिन्न चैनल्स के जरिए लोगों के सामने भोगवादी जीवन की प्रतिमा निर्माण हो रही है । दूसरी तरफ बहुत से लोग गरीबी को रेखा के नीचे जीवन यापन कर रहे है । गरीबों के शरीर हड्डी-पसलियों के ढाँचे मात्र बन गये है । उन्हें देखकर मन में प्रश्न निर्माण होता है, कि मानव क्या हड्डी-पसलियों का ढाँचा मात्र है, जो सिर्फ साँस लेते है ? जब तक हर एक व्यक्ति को वक्त का खाना, पहनने के लिए वस्त्र, रहने के लिए मकान नहीं मिलता, तब तक देश का सही मायने में सम्मान नहीं पा सकता । देश को सम्मान दिलाना एक बड़ी चुनौती है ।

आज भी हमारे समाज में शोषण, हिंसा, विषमता का बोलबाला देखने को मिलता है । जब तक हम विषमता, अन्याय शोषण आदि को बढ़ावा देनेवाली रूढियाँ, व्यवहार तथा विचारों को नष्ट नहीं करते, तब तक हमारे समाज का देश का उध्दार संभव नहीं है । आजकल के फिल्मों में स्त्री एक अबला है, दुर्बल है यही दिखाई देता है । वह हमेशा गुंडों की वासना का शिकार होती है । ऐसी फिल्मों में दिखाते है । युग-युग से नारी पुरुष की वासना में जकड़ी हुई है । वह अपना स्वतंत्र अस्तित्व खो चुकी है ।

अत: स्त्री को आत्मनिर्भर होना जरूरी है । वह धीरे-धीरे घर के बाहर कदम रखकर जीवन के हर क्षेत्र में अपनी क्षमता का परिचय दे रही है ।

''क्या कहकर तुझे पुकारूँ
क्या है तेरी पहचान,
ये लब्ज क्या बया करेंगे,
नारी है सबसे महान ।''

एक जमाने में हमारे देश को 'स्वर्णभूमि' कहा जाता था । उस काल में हमारा देश समृध्द संपन्न था । किंतु आज हमारा देश 'एक गरीब देश'के रूप में जाना जाता है । हमारे देश का विकास होना जरूरी है । विकास प्रक्रिया में हमने कितनी पाठशालाएँ निर्माण की, कितने मकान बनवाये यह बाते महत्त्वपूर्ण नहीं है । क्योंकि विकास का सही अर्थ है मुक्ति । विचार स्वातंत्र्य, वोट देने का स्वातंत्र्य, अन्याय के खिलाफ आवाज उठाने की स्वतंत्रता हमें मिलनी चाहिए । आज की स्वतंत्रता जनमानस में नयी चेतना निर्माण करने में असफल रही है । अत: जनमानस में नयी चेतना निर्माण करना 21वी शती की महत्त्वपूर्ण चुनौती है । 21वीं शती में जात-धर्म का विचार न करते हुए 'मानवता'का विकास करनेवाले नवयुवक के हाथ में देश की बागडौर देनी चाहिए और यह एक बहुत बड़ी चुनौती का काम है ।

शिक्षा समाज के निर्माण का साधन है । अत: शिक्षण क्षेत्र की राजनीती से मुक्त रखना होगा । यह 21वीं शती की महत्त्वपूर्ण चुनौती है । आज गरीब बच्चे भूख बेरोजगारी के कारण असमय ही बालमजदूरी, कुपोषण, अशिक्षित के कारण अपना बचपन खो रहे है । अत: उन्हे कुछ सुविधाएँ देनी चाहिए, ताकि वे पढ़ सके और अपने भविष्य को उज्ज्वल बना सके । शिक्षित नागरिकों का निर्माण एवं देश का उचित विकास करना जितना शिक्षक पर निर्भर है, उतना महिलाओं पर भी निर्भर है । अत: महिलाएँ शिक्षित होना जरूरी हे ।

''औरत पढ़ेगी-लिखेगी तो एक नस्ल सँवरेगी,
आँगन में फूल हो, तो खुशबू बिखरेगी,

घर, खेत, गली, रास्ता, दीवार, जिस
चीज को छुएगी, वह चीज निखरेगी ।''

अंत: महिलाओं को शिक्षित, आत्मनिर्भर करना यह महत्त्वपूर्ण चुनौती है । बलशाली एवं प्रतिभाशाली भारत के निर्माण की बात कर रहे है ।

हमारे देश की आत्मा देहातों में बसी हुई है । लेकिन आज भी कई देहातों की हालत निराशाजनक है । कई देहात के लोगों को शरीर ढ़कने के लिए पूरा वस्त्र भी नहीं मिलता । इन गरीब लोगों को ठिक से खाना भी मिलता नही । इनके बच्चों को शिक्षा मिलती नहीं इसलिए वे बच्चे बालमजदूरी करते है । इन छोटे बच्चों को अपनी छोटी उमर में बहोत मेहनत करनी पड़ती है । उन्हें जीवन की कोई भी खुशी नहीं मिलती । आज के नेता 21वीं शती के विकास कार्य करने का भी आश्वासन दे रहे है ।21वी शती में शायद 'बिजली' की जगह केरोसीन के दीपक जलाये जायेंगे । मकान की जगह झोपडपट्टीयाँ दिखाई देंगी । यदि ऐसा होगा तो महात्मा गांधी का देश को संपन्न बनाने का सपना कैसे पूरा होगा ।

उपयुक्त सभी बातों के मद्दे नजर रखते हुए 21वी शती में देश की बागडौर सँभालनेवाला व्यक्ति कार्यक्षम सामान्य जनता के लिए विकास के लिए जागरूक हो । हर एक व्यक्ति को पहले अपना विकास करना जरूरी है । अपने साथ दूसरों के विकास के लिए सहायता करनी जरूरी है । पहले व्यक्ति को अपनेआप से तथा घरवालों के प्रती आस्था, प्यार की भावना हो । घरवालों के प्रति आस्था रखनेवाली व्यक्ति को समाज के प्रति भी आस्था, प्यार रखनेवाला व्यक्ति राज्य तथा राष्ट्र से प्यार रखे ।

राष्ट्रप्रेमकी व्यापक भावना का विकास होना जरूरी है । इकबाल का निम्न उर्दू नज्म सही मायने में सार्थक होगी -

''सारे जहाँ से अच्छा हिन्दुस्ता हमारा ।
हम बुलबुले है इसकी ये गुलसिताँ हमारा ।।''

और यही उदात्त और व्यापक राष्ट्रप्रेम नवयुवकों में निर्माण करना 21वी शती की बड़ी कठीन चुनौती है । यदि इस चुनौती को हम स्वीकृत करेंगे तो हमारी यह धरती सुजलाम, सुफलाम होने के लिए समय नहीं लगेगा ।

❖ ❖ ❖ ❖

हँसी-मजाक

एक गंजे के सीर पर दो बाल थे ।
उस दोनो में प्यार हो गया पर शादी, नही हुई ।
पुछो क्यों ?
क्योकि बाल विवाह कानुनसे अपराध है ।

❖ ❖

नेताजी एक आदमी से - अपने दिल पर हाथ रखकर वादा करो की तुम वोट मुझे ही दोगे ।
आदमी - अजी, दिल का क्या भरोसा ? दिल तो पागल है ।

❖ ❖

डॉक्टर पागल से - क्यो भाई सभी पागलो के रिश्तेदार उनसे मिलने आते है । पर तुमसे मिलने कोई क्यों नही आते
पागल - क्या बताऊँ, डॉक्टर साहब मेरे सभी रिश्तेदार इसी पागलखाने में है ।

एक लड़की थी दिवानी सी
मोबाईल लेके घुमती थी
नजर झुकाके, शरमाके
मोबाईल में कुछ करती थी
जब भी मिलती थी मुझसे
पुछा करती है ।
ये चालू कैसे होता है ।
ये चालू कैसे होता है ।

संकलित : कु.साधना कुंभार
बी.ए.2

शोधपरक लेख

भारतेंदु जी के निबंधों की भाषाशैली

कु.वैशाली मोहिते, बी.ए.2

भारतेंदु ने १८५९ में, 'नहुष' अपने पिता श्री गोपालचंद्र कृत नाटक को अपने पुस्तक कालचक्र में हिंदी का सर्वप्रथम नाटक ठहराया। भारतेंदु ने उसी ग्रंथ में लौकिक-अलौकिक, साहित्यिक और साहित्येतर घटनाओं का उल्लेख करते हुए 'हिंदी नए चाल में ढली' और इसका वही समय दिया था, जो कि काशी में दो महिने तक आनेवाले भूकंप का समय था। अर्थात १८७३ में यह घोषणा की थी। इस तथ्य की ओर संकेत आचार्य रामचंद्र शुक्ल ने अपने आधुनिक काल के अंतर्गत हिंदी साहित्य का इतिहास में 'प्रथम उत्थान' की चर्चा करते हुए 'भारतेंदु प्रकरण' के अंतर्गत किया था। भारतेंदु जी के कथन को एक विशेष सम्मान दिया जाता है।

हिंदी भाषा को संस्कृतनिष्ठ पक्ष में उस समय में एक ओर तो घोर परंपरावादी लोग थे। और अपनी भाषा में संस्कृत की तत्सम शब्दावली करने और कराने को लेकर एक आंदोलन चला रहे थे। इसी दल के अग्रणी राजा लक्ष्मण सिंह थे, उन्हें अग्रणी या नेता कहा जा सकता है। दूसरी ओर, हिंदी भाषा में 'खासपसंद' और 'आमकहम' शब्दों की बहुलता का समर्थन यह कहकर किया करते थे, कि वे लेखक-समीक्षक थे, अपनी हिंदी भाषा को अरबी-फारसी और उर्दू शब्दों से युक्त करने का समर्थन करते हुए यह कहते थे की दूसरी दल की भाषा जनसाधारण की समझ से बहुत दूर रहा करती है, जबकी कचहरी आदि संस्थाओं में फारसी-प्रधान उर्दू भाषा का ही प्रचलन किया जाता है। भारतेंदु ने यह तर्क देकर दूसरे दल के लोग अरबी-फारसी और उर्दू शब्दों से ओत-प्रोत हिंदी का प्रयोग कर रहे थे, इसी स्वरूप की फरजोर वकालत करते थे। राजा शिवप्रसाद 'सितारेहिंद' इसी दल के वक्ता, अग्रनेता कहा जा सकता है। ये दोनों अपने-अपने स्थान पर वास्तव में समुचित, सहभागी होकर भी कहीं-न-कहीं एक 'अति' का पोषण करनेवाले थे। एक सुप्रसिद्ध सुक्ति संस्कृत की भी है कि 'अति सर्वत्र वर्जयेत्' - अति अर्थात् अत्यधिकता की सदैव वर्जना ही करना चाहिए। उन्होंने भाषा के स्वरूप के धरातल पर भाषा-विषयक एक निर्णय करके जनता का पथ प्रदर्शन करना समुचित समझा। दोनों वास्तव में अतिवादी मतों में समन्वय करने यथासंभव प्रयास करते थे।

भारतेंदु जी ने 'हिंदी भाषा' शीर्षक से एक संपादकी ही अपने द्वारा संपादित पत्रिका कविवचनसुधा में लिख डाला था, जिसमें उन्होंने हिंदी भाषा के स्वरूप के संबंध में प्रचलित मतभेदों का उल्लेख करते हुए एक वक्तव्य दिया था, जिसमें वे राजा शिवप्रसाद अग्रणी 'सितारे हिंद' की भाषिक नीति पर कटाक्ष करते हुए कहते है - ''एक महाशय लिखते हैं कि यवन लोगों के आगमन के पूर्व उस देश में प्राकृत भाषा प्रचलित थी, परंतु विशेष करके उसके अनंतर उस भाषा में अरबी और फारसी शब्द एकत्रित हो गए। उस भाषा, चाहे आप हिंदी कहो, उर्दू कहो, हिंदुस्तानी कहो, खडी बोली कहो या बृजभाषा कहो परंतु वही यह भी कहते हैं कि मुसलमानों ने अपने आगमनांतर अपनी फारसी अर्थात फारस देश की भाषा 'प्राकृत' का नाम 'हिंदी' अथवा 'हिंदी की भाषा' रखा।

> भारतेंदुजी ने अपने निबंधो और नाटकों में भाषा के सभी प्रकारों या शैलियों का प्रयोग किया गया है। अनेक अन्य लेखकों की विशिष्ट स्वरूप वाली भारतेंदु जी की ही यही भाषा अपनाने की प्रेरणा और मार्गदर्शन मिलता गया था। कुल मिलाकर वे सरल, सजीव और चलती हुई मुहॉवरेदार भाषा शैली के ही समर्थक थे। भारतेंदु जी एक मेधावी विद्वान थे। उन्होंने 'वर्षा-वर्णन' और कलकत्ते की शोभा का वर्णन करते हुए अनेक प्रकार के पदविन्यासों का प्रयोग करते हुए कुल १२ शैलियों के निदर्शन प्रस्तुत करने का प्रयास किया था।

प्राचीन काल से रीतिनुसार चलने या आनेवाली भाषा को 'हिंदी भाषा' ही कहते है और इसी वृध्दि चाहते हैं, उनके विचार के अनुसार ''भाषा ऐसी होनी चाहिए, जिसे संपूर्ण लोग सहज रूप से समझ सके।'' भारतेंदु जी का कथन है कि, ''कितने लोग कहते है कि हिंदी उस भाषा का नाम है, संस्कृत के शब्द जिसमें विशेष रूप से रहे। जिसमें फारसी और अरबी शब्दावली की बहुलता हो। हम लोग इसी वर्ग के हैं और सदा हिंदी की उन्नति चाहते हैं।''

इस में भारतेंदु और अपनी मंडल के सभी लेखकों के भाषा-विषयक विचारों का पूर्ण प्रतिनिधित्व मिल जाता है। इससे जो तीन बातें उभरकर सामने आती है, वे डॉ. केसरी नारायण शुक्ल के निबंध 'भारतेंदु की

भाषा-शैली' के अनुसार ये हैं, ''पहली बात यह है कि भारतेंदु युग के लेखक उस युग की भाषा को अपना आधार बनाना चाहते थे, जिसकी शब्दावली संस्कृत-प्राकृत से विकसित होती हुई उसको प्राप्त हुई है। दूसरी बात यह है कि इनकी भावना में उर्दू भाषा का स्वरूप उर्दू और फारसी विशिष्ट है और संस्कृतमय हिंदी का है। तिसरी बात यह है कि हिंदी की उन्नति चाहनेवालो की रचनाओं में संस्कृत के शब्द विशेष रहें।'' भारतेंदु जी ने अपने स्वतंत्र रूप में प्रकाशित एक लेख 'हिंदी भाषा' में ये विचार भी व्यक्त किए है कि, भाषा के तीन प्रकार है - १) घर में बोलने की भाषा, २) लिखने की भाषा, और ३) कविता की भाषा। पहले प्रकार की भाषा से उनका आशय गद्य में प्रयुक्त की जानेवाली भाषा से ही था। इसी भाषिक स्वरूप को लेकर उन्होंने स्वयं भी लिखा है कि, ''भाषा का तिसरा अंग लिखने की भाषा है। इसमें बहुत झगड़ा है। कोई कहता है कि संस्कृत शब्द होने चाहिए और अपनी-अपनी रूचि के अनुसार सभी लिखते हैं और कोई भी भाषा अभी निश्चित नहीं हो पाई है।''

भारतेंदु जी ने अपने निबंधो और नाटकों में भाषा के सभी प्रकारों या शैलियों का प्रयोग किया गया है। अनेक अन्य लेखकों को विशिष्ट स्वरूपवाली भारतेंदु जी की ही यही भाषा अपनाने की प्रेरणा और मार्गदर्शन मिलता गया था। कुल मिलाकर वे सरल, सजीव और चलती हुई मुहावरेदार भाषा-शैली के ही समर्थक थे। भारतेंदु जी एक मेधावी विद्वान थे। उन्होंने 'वर्षा-वर्णन' और कलकत्ते की शोभा का वर्णन करते हुए अनेक प्रकार के पदविन्यासों का प्रयोग करते हुए कुल १२ शैलियों के निदर्शन प्रस्तुत करने का प्रयास किया था।

भारतेंदु द्वारा हिंदी भाषा के प्रस्तुत स्वरूप के कुल छह नमूने या आदर्श प्रस्तुत है।

संस्कृतबहुल हिंदी भाषा का स्वरूप -

भारतेंदु जी ने अपने प्राचीन संस्कृति से अपने मानसिक जुड़ाव के ही कारण इस के कोटी की भाषा का अनेकत्र व्यवहार किया है।

''अहा, यह कैसी अपूर्व विचित्र वर्षा ऋतु सम्प्रात हुई है। अनवर्त, आकाश मेघाछन्न रहता है और चतुर्दिक कुझझटिकापात से नेत्र की गति स्तंभित हो गई है। चंचला पुंश्चली स्त्री की भांति प्रतिक्षण अभ्र में नर्तन करती है और वगावली उड्डीयमाना होकर इतस्तत: भ्रमण कर रही है। मसूर आदि पक्षिगण प्रफुल्लचित-से रव कर रहे हैं और वैसे ही दादुरगण भी पंकाभिषेक कुकवियों की भांति कर्णवेधक ढक्का झंकारते भयानक शब्द करते हैं।'' यद्यपि वे अपने द्वारा गृहीत भाषा में चाहे सभी प्रकार की भाषागत शैलियों के उदाहरण देते चलते हैं, तथापि उन्होंने संस्कृत के तत्सम शब्दों को प्रधानता देनेवाली भाषा-शैली को ही वरियता प्रदान की थी और इस शैली को उस काल के समीक्षकों ने 'प्रदर्शन-शैली' का नाम दिया गया था। भारतेंदु की शैलियों के संबंध में उनकी 'प्रदर्शन-शैली' का नाम लिया जा चुका है। जहाँ बिना किसी प्रयोजन के, या किसी गूढ़ भाव या क्लिष्ट विचार की अभिव्यक्ति की विवशता उपस्थित हुए बिना ही, जान-बुझकर भाषा के चलते रूप को छोड़कर अत्यधिक तत्सम प्रधान पदावली का प्रयोग हुआ है, वहाँ स्पष्ट रूप में प्रतीत होता है कि भाषा या पद-विन्यास को 'प्रदर्शन-शैली' का नाम दिया गया है।

संस्कृत के अल्प शब्दों का प्रयोग -

''सारे विदेशी लोग घर फिर वापस आए और व्यापारियों ने नौका लादना छोड़ दिया। बांध खुले, पुल टूटे, पंक से पृथ्वी भर गई, पहाड़ी नदीयोंने अपने बल दिखाए। बहुत वृक्ष फल समेत तोड़ गिराए, बिलों से सर्प भी बाहर निकले, महानदियों ने अपनी मर्यादा छोड़ दी और स्वतंत्रता स्त्रियों की भांति उमड़ चली।''

शुद्ध हिंदी का स्वरूप -

''पर मेरे प्रियकर (प्रियतम) घर न आए, क्या उस देश में बरसात नहीं होती या किसी सौत यानि किसीके प्यार में तो फस नही गए कि इधर की सुध ही भूल गए, कहाँ तो वे प्यार की बातें, कि एक साथ ऐसा भूल जाना कि एक चिठ्ठी भी नहीं भिजवा सके। मैं कहाँ जाऊ, कैसी करूं ये ? मेरे तो कोई ऐसी मुँहबोली सहेली भी नहीं है कि उसको अपना दुख बाँट सकू और इधर-उधर की बाते भी न कर सकूँ।''

अमिश्रित भाषा -

''ऐसी तो अंधेरी रात, उसमें तो अकेले रहना कोई हाल पूछनेवाला भी नहीं है, रह-रहकर भी घबरा जाता है। कोई खबर लेने भी नहीं आता और न कोई इस विपत्ति में सहायता के लिए जान बचाता।''

फारसी शब्द बहुल भाषा -

''खुदा इस आफत से बचाए, प्यारे का मुँह जल्द दिखा लाए कि जान में जान आए। फिर वही ऐश की घड़ियाँ आए। राबोरोज दिलबर की मुहब्बत रहे, रंजोगम दूर हो, दिल मसरूर हो।''

अंग्रेजी शब्द - प्रधान भाषा -

वहाँ हौसों में हजार बक्स माल रखे है। कंपनियों के सैकड़ों बक्से कुली लोग इधर-से-उधर लिए फिरते हैं। लालटेन में गिलास चारों ओर बल रहे है, सड़क की लेन सीधी और चौड़ी है। रेलवे स्टेशनों पर टिकट बटा रहा है, ट्रेन को इंजन इधर-से-उधर खींचकर ले जा रहा है।

❖ ❖ ❖

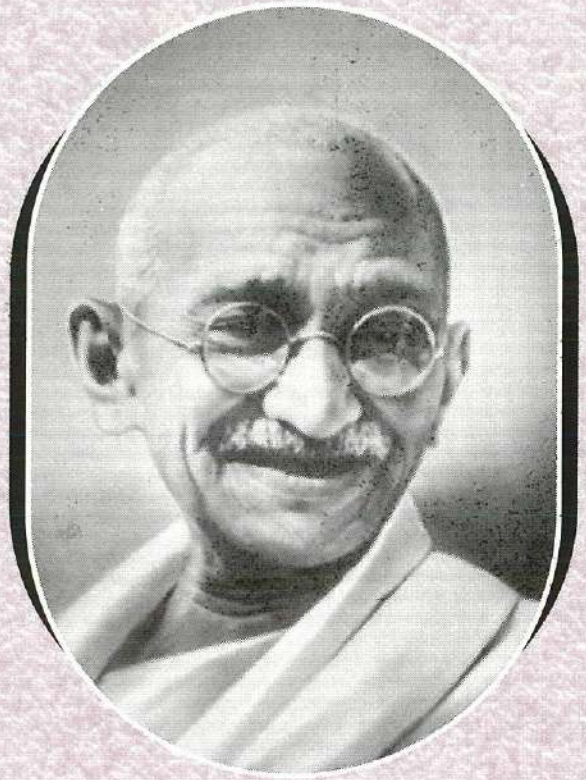

Complete Independence through truth and non violence means the independence of every unit, be it the humblest of the nation, without distinction of race, colour or creed.

- MAHATMA GANDHI

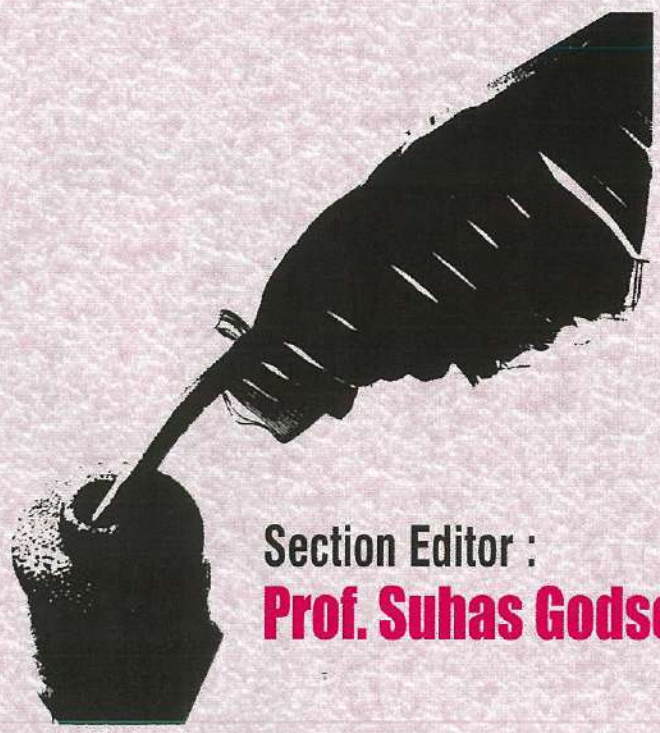

Section Editor :
Prof. Suhas Godse

बिंब
ENGLISH SECTION

Index

PROSE

Reflective	Woman - the Human	Veena Punde *B.A. III*	63
Travelog	Tour To Sajjangarh	Payal Khade *B.A. III*	65
My Role Model	Sagunabai Bhau Madane	Priyanka Madane *B.A. II*	67
Informative	Computer and Society	Sneha Gharge *B.Sc. I*	69
Reflective	Earn and Learn Scheme - A Unique Laboratory of creating Ignited Souls.	Veena Punde *B.A. III*	70
Literary	Forewell	Vaibhav Gore *B.Sc. III*	73
Funny	Family	Nikhil Magar *B.Sc. III*	75

POEM

Why Am I a Woman?	Veena Punde *B.A. III*	76
Power of Smile	Shivaji Mane *B.com I*	76
Boys and Girls	Sangram Jadhav *B.com I*	74
Love	Akshay Kambale *B.com I*	74
Nature	Komal Lokhande *B.A. I*	75
Smile	Shubham Ingawale *B.com I*	75

OTHER

ABCD of Good Life	Omkesh Shinde *B.com I*	76
Jokes	Omkesh Shinde *B.com I*	68
Jokes	Shubham Ingawale *B.com II*	68
Some Golden thoughts	Omkesh Shinde *B.com I*	*68*

सद्गुरु
बिंब
ENGLISH SECTION

Literary

Woman - The Human

Veena Punde, B.A.III

Our country is facing many problems among which the problems related to the women are the major one. The 'Murder' of girl-child is one of the important problems in our society. And the problem of domestic violence is the another problem attached with the former problem.

According to our tradition, we celebrate the marriage ceremony of our daughters. But what happens next ? Though, in our culture it is thought that after the marriage it is the responsibility of her parents-in-law and her husband to bear all her responsibility. The mother and the father of the girl have to do many things for her even after her marriage. The problem of dowry is another issue. It is still practised but by sticking different gorgeous labels to it. One would be confused and ask himself/herself why then girls get married if the parents are to bear her responsibility until they grow more older ?

When a girl marries, not only she connects the two households but takes care of the people in both the houses. No common girl or woman has escaped from the household rituals. But in return of this, often she fails to get a little bit of affection from the house of in-laws. It makes us feel that it is better to remain unmarried, doing some good job and earning our own livelihood. Besides being with the parents give her some kind of happiness and the parents will also be happy to see their dear daughter in front of their eyes.

Female infanticide is one of the major problems in our society. Though the rate of literacy is increasing, there is not seen any difference among the people regarding this problem. The illiteracy has not remained the responsible factor for the female infanticide. But there are several other reasons, due to which people prefer avoiding the girl child.

Yes, the point is too extreme. Marriage is a holy exercise in the lives of the human being, but it has lost its purity and the holiness in this materialistic world. The same holy tradition of marriage gives birth to the another prolem, i.e.pre-natal test

and girl-infanticide. The parents often do think often that their daughter is the treasure of someone else and it is to be returned to them. The daughter will leave the parents and they have to lead their lives all alone, automatically they think it better to have a son. This makes them think girl's education to be futile and which is why, the percentage of women literacy is still dallying around 60%. It also encourages the girl infanticide.

The insecurity of women in the society also causes the infanticide. Married, unmarried, teenager or even the new-born and the old women are becoming the victims of sexual harrassment. Due to their unsafety, people think it a trouble to have a daughter. They look at their daughters as diaster. If a girl remains unmarried, the people in the society will not allow her to live peacefully. They will torcher her not being married and will snatch her body from her against her will to calm their sexual desire. And if she gets married, the torcher will start in another way. It is unfortunate that though there is law against domestic-violence and sexual harrasement, the injustice done with the married women doesnot come to front. It gets suppressed or covered in the name of 'marriage.'

Marriage is in actual, a sacred and natural thing in the real sense. But it should remain sacred. It should not become a shelter for the people who do injustice and inhumane things with the women under the veil of marriage.

Our Government has solved the problem of working women by passing the law against sexual harrassment at the working place in the year 2013. But there is no any law for the women in the house as such mentioned is. What about those women who tolerate the sexual harrassment done in their own houses and by their own men (husbands) ? It is the need of the time to give strong protection and instant help to the women. The Usha Mehra Committee appointed by the Supreme Court has suggested to establish 'One Stop Rape Crisis Centres' where the women can get all the necessary things to get justice in the court of law. It is a good measure against the suffering of the sexually harrassed women.

To change the situation, first of all, the mindset of the people should be changed. To bring out the favourable change, the Youth should be aware of all these things and should fight against the evils. It can bring the real change. It is because India is counted as the country of Youngsters. Hence, it is the 'Youngistan' which can make the 'Hindustan' the paradise on the earth.

Female infanticide is one of the major problems in our society. Though the rate of literacy is increasing, there isn't seen any difference among the people regarding this problem. The illiteracy has not remained the responsible factor for the female infanticide; but there are several other reasons due to which the people prefer avoiding the girl child. It is the responsibility of not only the coming generation, but also the present generation to beware of the problems occuring due to female infanticide. It is their duty as the citizens to make efforts to root out this major problem as well as the other problems adjacent to it.

❖ ❖ ❖ ❖

Travelouge

A Tour To Sajjangarh

Payal Khade, B.A.III

Trip or tour is one such thing that gives happiness to everyone and for students it is a kind of opportunity to get a variety of experiences, which may be useful to them. I from my childhood days always like to enjoy nature and to undertake journey, as it gives me new and varied experiences. It also gives me a lot of information about the people, places and lot more.

That was the last year of college and I decided to participate in the college trip. When college reopened after diwali vacation, everyone in our class began to discuss about the trip. But where to go that was the problem. Even our teachers were also confused. But finally all we decided to visit Sajjangarh, which has historical importance. After that everything related to trip was prepared.

15th Dec. was the date when we were supposed to start our journey. Infact it was one day trip. So we had to start very early in the morning. The journey was of 2 hrs as the distance from Karad to Sajjangarh is not more than 70 to 75 K.M. On Monday 15th Dec at 6:30 am we all students along with our teachers started our journey by bus which we hired for the same purpose.

As it was December there was some cold; but we all were enthusiastic. We were enjoying in the bus. Some of our friends were singing and remaining were enjoying the song, while some were making notes on different things they saw.

As it was December, there was some what cold but we all were enthusiasitc. We were enjoying in the bus. Some of our friends were singing while otheres were enjoying their singing. There were also some students who were making note on different things they saw.

We were unknown about when we reached to Satara as we all were in enjoying mood. Then we were on the way to Sajjangarh. The journey was very very attractive because of the scenary on both sides of the road, though it was not in proper condition. During this journey we stopped for some time to observe the natural scenary. It was very very enchanting. On one side there is deep valley and on the other side very high hill. We took some photographs of this scenary. We

also took some individual as well as group photos. By the time we felt very hungry. But teachers told that we will have lunch on the top of of the Sajjangarh. Unwillingly we had to continue our journey to our destination.

At last we reached there. Fortunately the place was not crowdy on that particular day except certain school trips. No doubt because of Samarth Ramdas Sajjangarh is a very pious place, but it also has a historical importance. It was here that the meetings between Shivaji Maharaj and Samarth Ramdas took place.

We began our sight-seeing from restroom of Samarth Ramdas. The tourist guide, infact not the guide but follower of Samarth provided us everything in detail. We observed everything minutely and even made notes on it, useful to prepare the tour report. It was our luck that we got opportunity to observe all the belongings of Samarth. Till the moment we only read about all this in history books. There were a variety of resources that explained the nature of Samarth Ramdas, his followers and about their relationship. We went crazy because of the beautiful area around the Samadhi of Samarth Ramdas.

Then we entered samadhi temple of Ramdas. It was the wish of Samarth to build the temple of Shriram here, and accordingly it was built by Sambhaji Maharaj. Below that in the tunnel there is the Samadhi of Samarth Ramdas. The atmosphere here was very cool and pleasent and also the samadhi was very beautiful. We did not want to move from this place. But the time did not allow us to do so. It was 12$^{O'}$ clock and we had to visit some other places also.

This was the time of pooja (Aarti) followed by meal (Mahaprasad). So we all entered that hall. The experience here was very unique. The system was traditional and taught certain things like discipline. Here people sit in rows. Then the meal is served and after citation of the 'Shlokas' all of them have their meal. After that evey one picked up his plate and keep it aside. The taste of the meal was very different than ours.

After that we saw the beautiful 'Urmodi dam', the water of which is very useful for the people of draught prone Tahsil Khatav and Man to survive totally. Near the dam there were colourful flowers specially yellow, purple blue. We took photographs of these flowers. There were some villagers grazing their cattle there. We had a photosession with them. It was 4$^{O'}$ clock and we were in need of tea. But it was not possible to get tea there. For that we had to go down. But the atmosphere and scenary here was not allowing us to move.

But, finally by 4:30 pm we decided to start our return journey. Before that, once again we visited the samadhi temple of Samarth Ramdas. There we purchased some sort of things like books, some sweets and lockets possessing photograph of Ramdas for yonger ones. The whole day we were wandering here and there. But none of us was tired. Unwillingly we entered the bus. Then teachers attended the students and our return journey began. We were thinking that the journey should not have ended. It should go on, But I am reminded of celebrated lines....

Woods are lovely, dark and deep
and I have promises to keep
Miles to go before I sleep,
Miles to go before I sleep.

❖ ❖ ❖ ❖

Reflective

My Role Model : Sagunabai Bhau Madane'

Priyanka Madane, B.A.II

Friends, we know our life is limited. That everyone lives it differently. Our country has a great history because of the great people. But it is not so easy to be great. They have gone by the difficulties, as well as must have done everything honestly.

Including all, I am so proud of 'Sagunabai Bhau Madane.' She was born on 15th June, 1919 at Shenoli. I think, I am so lucky that she was near to me. You think, how it is possible ? Because, she was my grandfather's elder sister. She did not marry for us. I used to tell everything to her. In our family, everyone would call her as, 'Mavashi.'

In my opinion, 'Mavashi' was great. Her half of lifetime was spent in the appearance of British Government. Her family condition was poor. But she had a strong will power. At that time, her father decided to educate her. She was very clever but she didn't have the books for study because of lack of money.

She was learning in the 7th standard when the main exam was near and she had no books for study. Then, her father stole the books from the house of one of her students. Then, she studied very hard and passed the examination. After the examination, her teacher gave the advice her to go to Pune for the service as a teacher. Her father collected the money from the village and sent her for two years training. At that time, the casteism was everywhere, no one talk to her because she was 'Ramoshi.' 'Mere touch of these people was understood as a big crime.' The British tortured her many times but she gave the fight towards it and become the first headmaster of 'Shenoli.' She did the service as a teacher for fourty years. The payment was only 13 rupees per month. She had only one sari to wear, everyday she would wash one side of the sari wearing the other side. She wouldn't buy anything for herself. Initially, she bought a land

Our grandfather's condition was very poor. Today, what we are, is because of her. She improved our family, our home. She would love everyone. She was known as 'Madane Bai in our village. She had done a lot for the village.

in the name of her father. I think, how proud of her father have felt !

Our grandfather's condition was very poor. Today, whatever we are, is because of her. She improved our family, our home. She would love everyone. She was known as 'Madane Bai' in our village. She had done a lot for the village by extraordinary teaching.

Unfortunately, in 2007, we understood, she developed cancer but she was smiling everytime and fought 5 years against cancer. On the last night, on 19th March, 2012 she called everyone near and told to maintain the position forever just by smiling. We all were crying. Only three days, she was ill. Then, she took the last breath. Everyone was crying but I became alone. For the first time, I understood that, 'Money is not more important than a person because I cannot call her back by using money.' I would sleep near to her everyday. I slept that night, and immediately woke up finding 'Mavashi' near to me. But she was not there. My parents were telling me the truth of her death and I was trying to see my 'Mavashi.' But she was not there. I will never forget her in my whole life. Why, I can't bring her back to me ? Why ? God, tell me !

❖ ❖ ❖ ❖

Some Golden Thoughts

In the rain all Birds find shelter But Eagle is the one avoids the rain by flying above clouds.
Problem is common to all But Attitude makes the Difference.

❖ ❖

Fact of Life :
Compromising on your values for other is like selling your soul for those who want even remember that we took a turn just for their smile....

❖ ❖

"Like silent Mountain the wise remain unmoved by fame or blame"

❖ ❖

Whenever an unexpected joy passes through your heart and suddenly you smile for no reason Remember- Someone, somewhere is appreciating your Goodness.

Omkesh Janardan Shinde
B.Com.I

Jokes

1) A man went to doctor and told that he was not able to do all the things around the house that he used to do. When the doctor's examination was over said he to the doctor, 'Now, doctor tell me in plain English what is wrong with me.' The doctor replied-well in plain English, "You are just Lazy." "Ok" said the man. Now give me the medicine so that I can tell my wife."

❖ ❖

2) A man goes to doctor and says, 'I don't think my wife is hearing as good as it used to be what should I do ? The doctor suggested him the test when your wife is in the kitchen preparing meal stand is feel behind her and ask her a question. If she does not respond keep moving closer and asking the question until she hears you.

The man goes home and sees his wife preparing dinner. He stands 15 feet behind her and asked the question, 'what is your dinner ?' He gets no response. So he moves 10 feet behind her and asked the same question. She no response. So he moves 5 feet.....still no answer. Finally he stands behind her and asks, 'Honey what is for dinner.' She replies, "Forth time, said chicken."

Informative

Computer And Society

Sneha Gharge, B.Sc.I

The computer literacy is very very necessary in modern period. In fact computer age is called as second industrial revolution. Now a days it is very difficult to find a field where computer is not used. The whole industrial world is computerised Backeries are operated by computers and so are ice-cream parlours. Even the small businessmen also use computers in their transaction.

Computers handle banking business. They prepare diets, diagnose illness and even prescribe medicines. Farmers are turning to computers for help in planning their crops. Large buildings are controlled by computers. Even traffic is also controlled by computer. The computer is in printing business. Computers are evaluating the performance of employee and in some case hiring people as well. It all indicate that there is a great demand for computers by commercial people. Scientiests, engineers, mathematicians are using computers. Basically there are two types of computers-analog and digited. Now we have electronic computers able to perform two kinds of jobs. They help to solve mathematical problems and perform logical operations.

The three main features of a computer are speed, capacity and versatility. In the modern world facts keep pouring enormously in different fields and the computer is able to process great quantities of facts at a great speed. If an average man takes up a minute to add up a 7 digit number in the same time a computer can add up 1000 million or more numbers. There are three broad fields in which the computer is active-the computation of mathematical problems, the handling of data and automation with its great speed.

The three main features of a computer are speed, capacity and versatility. In the modern world facts keep pouring enourmously in different fields and computer is able to process great qualities of facts at a great speed.

We need to think about it quite seriously or else we don't know what place the man will have in the computer set up in future.

❖ ❖ ❖

Informative

The Earn And Learn Scheme

A Unique Laboratory Of Creating Ignited Souls

Veena Punde, B.A.III

One of the eminent name amongst the social reformers, Padmabhushan Karmaveer Bhaurao Patil is the vital one. He was a social as well as educational reformer. 'Earn and Learn Scheme' is the fruit of the principles of Karmaveer Anna.

Recognizing the need of the society, Anna threw himself into the noble work of educating the masses, especially those from the backward classes. He understood that the society had been divided into various classes based on the notions which are totally vein. Making Mahatma Phule and Rajarshee Shahu Maharaj of Kolhapur, his 'guru', he jumped into the work of education. Anna established 'The Rayat Shikshan Sanstha' at Kale (Tal. Karad, Dist. Satara) on 4th Oct. 1919 on the occasion of Dashahara. The schools he opened at initial stage were somewhat based on the 'Earn & Learn Principal.' They were supposed to do some kind of work. At the initial stage, Anna opened the primary and secondary schools. But later he learned that there was a need of a rural university for the students from economically backward community in rural areas. Hence the Rayat Shikshan Sanstha was born. Anna understood that the college-going students had to shift themselves either to Baroda or Poona. He established a separate college of Arts in Satara on the basis of 'earn and learn scheme.' It was for the backward students either socially or economically. The college was established in the year 1947, which is very significant for not only the Indians, but also the Pakistani and those from Bangladesh as well. Anna wanted to name it after a great personality and hence the college was named as 'The Great Chhatrapati Shivaji Free and Residential College.' The students

The gloring thing of Anna's educational work was that he made the children almost from all communities to eat, sleep and take education under the same roof which was actually a rare and impossible thing in those days. Caste and religious discrimination was so severe then that Anna's work became the mile-stone in the educational as well as social history of India.

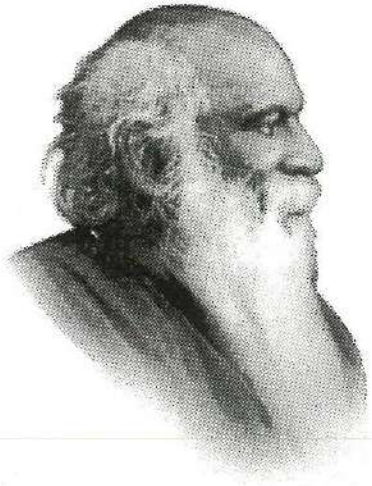

who got admission in this college had to work along with their study. The wages also were paid to them. It is the first college established by Anna keeping the 'Earn and Learn Scheme' at the centre. Besides, it is the only college of the Rayat Shikshan Sanstha which has the single traditional course-Arts. Later the 'Earn and Learn Scheme' spreaded in the other colleges and the other institutions as well. The base on which the college was established was the principles of- 1) hard work 2) self-reliance 3) equality.

The gloring thing of Anna's educational work was that he made the children from almost all communities to eat, sleep and take education under the same roof, which was actually a rare and impossible in those days. The caste and religious discrimination was so severe then that Anna's work became the mile-stone in the educational as well as social history of India. Chhatrapati Shivaji College was one of his revolutionary steps.

Anna wanted everyone to be self-reliant. He believed in equality and fraternity among the all. Labour work was not the thing to be ashamed of. According to Anna, the hard work was a thing which makes you self-reliant and self-respecting. Hence, the motto of the Rayat Shikshan Sanstha was 'Self-help is our motto.' Therefore each soul in Chhatrapati Shivaji College had to do the manual work. Students and the teachers from different caste and religion cooked together, had it together and worked in the field together. They lived in the college itself as it was 'Residential College.' But later, due to some or the other reason, the college lost its residential form and it became non-residential in the year 1951. Yet, the 'Earn and Learn Scheme' is a major part of the work in the college. Even these days also, the students and the teachers working in the 'Earn and Learn Scheme' feel proud of being a part of it.

The thing to know for the newer generation about Earn and Learn Scheme is that the students earn their living while at the same time they get education. It is a scheme, which is run by the Rayat Shikshan Sanstha and the concerned colleges developed a special separate machinery in these colleges.

'Earn and Learn' is a scheme, full of various characteristics. Some of them are-

- Autonomous mahcinery/machanism
- Economically independent
- Transperacy
- Self-reliance being the motto
- Equal importance to hard work and education.
- Secular system
- Principle of Collective responsibility.
- Home-like atmosphere
- Building the true responsible citizens of future.

The students right from 11th std. to M.A., M.Phil etc. are eligible to be a part of 'Earn and Learn Scheme.' There is an interview for the students upon which it is decided whether they will get admission or not. The only eligibility for entering this scheme is that the candidate must have passion for education and he/she should be from poor economic conditions or from the socially backward communities.

A look at the nature of the 'Earn and Learn Scheme' shows that though it has undergone many physical changes, it has retained the core principle as it is. The basic principles upon which the Sanstha and also the scheme were established, are not changed. The work of this scheme is run under the supervision/ chairmanship of the Chairman of the 'Earn and Learn Scheme.' The students are supposed to work in different sections of the scheme atleast for four hours. The various sections of work in this scheme keep changing frequently. For instance, at the initial period the work was only

in the limited sections, i.e., either in the field or at the construction sites. But according to the changing era, certain sections like computer lab, accounting section, correspondence section, various offices etc. have been added to it. Also, previously the students were allowed to work more than four hours. But as the competition has become very tough, there isn't permission for them to work more than four hours. It is also due to some other reasons. Besides it will help the students to get more time to study. Besides these changes, the another good change is that of inclusion of girls in 'Earn and Learn Scheme.' Because now-a-days the girls also should be given equal opportunity to education.

The distinguishing thing regarding 'Earn and Learn Scheme' is its uniqueness. It is supposed to be the novel concept of Karmaveer Anna in the world which eliminates all the boundries between various classes in the society. Such type of effort we can see in USA when Booker T.Washington refers to the Beria College in 1855, where the Blacks or Negroes and the whites were living and learning on their own by doing various works. Eventhough the 'Earn and Learn Scheme' launched by Karmaveer Anna is unique.

There are a number of personalities who have got education through 'Earn and Learn Scheme' and have reached to the higher peak, such as hon.M.P.Patangraoji Kadam, hon.M.P.Ramsheth Thakur, Prin.Dr.S.N.Pathan etc. Such personalities are produce of in the 'Earn and Learn Scheme.' This scheme is the seed of the Banyan tree planted by Anna and the personalities mentioned above are the seeds in that fruit. These seeds go on spreading to the other places and along with them they carry and plant the values and grow to full blossom.

The principle of self-raliance taught by Anna will not perish ever. He once said, "my institution is born out of a historic necessity, and so long as that necessity lasts, so also shall my Sanstha. I expect all my workers to stand firm and united, ready to fight under the banner of my Sanstha. They must try to strengthen the 'banyan tree', the symbol of the Sanstha." He further said, "The prestige of Maharashtra and the nation will be hightened to the extent to which such selfless, self-abnegating and self-respecting workers are created by my Sanstha. That is my dream and I have laboured for the fulfilment of that dream."

The great work done by Padmabhushan Karmaveer Bhaurao Patil in the field of education became the mile-stone. It is impossible to neglect it. Karmaveer Anna is a great personality who not only made the masses to take education, but also he taught the principle of equality. Anna worked hard for the welfare of the masses and became the 'Karmaveer.' This father of the students learning in the Rayat Shikshan Sanstha made them the 'humans' and also 'humane.'

❖ ❖ ❖ ❖

Literary

Farewell

Vaibhav Gore, B.Sc.III

Five years back, you welcomed me, as a guest, and today I am leaving as a family member. You have not only been an educational institution to us, but also prepared us to be service to others. The memories of the days spent under your shelter will always remain fresh in our mind, like the dew drop on a leaf.

You are not just a building, a structure of stones, concrete, marble and wood, like others, but a lovely home for all of us. A sacred place where every wall and door every stair and every way we entered and walked, has its own beauty and history, its own story to tell.

Where else do we find such a green cover, green grass and a wide variety of trees and plants and flowers; so much of natural light and air ? You made us feel royal. Your power to accommodate is very large, and may be, I think, everyday more than seven thousand students and teachers found shelter under your shadow from the scorching heat, the thundering rain and chilly winter. Surely you are a big umbrella !

We came as stranger and you made us all friends. You gave us a new place, new face and new identity. You gave us such excellent teachers, who never failed to give us the proper guidance whenever we needed it not only restricted to the subject they taught. You made the back benchers to move front and from front to the first position. Your library is such a mighty library that I have ever seen. It is a right place to quench the thirst of knowledge. It was our best companion. There was not a time when a book was made available if it was not there, it was bought within a few days.

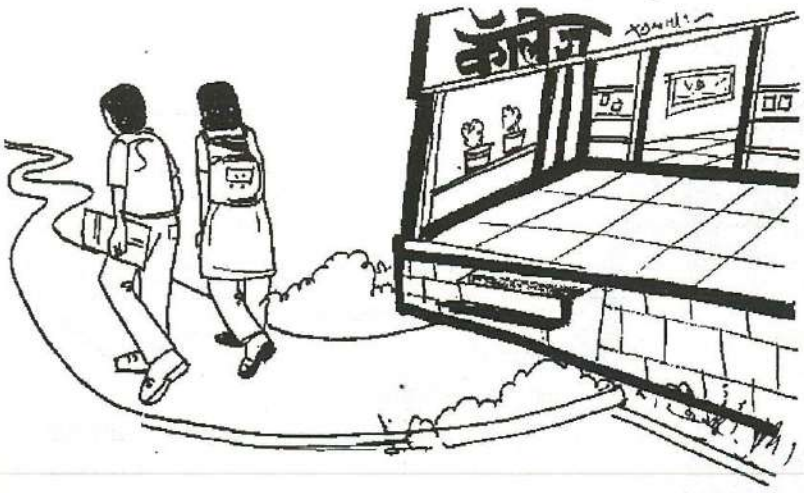

We will miss all these smiles of our friends, teachers. The jokes of our friends screams and noises of peons and others, the greenery, the playgrounds. We will miss your sense of patience and understanding. We will miss the cheerful faces of our senior's and junior's.

Your laboratories are really a very nice place for adventure to search for something new and novel. Who will forget those lifeless skeletons, parasites, beakers and tube, chemicals and instruments and microscopes, leaking taps and wrongly plugged electrical joints ?

When the lab attendant shouted with irritation, we laughted it off, but then we had to be more careful that the mistakes did not repeat.

The lawns and the playground 'wow !' where else can you walk blissfully in peace and quiet ? You produced some of the best sportsmen on these grounds and gifted them to our nation. You participated in all the tournaments at all levels, for it is not that winning is important, but it is having to guts to face the opponent on equal terms. You taught us that we may lose today but with sincere efforts and hard work we can win tomorrow. You have saved us from becoming timid.

No doubt the principal and all the teachers those who taught us directly and those who did not, we watched them in the classrooms and the laboratories, on the ground and in the office and in the library. You gave us knowledge, values, character, attitude and beliefs. You taught us how to access our own values and goals in life. You taught us to recognize the best in ourselves and to give our own best in every field.

Now we will have to leave, for it is just time to leave. After five excellent and fruitful years, you have reminded us that there are others waiting to come into your embrace and make the best of your resources. You accepted us for what we were worth, and made us better when we leave. You welcomed us as children and now send us out into the world as men and women of confidence who can face any situation in life.

We will miss all these smiles of our teachers, the jokes of our friends, screams and noises of peons and others, the greenery, the playgrounds. We will miss your sense of patience and understnading. We will miss the cheerful faces of our senior and juniors. We will miss the helpful, co-operative teachers here.

Yes, we must go so that others can travel and reveal in your hospitality. But you will live in our hearts. We might have finished our education in this college but not the relation with the college. It is a life-long, emotional bond. It is a legacy that we will gift to the next generation with sense of Honour and Pride.

Farewell SGM !
Farewell. Only physically !
Thou live in our hearts
Ever, ever in the moments
Guiding us on the path
Of nobelity, servitude and goodness.

❖ ❖ ❖ ❖

Boys and Girls

It is a Surprising to us When we expects equality
If a girl laughs she is jolly
If a boy laughs he is naughty or mannerless
If a girl talks She is wise.
If a boy talks he is chatter-box.
If a girl prefers Silence she is serious
If a boy prefers silence he is dull
If a girl wears a unique dress
It is a fashion.
If a boy wears a unique dress he is joker
If girls are together It is company.
If boys are together, it is a gang.

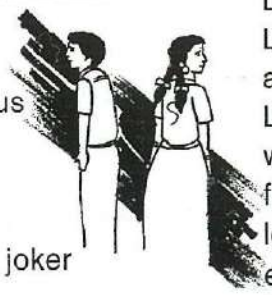

Sangram Rajendra Jadhav
B.Com.I

Love

Love is like lovely flowers,
It makes the world Fresh and beautiful
Love is like challenge accept it
Love is a gift given by God
accept it.
Love is beautiful thing.
which gives
feeling of everything
love is an ice-cream
enjoy it,
before it melts.

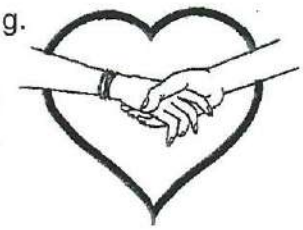

Akshay Kamble
B.Com.I

Funny

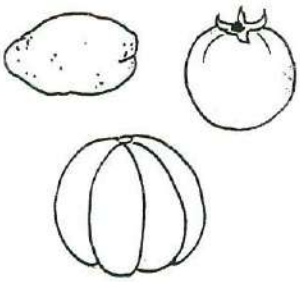

Family

Nikhil Magar, B.Sc.II

There is a happy family, lived on the field of vegetable. Potato was the chief of the family and ladys finger was his wife who was very thin compared to him. They have three children two sons and a daughter. Elder son is Tomato who looks like his father is different in colour. The younger son is Brinjal who is totally different from his father. He is an artist and so always wears purple dress and green cap. Drum-stick is their younger daughter who is very talkative. She always talks about her mother and describes her.

This family also has a servant who looks like a joker. His name is Onion. Beat is potato's relative who always helps him. Carrot is his dear friend because of him he has a position in society. He helps this family to make friends, so this family has friendly relation with every one. Pumpkin is a typical personality in this family, who is known as a magician. He does many things that attracts people. In this family everyone leads life very happily. Thus this family is very happy family.

❖ ❖ ❖ ❖

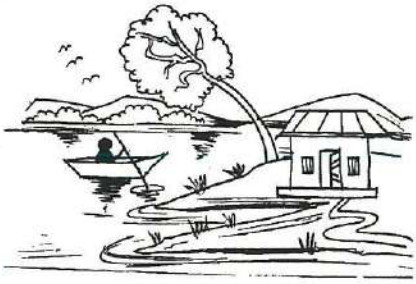

Smile

If you are worried, in tension
keep smiling,
If some one blames you
keep smiling
If nothing is in favour
keep smiling
If you are suffering from problems
keep smiling
If you are in trouble and alone
Keep smiling
If your heart breaks
keep smiling.

Shubham Shivaji Ingawale
B.Com.I

Nature

Nature is Great
Nature is Straight
Nature is Threat
Still, I think it's Great

Nature is Gain
Nature is rain
Nature is pain
Still, I think it's something Gain

Nature is everything for us
it may be almost lost
it's always moving around us
Still, I think it's everything for us

Now it's crying
One day it may be flying
so save the Nature
You have to be its prayer
think that its now crying....

Komal Chandrakant Lokhande
B.A.II

Why Am I A Woman ?

Why this happens that
I donot have relaxation
Why always I am to suffer through tensions ?
Why you kill me
before I see the world ?
Why you want me to marry
When I can dispel your worry ?
Why I cannot speak ?
Have I become so weak ?
Why can't I do
Whatever I wish to ?
Why I've to always become
An asset of transaction ?
Why you cannot think of me
With a little kindness and affection ?
O, the first lady Teacher,
You showed me dreams to fly
Will you answer me
Why I'm always to be in cry ?
Why I am so unable to oppose all You,
Though 'Durga' and 'Kaali'
are compared with me too ?
How I am suppressed though
I have enough strength in me
To uplift you to see
The glories which you have not seen ?
Why am I a girl ?
Why I cannot become your precious pearl ?
Why I have to marry ?
Just for no one longs me to 'carry' ?
O, Mother,
Do you want me to marry such lusty
who are always, only for my body, thirsty ?
I have learnt to be brave, to live in solitude,
And I will be the face of you to be proud.
Mother,....., I want to learn till my end,
In the unknown region, please, don't me send.

Veena Punde
B.A.III

Power of Smile

Smile is very valuable
It is powerful like mighty king.
It attracts others and make friends
It improves one's personality
It also promotes good health
Thus it serves a good ronic forus
It concerts dejection and despair into hope
It enlightens our minds and removes darkness
It represents satisfaction and pecifies jealousy.

Shivaji Sarjerao Mane
B.Com.I

A B C D E of good life

A - makes you : Active
B - keeps you : Busy
C - makes you : Careful
D - makes you : Dutiful
E - makes you respect : Elders
F - expects you to be : Faithful
G - makes you : Generous
H - help you : Honest
I - makes you : Intelligent
J - makes you : Judicious
K - wishes you to be : Kind
L - expects you to be : Loving
M - requests you to be : Merciful
N - demands you to be : Noble
O - teaches you to be : Obedient
P - keeps you : Punctual
Q - makes you : Quiet
R - advises you to be : Regular
S - asks you to be : Sympathetic
T - reminds you to be : Truthful
U - makes you : Unique
V - helps you to be : Victorious
W - makes you : Wise
X - wishes you to be : Excellent
Y - keeps you : Young
Z - makes you : Zealous

Omkesh Janardan Shinde
B.Com.I

सद्गुरू
सन २०१४-२०१५

प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः ।
प्रारभ्य विघ्नविहता विरमन्ति मध्याः ।।
विघ्नैः पुनःपुनरपि प्रतिहन्यमाना : ।
प्रारब्धमुत्तमजना न परित्यजन्ति ।।

('कनिष्ठ लोक अचडणी येतील या भीतीने
कसल्याच कार्याला हात घालत नाहीत;
मध्यम प्रकारची लोक अडचणींच्या आघातांनी
बेजार होवून सोडून देतात;
पण थोर लोक अडचणींचे तडाखे पुन्हा पुन्हा
बसत असूनसुध्दा अंगीकृत कार्य सोडून देत नाहीत.')

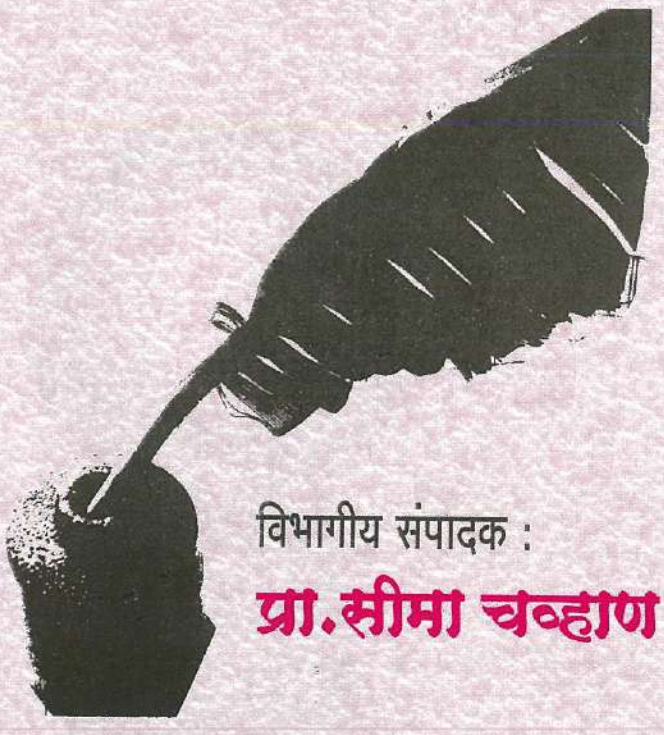

विभागीय संपादक :
प्रा.सीमा चव्हाण

बिंब
संस्कृत विभाग

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज,कराड

अनुक्रमः

गद्य विभाग

वैज्ञानिकम् ।	निर्मूलेन कागदस्य निर्माणम् ।	रणजित: गोसावी । द्वितीय: वर्ष: कला।	७९
चिन्तनपरम् ।	२६/११/रात्रि:।	दादासाहेब: जाधव: । द्वितीय: वर्ष: कला।	८२
बोधपरम् ।	नास्ति अर्थहिनं किमपि ।	पूजा कांबळे । प्रथम: वर्ष: कला।	८३
व्यक्तिचित्रणात्मकम् ।	प्रख्यातगणिततज्ञ: श्रीनिवासरामानुजमहोदय:।	आसिया शेख: । प्रथम: वर्ष: कला।	८५
वैज्ञानिकम् ।	अधुना अपि प्रजालति पारम्परिकतया लोहकार्यम्।	तुषार: लोंढे द्वितीय: वर्ष: कला।	८७
	सांस्कृतिक साहित्यातील अर्थशास्त्रीय विचार	आश्लेषा पवार । तृतीय: वर्ष: कला ।	८१

बिंब
संस्कृत विभाग

वैज्ञानिकम्

निर्मूलेन कागदस्य निर्माणम् ॥

रणजित: गोसावी, द्वितीय वर्ष: कला

विश्वस्य जनसंख्या यथा वर्धते तथैव कागदस्य उपभोग: अपि वर्धते । यथा कागदस्य उपभोग: वर्धते तथैव वृक्षाणां विच्छेदनम् अपि वर्धते । यत: कागदनिर्माणस्य कृते वृक्षाणां विच्छेदनम् आवश्यकं भवति । अनेन कारणेन एव अधुना वनविनाश: पूर्वत: तीव्रगत्या भवति । वनानि सीमितानि सन्ति, किन्तु कागदस्य आवश्यकता असीमिता । अस्मिन् इलेक्ट्रानिकयुगे कम्प्यूटर, ई-मेल, टेलिफोन् इत्यादीनां साधनानां कारणेन कागदस्य उपभोग: किञ्चित् न्यून: जायमान: अस्ति । तथापि जनसंख्यावृध्दिकारणेन अधुनापि कागदस्य उपभोग: वर्धमान: अस्ति एव । एकटन्परिमितस्य कागदस्य निर्माणाय १०-१७ वृक्षाणां बलि: आवश्यक: भवति । एतद् एकटन्कागदम् एकस्य दैनिकपत्रस्य ७००० प्रतिकृतीनां मुद्रणात् एव समाप्तं भवति । यथा वनविनाश: वर्धते तथैव कागदस्य मूल्यम् अपि वर्धते । निरङ्कुशं वनविनाश: क्रियमाण: अस्ति इति कारणेन अधुना वृक्षा: अल्पा: जाता: । अत: कागदनिर्मातार: अधुना कागदनिर्माणाय काष्ठं प्राप्तुं काठिन्यम् अनुभवन्ति ।

अस्माकं कृते कागदम् अनिवार्यम् अस्ति एव । अद्यपर्यन्तम् अपि कागदस्य कमपि योग्यं विकल्पं वयं न प्राप्तवन्त: । अत: अधुना कागदनिर्माणाय वृक्षाणां स्थाने अन्यस्य कस्य वस्तुन: उपयोग: शक्येत इति अन्वेषणं प्रचलति । किन्तु अत्र समस्या नाम कागदनिर्माणस्य कृते सेल्यूलोजन्तूनाम् आवश्यकता भवति । एते च तन्तव: वनस्पतिमात्रेषु उपलभ्यन्ते ।

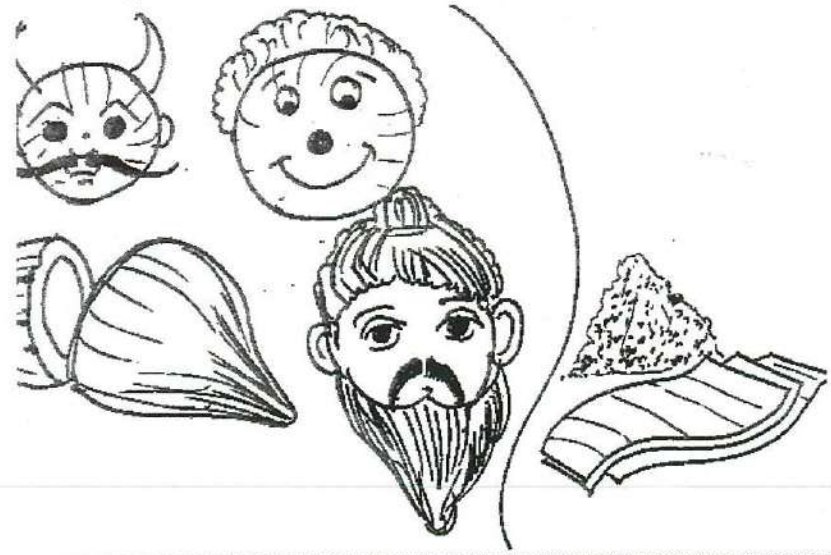

कागद निर्माणासाठी वृक्षांची प्रचंड तोड होते व अलिकडे तर कागद निर्मितीसाठी आवश्यक वृक्ष मिळणेही कठीण झाले आहे. याला पर्याय म्हणून ऑस्ट्रेलियामध्ये कांगारुच्या विष्ठेपासून कागद निर्मिती केली जाते. तर श्रीलंकेतील 'मेक्सिमस' संस्था हत्तीच्या मलापासून कागद निर्मिती करते. कुठे तर 'फेनक' नावाच्या कापसाच्या प्रजातीपासूनही कागद निर्माण केला जातो. गव्हाच्या भूशापासून तसेच केळीच्या वृक्षाच्या काण्डापासूनही मध्य अमेरिकेत कागद निर्माण केला जातो. पाश्चात्य देशात 'दीयर' पेयाचे कागदाच्या रिकाम्या कपांपासूनही कागद निर्माण केला जातो. आपल्या देशातही गव्हाच्या भूशापासून, जुन्या कपड्यांपासून, वापरलेल्या कागदांपासून पुन्हा कागद निर्माण केला जातो. एवढेच नव्हे तर बहू उपयोगी गाईच्या शेणापासूनही आपण कागद निर्माण करु शकू. अशाप्रकारे टाकावू अर्थात निर्माल्य समजल्या जाणाऱ्या वस्तूंपासून कागद निर्मिती विषयी या लेखामध्ये वर्णन केले आहे.

आवश्यकता आविष्कारस्य जननी । केचन उत्साहिन: उद्यमपतय: एतस्या: समस्याया: परिहारम् अन्विष्टवन्त: सन्ति ।

'जन्तुपुरीषात् कागदम्' इत्यस्य श्रवणेन सुखदम् आश्चर्यं खलू अनुभूयते ? एतत् सत्यं

प्रतिपादयितुं बहव: प्रयासरता: सन्ति । तेषु अन्यतमा अस्ति आस्ट्रेलियानिवासिनी जोएना गेयर । 'क्रियेटिवपेपरतस्मानिया' इत्येषा तदीया संस्था काड्रूपूरीषेण कागदं निर्माणं करोति । कागदनिर्माणाय सेल्यूलोजतन्तव: आवश्यका: भवन्ति इति पूर्वम् उक्तम् एव । तृणचरजन्तूनां पुरीषे सेल्युलोजतन्तव: बाहुल्येन भवन्ति । अत: जन्तुपुरीषेण कागदनिर्माणं कर्तुं शक्यते ।

काड्रूकागदं पूर्णरुपेण हस्तनिर्मितं भवति । अत: एतस्य निर्माणप्रक्रिया बहुश्रमसाध्या । आस्ट्रेलियायां तस्मानियाक्षेत्रवासिन: कृषका: कड्रुपूरीषम एकत्र शुष्कं कुर्वन्ति । तदनन्तरं शुष्कं पुरीषम् जले विलाय्य पञ्च घण्टा: यावत् तस्य क्कथनं कुर्वन्ति । तत: प्राप्तं शेषं भारेण प्रणुदन्ति । एतेन तन्तुयुक्त: अवशेष: प्राप्यते । तं दुर्गन्धरहितं लेखनयोग्यंच कर्तुं केषाञ्चन रासायनिकपदार्थानां मिश्रणं क्रियते । अवशेषं पुन: प्रणुद्य शोषयित्वाच समाकारतया तस्य कर्तनं क्रियते । एतेन लेखनयोग्यं दुर्गन्धरहितं समाकारं हस्तनिर्मितं कागदं प्राप्यते । पञ्चविंशति किलोग्राम्परिमितेन काड्रुपुरीषेण ए-४ आकारकाणि ४०० कागदानि निर्मातुं शक्यानि । अस्यां प्रक्रियांयां शुष्कम् आर्द्रं वा जन्तुपुरीषं प्रयोक्तुं शक्यते । अस्यां प्रक्रियायां निर्माणसामग्रे: सङ्हस्य कृते आवश्यकस्य समयस्य अपि सञ्चय: भवति । यत: पशव: प्रतिदिनम् अस्माकं कृते निर्माणसामग्रया: उत्पादनं कुर्वन्ति । १००-२०० किलोमितं जन्तो: पुरीषं प्रतिदिनं येन प्राप्तुं शक्येत तादृश: कोऽपि हस्तनिर्मितकागदं व्यावसायिक रुपेण उत्पादयितुम् अर्हति । अन्न परिसरदूषणं न भवति इति तु अस्या: प्रक्रियाया: विशेष: । जोएनागेयर वदति - ''काड्रुपुरीषेण कागदं निर्माप्य वयं जनेषु पर्यावरणविषये जागरुकताम् उत्पादयितुं शक्नुयाम । एतादृशानाम् उत्पादनानाम् अधिकाधिक: उपयोग: अस्माकं वनानां संरक्षणं करिष्यति'' इति ।

यदि कोऽपि जन: स्वस्य सङ्केतपत्रं (विसिटिङ् कार्ड्) कस्मैचित् यच्छन् -'एतत् पत्रं काड्रुमलेन निर्मितम् अस्ति' यदि वदेत् तर्हि स: जन: स्वाभाविकतया तद् पत्रं जिघ्रेत् पत्रे दुर्गन्धराहित्यम् अनुभूय आश्चर्यं प्रकटयेत् च । कागदविशेषज्ञ: डा. वारविकरॉवर्टी वदति यत् यास्मिन् सेल्यूलोजतन्तव: भवेयु: तादृशेन केनचिदपि पदार्थेन कागदनिर्माणं कर्तुं शक्यम् इति । एते तन्तव: द्विमिलीमीटरदीर्घा: भवन्ति, ते वनस्पतिषु प्राप्यन्तेच । तृणचरा: पशव: तान् तन्तुन् जीर्णकर्तुं न शुक्नुवन्ति इत्यत: तेषां पुरीषे सेल्युलोजतन्तव: बाहुल्येन भवन्ति । जन्तु: किं खादितवान्, तस्य दन्तानां दार्ढ्यं कीदृशम् इत्येतम् अंशम् अवलम्ब्य तिष्ठति कागदस्य दार्ढ्यम् । दीर्घा: तन्तव: कागदनिर्माणे विशेषत: उपकुर्वन्ति । पुरीषे यावदधिकतन्तव: भवन्ति तावदधिकं दृढं भवति कागदम् अपि ।

'क्रियेटीवपेर्तस्मानिया' नामिका संस्था न केवलं काड्रुपुरीषेण अपि तु पुरातन्य: कार्पासतन्तव:, शणा:, अनुपयोगिन: गुल्मा:, पुरातनजीर्णवस्त्राणि इत्यादीनां द्वारा अपि कागदनिर्माणं करोति ।

जोएनगेयर एव ऐदम्प्राथम्येन एतादृशं कागदं निर्मितवती इति न । सा तु एतस्य विषये वार्तापत्रे प्रकाशितम् एकं लेखं पठित्वा प्रेरणां प्राप्तवती । तस्मिन् लेखे श्रीलङ्कीयाया: 'मेक्सिमस'-नामिकाया: संस्थाया: उल्लेख: कृत: आसीत् । या संस्था गुजपुरीषेण कागदनिर्माणं करोति । तेषां कार्यशालायां प्रतिदिनं द्विटन्परिमितस्य गजपुरीषस्य उपभोग: भवति । एषा संस्था द्विविधस्य कागदस्य निर्माणं करोति - सान्द्रवर्णकागदं (Dark Colour) तनुवर्णकागदं (Light Colour) चेति । कागदस्य सान्द्रवर्ण: संकेतयति यत् यस्मिन् दिने पुरीषसङ्ग्रह: जात: तस्मिन् दिने गजै: ताडवृक्षस्य पत्राणां सेवनम् अधिक्येन कृतम् इति । कागदस्य तनुवर्ण: गजै: आधिक्येन कृतं नारिकेलसेवनं परिचाययति । केचन विशेषज्ञा: तु कागदे दृश्यमानान् तन्तून् दृष्टा एव वक्तुं शक्नुवन्ति यत् यस्मिन् दिने गजै: किं किं सेवितम् आसीत् इति । श्रीलङ्कायाम् इव 'गजानां देश:' इति प्रसिध्दे थाईलैण्डदेशे अपि गजपुरीषेण कागदनिर्माणं भवति । स्केण्डिवियादेशे 'एल्क' नाम्न: तृणचरस्य पुरीषेण कागदनिर्माणं क्रियते । पर्यावरणसंरक्षणे प्रयासरताया: ग्रीनपीस्नामिकाया: अन्तारराष्ट्रियाया: संस्थाया: किञ्चन सर्वेक्षणं वदति यत् वृक्षाणां मज्जोपमद्रव्यत: (Pulp) कागदनिर्माणाय यावत् जलम ऊर्जाच आवश्यके ततोऽपि अल्पं जलम् अल्पा ऊर्जाच पर्याप्ता पुरीषत: कागदनिर्माणाय इति । इत: पर्यावरणप्रदुषणम् अपि अत्यल्पं भवति । विकसितदेशेषु अधुना हस्तनिर्मित-कागदस्य प्राथमिकता भवति, न तु पारम्परिकविधिना निर्मितस्य कागदस्य ।

हस्तनिर्मितकागदस्य वर्धमानाया: आवश्यकताया: कारणेन अधुना जन्तुपुरीषस्य अपि विकल्पस्य अन्वेषणं प्रचलति । तदर्थं बहव: विकल्पा: प्राप्ता: सन्ति अपि । अत: अधुना हस्तनिर्मितं

कागदं केवलेन जन्तुपुरीषेण एव निर्मातुं शक्य: इति नास्ति । आस्ट्रेलियादेशे कार्पासस्य

'केनफ' नामिकाया: प्रजाते: उपयोग: क्रियते कागदनिर्माणे । कागदनिर्माणोद्देशन एव एतस्य कृषि: क्रियते । एषा सस्यकृषि: ६-८ मासेषु परिपक्का भवति । एकहेक्टरेत: ३० टन्मिता: शुष्ककेनफपादपा:

उत्पादयितुं शक्याः । एतेभ्यः शुष्कपादपेभ्यः मज्जोपमद्रव्यं निर्माय ततः कागदनिर्माणं क्रियते । गोधुमसस्य बुसात् अपि कागदनिर्माणं कर्तुं शक्यम् । कदलीफलानाम् उत्पादनम् आधिक्येन कुर्वता मध्यामेरीकाराज्यस्य कोस्टारिकायां कदलीवृक्षस्य काण्डात् कागदनिर्माणं क्रियते ।

पाश्चात्यदेशेषु 'बीयर'नामकं पेयं जलवत् उपयज्यते । एतेन कारणेन बीयर पेयीयाः रिक्ताः कूप्यः तत्र महता प्रमाणेन उपलभ्यन्ते । तत्र बीयरकूपीषु उपयुज्यमानानि विवरणसुचकानि कागदानि उपयुज्य अपि कागदनिर्माणं क्रियते ।

अस्माकं देशस्य स्वभावः यत् वयं तु सर्वेषां वस्तूनाम् उपयोगं तावत् कुर्मः यावत् तत् वस्तु पूर्णतया विनाशं न प्राप्नुयात् । वस्तुनः पौनः पुन्येनोपयोगविषये वयं परमकुशलाः स्मः । गृहे अग्रजस्य वस्त्राणि अनुजाः धरन्ति । एकवारं क्रीतं पुस्तकं शतशः हस्तान् गच्छति । उपयुक्तैः काचकैः पुनः काचकनिर्माणं क्रियते । एवं सकृत उपयुक्तं कागदम् असकृत् उपयुज्यते कागदनिर्माणय उत्तमगुणवत्तायुक्तं कागदम् उपयुक्तं सत् मध्यमगुणवत्तायुक्तस्य कागदस्य निर्माणाय मूलद्रव्यताम् आप्नोति । यदा तथा अपि उपयुक्तं भवति तदा तेन वस्तुबन्धनोपयोगिनः कठोरकागदस्य (Corrugated Box) निर्माणं क्रियते । एवम् एक पुरातनैः वस्त्रैः गोधुमस्थावशेषैःच हस्तनिर्मितकागदस्य निर्माणं भवति अस्माकं देशे । पञ्चाबराज्ये यत्र आधिक्येन गोधूमस्य उत्पादनं भवति तत्र गोधुमसस्यावशेषैःच कागदनिर्माणं कर्तुं कानिचन यन्त्रागाराणि स्थापितानि सन्ति । देशस्य बहुषु ग्रामेषु कुटीरोद्योगरुपेण अनुपयोगिभिः वस्तुभिः हस्तनिर्मितकागदस्य निर्माणं क्रियते । किन्तु जन्तुपुरीषात् कागदनिर्माणम् अत्र नितरां लाभकरं स्यात् । यतः अस्माकं देशे पशुधनम् अस्ति अत्यधिकप्रमाणेन । अतः अस्मिन् विषये प्रयासः क्रियते चेत् अवश्यं साफल्यं प्राप्तुं शक्यम् ।

आस्ट्रेलियायाः काङ्रुजीवी श्रीलङ्कायाः गजाः च तत्तस्य देशस्य वनसम्पादायाः संरक्षणे महत् साहाय्यं प्रददति । अस्माकं देशे अपि गोमयस्य उपयोगः प्राङ्णलेपनाय इन्धनायच भवति आ सहस्त्राधिकेभ्यः वर्षेभ्यः । बहुपयोगिनः गोमयस्य इतोऽपि व्यावसायिकोपयोगं प्राप्नुं मार्गः अस्ति अस्मत्सम्मुखे एव ।

❖ ❖ ❖ ❖

संस्कृत साहित्यातील अर्थशास्त्रीय विचार

१) सा सा भवइ बुद्धी, हुंति सहाया वि तारिसा नूणं।
जारिसया संपत्ती उवट्ठिया होइ पुरिसस्स ।। नम्मयासुंदरी ६३ ।।

'जशी बुद्धी (विचार) असेल तसेच सहायक (मित्र) ही मिळतात. ज्या प्रकारची संपत्ती मिळते त्याप्रकारचाच त्या पुरुषाचा स्वभाव होतो.'

२) जे च्चिय भमंति भमरा ते च्चिय पावंति बहल-मयरंदं।
जे च्चिय पुरिसा भमंति विविह देसे ते च्चिय पावंति धणं ।।
नम्मयासुंदरी ३०९ ।।

'जे भ्रमर भ्रमण करतात त्यांनाच पुष्कळ मकरंद (मध) प्राप्त होतो. त्याप्रमाणे जे पुरूष विविध देशात भ्रमण करतात त्यांनाच धनाची प्राप्ती होते.'

३) लोगा विक्कंति कयाणगाइं हट्टेसु।
मंगुल-मणोरमांइं निय-निय-विभषाणुसारेण ।।
नम्मयासुंदरी २५० ।।

'लोक बाजारात जावून आपापल्या वैभवानुसार चांगला-वाईट माल खरेदी करत असतात.'

४) निच्छंति विक्कणंता मंगुल-वयणं त्ति मंगुलं वोत्तुं।
कइएण उ घेत्तव्वं सुपरिभ्खियं काउं ।। नम्मयासुंदरी२५१ ।।

'मालाची विक्री करणारा विक्रेता (आपल्या) वाईट मालास कधीही वाईट म्हणत नाही. तेव्हा तो माल खरेदी करणाऱ्यानेच (ग्राहकानेच) योग्य प्रकारे निरीक्षण करून माल खरेदी करावा.'

५) धम्म-कयाणमेवं परलोग-सुहत्थिणा वि घेत्तव्वं।
जो तत्थ वंचिओ किर सो चुक्कइ सव्व-सोक्खाणं ।।
नम्मयासुंदरी २५२ ।।

'परलोकाच्या सुखाची इच्छा करणाऱ्या व्यक्तिने धर्मरूपी किराणामालाची परीक्षा करूनच माल खरेदी केला पाहिजे. खरेदी करताना कदाचित एखाद्याची फसगत झाली तर तो सर्व सुखास वंचित होतो.'

संकलन : कु.अश्लेषा पवार
तृतीय वर्षः कला

चिन्तनपरम्

२६/११/ रात्रिः

दादासाहेबः जाधवः, द्वितीय वर्षः कला

२६/११/२००८ मध्ये मुंबईतील प्रमुख स्थानावर आतंकवादींनी हल्ला करून मोठी दहशत निर्माण केली. ५९ तास पोलिस तसेच सैन्यदलाच्या सैनिकांनी या आतंकवादींशी युध्द केले. यामध्ये वरिष्ठ अधिकाऱ्यांपासून सैनिक, सामान्य नागरीक असे एकूण १९५ लोक शहीद झाले. यावर्षी २६/११/२०१४ला त्या आतंकवादी भयंकर हल्ल्याला ७ वर्षे पूर्ण झाली. म्हणून त्या शहीदांना श्रध्दांजली अर्पण करणारा हा लेख आहे.

आतङ्कवादः इति एषः शब्दः एव कियान् भयानकः अस्ति । 'दहशत' नाम भीतिः । अस्मात् भयात् उत्पन्नः वादः आतङ्कवादः । यदा 'आतङ्कवादः' इत्येतं शब्दं वयं शृण्मः तदा बहवः प्रश्नाः मनसि स्फुरन्ति । एषः आतङ्कवादः कथम् उद्भवति ? तस्य कारणम् किम् ? तं रोद्धुं वयं किं कुर्मः ? यदि वयं एतद्विषये सम्यक् चिन्तयामः तर्हि सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि प्राप्तुं शक्नुमः । प्रतिदिनं वयं वृत्तपत्रेषु विविधानि वृत्तानि पठामः । यथाहत्याप्रकरणं, बालकस्य अपहरणम्, चौर्यम् इत्यादीनि । एतद्कारणात् मनुष्यस्य मनसि परस्परविषये भीतिः उत्पना भवति । एतस्य रुपान्तरम् राजकीये, सामाजिके, राष्ट्रीये च आतङ्कवादे भवति । एषः आतङ्कवादः कुतः ? एषः प्रश्नः पुनः पुनः मनसि उद्भवति । राष्ट्रयोः परस्परकलहात्, परराष्ट्रसंबंधः शत्रुपक्षस्य अभियाचनायाः आर्थिक-राजकीय-सम्बन्धात् आतङ्कवादः जायते । किन्तु एतस्य परिणामं सामान्यजनः अनुभवति । आतङ्कवादेन बहूनि कुटुम्बानि हताहतानि नष्टप्रयाणि च भवन्ति । यदा वयं सर्वे एतद्चित्रम् पश्यामः, तदा स्मर्यते केवलम् २६/११/२००८ रात्रिः..... ।

२००८ वर्षे नोव्हेंबर मासस्य २६ दिनाङ्कस्य निशायाम अखिलदेशः कम्पायमानः अभवत् । यदि केवलम् अस्माभिः २६ नोव्हेंबर एषः दिनाङ्क स्मर्यते, तर्हि अनुक्षणं शरिरे भयोरोमाञ्चाः जायन्ते । २००८ वर्षे एतस्मिन् दिवसे कैश्चन आतङ्कवादिभिः मुम्बापुर्यां केषुचित् प्रमुखस्थानेषु आक्रमणम् कृतम् । आतङ्कवादिभिः ताजोपहारग्रुहे, ओबेरॉयोपहारग्रुहे च कूटप्रवेशः प्राप्तः । ततःच प्रारब्धः एकः महान सङ्घर्षः । रक्षकः, एन.एस.जी. संस्थायाः सैनिकाः ५९ घण्टापर्यन्तम् अयुध्यन् । अस्मिन् सङ्घर्षे वरिष्ठैः आरक्षकैः सह सेनादलस्य अधिकारिणः आहत्य १९५ जनाः हुतात्मानः अभवत् । निद्रिता मुम्बापुरी अकस्मात् जागरिता एतेन भयङ्करप्रसङ्गेन । एतस्मात् सर्वे देशवासिनः भयाकुलाः अभवन् ।

५९ घण्टापर्यन्तम् प्रचलिते अस्मिन् युद्धे अन्ततः महंमल-अजमल-कसाबं विना सर्वे आतङ्कवादिनः हताः । अस्मिन् सङ्घर्षे आतङ्कवादिभिः द्वौ वैदे शिकौ स्ववशं धृतौ । किन्तु मुंबई-आरक्षक विभागेन ४-५ घण्टान्तरम् तौ मौचितौ । अनन्तरम् मुंबईनगरी नीरवा अभवत् किन्तु तस्य सङ्घर्षस्य प्रतिध्वनिः मनसि सततम् आसीत् ।

उर्वरीत मजकूर पृष्ठ ८४....

बोधपर कथा

नास्ति अर्थहिनं किमपि ।

पूजा कांबळे, प्रथम वर्ष: कला

शुकदेव: भगवत: वेदव्यासस्य सुपुत्र: । स: आबाल्यत: वैराग्यसम्पन्न: । वेदव्यास: शुकदेवम् आदिशत्- ''गुरो: अनुग्रहं विना ज्ञानोपलब्धि: अपूर्णा । अत: समित्पाणि: भूत्वा अधिकारसमपन्नं गुरूम् अन्विष्य अध्ययनार्थं गच्छ । पाटलीपुत्रनगरस्य नृपति: राजा जनक: आत्मज्ञानसम्पन्न: । स: त्वया सेवितव्य: । यथाकालं स: तुभ्यं ज्ञानं प्रयच्छेत्'' इति ।

पितु: वचनम् अनुसृत्य शुकदेव: पाटलीपुत्रम् अगच्छत् । जनकं नमस्कृतवान् । आगमनहेतुम् अकथयत् च । ज्ञानपिपासितं छात्रं दृष्ट्वा जनक: हृष्ट: जात: । अत: प्रारब्ध शुकदेवस्य शिक्षाक्रम: ।

शुकदेव: आ जन्मन: एव वैराग्यसम्पन्न: अत: अल्पेन एव कालेन स: गुरो: अनुग्रहं प्राप्नोत् ।

एवम् अध्ययनं समाप्तम् । शुकदेव: प्रत्यागन्तुम् उद्युक्त: । स: गुरूं प्रणम्य अवदत्-''गुरूवर्य ! अहं भवते गुरूदक्षिणां दातुम् इच्छामि । किम् अर्पयितव्यम् इति भवान् कथयतु'' इति ।

जनक: अवदत् - ''वैराग्यसम्पन्न: शिष्य: भवान् मया लब्ध इति मे अहोभाग्यम् । एतस्मात सम्पन्नतर: अन्य: लाभ: क: स्यात् ? अहं तृप्त: अस्मि, सन्तुष्ट: अस्मि । सुखेन आमन्त्रयस्व । कल्याणमस्तु ते'' इति ।

गुरो: वचनेन शुकदेव: सन्तुष्ट: न अभवत् । स: पुन: सविनयं पार्थितवान्-''दक्षिणासमर्पणं विना तृप्ति: न भविष्यति मम । अत: किं दातव्यम् इति वदतु भवान्'' इति ।

व्यास मुनींचे वैराग्यसंपन्न पुत्र शुकमुनी राजा जनकापासून ज्ञान प्राप्त करते झाले व त्या बदल्यात जनकाला गुरुदक्षिणा म्हणून काय देवू असे परत परत विचारू लागले. तेव्हा खरेतर दक्षिणा घेण्याची इच्छा नसतानाही फक्त शिष्याच्या हट्टासाठी व त्यास आणखी एक पाठ शिकविण्यासाठी सगळ्यात अर्थहीन वस्तू आणून देण्यास ते शुकमुनींना सांगतात. तेव्हा शुकमुनी प्रथम माती नंतर दगड आणू पाहतात पण ते दोघेही स्वत:चा उपयोग सांगतात. मग शेवटी ते विष्ठा घृणास्पद म्हणून उचलू लागतात. तेव्हा विष्ठा त्यांना म्हणते, 'मी अर्थहीन नाही, मी आधी मिष्टान्न होते, माणसाच्या वासनेमुळे मी विष्ठा झाले. मी स्वत:चे आत्मसमर्पण केले आहे. मग मी अर्थहीन कशी ?' तेव्हा शुकमुनींच्या लक्षात येते, या जगात प्रत्येक गोष्ट ईश्वराने कुठल्यातरी अर्थाने निर्माण केली आहे. म्हणून कोणतीही गोष्ट अर्थहीन नाही.

एवं शुकदेवेन गुरु: जनक: वारं वारं प्रार्थित: । अजात: जनक: अवदत्-''एतस्मिन् जगति यत् वस्तु पूर्णरूपेण अनुपयुक्तं वर्तते तद् आनेतव्यं, मह्यं दातव्यं च । सा भवेत् मया अपेक्षिता गुरूदक्षिणा'' इति ।

शुकदेव: गुरो: आज्ञां प्रमाणं मन्यते । शीघ्रं हि सर्वथा अर्थहीनस्य वस्तुजातस्य अन्वेषणाय स: उद्युक्त: अभवत् ।

दीर्घकालं यावत् विचिन्त्य शुकदेव: अजानात् यत् अस्मिन् जगति विधिना निर्मितस्य वस्तुजातस्य अवश्यं का अपि उपयुक्तता वर्तते एव, पूर्णरूपेण अनुपयुक्तं वस्तु दुर्लभम् एव ।

पूर्वं शुकदेव: चिन्तयति स्म यत् मृत्तिका अर्थशून्या अस्ति इति । अत: स: मृत्तिकाखण्डम् उध्दृतवान् । तदा मृत्तिकाखण्ड: अवदत्- ''अहं गृहनिर्माणाय भवामि । मत्त: सस्यानि वर्धन्ते । अहं तु सर्वासां गन्धानाम् उद्ममूलम् । इहलोकयात्रां समाप्य सर्वे जना: मम कुक्षौ एव विरामं कुर्वन्ति'' इति ।

मृत्तिकाया: वचनं श्रुत्वा शुकदेव: अजानात्- 'अहो, मृत्तिका तु मानवजीवनस्य मूलाधार: एव' इति ।

पश्चात् शुकदेव: पाषाणखण्डं हस्तेन अधरत् । स: अचिन्तयत्- 'पाषाणस्तु सर्वथा निरर्थक: । क्वचित् स: पीडाम् अपि करोति' इति ।

पाषाणखण्ड: अनुक्षणम् अवदत्- ''अहं मूर्ति -निर्माणस्य उपादनकारणम् । मन्दिराणि भवनानि च मत्त: एव निर्मितानि भवन्ति । खाद्यपेयनिर्माणार्थ पुरातनकालात् आरभ्य अहं मानवानां साहाय्यं कृतवान् । मम जीवनं लोकमङ्गलाय एव'' इति ।

शुकदेव: विष्ठां दृष्ट्वा अचिन्तयत्- 'अवश्यम् एषा घृणाविषय: । अत: सर्वथा उपयोगानर्हा' इति । अत: स: पर्णपृष्ठे विष्ठाया: अंशं स्वीकर्तुं प्रायतत् । तदा सा विष्ठा अवदत्- ''मा मा स्पृश माम् । ह्य: अहं मिष्टान्नरूपा आसम् । भवत: वासनया प्राप्ता मया एवा अवस्था । अस्थां स्थितौ अपि मानवानां कृते स्वस्य वर्धनकारिणी भूत्वा अहम् आत्मसमर्पणं कर्तुम् उद्युक्ता अस्मि'' इति ।

विष्ठाया: एतत् वचनं श्रुत्वा आश्चर्यान्वित: ज्ञाततत्त्व: च शुकदेव: गुरो: शरणम् अगच्छत् अवदत् च- ''गुरूवर्य ! एतस्मिन् जगति ईश्वरेण प्रत्येकं वस्तु मानवलोककल्याणार्थम् एव निर्मितम् । केवलेन अहङ्करेण भ्रान्ति प्राप्तवान् अहम् एतत् शाश्वतं सत्यं न ज्ञातवान् । एतस्मिन् लोके सर्वथा अनुपयुक्तम्, अत: एव त्यक्तव्यम् एकम् एव वस्तुजातम् । तद् अस्ति अहङ्कार: नाम । निरन्तरं निरहङ्कार: भूत्वा वर्तितुं यत् मनोबलम् आवश्यकं तत् ददातु कृपया इति प्रार्थये'' इति ।

''तथाऽस्तु'' इति उक्तवान् जनक: ।

❖ ❖ ❖ ❖

....पृष्ठ ८२ वरुन

एतस्मिन् वर्षे २६ नोव्हेंबर २०१४ मुंबईआतङ्कवादिन: आक्रमणस्य वर्षसप्तम् अभवत् । किन्तु मुम्बापुरी पुन: एकदा स्वमन: सामर्थ्यवती यथापूर्व वर्तते । सङ्घर्षस्य द्वितीयो दिवसे सामान्या जनता स्वस्य दैनंदिनव्यवहारार्थम् उद्युक्ता । वयं सङ्घर्षेभ्य: न बिभीम: । यद्यपि पुन: आपत्कालं प्राप्स्याम: तथापि वारं वारं धैर्येण प्रतिकारार्थं सक्षमा: इत्येषा एव भावना मुंबईनगर्या: जनेषु दृश्यते । अत: मुंबईजनेभ्य मम् प्रणाम: ।

अस्य सङ्घर्षस्य विपरीत: परिणाम: यत् हेमन्त करकरे, अशोक कामटे, विजय साळसकर: च एते प्रया: देशहीरका: भग्ना: । देशस्य सुरक्षिततया: कृते एते आमरणम् सङ्घर्षम् अकुर्वन् । 'कामा' रुग्णालये आग्नेयास्त्रगुलिकाप्रहारे (भाषायां-'गोलीबार'इति) हेमन्त करकरे महोदयै: रक्षकसाहाय्यं याचितं किन्तु योग्यावसरे ते साहाय्यं न प्राप्नुवन् । यदि ते साहाय्यम् अप्राप्स्यन् तर्हि ते अक्षतशरीरा: अभविष्यन् ।

२६/११/२००९ दिने मुंबई आतङ्कवादिन: आक्रमणोत्तरं एकं वर्षम् अभवत् । तदा एतस्मिन् सङ्घर्षे हुतात्मान: प्रति कृतज्ञतां प्रकटयितुं जना: विविधकार्यक्रमाणाम् आयोजनमकुर्वन् । तेभ्य: मानवन्दनां च अयच्छन । आतङ्कवादस्य प्रतिकारार्थं प्रतिज्ञाम् अकुर्वन् ।

अस्य सङ्घर्षस्य प्रतिकारं कथं कर्तुं शक्नुम: इत्यस्मिन् विषये चिन्तयाम:, उपायान् उपयोजयत: प्रयतामहे चेत् आतङ्कवादं रोध्दुं शक्नुम: । एतस्मिन् सङ्घर्षे युवकजना: अग्रयायिन: भवेयु: । धस्तनादर्शभारतस्य निर्माण: अद्यतनस्य युवकस्यं उत्तरदायित्वम् अस्ति । अत: यदि वयं सर्वे आदर्शभारतं कर्तुम इच्छाम: तर्हि आरम्भे आदर्शानां युवकानां निर्माणम् आवश्यकम् । देशभक्ति: आतङ्कवादप्रतिकार: इत्येतादृशा: भावना: युवकानां मन: सु जागरिता: भवेयु: । तेन देशहितार्थं च ते प्रयतेरन् । आतङ्कवादस्य दृढं प्रतिकारार्थं केन्दशासनेन सेनादलस्य आधुनिकीकरणम् सक्षमीकरणं च आदौ करणीयम् । सीसकगुलिका:, प्रतिकारक्षमाणि अङ्गरक्षाप्रावरणानि (भाषायां-बुलेटप्रुफ जॅकिट) शिरस्त्राणानि च एतेषां सञ्चय: वर्धनीय: । सेनादले आधुनिकानां शास्त्रास्त्राणाम् उपयोग: कर्तव्य: । यै: एतादृश: घोर: विध्वंस: कृत: ते जनानां पुरत: आनेतव्या: दण्डनीयाश्च शीघ्रातीशीघ्रम । न कदापि ते नायकपदे आरोपणीया: । न ते दयास्पदम् । तथा च अस्मिन् सङ्घर्षे हुतात्मनां कुटुम्बेभ्य: योग्यं पर्याप्तं च आर्थिकसाहाय्यं दातव्यम् । यत: तेषामेव आप्तजनानां बलिदानेन अद्य अस्माकं देश: सुरक्षित: ।

❖ ❖ ❖ ❖

व्यक्तिचरित्राणात्मकम्

प्रख्यातगणितज्ञ : श्रीनिवासरामानुजमहोदयः

आसिया शेखः, प्रथम वर्षः कला

मद्रास राज्यात जन्माला आलेले श्रीरामानुज गणिततज्ञ म्हणून जगभर प्रसिध्द आहेत. त्यांच्या जीवन चरित्राविषयी थोडक्यात व त्यांच्या गणित कार्याविषयीचे वर्णन या लेखामध्ये केले आहे.

भारतदेशः प्राचीनकालात् अपि गणित शास्त्रे पुरोगामी आसीत् । दशमानपध्दतिः भारतीयानामेव योगदानं वर्तते । वैदिकग्रन्थाः एव अत्यमूल्यानां गणितविषयाणां भाण्डागाराणि सन्ति । शुल्बसूत्राणि ज्यामितीयविषयेषु निष्कृष्टं ज्ञानं प्रदर्शयन्ति । 'शुल्ब' इत्यस्य पदस्य अर्थः एव 'मापनम्' इति भवति । [शुल्ब माने, अच् (३.१.१३४)] वेदोत्तरकाले अपि गणितविज्ञानं बहूनां विबुधानां संशोधनभूमिः आसीत् । आधुनिकाः इव भासमानाः बहवः गणितविषयाः अस्मत्पूर्वजानाम् आर्यभट ब्रह्मगुप्तभास्कराचार्यादीनां ग्रन्थेषु उपलभ्यन्ते ।

क्रिस्तीये विंशतितमे शतके जातेषु महत्सु पुरुषेषु स्मरणयोग्यः अस्ति गणितशास्त्र कोविदः श्री श्रीनिवासरामानुजः । क्रि.श.१८८७ संवत्सरस्य 'डिसेम्बर' मासस्य द्वाविंशतितके दिने (२२-१२-१८८७) मद्रासराजस्य 'ईरोड्' नामके प्रदेशे जनिम् अलभत् सः । (तदनन्तरसंवत्सरे तस्मिन् एव मद्रास्राज्यस्य 'नोबेल्' प्रशस्तिविजेता सी.वि.रामन् जन्म लेभे ।) रामानुजस्य पिता श्रीनिवासैय्यग्डार्यः कस्मिंश्चित् वस्त्रापणे कर्मकरः आसीत् । तस्य पत्नी आसीत् कोमलम्माल् । रामानुजस्य प्राथमिक विद्याभ्यासः 'कुम्भकोण' नगरस्य शालायां सम्पन्नः । अन्येषु विषयेषु बालकः सामान्यः आसीत्, किन्तु गणितविज्ञाने तस्य प्रतिभा अनन्या आसीत् । द्वादशवर्षीयः बालः एकस्मात् पदवीविद्यार्थिनः, 'लोनी' नामकस्य गणितशास्त्रज्ञस्य त्रिकोणमितिपुस्तकम् (A text book of trigonometry-by Loney) आदाय, तत्रत्याः सर्वाः समस्याः उत्तरयति स्म । ग्रन्थेऽस्मिन्, धातीय फलनानि (Exponential Functions) विघातसक्ङीर्णचरसख्याशास्त्रं (Logarithm of a complex variable) त्रिकोणीयफलनानाम् अनन्तश्रेणीनां गुणलब्धानि (infinite series of complex trigonometric functions) इत्याद्यः समस्याः आसन् । वर्षाभ्यन्तरे तस्य ग्रन्थस्य पठनं समाप्य सः कार्महोद्यस्य ग्रन्थस्य पठनम् आरभत् । (carr's synopsis of pure Mathematics) । अस्मिन् महाग्रन्थे षट्सहस्त्रं प्रमेयाः (Theorems) आसन् । रमानुजः न केवलं प्रमेयान् एतान् स्वबुध्दिकौशलानुसारं साधयितुम् आरभत्, किन्तु नूतनान् प्रमेयान् असृजत् अपि । सर्वाण्येतानि संशोधनफलितानि पुस्तकेषु सः अलिखत्, यानि अद्यापि, 'रामानुजं नोट्बुक्स्' इति नाम्ना प्रसिध्दानि । एतादृशानि त्रीणि पुस्तकानि सन्ति । (२१२, ३५२, ३२ पृष्ठात्मकानि)

'मेट्रिक्युलेषन्' परीक्षायाम् उत्तीर्णः सः 'एफ्.ए.' कक्ष्यायां प्रवेशं प्राप्तवान् । आङ्ग्ल-भाषा, गणितं, मनःशास्त्रं, रोमन्-ग्रीकदेशयोः चरित्रं, संस्कृतभाषा च बोधनविषयाः आसन् तत्र । गणितं विहाय अन्येषु विषयेषु अनासक्तः सः परीक्षायाम् अनुत्तीर्णः अभवत् । तथापि अनुद्विग्नः भूत्वा सः निरन्तरभिन्नराशिः (continued fractions), अधिज्यामितीय श्रेणी (Hyper geometric series), अविभाज्यसंख्या (Prime numbers), अनुकलन (Integration) इत्यादिषु विषयेषु महत्त्वपूर्णविषयाणां संशोधने निहितदृष्टिः अभवत् ।

अनुकलनं क्रि.श.१९१० तमे संवत्सरे भारतीयगणितशास्त्रसंस्थाया: परिचय: तेन प्राप्त: । इयं संस्था तिरुक्कोविलूरुप्रदेशे रमस्वाम्यय्यरमहाशयेन स्थापिता आसीत् । रमानुजस्य प्रतिभया प्रभावितोऽयं महाशय: तस्य संशोधनवृत्तिं प्रचोयदयामास । उदरम्भरणाय मद्रासनगरस्य नौकाकार्यालये कार्यं कुर्वन् रमानुज: गणितसंस्थाया: पत्रिकायां लेखनानां लेखनम् आरभत् । क्रमेण दिवानबहद्दूरशेषय्यरमहाशयस्य, नेल्लूरुप्रान्ताधिकारिण: रामचन्द्ररायस्य च सहकारेण इंग्लेण्ड्देशस्य, 'ट्रिनिटि' नामकस्य प्रख्यातविद्यालयस्य गणितशास्त्रप्राध्यापकेन हार्डीमहाशयेन सह पत्रव्यवहारम् आरभत । पत्रेण सह रामानुज: आत्मना संशोधितान् द्विशतं प्रमेयान् साधनविधानसहिततया प्रेषयामास । फलितरुपेण प्राध्यापकौ हार्डीलिटल्वुड्महाशयौ रामानुजस्य प्रतिभां ज्ञात्वा महत् आश्चर्यं प्राप्तवन्तौ । महता प्रयत्नेन मद्रासविश्वविद्यालयस्य सहकारेण च रामानुजम् इंग्लेण्ड्देशं प्रापितवन्तौ तौ । एवं रामानुज: क्रि.श.१९१४ तमे संवत्सरे सुप्रतिष्ठितं केम्ब्रिज्विश्वविद्यालयं प्राविशत्, चतुर्वर्षपर्यन्तं तत्रैव अतिष्ठत् च । स: तत्र हार्डीमहाशयेन साकं सप्तविंशतिं लेखनानि प्रकटितवान् । फलस्वरुपेण क्रि.श.१९१८ तमे संवत्सरे, 'fellow of Rogas society (F.R.S.)' 'Fellow of Trinity College' इति उपाधिद्वयं तेन प्राप्तम् । एतत् पदवीद्वयं प्राप्तवस्तु भारतीयेषु रामानुज: एव प्रथम: ।

आगामिनि संवत्सरे विधि: तस्य प्रतिकूल: अभवत् । इंग्लेण्डदेशस्य शैत्यम्, आहारविषये आश्रिता: कठिना: नियमा: च तस्य उपरि गाढं परिणामम् अकुरुताम् । क्षयरोगपीडितो भूत्वा भारतं प्रत्यागच्छत् स: । चिकित्सालयं गत: अपि स: गणितसमस्यानां विश्लेषणं न परित्यक्तवान् । एकदा हार्डीमहाशय: केनचित् वाहनेन चिकित्सालयम् आगच्छत् । वाहनस्य सङ्ख्या १७२९ आसीत् । हार्डी तं विषयं प्रस्तुवन्, 'सामान्येयं संख्या प्राय: न अमङ्गलकारिणी इति मन्ये' इति अवदत् । रामानुज: तु अनुक्षणं 'न एषा सामान्या । घनद्वयसङ्कलनरुपेण द्विविधं लेखितुम् अर्हासु संख्यासु इयमेव कनिष्ठतमा' इति अवदत् [$१^३+१२^३=९^३+१०^३=१७२९$] । रामानुज: क्रि.श.१९१० तमे वर्षे पाञ्चभौतिकं देहं व्यसृजत् (२२-०४-१९२०) । इदानीं बहव: गणितप्राध्यापका: रामानुजेन संशोधितानि गणितीयसत्यानि मानयन्ति ।

अत्र सन्ति कानिचन उदाहरणानि-

१) 'पेन्सिल्वेनिया' विश्वविद्यालयस्य प्राध्यापक:, जी.ई. आण्ड्रूस: (G.E.Andrews) रामानुजस्य अन्तिमपुस्तकम् आधारीकृत्य बहूनि लेखनानि लिखन्नास्ति । एतत् अन्तिमं पुस्तकं रामानुज: चिकित्सालये व्यरचयत् । शतपृष्ठात्मके अस्मिन् पुस्तके षट्शत संख्याकानि अपूर्वगणितीयफलितानि सन्ति ।

२) आस्ट्रेलियादेशस्य प्राध्यापक: आर्.जे.बाक्सटर् (R.J.Baxter), संख्याशास्त्रीयतन्त्र विज्ञानविभागे (Statistical Mechanics) षट्कोणीयफलितानाम् उपयोगं प्राप्तवान् ।

३) न्यूयार्कनगरस्य विश्वविद्यालयस्य प्राध्यापक: कार्लोस् मोरेनो (Carlos Moreno) भौतशास्त्रस्य सरणिविधानं (string theory) रामानुजस्य गणितम् उपयुज्य एव व्यवृणोत् ।

४) विलियम्गास्पर: स्वीये गणकयन्त्रे 'पै' (π) नियताङ्कं सप्तशत-लक्षस्थानपर्यन्तं (१७.५ million digits) प्राप्तुं विधानमेकम् असृजत् । विधानेऽस्मिन् रामानुजीयानि फलितानि उपयुक्तानि ।

५) बी.सी.बर्न्ट् (B.C.Berndt) रामानुजस्य हस्तलिखित पुस्तकानां प्रकटनम् अकरोत् । स: इलिनाय्स्विश्वविद्यालये प्राध्यापक: आसीत् ।

६) 'लण्डन्' नगरस्य गणितसंस्थाया कार्यकर्ता जी.एन्.वाट्सन् (G.N.Watson) रामानुजस्य बहूनि संशोधनानि प्राकाश्यं नीतवान् ।

एवं शतस्य वर्षाणाम् अनन्तरम् अपि संशोधनक्षेत्रे रामानुजस्य नाम चिरस्थायि वर्तते । अस्य महानुभावस्य स्मरणेन वयं कृतार्था: भविष्याम: । तत्समाना: प्रतिभाशालिन: पुन: पुन: भूमावस्यां जायन्ताम् इति आशास्महे ।

❖ ❖ ❖ ❖

वैज्ञानिकम्

अधुना अपि प्रचलति पारम्पारिकतया लोहकार्यम् ।

तुषारः लोंढे, द्वितीय वर्षः कला

डिण्डोरी जिल्ह्यामध्ये अगरिया कुळाची लोकं राहतात. सृष्टी निर्मितीच्या कालावधीपासून त्यांच्याकडे लोहनिर्माणाची कला ब्रह्मदेवाने दिली. ही लोकं आजच्या काळातही जंगलात जावून त्योहारीला शोधून घरातच ती वितळवून त्याच्यापासून कुऱ्हाड, खुरपी, टिकाव, खोरी अशी उपकरणे ही लोकं स्वतःच निर्माण करतात. भारत सरकारने कोट्यावधी रूपये खर्चून लोह निर्माणाचे जे तंत्र रशियाकडून आणले. तेच तंत्र हे लोक स्वतःच्या घरात लोह निर्माण करण्यासाठी वापरतात. ही प्रक्रिया कशी होते त्याचे वर्णन करणारा हा लेख आहे.

'धातुविज्ञानविषये' भारतीयानां नैपुण्यम् आ प्राचीन - कालात् आसीत् । अशिक्षिताः वनवासिनः अपि उत्कृष्टस्य अयसः निर्माणे दक्षाः आसन् भारते । डा. विजयचौरसियावर्येण लिखितः कश्चन लेखः 'वन्या सन्दर्भ' नामिकायां पत्रिकायां प्रकाशितः आसीत् । सः एव अत्र यथावत् दीयते -

पृथिवी अद्य येन रूपेण दृश्यते तादृशस्य रूपस्य प्राप्तितः पूर्वं समग्रम् इदं विश्व जले मग्नम् आसित् । तदा ब्रह्मा स्वस्य उरसः मालिन्यं सङ्गृह्य काकरूपेण परिवर्त्य 'पाथिव्याः मृदम् आनय' इति आदिष्टवान् । स च काकः ब्रह्मादेशम् अक्षरशः पालयन् तथैव अकरोत् । एवं काकेन आनीतां मृदं ब्रह्मा समुद्रस्य उपरि व्यकिरत् । तेन पृथिवी सिद्धा जाता । तदनन्तरं सः तां पृथिवीम् अगत्य इतस्ततः यदा भ्रमणं कृतवान् तदा पृथिवी स्थिरतया एकत्र अतिष्ठन्ती कम्पिता अभवत् । पुनः सः स्वमालिन्येन अगरिया कुलीयं सृष्टवान् । सः अगरिया कुलीयः चतस्त्रः स्थूणाः कृत्वा पृथिव्याः चतुर्षु तथा दृढं न्ययोजयत्. येन पृथीवी निश्चत्या तिष्ठेत् । एव पृथिव्याः प्रथमः मानवः ।

एषा कथा डिण्डोरीजनपदे विद्यमाने अगरिया कुले श्रुयते । बैगाजन समूही येषु ग्रामेषु एतत्कुलीयाः निवसन्ति । एते आ कतिपयेभ्यः शतकेभ्यः दैनन्दिनजीवने आवश्यकांना परशु-लवित्र-खनित्र-हल-मुद्ररादीनां परि काराणां निर्माण स्वगृहे एव कुर्वन्ति। एतस्मिन् जनपदे स्थिताः अद्यापि अरण्यं गत्वा अयः शिलाः अन्विष्य सङ्गृह्य ततः शिलाः द्रवीकृत्य अयः निर्मान्ति ।

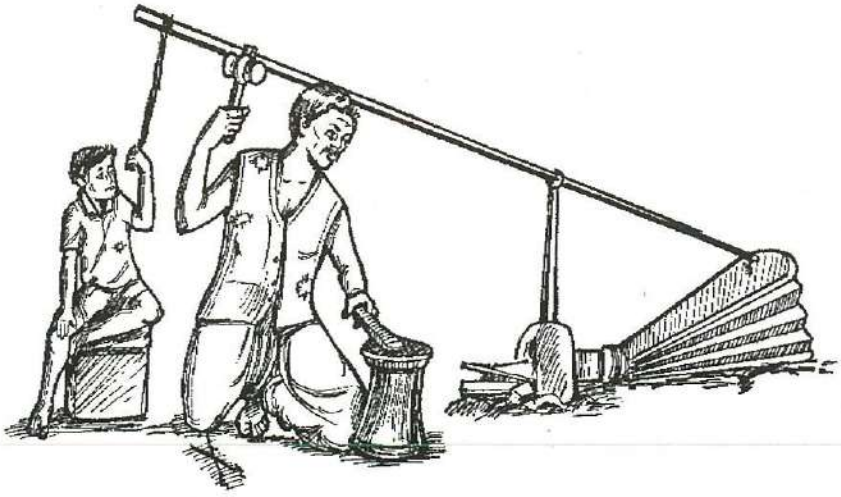

भाग्यवशात् कदाचित एतां लोहनिर्माणविद्यां द्रष्टुं मया अवसरः प्राप्तः आसीत् । भारत सर्वकारेण कोटिशः रूप्यकाणां व्ययं कृत्वा रशिया देशस्य सहयोगेनभिलैस्टील्प्लाण्टद्वारा यादृशस्य लोहस्य निर्माणं कार्यते तादृशमेव लोहम् एति लोहकाराः गृहेषु स्वप्रयत्नेन निर्मान्ति ।

अयसः शिलाः द्रवीकर्तुं सहस्त्र डिग्रिमितः तापः अपेक्षितः भवति । एते पश्चषाणां घण्टानां सतत प्रयासेन सहस्त्र डिग्रिमितं ताप वर्धयन्ति । देशे यावन्तः अपि पुरातनाः अयस्स्तम्भाः अशोकस्तम्भाः वा सन्ति ते सर्वे अपि एतेन एव प्रकारणे निर्मितानि । सहस्त्रशः वर्षाणाम् अनन्तरम् अपि एते अयस्तम्भाः अयस्किट्टतां न प्राप्नुवन्ति इति तु एतेषां विशेषः ।

एता प्रक्रियाम् अवलोकयितुं मया कदाचित् 'गौराकन्हारी' नामक: कुग्राम: गत: आसीत् । मया तत्र पूर्वदिनस्य रात्रौ एव उषितं, यत: सा प्रक्रीया उषसि एव आरप्स्यते । अनन्तरदिने उषसि एव अगरिया-कुलीया: स्त्रिय: पुरूषा: च लोहशिला: सङ्गृहीतुं गतवन्त: । तादृश: - शिलानिक्षेपस्थलीं गत्वा लोहासुरस्य तमेश्वरनामकस्य देवस्य च पुजनं कृत्वा ते कुक्कुटीं च उपहारीकुर्वन्ति । तदनन्तरं लोहशिला: सङ्गृह्य गृहं प्रति आनयन्ति । आनीतं सर्वं स्वल्पाकारकान् खण्डान् कुर्वन्ती । गृहस्य प्राङ्गणे लोहनिर्माणार्थं मूषा सिद्धा भवति । मूषायां लोहशिलाभि: सह अङ्गरकाणि अपि स्थापयितुं व्यवस्था भवति । एकेन रन्ध्रेण वायु: पुर्यते । अपरस्मात् रन्ध्रात मृत्तिकया धूमनिर्गम-मार्ग: निर्मीयते । ज्वलन्तम् अग्निं प्रचेदयितुं वायुपुरणाय योग्यां नलिकां व्यवस्थाप्य पूर्वतनरन्ध्रं पिहितं कुर्वन्ति । तदनन्तरं परिवार - सदस्या सर्वे मिलित्वा सज्जां मूषां पुजयन्ति ।

अत्र सूकरशावकाषु उपहारी कुर्वन्ति । पूजानन्तरं मूषायाम् अग्नि: संयोज्यते । तत काचित् महिला वायुपूरणाय व्यवस्थापितं चर्मस्यूतं पादेन नुदति, येन मूषायाम् अग्निप्रसार: सम्यक् भवेत् । एवं ज्वालावर्धनाय सप्ताष्टघण्टा: यावत् वायुदान प्रक्रीया निरन्तरं प्रचलन्ती भवति । ताप: सहस्त्राडिग्रिमित: यदा भवति तदा लोहशिला: अङ्गरखण्डे: सह मूषायां पूर्यन्ते । एवं लोहनिर्माण प्रक्रीया आरभ्यते ।

वायुपुरयित्री अग्निकणेभ्य: रक्षणाय हस्ताभ्यां शूर्पं गृण्हाति । तत: परिवारस्य सदस्या: सर्वे सम्भूय मद्यं पिबन्ति । कर्मगीतं च गायन्ति । यदा सर्व द्रवीभूतं भवति तदा अद्य: रन्ध्रमेकम् उद्धारयान्ति । तत: द्रुतम् अय: प्रवाहरूपेण बहि: आगच्छति । तदनन्तर मूषां शीतलोकृत्य लोह घनी कुर्वन्ति । एवं घनीभूतं लोह मद्गरेण खण्डश: कृत्वा परशु-लवित्र-खड्गदिकं निर्मान्ति ।

दशकिलोमितात् अय: पाषाणात् अष्टकिलोमितम् अय: प्राप्यते ।

गौरग्रामस्य समीपे 'बीजगढ' पर्वते एतादृश: लोहपाषाण: महता प्रमाणेन प्राप्यते । आगरिया कुलीया: परम्परिकतया लोहकार्यं कुर्वन्त: दृश्यन्ते अद्यापि !

❖ ❖ ❖ ❖

दि प्रेस ॲण्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक ॲक्ट : नियम ०८ फॉर्म ०४ प्रमाणे निवेदन

प्रकाशन स्थळ	:	**सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड (जि.सातारा)**
प्रकाशन काल	:	वार्षिक
प्रकाशक	:	**प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने**
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, विद्यानगर, कराड ४१५ १२४ (जि.सातारा) फोन : (०२१६४) २७१३४६ (O) २७१७९४ (R). फॅक्स : (०२१६४) २७१३४६
संपादक	:	**प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे**
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, विद्यानगर, कराड ४१५ १२४ (जि.सातारा) फोन : (०२१६४) २७१३४६
मुद्रक	:	**श्री.संदेश शहा**
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	२६९ ब/२, दौलतनगर, करंजे तर्फ सातारा, फोन : (०२१६२) २३४०४९, २३२०८२
अक्षररचना	:	**श्री.प्रशांत गुजर**
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	१९५, सदाशिव पेठ, वीर सावरकर मार्ग, सातारा. फोन : (०२१६२) २३४३७२
स्वामित्व	:	**सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज,कराड**

मी प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती/तपशील माझ्या माहिती व समजुतीप्रमाणे खरा आहे.

दिनांक : ३०/०३/२०१५
ठिकाण : कराड

डॉ.मोहन राजमाने
प्राचार्य

या अंकातील मतांशी प्रकाशक व संपादक सहमत असतीलच असे नाही. ✦ **(फक्त खाजगी वितरणाकरिता)**

सद्गुरू

सन २०१४-२०१५

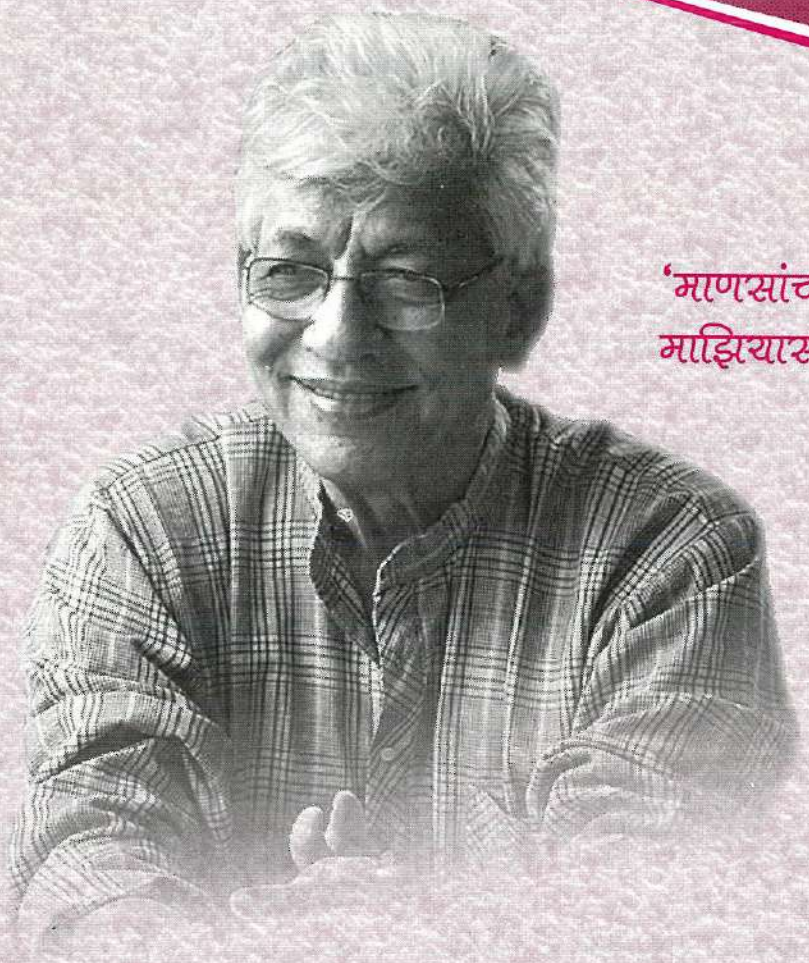

'माणसांच्या मध्यरात्री हिंडणारा सूर्य मी,
माझियासाठी न माझा पेटण्याचा सोहळा !'

– सुधीर मोघे

विभागीय संपादक :

प्रा.सौ.सुजाता मोहिते

प्रतिबिंब

पदवी पूर्व व
पद्व्युत्तर स्तरावर
अध्ययन करणाऱ्या
साहित्यिक विद्यार्थ्यांचा
कलाविष्कार

रयत शिक्षण संस्थेचे
सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

अनुक्रमणिका

गद्य विभाग

शास्त्रीय माहिती	कार्बनडाय ऑक्साईडचे दुष्परिणाम	अश्विनी पावलेकर इ.११ वी (शास्त्र)	९१
व्यक्तिचित्रण	साहित्य सह्याद्री	उन्मेश पाटील इ.१२ वी (शास्त्र)	९३
आत्मकथन	आत्महत्या केलेल्या शेतकऱ्याच्या पत्नीचे मनोगत	संदिप जगझाप इ. १२ वी (कला)	९७
वैचारिक	आजच्या काळातील स्त्रियांची स्थिती	धनश्री पोरे इ.११ वी (शास्त्र)	९५
पत्रलेखन	तेंडल्यास पत्र	ऐश्वर्या काटकर इ.११ वी (शास्त्र)	९२
सामाजिक समस्या	आजची स्त्री सुरक्षित आहे का ?	प्रियांका खवळे इ.११ वी (शास्त्र)	९८
ललित	वाचन संस्कृतिचा लोप	अनिकेत पाटील इ.११ वी (शास्त्र)	१००
सामाजिक समस्या	शेतकऱ्यांना फास	आरती साळवी इ.१२ वी (कला)	१०१
वैचारिक	आजची माणसे आजची नाती	अमृता जगदाळे इ.११ वी (शास्त्र)	१०३
कल्पनात्मक	आज शिवाजीराजे असते तर	संदिप जगझाप इ.१२ वी (कला)	१०५

पद्य विभाग

बोध जलधीचा	वंदना डंबे	९४
पैसा	अमोल अंधारे	१०७
जगणं	प्रियांका गोतपागर	९९
२६/११	क्षितिजा पवार	१०४
माझी माय सावित्री	मृणाल वीर	९९
सुंदर माझ गांव	अपूर्वा पोळ	९६
ममता	निकिता पाटील	१०२
दोस्त	करिश्मा जमादार	१०४
बळीराजा रडतो आहे	प्रियांका गोतपागर	१०२
याद	करिश्मा जमादार	१०४
Evil Examinations	अपेक्षा तिवारी	१०७
S.P. चे गाव	अश्विनी वैद्य	१०६

सद्गुरू

प्रतिबिंब

पदवी पूर्व व पद्व्युत्तर स्तरावर अध्ययन करणाऱ्या साहित्यिक विद्यार्थ्यांचा कलाविष्कार

राष्ट्रीय छात्रसेना : देशाचे भावी आधारस्तंभ

मेजर प्रा.रवींद्र रणखांबे

आकाश पाटील (SUO)
प्रजासत्ताक दिन राजपथ
परेड भारतीय पथकात
अभिनंदनीय निवड

गणेश जाधव (SUO)
सिनिअर अंडर
ऑफिसर म्हणून
उत्कृष्ट कामगिरी

हणमंत कुंभार (JUO)
ऑल इंडिया नॅशनल
इंटिग्रेशन कॅम्प बांदेल
(प.बंगाल सिक्कीम)

जिनेल गुंडके (SGT)
राज्यस्तरीय प्री.आर.डी.सी.
कॅम्प औरंगाबाद

हर्षद सावंत (SGT)
ऑल इंडिया नॅशनल
इंटिग्रेशन कॅम्प बांदेल
(प.बंगाल सिक्कीम)

सूरज पवार (CDT)
थल सेना कॅम्प
अमरावती

युवराज शेवाळे (CPL)
एम.आय.आर.सी.
अहमदनगर

शैनेश आडागळे (CPL)
एम.आय.आर.सी.अहमदनगर

अमर जगताप (CPL)
एम.आय.आर.सी.अहमदनगर

सुरेश बोरकर (CPL)
एम.आय.आर.सी.अहमदनगर

कॅडेट जीवन वाघ (CRPF)
जून २०१४

कॅडेट समीर माने
सोल्जर क्लार्क जुलै २०१४

सार्जंट गणेश काशिद
मुंबई पोलिस ऑगस्ट २०१४

सार्जंट नितीन दळवी
मुंबई पोलीस
ऑगस्ट २०१४

कॅडेट योगेश जगदाळे
इंडियन आर्मी
हवालदार २०१४

कॅडेट शैलश कुंभार (CISF)
हवालदार २०१४

संजय चव्हाण
इंडियन आर्मी पंचमढी
सायन्स एज्युकेशन

श्रमदान व वृक्षारोपन : मुले १५ ऑगस्ट २०१४ छात्रसैनिक, सोबत मेजर

रक्तदान : २२ सप्टेंबर २०१४ उपजिल्हा रूग्णालय कराड चे डॉ.डी.जाधव
प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने**, प्राध्यापक वर्ग

मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने यांचे समवेत छात्रसैनिक मुले
मेजर रविंद्र रणखांबे, लेफ्टनंट **सुनिता शिंदे**

थलसेना कॅम्प दिल्ली व प्रजासत्ताक दिन परेड दिल्लीसाठी
महाराष्ट्राच्या पथकात निवड झालेले छात्र सैनिक मा.प्राचार्यांचे समवेत

२६ जानेवारी प्रजासत्ताक दिन परेड दिल्ली महाराष्ट्राच्या पथकात अभिनंदणीय निवड **SUO** आकाश पाटील, **SUO** कोमल पाटील सार्जंट साहिल अत्तार यांचा **मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने** यांचे हस्ते सत्कार प्रसंगी

राष्ट्रीय छात्रसेना : मुली उल्लेखनीय यश

लेफ्टनंट प्रा.सुनिता शिंदे

कोमल पाटील (SUO) बी.ए. ३
विजय दिवस समिती मार्फत
आदर्श विद्यार्थिनी म्हणून निवड

सायली यादव (JUO)
बी.ए. २

शाहीन अत्तार (CDT)
बी.ए. १

दिपाली चव्हाण (CDT)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
उत्तराखंड बी.ए. २

पूजा इंगळे-सरदेशमुख (CDT)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
उत्तराखंड बी.एस्सी. २

प्रिया पवार (CDT)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
बांदेल वेस्ट बंगाल बी.ए. २

अंकिता साळुंखे (CDT) बी.ए. २
ऑल इंडिया ट्रेकिंग
एक्सपिडेशन कॅम्प कोईमतूर उटी

अपर्णा पवार बी.एस्सी २
ऑल इंडिया ट्रेकिंग
एक्सपिडेशन कॅम्प कोईमतूर उटी

स्वप्नाली पवार बी.एस्सी २
ऑल इंडिया ट्रेकिंग एक्सपिडेशन
कॅम्प कोईमतूर उटी

कोमल माळी (SUO)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प उत्तराखंड
बी.ए. २

सायली यादव (SUO)
बी.ए. २

पूजा सुर्यवंशी (SGT)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
शिलीवाडी बी.ए. २

अंकिता साळुंखे (CDT)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
दार्जिलिंग बी.ए. २

अपर्णा पवार (CDT)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
दार्जिलिंग बी.एस्सी २

प्रिया पवार (CDT)
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅम्प
दार्जिलिंग बी.ए. २

प्रजासत्ताक दिन राजपथ परेड दिल्लीसाठी निवड झालेल्या आकाश पाटील
यांच्या पालकांचा सत्कार करताना हिंदकेसरी पै. **संतोष वेताळ**

रक्तदान करताना N.C.C. मधील कॅडेट SUO **कोमल माळी**, **ले.सुनिता शिंदे**,
प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** सोबत N.C.C. कॅडेट

प्रजासत्ताक दिन समारंभात मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने**
यांना मानवंदना देताना N.C.C. कॅडेट मुली

प्रजासत्ताक दिन समारंभ मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने**
यांना मानवंदना देताना N.C.C. कॅडेट मुले

कर्मवीर जयंती उत्सव निमित्त ज्योत प्रज्वलन
रॅलीत N.C.C. कॅडेट मुली – एक दृश्य

मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** लेफ्ट **सुनिता शिंदे**
यांचे समवेत छात्रसैनिक मुली

सिनिअर विभाग : यांनी गाजविली विविध क्रिडांगणे

अखिल भारतीय स्पर्धेतील खेळाडू

सम्राट पवार
वेटलिफ्टिंग प्रथम क्रमांक
क्रमांक एम.ए. १

हर्षदा पाटील
कुस्ती-प्रथम
ज्यूदो-द्वितीय बी.ए. ३

कोमल पाटील
कुस्ती-प्रथम
बी.ए. ३

अक्षय बामणे
तायक्वाँदो-प्रथम

अबोली अवसरे
ज्यूदो-तृतीय
कुस्ती-तृतीय

ज्योती तोडकर
सॉफ्टबॉल विद्यापीठ
संघात निवड

राष्ट्रीय स्पर्धेतील खेळाडू

शुभम मोहिते
कराटे ब्रॉन्झ मेडल प्राप्त

धीरज पाटील
रायफल शुटिंग गोल्ड
मेडल प्राप्त

सुशांत शिंदे
कराटे गोल्ड मेडल

राष्ट्रीय स्पर्धेतील खेळाडू

शुभम माळी
खो-खो प्रथम क्रमांक
महाराष्ट्र संघात निवड

आंतरराष्ट्रीय स्पर्धेतील खेळाडू

ऐश्वर्या तांदूळवाडकर
टँक-सूडो तायक्वाँदो
विद्यापीठ स्पर्धेत तृतीय

अक्षयकुमार हुलवान
अश-ते.डो.

आरती माने
तायक्वाँदो-द्वितीय

शिवाजी विद्यापीठ विभागीय स्पर्धा प्राविण्य

तृषाली कुलकर्णी
तायक्वाँदो-तृतीय

किरण माळी
तायक्वाँदो-द्वितीय

पूजा खंडागळे
आंतर विभागीय स्पर्धेत
तृतीय

विक्रम कदम
वेस्टफिजिक द्वितीय

राम लावंड
वेटलिफ्टिंग तृतीय

अभिजीत रैनाक
२००, १००, ५० मी.
वेस्टस्ट्रोक प्रथम
४X१०० फ्रिस्टाईल प्रथम

धीरज पवार
५० मी. बॅकस्ट्रोक
४X१०० फ्रिस्टाईल
प्रथम

मयूर पवार
जलतरण ४X१००
फ्रिस्टाईल रिले
प्रथम

शिरीष सावंत
जलतरण २००, ४०० मी.
फ्रिस्टाईल ४X१००
रिले प्रथम

वैभव पवार
लांबउडी प्रथम
४०० मी हर्डल प्रथम
महा.पोलीस दलात निवड

सुशिल पाटील
कुस्ती प्रथम

सुशांत वाघमोडे
पोलीस भरती निवड

निखिल मागाडे
बुध्दिबळ चतुर्थ

शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत सातारा विभागीय कबड्डी स्पर्धेत प्रथम क्रमांक खेळाडू, सोबत प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, जिमखाना विभाग प्रमुख **प्रा.विद्या पाटील, प्रा.व्ही.बी.फुले, प्रा.एस.वाय.पाटील**

शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत सातारा विभागीय क्रिकेट स्पर्धेत प्रथम क्रमांक प्राप्त खेळाडू मुली

शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत सातारा विभागीय हॉलीबॉल स्पर्धेतील यशस्वी खेळाडू सोबत मा.प्राचार्य

शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत सातारा विभागीय बुध्दिबळ स्पर्धेत सांघिक गटात द्वितीय क्रमांक प्राप्त संघ

ज्युनिअर विभाग : राष्ट्रीय/राज्यस्तरीय/जिल्हास्तरीय क्रिडा स्पर्धा

विक्रांत शेवाळे १२ वी कला
वेल्ट रेसलिंग महाराष्ट्रात प्रथम
राष्ट्रीय स्पर्धेत सहभाग

हर्षल बागल १२ वी विज्ञान
रोप स्किपींग महाराष्ट्र
राज्यात प्रथम

स्नेहल जगदाळे ११ वी विज्ञान
हॉलीबॉल राज्य पातळी
खेळाडू

रणजित पाटोळे १२ वी कला
जंपरोप राज्यपातळी

वैभव पवार १२ वी विज्ञान
जिम्नॅस्टीक राज्य पातळी

रियाज शेख १२ वी कला
टॅक सु-डो राज्यपातळी

ओंकार जाधव ११ वी विज्ञान
मैदानी स्पर्धा

राजेश्वरी पळसे १२ वी विज्ञान
तिहेरी उडी विभाग

आदिती हिरवे १२ वी वाणिज्य
जलतरण राज्यपातळी

रामदास यादव ११ वी विज्ञान
बॉक्सिंग विभाग

सातारा जिल्हास्तरीय शासकीय कबड्डी स्पर्धेतील द्वितीय क्रमांक प्राप्त खेळाडूंच्या समवेत
मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने, प्रा.व्ही.बी.फुले, प्रा.एस.वाय.पाटील, प्रा.विद्या पाटील**

कराड तालुका स्तरीय शासकीय कबड्डी स्पर्धेत द्वितीय
क्रमांक प्राप्त खेळाडू समवेत मा.प्राचार्य

कराड तालुका स्तरीय शासकीय हॉलीबॉल स्पर्धेतील
प्रथम क्रमांक प्राप्त खेळाडू विद्यार्थीनी सोबत मा.प्राचार्य

कराड तालुका स्तरीय शासकीय खो-खो स्पर्धेतील
प्रथम क्रमांक प्राप्त खेळाडू विद्यार्थिनी सोबत मा.प्राचार्य

सिनिअर विभाग : सातारा विभागीय खो-खो स्पर्धेत द्वितीय
क्रमांक प्राप्त करणारे खेळाडू विद्यार्थी सोबत मा.प्राचार्य

सिनिअर विभाग : शिवाजी विद्यापीठ आंतर विभागीय सॉफ्टबॉल
स्पर्धेत तृतीय क्रमांक प्राप्त खेळाडू विद्यार्थीनी

कार्यक्रम विविधा

'संस्कृत दिन' कार्यक्रमाच्या प्रमुख पाहुण्या डॉ.उर्मिला अराणके
कर्मवीर व गाडगेबाबांच्या प्रतिमेस अभिवादन करताना सोबत **प्रा.व्ही.डी.अवसरे**

'हिंदी दिवस' समारंभाचे प्रमुख पाहुणे **मा.प्रा.एम.जे.शिवदास** आणि
मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** यांचे हस्ते सेट परीक्षा उत्तीर्ण **श्री.दादासो बोडरे** (हिंदी) यांचा सत्कार

प्राचार्या सुमतीबाई पांडुरंग पाटील स्मृति व्याख्यान मालेत
'सुमति' विशेषांकाचे प्रकाशन करताना **मा.डॉ.पतंगराव कदम** व मान्यवर

वनस्पती शास्त्र विभाग : सेल्फ फायनान्सिंग कोर्स 'पुष्परचना
व वामनवृक्ष कला' सहभागी विद्यार्थी

विद्यार्थिनी 'होस्टेल डे' प्रसंगी मार्गदर्शन करताना
मा.प्रा.डॉ.भारती पाटील

कै.दानशूर बंडो गोपाळा कदम उर्फ **मुकादम तात्या** यांच्या
जयंतीप्रसंगी मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुण्या **मा.सौ.प्रतिभा पोरे**

विद्यार्थिनी वसतीगृहाच्या 'होस्टेल डे' प्रसंगी विचार
व्यक्त करताना **मा.प्रा.डॉ.वंदना जाधव**

संख्याशास्त्र विभाग : विद्यार्थीपालक मेळावा निमित्ताने संख्या भित्तीपत्रिकेचे
प्रकाशन प्रसंगी मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने**

कार्यक्रम विविधा/मनोरंजन

जैवतंत्रज्ञान विभाग : विद्यार्थी दत्तक पालक मेळाव्यात प्रास्ताविक स्वागत करताना विभाग प्रमुख **प्रा.डॉ.ए.यु.सुतार**

प्राणीशास्त्र विभाग : 'निसर्ग मंडळ' अध्यक्षीय मार्गदर्शन करताना मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** व्यासपीठावर प्रमुख पाहुणे **डॉ.वरद गिरी** बेंगलोर

संस्कृत विभाग : सेतु वर्ग व संभाषण वर्ग उद्घाटन प्रसंगी मनोगत व्यक्त करताना विद्यार्थी

कर्मवीर विद्यार्थी वसतिगृह 'होस्टेल डे' समारंभाचे मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे **मा.प्रा.जी.एस.खोत**

कर्मवीर विद्यार्थी वसतिगृह 'होस्टेल डे' समारंभाचे प्रमुख वक्ते पसायदान कार्यक्रम सादर करताना **प्रा.धोपाटे सर**

कर्मवीर विद्यार्थी वसतिगृह 'होस्टेल डे' समारंभातील विविध गुणदर्शन सादर करणारे कलाकार विद्यार्थी

'होस्टेल डे' समारंभातील विविध गुणदर्शन सादर करणारे कलाकार

संस्कृत - मराठी विभाग : संयुक्त विद्यमाने आयोजित भाषा शास्त्रानुसर उच्चारण विषयावर मार्गदर्शन करताना **प्रा.डॉ.उर्मिला अराणके**

कार्यक्रम विविधा

'संस्कृत दिन' कार्यक्रमाच्या प्रमुख पाहुण्या डॉ.उर्मिला अराणके
कर्मवीर व गाडगेबाबांच्या प्रतिमेस अभिवादन करताना सोबत **प्रा.व्ही.डी.अवसरे**

'हिंदी दिवस' समारंभाचे प्रमुख पाहुणे **मा.प्रा.एम.जे.शिवदास** आणि
मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** यांचे हस्ते सेट परीक्षा उत्तीर्ण **श्री.दादासो बोडरे** (हिंदी) यांचा सत्कार

प्राचार्या सुमतीबाई पांडुरंग पाटील स्मृति व्याख्यान मालेत
'सुमति' विशेषांकाचे प्रकाशन करताना **मा.डॉ.पतंगराव कदम** व मान्यवर

वनस्पती शास्त्र विभाग : सेल्फ फायनान्सिंग कोर्स 'पुष्परचना
व वामनवृक्ष कला' सहभागी विद्यार्थी

विद्यार्थिनी 'होस्टेल डे' प्रसंगी मार्गदर्शन करताना
मा.प्रा.डॉ.भारती पाटील

कै.दानशूर वंडो गोपाळा कदम उर्फ **मुकादम तात्या** यांच्या
जयंतीप्रसंगी मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुण्या **मा.सौ.प्रतिभा पोरे**

विद्यार्थिनी वसतीगृहाच्या 'होस्टेल डे' प्रसंगी विचार
व्यक्त करताना **मा.प्रा.डॉ.वंदना जाधव**

संख्याशास्त्र विभाग : विद्यार्थीपालक मेळावा निमित्ताने संख्या भित्तीपत्रिकेचे
प्रकाशन प्रसंगी मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने**

कार्यक्रम विविधा/मनोरंजन

जैवतंत्रज्ञान विभाग : विद्यार्थी दत्तक पालक मेळाव्यात प्रास्ताविक स्वागत करताना विभाग प्रमुख **प्रा.डॉ.ए.यु.सुतार**

प्राणीशास्त्र विभाग : 'निसर्ग मंडळ' अध्यक्षीय मार्गदर्शन करताना मा.प्राचार्य **डॉ.मोहन राजमाने** व्यासपीठावर प्रमुख पाहुणे **डॉ.वरद गिरी** बेंगलोर

संस्कृत विभाग : सेतु वर्ग व संभाषण वर्ग उद्घाटन प्रसंगी मनोगत व्यक्त करताना विद्यार्थी

कर्मवीर विद्यार्थी वसतिगृह 'होस्टेल डे' समारंभाचे मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे **मा.प्रा.जी.एस.खोत**

कर्मवीर विद्यार्थी वसतिगृह 'होस्टेल डे' समारंभाचे प्रमुख वक्ते पसायदान कार्यक्रम सादर करताना **प्रा.घोपाटे सर**

कर्मवीर विद्यार्थी वसतिगृह 'होस्टेल डे' समारंभातील विविध गुणदर्शन सादर करणारे कलाकार विद्यार्थी

'होस्टेल डे' समारंभातील विविध गुणदर्शन सादर करणारे कलाकार

संस्कृत – मराठी विभाग : संयुक्त विद्यमाने आयोजित भाषा शास्त्रानुसर उच्चारण विषयावर मार्गदर्शन करताना **प्रा.डॉ.उर्मिला अराणके**

चला सफर करू या

दिशा प्रकल्पाचे औचित्य साधून कुंभोज जि.कोल्हापूर येथील स्टडी सेंटरला भेट **प्रा.ए.ए.नलवडे** विद्यार्थी व प्राध्यापक

इतिहास विभाग : एक दिवसीय कोल्हापूर पन्हाळगड सहल बी.ए. ३

भौतिकशास्त्र विभाग : शैक्षणिक सहल हरिहरेश्वर **प्रा.डॉ.डी.व्ही.पवार** व विद्यार्थी

प्राणीशास्त्र विभाग : एम.एस्सी १ शैक्षणिक सहल भारतीय प्राणी सर्वेक्षण संस्था पुणे शास्त्रज्ञ **डॉ.जाधव** यांचे समवेत

जैवतंत्रज्ञ विभाग : शैक्षणिक सहल बी.एस्सी २,३ महाड-जंजीरा-दिवेआगार

कलादालन

फोटोग्राफी : ऋषिकेश खोत बी.एस्सी २

पेन्सिल स्केच - व्यक्तिचित्र : कु.स्नेहल कसबे ११ वी विज्ञान

पेन्सिल स्केच - निसर्ग चित्र : कु.भाग्यश्री साळुंखे बी.एस्सी १

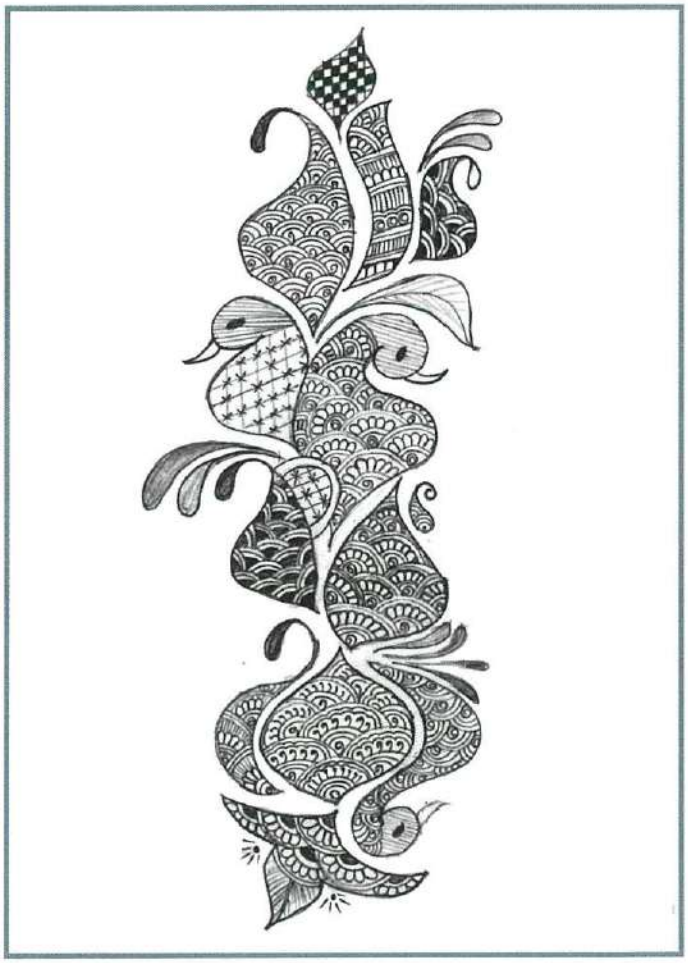

पेटिंग : कु.भाग्यश्री साळुंखे बी.एस्सी १

पेन्सिल स्केच : कु.प्रतिभा पाटील बी.एस्सी २

शास्त्रीय लेख

कार्बनडाय ऑक्साईड जीव घेतोय निसर्गाचा

कु.अश्विनी आनंदा पावलेकर, ११ वी विज्ञान

अलीकडच्या काळात बदलत्या हवामानाचे फटके काय आणि कसे बसतात, हे आता जगाच्या प्रत्येक भागात दिसू लागलं आहे. अगदी आपल्या देशातही बदलत्या हवामानाचे तडाखे आता जाणवू लागले आहेत. बेभरवशाचा होत असलेला पाऊस, ऋतुमानातील बदल, सागराला उधाण येऊन त्याचं पाणी किनारा ओलांडून आतवर येण्याचे वाढते अनुभव, सागरांच्या वाढत्या पातळीमुळे ओडिशा या राज्यातील किनारपट्टीवरील तीन खेड्यांना मिळालेली जलसमाधी, सुंदरबनमधील सुध्दा पाण्याखाली गेलंल एक बेट, मुंबईच्या खरं तर दादरच्या चौपाटीची झालेली बिकट अवस्था अशी कित्येक उदाहरणं आपल्याला अगदी सहजपणानं आठवत जातात आणि हवामान बदलत आहे. आणि त्याचे दुष्परिणाम आता आपल्याही घराचा उंबरठा ओलांडून आतमध्ये आले आहेत. ही अवस्था करणारी जाणीव आपणाला होते.

अर्थात ही झाली आपल्या देशातील काही ठळक उदाहरणं, पण आपल्याच देशात नाही, तर जगभरच बदलत्या हवामानाच्या दुष्परिणामाची झळ आता या ना त्या रूपात बसू लागली आहे. हवा तापत चालली आहे आणि उष्ण हवेच्या लाटांवर लाटा अनेक ठिकाणी कोसळू लागल्या आहेत. दुष्काळ, सागराच्या किनारपट्टीवरील घोंगावत येणारी वादळं, अनपेक्षितपणं कोसळणारा अवकाळी मुसळधार पाऊस, होत्याचं नव्हतं करणारे पूर, अनेक जीव जातींचा होत असलेला ऱ्हास, जैविक बहुविधतेला निर्माण झालेला धोका, सागराच्या पाण्याच्या तापमानातील वाढ, सागराची वाढती पातळी, सागरी जीवसृष्टीची होत असलेली हानी, सागराच्या पाण्यातील आम्लाचं

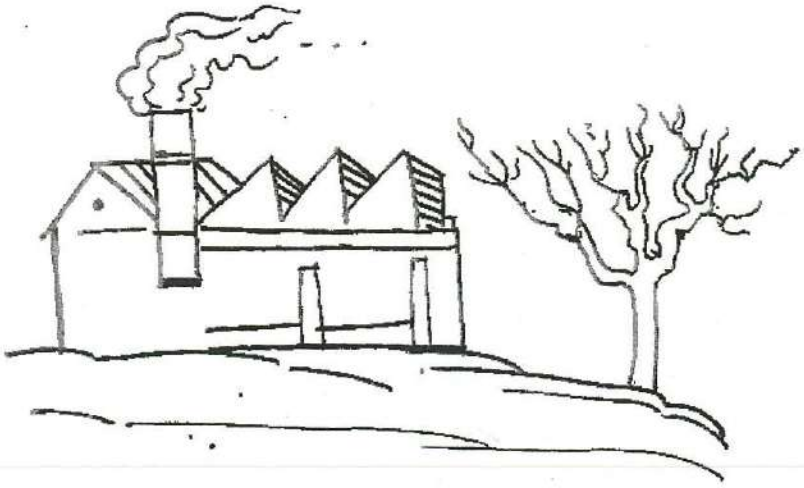

अलिकडच्या काळातील हवामान बदलाचे परिणाम जवळजवळ सगळे जग भोगते आहे. कधी अवर्षण तर कधी ओला दुष्काळ, किनारपट्टीवर घोंगावर येणारी वादळे, अवकाळी येणारा मुसळधार पाऊस, अनेक जीव-जातींचा होणारा ऱ्हास, आम्लवर्षा तसेच वातावरणातील कार्बनडाय ऑक्साईडचा वाढता परिणाम, त्याचे होणारे दुष्परिणाम व त्याला जबाबदार असणारा माणूस जो या सर्व गोष्टींना जबाबदार जसा आहे तसाच तो भोगतोही आहे.

वाढतं प्रमाण अशा अनेक गोष्टी गेल्या दहा वर्षात जगभरचं अनेक ठिकाणी अनुभवास येत आहेत. गेल्या वर्षी इंग्लंडमधल्या 'उन्हाळ्यात' तेथील ७०० हून अधिक लोकांना उष्माघाताचा फटका बसला होता.

या सर्व प्रकारचा एकत्रित विचार केला तर असं लक्षात येतं की, संपूर्ण जगामध्येच हवामानातील बदलाचे, हवा 'गरम' होत जाण्याचे दुष्परिणाम आता अगदी स्पष्टपणानं दिसू लागले आहेत. ते दिसत असतानाच वातावरणातील कार्बनडाय ऑक्साईडच्या प्रमाणात सातत्यानं वाढंच होत आहे. परिणामी हवा अधिकच गरम होत आहे. या साऱ्याला आता आळा घालण्याची आत्यंतिक गरज आहे. भविष्यातील अनर्थकारक दुर्घटना टाळण्यासाठी काही बंधनं आपण आताचं घालून घेणे आवश्यक आहे.

त्यातील सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे वातावरणात कार्बनडाय ऑक्साईड वायू टाकण्याचं प्रमाण कमी

करणं, मानवजातीचा भविष्यकाळ चांगला, चिरंजीवी असण्यासाठी हा वायू वातावरणात टाकण्याचं प्रमाण कमी करण्याचा निर्णय सर्वच देशांनी लवकरात लवकर घेतला पाहिजे, हा वायू निर्माण करण्याचा कोळसा आणि खनिजं, नैसर्गिक तेल आणि वायू यांच्यावर अवलंबून असणाऱ्या उद्योगामध्ये कमीत-कमी गुंतवणूक केली पाहिजे. यापुढं आपल्याला जे काही बदल करावयाचे आहेत ते करणे आर्थिकदृष्ट्या किफायतशीर आहेत. कार्बन उत्सर्जनाचं प्रमाण आपल्याला शून्यावर आणणं भाग आहे. हवामानात आणखी बदल होणार नाहीत. हवा अधिक तापत जाणार नाही यासाठी प्रयत्न करण्याची गरज आहे.

कार्बन डायऑक्साईडचं वातावरणातील वाढतं प्रमाण आणि जगात सर्वत्रच होत असलेले हवामानातील बदल यांचं अतुट नातं आहे. आज सर्वत्रच त्याचे परिणाम जाणवू लागले आहेत आणि त्यामुळेचं वातावरणातील बदल ही काही अमान्य करण्यासारखी गोष्ट राहिलेली नाही. त्यामुळंच त्याबाबत आता उपाययोजना करणंही अत्यावश्यक आहे. याचं कारण हवामानातील बदलांमुळे जगभरातील लाखो लोकांच्या जीवनावरचं एक झाकोळ आलं आहे. अनेक ठिकाणी दुष्काळ आणि कमी येणारं अन्नधान्य यामुळे अन्नसुरक्षेचा मोठाच प्रश्न उभा राहिलेला आहे आणि संभाव्यता अशी आहे की येणाऱ्या काळात अन्नसुरक्षेचा प्रश्न आणखीनच गुंतागुंतीचा होत जाईल, हे जाणून जरी सर्वच देशातल्या राज्यकर्त्यांनी आणि म्हणूनच राजकारणी लोकांनी जागं होऊन कृतीप्रवण होण्याची आवश्यकता आहे.

कृतीप्रवण होणं याचा स्पष्ट अर्थ म्हणजे बदलत्या हवामानाची तीव्रता कमी करण्यासाठी ठोस उपाय योजना म्हणजेच वातावरणात टाकल्या जाणाऱ्या कार्बनडायऑक्साइडचं प्रमाण कमी करणं कमी म्हणजे किती ? तर शुन्यावर आणणं त्यासाठी कोळसा, नैसर्गिक तेल आणि वायू यांचा वापर पूर्णपणे थांबवणं, आता ते करणं शक्य आहे का ? असा प्रश्न अनेकांना पडेल आणि तो चुकीचा नाही याचं कारण अविकसित आणि विकसनशील देशांच्या प्रगतीचा मार्गच यामुळे खुंटू शकतो ही गोष्ट नजरेआड करुन चालणार नाही. परंतु ज्यावेळी वातावरणात कार्बनडायऑक्साइड टाकण्याचं प्रमाण शून्यावर आणायचं असं सांगितले जात आहे. तेव्हाच ''कार्बन कॅप्चर स्टोअरेज''चा पर्यायही सुचविलेला आहे. कार्बन पकडायचा, तो बंदिस्त करायचा आणि जमिनीखाली गाडून टाकायचा अशी ही पद्धत आहे. हे अगदीच नवीन तंत्रज्ञान आहे आणि त्याचा अवलंब करण्यात आपण यशस्वी झालो तर कोळसा, नैसर्गिक तेल आणि वायू यांचा इंधन म्हणून मोठ्या प्रमाणावर वापर चालू ठेवणं आपल्याला शक्य होईल.

❖ ❖ ❖ ❖

प्रिय तेंडल्यास,

स.न.

'सच्या, तेंडल्या, सचिन' अशा कितीतरी रुपांनी तू लोकांच्या मनावर राज्य करतोस. खरेच, आजपर्यंतचा तुझा एक न् एक सामना इथल्या माणसामाणसात अगदी एकरूप झाला आहे.

लहानपणापासूनच तुझ्या क्रिकेटविषयीच्या प्रेमाने आज तू यशाच्या शिखरावर विराजमान झाला आहेस. खरेच, 'गल्लीपासून दिल्लीपर्यंत' फक्त 'सच्चिन, सच्चिन' या शब्दांनी भारावलेले वातावरण अनुभवताना मनात, तुझ्याविषयी आदर, प्रेम आपोआपचं जागं होतं. 'बॉल बॉय' पासून करिअरची सुरुवात करणारा तू, 'क्रिकेटचा देव' म्हणून निवृत्त झालास. अरे पण, 'क्रिकेटविना सचिन आणि सचिनविना क्रिकेट' अशी आम्हांला कल्पनाच करवतं नाही.

'देव्हाऱ्यातून देव गायब व्हावा' तसेच 'क्रिकेटच्या गाभाऱ्यातून देव कुठे हरवलायं' कोणास ठाऊक ? 'शांत सचिन, संयमी सचिन, सहाय्कारी सचिन, प्रेरणादायी सचिन, देशप्रेमी सचिन' अशी तुझी कितीतरी रुपे अनुभवताना आजही प्रत्येक भारतीयांची छाती गर्वाने फुगुन जाते. आणि म्हणूनच, तुझ्या या यशाची गौरवगाथा गाताना 'भारतरत्नचा' किताब तुला बहाल केला गेला. तुझ्याविषयी कितीही लिहिले तरी कमीच. पण तरीही शब्दापेक्षा मौन मोठे असते. म्हणूनच, माझ्या भावना तुझ्यापर्यंत नक्की पोहचतील....

शेवटी एवढेच की,

सामान्यांच सपान तू....

फुलाहूनी अल्वार तू....

तुझीच वेडी चाहती....

ऐश्वर्या हणमंत काटकर

(SP) ११ वी

व्यक्तिचित्रण

साहित्यसह्याद्री लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे

उन्मेष उद्धव पाटील, १२ वी विज्ञान

मराठी मातीवर, मराठी माणसांवर आणि या मराठमोळ्या महाराष्ट्रावर अमाप प्रेम करणारे अनेक साहित्यिक या मराठी मातीत जन्माला आले आणि त्यांनी ज्ञानोबा तुकोबांच्या मराठी भाषेला समृध्द केले. सातासमुद्रापार नेलं. त्यापैकीच एक म्हणजे 'साहित्यसम्राट, लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे.' मराठी साहित्यातील विविध क्षेत्रांवर त्यांनी आपली छाप पाडली. कादंबऱ्या, कथासंग्रह, पोवाडे, वगनाट्य, लावणी, छक्कड, प्रवासवर्णन असे बरेच साहित्य त्यांनी निर्माण केलं. ग्रामीण मातीत पिकलेलं अस्सल बावन्नकशी साहित्य त्यांनी या महाराष्ट्राला दिलं.

अण्णाभाऊंचे वर्णन करताना एक शाहीर म्हणतो की, ''अण्णाभाऊ म्हणजे शब्दांच्या दुनियेतला 'वारणेचा वाघ' होता. शब्दसह्याद्रीचा तो पुत्र होता. माकडीच्या माळावरचा तो भन्नाट वारा होता. महाराष्ट्राच्या रांगड्या देहावर अनुभूतीचं लेणं कोरणारा तो अण्णाभाऊ होता.''

सांगली जिल्ह्यातल्या वाटेगावच्या गावकुसाबाहेरील मातंग वस्तीत जन्माला आलेले, केकताड निवडुंगाच्या काट्यात वाढलेले, वाकाच्या बटा वळत, चकर फिरवत मोठे झालेले तुकाराम ऊर्फ अण्णाभाऊ. त्यांच्या सोबत होतं अठराविश्व दारिद्र्य, उपासमार अशा वस्तीत अण्णांच्या शाळेचा श्रीगणेशा झाला. अण्णाभाऊंचं जन्मभूमीवर प्रचंड प्रेम. आईनं आपल्या मुलाला सर्वस्व द्यावं तसं जन्मभूमीनं अण्णांना दिल होतं. तांदूळवाडी, कुमजं, शिगाव, मांगले, आष्टी, चिमूर, वारणा, सातारा अशा अनेक गावांशी अण्णांची शब्द सोयरीक होती.

अण्णाभाऊ साठे म्हणजे शब्दांच्या दुनियेतला 'वारणेचा वाघ.' अल्पशिक्षित असताना सुद्धा त्यांनी मराठी साहित्यातील विविध क्षेत्रे आपलीशी केली. ग्रामीण मातीत पिकलेलं अस्सल बावन्नकशी साहित्य त्यांनी महाराष्ट्राला दिलं, म्हणूनच त्यांना 'साहित्य सम्राट' असे गौरवाने म्हटले जाते.

गरिबीमुळं पोट भरण्यासाठी पुढे अण्णांनी मुंबई गाठली. तिथं गिरणीकामगार झाले. गर्दी, महागाई, कष्ट, अन्याय, भेदाभेद, काळाबाजार, जातपात, दारिद्र्य हे सारं बघून त्यांच्या काळजाला कसंतरी व्हायचं. हे बदलायला हवं असं वाटायचं आणि मग त्यांनी हातात लेखणी घेतली. अण्णांची लेखणी न्यारीच होती. ती तळपणारी तलवार होती. अण्णाभाऊ जीवनाभिमुख, अनुभवादिष्टीत लेखन करणारे साहित्यिक होते. ते प्रतिभावंत होते तसेच ते कलावंतही होते. जीवनाशी संघर्ष करत त्यांनी आपली लेखणी तळपत ठेवली.

फकीरा, वैजयंता, जिवंत काडतूसं, आवडी, अलगुज, संघर्ष, वैर, चिखलातील कमळ या कादंबऱ्यांनी मराठी मनाला वेड लावलं. त्यांच्या कथा, कादंबऱ्यांमधून दीनदलित ग्रामीण जीवनाचं, कष्टकऱ्यांचं चित्रण आपल्याला पहायला मिळतं. त्यांच्या नायक, नायिका, वाचकांच्या काळजाचा थरकाप उडवितात. सावळा, भीमा, फकिरा, वारणेचा वाघ अन्यायाविरूध्द लढताना दिसतात. त्याचप्रमाणे

त्यांच्या नायिका गरीब, कष्टकरी, कामगार आहेत. त्या भल्याचा पुरस्कार आणि बुऱ्याचा तिरस्कार निर्भयतेने करणाऱ्या सळसळत्या नागीणी आहेत. मग ती रूपा, फुला, आवडी असेल किंवा तारा, चंद्रा असतील या त्यांच्या नायिका परिस्थितीवर मात करणाऱ्या वाघिणीच वाटतात. धगधगतं ग्रामीण जगणं अण्णाभाऊंनी आपल्या साहित्यातून जिवंत केलं.

दलितांना जशी गावात पाय ठेवायला जागा नव्हती, तशीच दलित उपेक्षितांना कथा, कादंबऱ्यात जागा नव्हती, कारण त्यांच्या जगण्याला मजकूर मुळी नव्हतेच. एखादा महार लाकडं फोडण्यापुरता किंवा एखादा मांग वाड्याला तोरण बांधण्यासाठी किंवा एखादा रामोशी ढेलजेत काठी घेऊन उभा असलेला एखाद्या-दुसऱ्या ओळीसाठी यायचा. यापलीकडे या उपेक्षितांचं अस्तित्व पुस्तकात नव्हतचं. परंतु अण्णाभाऊंनी सारस्वतात उपेक्षितांना मानाचं स्थान दिलं. भटके, रायरंद, गारूडी, माकडवाले, दरवेशी, पोतराज, तमासगीर, लमाण यांच्या शापित जीवनावर कादंबरी लिहिणारा हा पहिला साहित्यिक.

अण्णाभाऊंनी कथा, कादंबऱ्या लिहितच पोवाडे रचले. त्यांची शाहिरी कडकडणारी वीज होती. ते काळाचे श्वास होते आणि त्या काळचे ध्यास होते आणि आवाज बुलंद करत गर्जणारे शाहीर होते. त्यांच्या प्रत्येक साहित्यातून जगण्याचे प्रतिबिंब डोळ्यासमोर उभे राहते. फक्त साहित्यिक नव्हेच तर एक सामाजिक कार्यकर्ता म्हणून केलेलं 'संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळीतलं' काम आपणाला विसरता येणार नाही. बेळगाव संदर्भात, महाराष्ट्र-कर्नाटक सीमाप्रश्नावरती गायिलेली छक्कड आजही मराठी माणसाला, महाराष्ट्राला विचार करायला लावणारी आहेत. म्हणून डफावर थाप मारुन ते म्हणतात,

''माझी मैना गावावर राहिली, माझ्या जीवाची होतिया काहिली''
महाराष्ट्रानं गुढी उभारली विजयाची ।
दाखवली रीत पाठ भिंतीला लावून लढायची ।।
परि तगमग नाही थांबली अंतरीची ।
गावाकडं मैना माझी, भेट नाही तिची ।।
तीच गत झाली आहे या खंडित महाराष्ट्राची
बेळगाव, कारवार, डांग, उमरगा वर मालकी दुजाची ।।
चीड बेकीची, गरज एकीची ।
म्हणून विनवणी आहे या महाराष्ट्राला शाहिरांची ।
आता वळू नका । रणि पळू नका । कुणी जळू नका ।
बिनी मारायची अजून राहिली । माझ्या जीवाची होतिया काहिली ।।''

एका हातात डफ आणि पहाडी आवाज सत्यासाठी, न्यायासाठी, महाराष्ट्र-कर्नाटक सीमाप्रश्नासाठी त्यावेळी गगनाला भिडला होता. दरिद्री परिस्थितीतही अन्यायाविरूध्द लढणारा हा साहित्यसम्राट आपल्या लेखणीच्या जोरावर 'रशियाभ्रमंती' करुनं आला. त्यांच्या अनेक कथा-कादंबऱ्यांवर चित्रपट निर्मिती झाली. शोषित समाजाला त्यांनी शौर्याची दौलत दिली. उपेक्षितांना साहित्यातून आत्मबल देणारा आणि माणुसकीचा जागर घडविणारा हा 'साहित्यसह्याद्री' आजही त्यांच्या कथा, कादंबऱ्या, नाटकांमधून, चित्रपटातून, पाठ्यपुस्तकातून पावलोपावली आपल्याला भेटत असतो !....

❖ ❖ ❖ ❖

बोध जलधीचा

वंदना डंबे
१२ वी शास्त्र

सहज हिंडता सागरतीरी । लाधली मजसी शिव रुपेरी ।।
तीस करी घेऊनी लिहिले मी । आत्मनाम सिकतेवर नामी ।।
राहिलो मगज राजधीची । कांति देखत मनोहर साची ।।
लाट एक इतुक्यात आली । अक्षरे धुवून ने लिहिलेली ।।
आधीची अद्य देखोनी लिला । जाहले विपुल दु:ख मनाला ।।
दुषीले कटु वचने बहु त्याला । मानसी क्षण एक विवेक न केला ।।
वीची विरधी पुन्हा वर फेकी । योग्य बोध मजला करण्या की ।।
दु:ख सोड मनुजा सकलांची । शेवटी स्थिती अशी घेण्याची ।।
नाव गाव तव सज्ञ शरीर ही । जाईल लयास अखेर सर्व ही ।।
जे जे दिसे उघड नश्वर त्याचा । मानसी वद विषाद कशाचा ।।
दिव्य बोध किती हा जलधीचा । घेऊनी समजुनी मनी साचा ।।
जो जगात निजवर्तन सदा ठेवी । दु:ख त्यास कटुनी भय दावी ।।

वैचारिक

आजच्या काळातील स्त्रियांची स्थिती

कु.धनश्री अनिल पोरे, ११ वी विज्ञान

विसाव्या शतकातील स्त्री ही आता एकविसाव्या शतकात येऊन पोचली आहे. पण आजची स्त्री ही एकोणिसाव्या, विसाव्या शतकांतील स्त्रियांपेक्षा खूपच निराळी आहे. आज तिने समाजजीवनावर आपला एक वेगळा ठसा उमटवला आहे. तिने आपल्या स्वतंत्र व्यक्तिमत्वाची जाण इतरांना करुन दिलेली आहे. स्त्रीही एक सामान्य माणूस आहे आणि कोणतेही क्षेत्र तिला अप्राप्य राहिलेले नाही, हे तिने एकविसाव्या शतकात जगाला दाखवून दिले आहे.

विसाव्या शतकातील किंवा त्यापूर्वीची सर्वसामान्य स्त्री स्वयंपाकघरात कोंडलेली होती. 'चूल आणि मूल' हे एवढेच तिचे कार्यक्षेत्र मानले जाई, पण त्या चूलीवर वा मुलावरही तिचा परिपूर्ण अधिकार नसे. चुलीवर काय शिजवायचे वा मुलाला काय शिकवायचे, हे घरातला कर्ता पुरुष ठरवत असे. म्हणजे स्त्री ही पण माणूस आहे, तिलाही मान आहे, असा विचार पुरुष मंडळींना कधीच सुचला नव्हता.

एकविसाव्या शतकातील स्त्रीने आपले एक नवे रूप जगाला दाखवले आहे. आज ती भारताची, इंग्लंडची, पंतप्रधान, राष्ट्रपती होऊ शकते. रणांगणावर ती युद्धात सहभागी होते. एखादी गुंजन सक्सेना हेलिकॉप्टर चालवून रणभूमीवर सैनिकांसाठी अन्न पोचवते. विमान, बोट, हेलिकॉप्टर, मालगाडी चालवणारी ही स्त्री माणसांनी गच्च भरलेली मुंबईची लोकलही चालवते. राज्य चालवणारी स्त्री नवऱ्याच्या मृत्यूनंतर वा नवऱ्याने दूर लोटल्यावरही आपले कुटुंब उत्तम प्रकारे चालवते. आपल्या मुलांना घडवते.

'चूल आणि मूल' एवढेच कार्यक्षेत्र असलेल्या स्त्रीने आज घेतलेली भरारी पाहिली की स्तंभीत व्हायला होते. स्वतःचे कष्ट, जन्मजात मिळालेला चिवटपणा, जिद्द, आवड या सर्व गुणांनी सर्व क्षेत्रात घेतलेली झेप प्रशंसनीय आहेच पण त्याच्या जोडीला अनेक जबाबदाऱ्या पण आलेल्या आहेत व ती त्या प्राणपणाने पूर्ण करण्याचा प्रयत्न करते आहे.

एकविसाव्या शतकाने स्त्रीला खूपच दिले. मुख्य म्हणजे या शतकात तिला आत्मविश्वास गवसला. आज घरातील, प्रत्येक कुटुंबातील स्त्री स्वतःच्या सामर्थ्याविषयी जागृत झाली आहे. आज बुरख्यातील मुस्लिम स्त्री, तालिबानच्या दहशतीखाली दडपलेली स्त्रीही बोलू लागली आहे. एकविसाव्या शतकातील स्त्रीची अस्मिता फुललेली असली, तरीही ती पूर्ण सुखी, आनंदी आहे का ?

आज सुविद्य स्त्रीला कामाच्या जागी अनेकदा नको तो अपमान सहन करावा लागत आहे. खेडोपाडी, शहरांत तिच्यावर बलात्कार होत आहेत. एकतर्फी प्रेमातून तिचे खून होत आहेत. आजही स्त्रीला पेचात पकडून तिची अब्रू घेतली जाते. आजही हुंड्याची अधिकाधिक मागणी करणारे स्त्रीला आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त करतात. आजही स्त्रीची खरेदी विक्री केली जाते. पुरुष जुगारात स्त्रीला आपली मालमत्ता म्हणून वापरतो. ज्या देशाच्या पंतप्रधान पदी 'बेनझीर भुट्टो' आहे. त्या देशातही

'मलाला'सारख्या १५-१६ वर्षाच्या मुलीवर 'तालीबान'सारख्या कंपनीने गोळ्या झाडल्याच ना ! त्याचे कारण तरी काय ? तर मुलींनी शाळेत जावे यासाठी केलेले प्रयत्न. असे असले तरीदेखील स्त्रीला आदिशक्ती म्हणून पुजणाऱ्या भारतीय संस्कृतीत काही वेगळं घडत नाही. राज्याच्या मुख्यमंत्रीपदी आणि देशाच्या राष्ट्रपतीपदी स्त्रिया असणाऱ्या राजधानीत 'निर्भया'सारख्या मुलीवर सार्वजनिक बसमध्ये बलात्कार झाला. अशी आहे,

'स्त्रीजन्मा ही तुझी कहाणी ।
हृदयी अमृत नयनी पाणी ।।'

कुटुंब टिकवण्यासाठी स्त्रीला सदैव तडजोड करावी लागत आहे. घर आणि 'करियर' या दुहेरी तारेवर तिला नाचावे लागत आहे. कोठे हुंडाबळी ठरावे लागत आहे. सावित्रीबाई फुलेंना देखील मुलींच्या शिक्षणासाठी दगड-धोंडे, शेणगोळे यांना सामोरे जावे लागले आहे. अगदी किरण बेदींसारख्या असामान्य कर्तृत्व असलेल्या स्त्रीलाही अनेकदा 'स्त्री' म्हणून होणाऱ्या अन्यायाविरुध्द लढावे लागले आहे.

स्त्रीच्या जीवनातील या दुर्दशेचा पूर्ण बीमोड करायचा असेल तर स्त्रियांनी संघटित होऊन जुलमी आक्रमणाला तोंड दिले पाहिजे. तरच ती खरीखुरी सुखी होऊ शकेल. एक मात्र नक्की की, स्त्री ही या एकविसाव्या शतकात अधिक तेजाने, स्वयंस्फूर्तीने तळपणार आहे; याचा मला विश्वास आहे. यावेळी मला पुढील गीताच्या ओळी आठवतात....

तू अबला तू ललना न तू सैरंध्री
तू दुर्गा, तू चंडी, ऊठ पुरंध्री ।।धृ।।
महिला तू, माता तू, आदिम शक्ती
शौर्याची गाथा तू ईश्वर-मूर्ती
त्याग पदे रुपवती आणि सुंदरी
तू दुर्गा, तू चंडी, ऊठ पुरंध्री ।।१।।
प्रेमाची स्वामिनी तू दास्य नव्हे ते
सेवेचे प्रगट रूप ते उघड विहरते
मानबिंदू तोच तुझा सावर दोरी
तू दुर्गा, तू चंडी, ऊठ पुरंध्री ।।२।।
विश्वातील शांती तुझ्यातून प्रगटते
कांतीला भाष्य तुझे नित्य पोसते
धरिसी मनी करशील ते भरसी माधुरी
तू दुर्गा, तू चंडी, ऊठ पुरंध्री ।।३।।
रामाची सीता तू गौळण हरिची
झाशीची राणी तू वीज गगनिची
तारक तू, रक्षक तू, ऊठ झडकरी
तू दुर्गा, तू चंडी, ऊठ पुरंध्री ।।४।।
करशील जरी नेम मनी गाईन गीता
विश्वातुनि हद्दपार होईल भिरुता
निर्मिशील जग एकच हरिमय-नगरी
तू दुर्गा, तू चंडी, ऊठ पुरंध्री ।।५।।

❖ ❖ ❖ ❖

सुंदर माझं गाव

असावं सुंदर माझं गाव,
झाडांनी फुलांनी नटलेलं गाव.
गावात असावी सुंदर शाळा,
शाळेचा लागावा मुलांना लळा.
गावाचं माझ्या आरोग्य छान,
ही तर आहे आमची शान.
गाई, गुरांनी नटलेलं,
शेता, पिकांनी बहरलेलं,
असावं सुंदर माझं गाव
खळखळणारी नदी, झुळझुळणारे वारे
गावात असावे हे माझ्या सारे
आधुनिकतेची धरावी कास,
सोनं पिकवण्याची हिंमत आहे खास.
गावात असाव्यात योजना खास,
आपणही धरुया आता स्वच्छतेचा ध्यास
प्रेमाने, जिव्हाळ्याने फुललेलं छान
असावं सुंदर माझं गाव.

अपूर्वा रमेश पोळ
११वी विज्ञान

आत्मकथन

आत्महत्या केलेल्या शेतकऱ्याच्या पत्नीचे मनोगत

संदीप बापू जगझाप, १२ वी कला

निसर्गाचा प्रकोप व सरकारी लालफितीची धोरणे यांच्या कात्रीत सापडलेला शेतकरी आत्महत्या करून स्वत:ची सुटका करून घेतो पण मागे राहणाऱ्यांना वाली कोण ? त्यांच्या दु:खाची कुणाला जाण आहे ? समजून घ्यायला कुणाला वेळ आहे ! हेच आत्मकथन त्या शेतकऱ्याची बायको सांगते आहे.

''परवा राष्ट्रपती येथे आले होते, तेव्हा त्यांनी आम्हांला भेटीला बोलावलं. आमच्यावर दु:खाचा डोंगरच कोसळला होता. एवढ्या मोठ्या माणसासमोर कसे जायचे ? पण गावातल्या प्रतिष्ठितांनी फारच आग्रह धरला म्हणून गेलो आम्ही पंधरा वीसजणी सगळ्याच. घरातल्या कर्त्या पुरुष-माणसांनी स्वत:ला संपवलं, तर मग आता आम्ही काय करायचं ? राष्ट्रपतींनी अत्यंत प्रेमळपणे व सहृदयतेने आमचं गाऱ्हाणं ऐकून घेतलं. पण....

''काय करणार ? आभाळच फाटले तिथे कुठे कुठे ठिगळं लावणार ! नशीबच फिरलंय म्हणा ना ! किती सुखात होतो आम्ही ! फार नाही, पण पोटापुरती शेती होती. तीन लेकरं आणि आम्ही दोघे. मोठी मुलगी आणि नंतरचे दोन मुलगे. कष्ट करायचे, आपल्याला हवं ते पिकवायचं आणि सुखात देवाचे नाव घेऊन राहायचं. वर्षातून एकदा पंढरीला जायचं आणि आपला सगळा शीणभार देवाच्या पायी वाहून मोकळं व्हायचं.

''परंतु दिवसच फिरले. दोन-चार वर्षे धड पाऊसच झाला नाही. केलेली पेरणी फुकट गेली. पुन्हा केली तर बियाणे खराब निघाले. गत वर्षी पाऊस बरा झाला. कापूस मायंदळ आला; तर तो उचललाच गेला नाही.

पैशाचे वांधे झाले. केलेला खर्चही भरून निघाला नाही. त्यात पोरगी मोठी झाली. गेल्या वर्षी तिचं लग्न करून द्यावं लागलं. प्रत्येक कामाला पैका लागतो. सरकारी बँकांचा तर उपयोग होतच नाही मग गावातल्या सावकाराकडून उचल केली.

फरतफेड तर करणंच शक्य झालं नाही. मग गावातल्या सावकाराने त्या कर्जावर व्याज लावून कर्जदरात मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली. दामदुप्पट कर्जाचे आकडे सतत फुगतच जात होते. त्यातच घरातल्या म्हाताऱ्या माणसाचं आजारपण उभं राहिले. अडचणी सारख्या वाढतच होत्या. मालक सारखे अस्वस्थ राहत.

''या वर्षी मालकांनी खूप धावाधाव केली. अगदी मुंबईपर्यंत जाऊन आले. पण कुठूनही मदत मिळाली नाही. सावकाराकडून पैशाचा तगादा चालूच होता. मदतीचा हात कुठुनही नव्हता. मालक दु:खात बुडालेले; गपगप असत. मग एक दिवस शेतावर गेले. ते परतलेच नाहीत. स्वत:च लावलेल्या झाडावर गळफास लावून घेतला आणि जीवन संपवले.

''आता सांगा, आम्ही गरिबांनी कसे जगावे ? आम्हाला भीक घालू नका. आम्हा गरिबांना काम द्या. आम्ही कष्ट करू. मी कष्ट करून माझ्या मुलांना मोठं करीन. तेवढीच संधी द्या हो. या कर्जाच्या विळख्यातून आम्हाला सोडवा. मला आत्महत्या करायची नाही, मला जगायचे आहे !''

❖ ❖ ❖

सामाजिक समस्या

आजची स्त्री सुरक्षित आहे का ?

कु.प्रियांका राजाराम खवळे, ११ वी विज्ञान

आजची स्त्री सुरक्षित आहे का ? हा प्रश्न आपल्या मनात आला की त्याचं उत्तर क्षणात आपल्यापुढे उभं राहते. रोज वर्तमान पत्रातून किंवा दूरदर्शनच्या माध्यमातून आपल्या समोर येतं. एवढचं काय, तर समाजात आसपास नजर फिरवली की समजतंच ना.

अगदी काल परवाची गोष्ट. एक सोळा वर्षाची मुलगी. घरातून शाळेत जाण्यास बाहेर पडते. शाळा सुटून घरी येताना चार ते पाच दुष्ट प्रवृत्तीच्या लोकांची नजर तिच्यावर पडते. तिच्यावर नंतर सामुहिक बलात्कार होतो. अहो ! अशा समाजात मुलींनी बाहेर पडायचे की नाही ? यापेक्षा पूर्वीची स्थिती योग्य होती ना. त्यांना घरात 'चूल आणि मूल' यात गुरफटून राहव लागायचं. किमान त्या स्वतंत्र नसल्या तरी सुरक्षित तरी होत्या. आजच्या समाजात त्यांना दोन्हीही योग्य प्रकारे मिळत नाही. त्यांना जर सुरक्षित ठेवायचं असेल तर त्यांना पुढील संदेश मी देऊ इच्छिते.

- एकट्या बाहेर पडू नका-समाजकंटक गैरफायदा घेतील.
- गर्दीमध्ये जाऊ नका-विनाकारण विनयभंग होईल.
- फॅशनेबल कपडे घालू नका-तरूणांच्या नजरा चाळतील.
- गबाळ्या ही राहू नका-गुंडाची हिंमत वाढेल
- ताई म्हणून बलात्कार करतात. आई म्हणून इस्टेट लुबाडतात.
- प्रिये, सखी म्हणून विश्वासघात करतात.

आजची स्त्री शिकली, आज ती अंतराळात गेली, विमान चालवते, गाड्या चालवते, बंदूक चालवते. राष्ट्राची प्रमुख (पंतप्रधान) बनते, पण तिला आजही 'सबला' मानले जाते का ? 'अबला' म्हणूनच तिच्यावर अत्याचार केले जातात व बऱ्याचदा ती निमुटपणे सहनच करते पण आता तिने दुर्गेचे, चंडीचे रुप घेणे गरजेचे आहे. तरच ती सुरक्षित राहिल.

- शक्य असेल तर अशा समाजात तुम्ही हत्यारे बाळगा, पर्समध्ये मिरचीपूड ठेवा नाहीतर तुम्ही जगूच नका.
- अशा असुरक्षित समाजात आपली अस्मिता व स्वाभिमान राखायचा असेल तर हेच करणं आवश्यक आहे.

एकविसावे शतक हे स्त्री कर्तृत्वाचे शतक म्हणून ओळखले जाते. या शतकातील स्त्री अंतराळात गेली. ती विमान चालवते. टॅक्सी चालवू लागली. अगदी गावाच्या सरपंचपदापासून ते एखाद्या राष्ट्राच्या पंतप्रधानापर्यंत कारभार करू लागली. पण कर्तृत्वाच्या अशा या युगात सर्व स्त्रीया सुरक्षित आहेत का ? तिच्यावर घरात शासकीय कार्यालयात रस्त्यावर एवढंच नव्हे तर विद्यामंदिरामध्येही शारीरिक अत्याचार होत आहेत.

जगात कुठेही जा स्त्रीयांची परिस्थिती अशीच आहे. ज्या देशाचे पंतप्रधानपद बेनझीर भुट्टोसारख्या स्त्रीने भूषविले त्याच देशात मलाला युसुफसारख्या

सोळा वर्षाच्या मुलीला केवळ मुलींच्या शिक्षणासाठी प्रयत्न करते म्हणून तालिबानसारख्या संघटनेच्या गोळीला सामोरे जावे लागते. एवढंच काय पण आपल्या भारत देशात स्त्रीला देवाचं रुप म्हणून एकीकडे पूजतात व दुसरीकडे ज्या राज्याच्या मुख्यमंत्रीपदी एक स्त्रीच आहे त्या राज्यातही बसमध्ये एका निर्भयावर झालाच ना अन्याय. आजही स्त्री कधी स्वतंत्रपणे बाहेर फिरू शकत नाही. तर आज या असुरक्षित जगात आहे स्त्री.

आज पुरोगामी समजल्या जाणाऱ्या आपल्या महाराष्ट्रातही काही वेगळी परिस्थिती नाही. आंतरजातीय विवाह केला म्हणून सख्ख्या बापाने पोटच्या मुलीला जाळले. स्त्रीच्या सुरक्षिततेचे असे धिंडवडे पाहिले की प्रश्न पडतो कुठं आहे महिला सक्षमीकरण ? स्त्री अबला आहे की सबला ?

हा प्रश्न स्त्रीच्या तथाकथित दुर्बलतेशी संबंधित आहे. कारण या समाजात जेवढी असुरक्षितता एका लुळ्या पांगळ्याला, भिकाऱ्याला नाही तेवढी धडधाकट स्त्रीला आहे. समाजातच काय घरातही त्यांना आपलं मानलं जात नाही. 'स्त्री भ्रुण हत्या' आज होत नाही असं म्हणतात. स्त्री नेहमी दोन घरं सुधारते एक आई वडीलांच व दुसर पतीचं. पण तिला स्वत:च घर कधी मिळतच नाही की जे तिच्या हक्काचं असेल. स्त्री फक्त प्रेमाची भुकेली असते,

बाईच्या ओठाआड दडलेले असते रडणे
वर वर हसणे आणि आत कुंठणे !
नवरा, मुले, सासू, सासरे तिला साद देतात
रात्रं दिवस तिचे कष्ट विनामोबदला घेतात !

पण हीच स्त्री कधीच सुरक्षित नसते. तिला संरक्षणासाठी नेहमी दुसऱ्यावर अवलंबून राहव लागतं. त्यांना वाचवायला कोणता कृष्ण येणार नाही तो तरी कुठं उरलाय. ती स्वत:चं रक्षण स्वत: कधी करणार ?

पिता रक्षती कौमार्य, भ्रता रक्षति यौवना,
रक्षती स्थविरे पुत्रा

तिला सतत दुसऱ्यावर अवलंबून राहव लागणार का ? तिला सक्षम होणं गरजेचं आहे. आज जर स्वत:ला सुरक्षित करायच असेल तर चंडीकेचं रूप धारण केलं पाहिजे तेव्हाच ती सुरक्षित होईल.

❖ ❖

जगणं....

माणसानं कसं नदीसारखं जगावं
निरपेक्ष आयुष्य जगून दोन्ही काठांना फुलवावं
नदी कशी निर्माण
काहीही न मागता
निरपेक्ष वृत्तीने वाहत राहते
तसं आपण जगावं दुसऱ्यासाठी झटावं
असं जगण्यात खरंच
एक वेगळा आनंद असतो
अशा माणसाच्या आयुष्याला
चंदनाचा गंध असतो
असा हा आनंद आम्हाला
तुमच्यापासून मिळतो
यालाच आम्ही जगणं म्हणतो
यालाच आम्ही जगणं म्हणतो

प्रियांका शरद गोतपागर
१२वी कला

❖ ❖

माझी माय सावित्री.....!

माझी माय सावित्री होती लय हो धिराची....
लेकीबाळी शिकवाया पर्वा केली ना घराची....
सदा धन्याच्या पाठीशी उभी पदर खोचून....
किती केल रे सहन....
कधी गेली ना खचून....
तिनं घडवली क्रांती....
स्वत: अ आ ई शिकून....
डगमगली कधी ना....
गोळे शेणाचे झेलून....
''ज्योतिने'' ज्योत पेटली....
सावित्री झाली वात....
रात काळोख भेटाया....
केली तिने सुरुवात....!

कवी-महेंद्र कांबळे

माता सावित्रीबाई फुले जयंतीच्या हार्दिक शुभेच्छा

संग्राहक-मृणाल संजय वीर
१२वी शास्त्र

ललित

लोप पावत चाललेली वाचनसंस्कृती

अनिकेत वि.पाटील, ११ वी विज्ञान

आधुनिक युग हे तंत्रज्ञानाचे युग आहे. या तंत्रज्ञानाच्या युगात कागद व पेन ही संकल्पना नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहे. ही वाचनसंस्कृती लोप पावत चालली आहे. मोबाईल, लॅपटॉप, कॉम्प्युटर, फेसबुक, व्हॉटस्अप इत्यादी तंत्रज्ञानाची माध्यमे हल्लीच्या दुनियेत प्रचलित असल्याने पुस्तके, कथा, कादंबरी, लेख व ग्रंथ वाचन कमी होते.

आजकाल फेसबुक, व्हॉटसअप्ची संस्कृती विस्तारित झाल्याने वाचनाचे प्रमाण कमी झाले आहे. काळाबरोबर, परिस्थितीनुसार राहिले पाहिजे. परंतु पुस्तक आणि ग्रंथ हे आपले असे मित्र आहेत ज्यांच्यापासून वेगवेगळ्या प्रांतातील भाषा, संस्कृती, आचार, विचार, नियम, मूल्ये यांचे जतन होऊन संवर्धन होते. पूर्वीपासून पुस्तकस्वरुपात विविध धार्मिक, सांस्कृतिक, राजकीय बाबींचे जतन केले गेले आहे. विविध जाती धर्मांचा इतिहास पुस्तकरुपाने वाचता येतो. परीकथा, संस्कार कथा, वैज्ञानिक पुस्तके इत्यादी ग्रंथालयात उपलब्ध असतात. पण ही पुस्तके वाचण्यासाठी आजच्या धावपळीच्या युगात वेळ काढला जात नाही.

वाचन कशासाठी केले पाहिजे ? ज्ञानासाठी तर ते एवढ्यापुरतेच नसते तर एका वेगळ्या प्रकारच्या आत्मिक समाधानासाठी असते. वाचनाचे वेड लागलेला माणूस पहा. वाचन त्याचे काम नसते. वाचन हा त्याचा स्वभाव बनतो. अनेक पुस्तकांशी त्याची जवळीक बनते. त्याच्या सुखदु:खाच्या क्षणी हे ग्रंथच त्याला सोबत करतात. दिलासा देतात. प्रोत्साहन आणि प्रेरणाही देतात. म्हणून एक इंग्रजी कवी ग्रंथाबद्दल म्हणतो,

"My Never-Failing Friends are they
With whom I converse day by day
With whom I take delight in weal
And Take relief in woe ! "

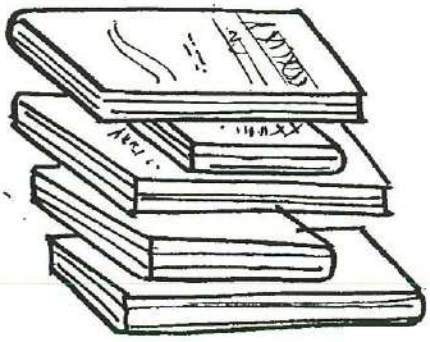

आधुनिक तंत्रज्ञानाचा झालेला स्फोट, त्यामुळे वाचनाला लागलेला स्पीडब्रेकर, 'वाचन व पर्यटन' यामुळे माणूस बहुश्रुत होतो पण वाचण्यासाठी वेळच नाही. ही समस्या फार मोठी आहे. त्यामुळे वाचन संस्कृती नव्या पिढ्यांमध्ये रुजविणे अत्यंत गरजेचे आहे.

आजचे युग हे स्पर्धात्मक व तंत्रज्ञानात्मक युग आहे. त्यासाठी आपल्याला आधुनिक तंत्रज्ञानाने सजग राहिले पाहिजे. स्पर्धात्मक युगात टिकायचे असेल तर आपणही आधुनिक गोष्टी स्वीकारल्या पाहिजेत, पण त्यासाठी वाचन संस्कृतीला विसरून चालणार नाही. ग्रंथ हे आपले चांगले मित्र आहेत. आजही श्रावण महिन्यात, पारायणात ज्ञानेश्वरी, भगवतगीता नवनाथ कथासार अशा ग्रंथांचे गावोगावी ग्रंथवाचन केले जाते.

घराघरातील लहान-मोठ्यांना वाचनाची आवड निर्माण व्हावी, हाच उदात्त हेतू यामागे दिसून येतो. डॉ.भीमराव आंबेडकर यांनी आपल्या एका भाषणात मागासलेल्या लोकांना कळवळून सांगितले होते, ''वाचाल तर वाचाल !''

मोठ्या शहरातून भरवल्या जाणाऱ्या ग्रंथ-पुस्तक प्रदर्शनातून लाखो रुपये किंमतीच्या पुस्तकांची खरेदी केली जाते. मात्र, ही पुस्तके विद्यार्थी व पालकांनी घरी नेल्यानंतर त्याचे वाचन व्हायलाच हवे, तर वाचन संस्कृती टिकेल नाही का ?

❖ ❖ ❖

सामाजिक समस्या

फास शेतकऱ्यांच्या गळ्याचा

कु.आरती अधिकराव साळवी, १२ वी कला

शेतकरी म्हटलं की आठवतो तो एक निरागस, भोळसट चेहरा व गावठी भाषा. आपल्या समाजामध्ये ग्रामीण आणि शहरी जीवनपद्धतीत कमालीची दरी निर्माण झालेली आहे आणि त्यामुळे शेती आणि त्या शेतात राबणारा, कष्ट करणारा शेतकरी ही संकल्पना खेडेगावाशी संबंधित राहिली आहे.

ज्यावेळी एखाद्यावर अन्याय होतो. त्यावेळी त्याला वाचा फोडण्याकरिता अनेक व्यक्ती पुढे सरसावत असतात. याचेच प्रखर आणि ज्वलंत उदाहरण म्हणजे ऊस आंदोलन. खरं सांगायचं झालं तर भारतीय अर्थव्यवस्थेमध्ये शेती क्षेत्राला खूप महत्त्व आहे. स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतरच्या या कालावधीत शेती क्षेत्रात आणि निघणाऱ्या पिकांच्या उत्पादनात बदल झाला. पण शेतकऱ्यांच्या गळ्याला सावकारी पाश आहे. तसाच, अजून कायम आहे. त्यातूनच आंदोलन करण्याची वेळ शेतकऱ्यांवर येते. कर्तव्य आणि हक्क या नाण्याच्या दोन बाजू असून एकमेकांवर अवलंबून असतात. शेती क्षेत्र सोडले तर इतर प्रत्येक क्षेत्रात कर्तव्याबरोबर हक्कालाही महत्त्व दिले जाते. आता शेती करणारा शेतकरी टाटा, अंबानींसारखा श्रीमंत थोडाचं असतो !

कारखान्यांचा इतिहास बघितला तर यांच्याशी संलग्न असणाऱ्या प्रत्येक गोष्टीच्या किंमतीत वाढ झाली पण ऊसाच्या दरात काहीच बदल झाला नाही आणि यातूनच आंदोलन पेटले. यातूनच लोकांच्या मनात जबाबदारीची जाणीवही निर्माण झाली. शेतकऱ्यांचे अंधारात असणारे प्रश्न उजेडात आणण्यासाठी शेट्टीसाहेबांनी खूप प्रयत्न केले आणि शेतकरी वर्गाला पाठिंबा दिला. असे असले तरी या आंदोलनाच्या कालावधीतही काहीजण आपल्या भातावर डाळ ओढायला विसरले नाहीत. आंदोलन हे शांततेने व्हावे याकरिता सदाभाऊ खोत व स्वाभिमानी संघटनेच्या इतर कार्यकर्त्यांनी दक्षता घेतली होती.

भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा म्हणजे शेती व शेती करणारा शेतकरी मात्र अडचणीत आहे. निसर्गाचा प्रकोप, सरकारी धोरणे, सावकारी पाश, खत-पाणी-बीज यांचे वाढणारे दर मात्र पिकणारे, हाताला लागणारे काहीही नाही. त्यामुळे कोंडीत सापडलेल्या शेतकऱ्या मानेभोवती फास आवळला जात आहे. त्यांची कुटुंबे उघड्यावर पडत आहेत. त्या कारणांचा शोध घेऊन तावडतोब उपाय करणे गरजेचे आहे.

तरीही आंदोलनातही राजकारण्यांनी आपली बाजी मारली. यातून आंदोलन मोठ्या प्रमाणावर चिघळले. या आंदोलनाचा परिणाम महाराष्ट्रात विदारक स्वरूपाचा दिसून आला. छोट्या-छोट्या खेडेगांवातही टायर पेटविले. काचा फोडल्या, जाळपोळही झाली आणि सामान्य जनतेच्या मनात सरकारने योग्य करुन ऊस दर न दिल्याने त्यांना या घटनांबद्दल वाटणारा निषेध दिसून आला.

त्याचप्रमाणे एक दिवसाचा संपही पाळण्यात आला होता. याच कालावधीत अनेक विद्यार्थ्यांचा दृष्टीकोन, व्यापक आंदोलनाचा विचार करताना परीक्षेत थोडासा व्यत्यय आला असला तरी बदलला नाही. कारण ते सामान्यातीलच एक होते.

एवढं सगळं होवूनही सरकारचं, नेत्यांचं मन पाघळले नाही. पण यात त्यांचा दोष नसावा कारण गरीबी कळण्यासाठी गरीबांच्या समस्यांची जाणीव

मनाच्या कोपऱ्यात कुठेतरी असावी लागते, नाही का ? आहे तोच दर कायम ठेवला गेला. पण ऊसावर अवलंबून असणारे कित्येक जण उपाशीपोटी झोपत होते. मग या आंदोलनानं साधले काय ?

कुठंतरी काहीतरी चुकतयं भयंकर....
ते वेळीच दुरुस्त करायला हवं
काम काळ वेगाचं, आशा-ईर्षा हव्यासाचं
प्रलोभनाचे व्यसन नशेचं सत्ता-संपत्ती-शांतीचं
गरजा-पूर्तता आणि खऱ्या समाधानाचं-गणित
आत्ताच, आपण जुळावायला हवं !
महतप्रयासान मिळालेलं आयुष्य चैतन्यानं
भरभरून जगायला हवं !

❖ ❖ ❖ ❖

बळीराजा रडतो आहे

कोरडा ओढा, भकास डोंगर
वटल्या झाडात दडतो आहे
ग्रीष्मऋतुच्या वैशाख वणव्यात
बळीराजा रडतो आहे

आभाळ ढग गिळून गेलं जमीन पाणी पिऊन गेली
मोकळ्या झाल्या आभाळात मन पाखरू फडफडत आहे
ग्रीष्मऋतुच्या वैशाख वणव्यात बळीराजा रडतो आहे.

कोरड्या, कोरड्या आभाळात बघून
ढेकूळ मातीचा चिरडतो आहे
करपून गेल्या जितरोपाची
वाळली पानं खुडतो आहे
ग्रीष्मऋतुच्या वैशाख वणव्यात
बळीराजा रडतो आहे

उजाड झालं शिवारं सारं उपाशीच निजली पोरं
व्याकूळ झाला तहानेन चातक ओरडतो आहे
ग्रीष्मऋतुच्या वैशाख वणव्यात बळीराजा रडतो आहे

पणजोबाची सोसायटी बाप माझा भरतो आहे
कर्जाच्या ऐरणीवर शेतकरी सापडतो आहे
ग्रीष्मऋतुच्या वैशाख वणव्यात
बळीराजा रडतो आहे.

प्रियांका शरद गोतपागर
१२वी कला

ममता

मला विचारलं जर कधी कुणी
की, तु प्रेम करतेस कुणावर,
तर मी गर्वानं सांगणार
सात-समुंदर पार करणाऱ्या
या हिरव्यागार निसर्गावर,
संकटावर मात करणाऱ्या
त्या झाशीच्या राणीवर,
प्रजेचं भलं करुन,
स्वराज्य निर्माण करणाऱ्या
त्या शिवाजी राजांवर,
निळ्याभोर अवकाशात
मुक्तपणे विहार करणाऱ्या
त्या इवल्याशा पक्षांवर,
स्वत: जळून दिवसभर
जगाल उजेडात
ठेवणाऱ्या तळपत्या सूर्यावर,
शेतकरी राजाला आधार देणाऱ्या
त्या पडत्या पावसावर,
सर्वांचं भलं करणाऱ्या
विश्वदात्या परमेश्वरावर,
अन् यापेक्षाही मूल्यवान म्हणजे....
मला तळहाताच्या फोडाप्रमाणे, जपणाऱ्या
दूर असतानाही मायेची सावली देणाऱ्या,
त्या परमेश्वररूपी आई-बाबांवर

निकिता रमेश पाटील
(SP) ११वी विज्ञान

वैचारिक

आजची माणसे, आजची नाती

कु.अमृता अजितराव जगदाळे, ११ वी शास्त्र (SP)

'आले चहुदिशांनी, तुफान विस्मृतीचे
नाती जपून ठेवा, अंधार फार झाला ।
हे वाटतील परके, आपुलेच श्वास आता
हातात हात ठेवा, अंधार फार झाला ।।'

अगदी परवाचीच गोष्ट. सकाळी सकाळी वर्तमानपत्र उघडले आणि पेपरमधील बातमी वाचून डोकं अगदी सुन्न झालं. कारण ती बातमी होती-आईला मारहाण; धाकट्या भावाचा खून. जन्मदात्या आईला मारणारा व सख्ख्या भावाचा खून करणारा माणूस या मातीतला आहे ? हे सारं काय घडतयं आपल्यासमोर ? कुठे आहेत आजची माणसं आणि कुठे आहेत आपली नाती ? स्वत:च्या स्वार्थासाठी रक्ताची नातीसुद्धा विसरला आजचा माणूस ? यावरुन पाडगावकरांची कविता आठवतेय,

''गर्दीत माणसांच्या माणूस शोधतो मी
कोलाहलात साऱ्या माणूस शोधतो मी
ही देवदेवळेही धुंडून सर्व आलो
भिंती पल्याड त्यांच्या माणूस शोधतो मी''

आज माणसांची इतकी गर्दी असतानाही पाडगावकर कसला माणूस शोधताहेत ? असा प्रश्न सर्वांना पडला असेल. पण माझ्या मते हे अगदी खरं आहे. गर्दी माणसांची आहे पण माणुसकी असलेल्या माणसांची नाही म्हणून माणूस शोधावा लागतोय.

आज माणसांची इतकी गर्दी असतानाही पाडगावकर कसला माणूस शोधताहेत ? असा प्रश्न सर्वांना पडला असेल. पण माझ्या मते हे अगदी खरं आहे. गर्दी माणसांची आहे पण माणुसकी असलेल्या माणसांची नाही म्हणून माणूस शोधावा लागतोय. इंटरनेटमुळे जग अगदी जवळ येतयं. पण खऱ्या अर्थाने माणूस एकमेकांपासून दुरावतोय.

इंटरनेटमुळे जग अगदी जवळ येतयं. पण खऱ्या अर्थाने माणूस एकमेकांपासून दुरावतोय.

ज्ञान, विज्ञान, तंत्रज्ञानाच्या जोरावर हजारो कि.मी. दूरवर असणारे सूर्य, चंद्र, तारे दुर्बिणीच्या सहाय्याने जवळ करून पहातोय. पण आयुष्यभर शेजारी राहणाऱ्या माणसांशी प्रेमाचे संबंध काही निर्माण करू शकला नाही, हीच मोठी खंत आहे.

आपण सर्वजण सुखाच्या शोधात आहोत, परंतु आपल्याला खरे सुख काय आहे हे माहीत नाही. याचे कारण फारच थोड्या लोकांना खऱ्या सुखाचा स्वर क्षणभंगूर वस्तूंच्या पलीकडे आहे याची कल्पना असते. खरे सुख नात्यांमध्ये वसते. आत्म्याची आत्म्याला असणारी जाण त्यासाठी पुरेशी असते. माणसाचं जीवन नात्यांनी विणलेलं एक जाळं आहे. ज्याप्रमाणे नाण्याला दोन बाजू असतात त्याचप्रमाणे समाजात दोन प्रकारची माणसे असतात. काही माणसे

नाती जपणारी तर काही नाती तोडणारी. आजही आकाशाला गवसणी घालणारी अनेक माणसं आहेत या मातीत. अनाथ मुलींना मायेच्या ममतेने सांभाळणाऱ्या सिंधूताई सपकाळ, बाबा आमटे-मानवतेचा महामेरू, समाजसेविका प्रा.सुधा मूर्ती अशी अनेक उदाहरणे आज आपल्यासमोर आदर्श म्हणून आहेत.

ज्याप्रमाणे स्वत:चे पोट भरल्याचा आनंद व समाधान हे स्वत: जेवल्यानंतरच अनुभवता येतो, त्याचप्रमाणे नात्यांमधील आनंद समजण्यासाठी नाती जगावी लागतात. असाच नात्यांमधील ओलावा, जिव्हाळा, गोडवा, आदर जपण्यासाठी मला दत्ता हलसगीकरांची कविता आठवते-

'आभाळाएवढी ज्यांची उंची
त्यांनी थोडं खाली यावे
आणि मातीमध्ये मळलेत पाय
त्यांना थोडं उचलून घ्यावं
आणि माणूस म्हणून माणसाला
माणसाची रीत द्यावी.'

❖ ❖ ❖ ❖

दोस्त

आकाश की इन तारों को देखकर
चाँदणी की बरसाती रोशनी देखकर
सूरज की ये पहली किरण देखकर
सूर्यास्त की वो नाजूक घड़ी देखकर
स्कूल की वो पहली घँटी बजती देखकर
शिक्षक का ज्ञान लेते देखकर
परीक्षा में अच्छे मार्क देखकर
सबके चेहरे की मुस्कान देखकर
ये सब याद आते देखकर
सिर्फ और सिर्फ याद आती है तुम्हारी
याद आते हो सिर्फ तुम
मेरे दोस्त सिर्फ तुम

करिश्मा जमादार, एम.ए.1

याद

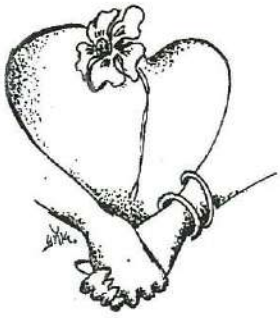

वो याद ही क्या
जिसमें आप ना हो ।
वो एक पल ही क्या
जिसमे आप ना हो ।
वो एक दिन क्या
जिसमे आप ना हो ।
वो घड़ी का वक्त ही क्या
जिसमे आप ना हो ।
वो बात ही क्या
जिसमे आप ना हो !

करिश्मा जमादार, एम.ए.1

२६/११

क्षितीजा हणमंत पवार
१२वी कला

अजूनही मन थरारते,
२६/११च्या काळरात्रीला
हल्ला होतो तो जानलेवा
निष्पाप जिवांचे प्राण गेले
जखमी कित्येकही जाहले
वाचवताना प्राण त्यांचे
शूर जवान शहीद झाले
झुंज कठोर दिली त्यांनी
ओवाळले जीव त्यांनी आपल्यावरी
शहीद होऊन गेले तरी
कामटे, करकरे, अन् साळसकर
सोबत गेले पंधरा जण
परी प्राण वाचविले लाखोंचे
ना डगमगले त्यांचे मन
हजारोंच्या संख्येने माराया
प्रयत्न केले त्यांनी काही
परी फक्त संपवून काहीच
कुत्तों की मौत मेले सारी.
ताज्या ताज्या जखमा अजूनही
राहू दे त्या तशाच तरीही
बघशील जेव्हा केंव्हा तू या,
सळसळू दे रक्त पेटूनी
प्रार्थना एकच करा नेहमी,
शहीदांनी जी दिली आहूती
वाया नको घालवू ती आता
न घाबरता लढत रहा ।

व्यक्तिचित्रण

आज शिवाजीराजे असते तर...

संदीप बापू जगझाप, १२ वी कला

सध्याच्या परिस्थितीत जेव्हा एखाद्या कर्तृत्ववान व्यक्तिमत्वाची उणीव भासते, तेव्हा भूतकाळातील कर्तव्यकठोर थोर व्यक्तीची आपल्याला प्रकर्षाने आठवण होते. सध्या आपल्या देशातील प्रत्येक क्षेत्रातील अंदाधुंदी पाहिली की, मनात सहजच विचार येतो, 'आज शिवाजीराजे असते तर....!'

शिवाजीराजांना राजकारणातील शहाणपण उपजतच लाभले होते. शिवाजीराजांनी तत्कालीन महाराष्ट्रातील सरदारांची अंतर्गत बंडाळी मोडून, उत्तरेकडील औरंगजेब, दक्षिणेकडील अदिलशहा व कुतूबशहा, पश्चिम किनाऱ्यावरील इंग्रज व पोर्तुगीज या साऱ्यांचा बंदोबस्त करून स्वतंत्र राज्य निर्माण केले. आज शिवाजी राजे असते, तर पाकिस्तान व चीन यांसारख्या शत्रूंची वारंवार डोके वर काढण्याची हिंमतच झाली नसती.

शिवाजीराजांनी शून्यातून राज्य निर्माण केले. पण त्यांना त्याबद्दल लालसा नव्हती. हे राज्य प्रजेचे आहे, ही जाणीव त्यांच्या मनात सतत होती. सामान्य माणसाला देशभक्तीची प्रेरणा देऊन त्यांनी आपले सैन्य घडवले होते. राजे प्रजाहित दक्ष होते. राजांना अन्यायाची भ्रष्टाचाराची अत्यंत चीड होती. भ्रष्टाचारी लोकांना राजे कडक शासन करीत असत. बेदिली करणाऱ्या स्वत:चा पोटचा पोर संभाजी आणि भाऊ व्यंकोजी हेही राजांच्या कडक शासनातून सुटले नाहीत. आताच्या काळात राजे असते, तर असे भ्रष्टाचार करण्याची कोणाला हिंमतच झाली नसती.

आधुनिक स्त्री प्रत्येक क्षेत्रात मोठ्या समर्थपणे वावरताना दिसते आणि तरीही तिच्यावर अनेक प्रकारे होत असलेले अत्याचार आपल्याला दिसतात. शिवाजीराजे असते तर आज स्त्रीयांना निर्भयता लाभली असती; कारण ते स्वत: परस्त्री मातेसमान मानत असत आणि स्त्रीयांच्या संदर्भात वाईट वर्तन करणाऱ्याला हातपाय तोडण्याची शिक्षा देण्यासही ते मागेपुढे पाहत नसत.

> सध्याच्या परिस्थितीत 'आदर्श' असा नाहीच. महाराष्ट्राला शिवाजी महाराजांनी काय नाही दिले ? स्वाभिमानाचा ताटवाच ताठ्या त्यांनी मराठी मनांत रुजवला. पण कोणी अमर नसतो. त्यांच्या कार्याची आठवण ठेऊन चालत राहयचे असते. पण कधी कधी वाटते की ते आज जिवंत असते तर....कोणते चित्र असते. अतिशय छान वाटते अशी कल्पना करायला.

आज शिवाजीराजे असते तर भारताने स्वीकारलेली लोकशाही राज्यपद्धती धर्मनिरपेक्षता या साऱ्याच मूल्यांचे, खऱ्याखुऱ्या अर्थाने पालन झाले असते. स्वच्छ राज्यकारभार, कर्तव्यदक्ष शासन, भ्रष्टाचार विरहीत व्यवहार, उच्च सांस्कृतिक मूल्यांचे आणि सांस्कृतिक वारशांचे जतन झाले असते. भारताची शान शंभर पटींनी वाढली असती. भारत एक वैभवशाली राष्ट्र म्हणून ओळखले गेले असते व त्याचबरोबर परकीयांच्या मनात भारताबद्दल दबदबा निर्माण झाला असता.

आजच्या अंधार युगात या पुण्यश्लोक महामानवाने पुन्हा अवतार घ्यावा, असेच लक्षावधींना मनोमन वाटते.

❖ ❖ ❖

S.P. चे गाव....

स्यत शिक्षण संस्थेच्या, स.गा.म.कॉलेजने सुरू केलेला हा प्रकल्प मुलांच्यात किती आवडीचा आहे हेच या 'गावाच्या' मधूर गीतातून दिसतो आहे.

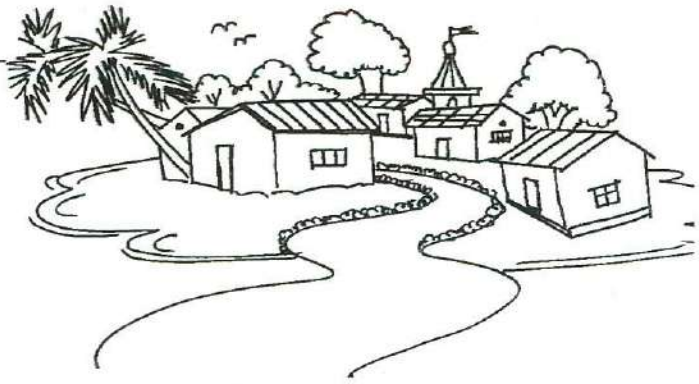

राजाचा थाट अन् महाराजाचा तोरा,
वंदितो तुज मी विद्येच्या घरा
आठवतात स्पोर्ट्स, गॅदरींग नी होळी
म्हणून छोटीशी कविता मी केली
प्रिन्सिपल सर म्हणजे Chemistry चे बाप
पाठीवर आमच्या त्यांच्या आशीर्वादाची थाप
समोर येता थरकाप,
फुटे घाम अन् लागते मोठी धाप
पोळ मॅडमची Chemistry आहे खूप जुनी,
शिकवणीचा त्यांचा हात धरु नका कोणी,
टेबलावर असते नेहमी पुस्तकांची बरणी,
मॅडम तुमच्यामुळेच लागतो आम्ही Chemistry च्या भजनी
नेहमीच एक प्रश्न येतो माझ्या मनी,
एवढं सगळं knowledge आणले कोठून यांनी ?
कदम मॅडमच्या लेक्चरला यायचा पोटात गोळा,
काय होणार देवा सांभाळ तू मला
मॅम म्हणतात I will detect your marks
तरी कशी बशी झालेय मी पास
एका हातात खडू आणि एका हातात फास
शिकवण्याची सुंदर यांची शैली आहे खास
पवार मॅडमचा स्वभाव आहे भोळा,
Lecture च्या त्यांच्या लागला आहे लळा
दिसायला सुंदर आणि मंजुळ गळा
शिकताना कधी लागला नाही डोळा
माळवदे सरांचे Physics लय भारी
करु वाटे पुन्हा-पुन्हा S.P. ची वारी
भरदार बांधा अन् नजर करारी
हसते-खेळते lecture अन् विनोदाची स्वारी
मोहिते मॅडमचे knowledge आहे जाम भारी
कधी-कधी वाटते ते जणू स्वत:च येते त्यांच्या दारी
त्यांना आवडते करायला स्वदेश आणि परदेश वारी
खूपच हौशी आहे ही नारी
खांडेकर सर उत्तमप्रकारे Chemistry करतात सादर
त्यामुळेच सगळ्यांना वाटतो त्यांच्याबद्दल आदर
आणि म्हणूनच आम्ही त्यांना म्हणतो Chemistry चे फादर
किर्तकर सरांच्या lecture ला येई आम्हां जोर
त्यांचा speed म्हणजे धोनीचा फोर
कधीही पुस्तकातील सर्व सांगून करत नाहीत आम्हांला बोअर
म्हणूनच आहेत ते Physics ची चंद्राची कोर
इंग्रजीच्या पाटील मॅडम नेहमी म्हणतात Open your books
खूपच छान देतात त्या looks
नलवडे सरांच्या अक्षराची नाही कोणाला तोड
त्यांच्या वक्तव्याची आहे त्याला जोड
ते नेहमी म्हणतात, ''यशाला स्वत:कडे ओढ
आणि ते जमत नसेल तर जगणं सोड
प्रश्नांची उत्तरं दिल्यावर अतार सरांना वाटतं बरं
काय बोलतेय ना मी खरं
पाटील मॅडम, तुमच्यामुळेच पक्का होतोय आमचा
MBBS ला जाण्याच्या स्वप्नाचा पाया
आम्ही वचन देतो तुमची ही मेहनत
कधीच जाणार नाही वाया
Clerk, Librarians, Technicians जणू मित्रांचीच भर
किती छान सजलय माझ्या S.P. चे घर
कधी-कधी वाटे ही जणू स्वप्नातील शाळा
जीवलगांची साथ इथे मिळाली मला
S.G.M.च्या छोट्याशा भागात वसलंय S.P.चे गाव
शतश: ऋणी आहे अश्विनी माझे नाव

अश्विनी यशवंत वैद्य
(SP) ११वी

पैसा

इथं म्हणे पैशाला लय मोल हाय
पैशा बिगर सारच फोल हाय
पैसा घरचा पावना, आज हाय उद्या नाय
तरीबी इथं पैशालाच मोल हाय
पैश्या बिगर सारच फोल हाय ।।धृ।।

पैश्यामुळं माणूस बिथरलाय
भाव भावास परका झालाय
कारण इथं पैशालाच लय मोल हाय
पैश्या बिगर सारच फोल हाय ।।१।।

निसर्ग कोपाय लागलाय,
प्राणी संग्राहलयात नेलाय
जंगलाचा फार्म-हाऊस केलाय
कारण इथं पैश्याला लय मोल हाय
पैश्या बिगर सारच फोल हाय ।।२।।

राजकारणीबी शाना झालाय,
मतदान विकत घ्याला लागलाय
कुणाची कुणाला पर्वा नाय
इथं पैश्याला लय मोल हाय
पैश्या बिगर सारच फोल हाय ।।३।।

इथं सज्जन माणसं बी हायत
न्हायतर घडल असत काय-बाय विचारच करवत नाय,
पैश्यान सार मिळतय, पण माय-बाप मिळत नाय
तरीबी इथं पैश्याला लय मोल हाय
पैश्या बिगर सारच फोल हाय ।।४।।

पैसा सर्वस्व नाय, जीवन सुंदर हाय
पैसा चंचल हाय, जीवन बी चंचल हाय
जीवनात गुरूशिवाय गत्यंतर नाय
तरीबी इथं पैश्याला लय मोल हाय
पैश्या बिगर सारच फोल हाय ।।५।।

गुरू सामर्थ्याची रिंगटोन, तर पैसा डेंजरझोन हाय
पैसा उपभोगण्याचं साधन, तर जीवन अनोख चंदन हाय
तरीबी इथं पैश्यालाच लय मोल हाय
पैश्या बिगर सारचं फोल हाय ।।६।।

अमोल बाळासाहेब अंधारे, एम.ए.१

Evil Examinations

I like education,
Without examination....

Monday to Sunday, life is very busy,
Doing daily chores, both hard and easy....

Maths, Science and Languages....
To study these, it takes me ages....

Each of them is like a nightmare,
Coming everyday to me to scare....

I consider maths as a friend,
but the problems in them never end....

The concepts of Science and seldom get,
Understanding them makes me sweat....

Languages are the way to communication
but studying grammar is irritation....

Learning would have been an easy run
but they conduct exams to spoil the fun....

Lost appetite and awake nights,
with awe books, we always fight....

In Examination hall, our minds go blank
In our silent tears, we all sank

A friend is like an angel sent
Sorry, but here some rules are bent

but, the help of friends go in vain
As less marks is what we obtain.

Broken heart and tensed face
On result day,
these are every students's case....

Exams are like suffocation.
So I like Education, But without Examination

Apeksha A.Tiwari
(SP) 11th

Rayat Shikshan Sanstha's

SADGURU GADAGE MAHARAJ COLLEGE, KARAD

Ph.No.:Off.: 02164-271346

Staff List and Phone Numbers

SENIOR COLLEGE

Dr. Mohan Rajmane : Principal

Science	Arts	Commerce
Dr.Patil R.N.	**Dr.Jagadale A.B.**	**Dr.Pandit N.S.**
Vice Principal	Vice Principal	Vice Principal

No.	Name of the Teacher	Qualification	Mob. No
DEPARTMENT OF CHEMISTRY			
1	Prin. Dr. Rajmane M.M.	M.Sc. Ph.D	9423271523
2	Mr. Patil V.J. (HOD)	M.Sc. M.Phil	9422038417
3	Mr. Rajmane R.P.	M.Sc.	9665041077
4	Mr. Patil R.B.	M.Sc. M.Phil	9860557240
5	Mr. Jagatap R.V.	M.Sc. D.H.E.	9975703468
6	Dr. Swami S.S.	M.Sc. Ph.D.	9822582596
7	Mrs. Salunkhe A.S.	M.Sc.	9561577402
8	Dr. More U.B.	M.Sc. Ph.D. SET	9860373440
9	Mr. Pore S.B.	M.Sc. SET	9763723103
10	Dr. Mahamuni S.V.	M.Sc. Ph.D M.A.	9921458167
11	Dr. Mandhare A.M.	M.Sc. Ph.D	9765431898
12	Mrs. Panchpor J.J.	M.Sc. NET, SET, GATE	9552956655
13	Mr. Shinde S.A.	M.Sc. NET	9730472032
14	Smt. Chavan P.R.	M.Sc. B.Ed	9665704619
15	Mr. Khot D.S.	M.Sc. NET, SET, GATE	9764730566
16	Mr. Kamble V.S.	M.Sc. NET	8484074438
17	Miss. Patil P.R.	M.Sc	7843051026
18	Miss. Patil V.D.	M.Sc	7720898913
19	Miss. Inamdar N.P.	M.Sc.	8503626380
20	Miss. Patil S.P.	M.Sc.	9921485394
21	Miss. Patil M.M.	M.Sc.	9049368910
22	Mrs. Thorat P.M.	M.Sc.	8007663910
DEPT. OF PHYSICS			
1	Dr. Pawar D.V. (HOD)	M.Sc. DHE Ph.D	9922274873
2	Mr. Jagatap S.R.	M.Sc.	9970616573
3	Smt. Patil S.D.	M.Sc.	9766547703
4	Smt. Jagatap V.D.	M.Sc.	9552729197
5	Mr. Shinde N.R.	M.Sc.	7755974776
DEPT. OF MATHEMATICS			
1	Dr. Yadav J.D. (HOD)	M.Sc. DHE M.Phil, Ph.D	9766277893
2	Mr. Patil S.A.	M.Sc. M.Phil	9970822478
3	Miss. Jadhav K.K.	M.Sc.	8087228694
4	Miss. Ghodke P.J.	M.Sc.	8605340535

No.	Name of the Teacher	Qualification	Mob. No
DEPT. OF STATISTICS			
1	Miss. Davari S.S. (HOD)	M.Sc.	8805134300
2	Miss. Kalbhor S.D.	M.Sc.	9421180700
3	Miss. Patil S.R.	M.Sc.	8275038360
4	Miss. Patil K.B.	M.Sc.	7507754920
DEPT. OF ELECTRONICS			
1	Mr. Deshmukh R.S. (HOD)	M.Sc. DHE	9226420004
2	Mr. Dixit D.R.	M.Sc. M.Phil	9822342167
3	Mr. Nalawade B.J.	M.Sc. M.Phil	9272649969
4	Mr. Shinde S.S.	M.Sc.	7588221276
DEPT. OF BOTANY			
1	Dr. Patil M.M. (HOD)	M.Sc. Ph.D	9405746335
2	Dr. Patil B.J.	M.Sc. Ph.D	9421116044
3	Mr. Mohite B.D.	M.Sc. M.Phil	9922340801
4	Smt. Kishor M.V.	M.Sc. M.Phil D.H.E	9822404773
5	Dr. Patil M.S.	M.Sc. B.Ed. Ph.D	9226824947
6	Smt. Ghadge S.J.	M.Sc. M.Phil	9689958137
7	Dr. Pawar U.R.	M.Sc. M.Phil.Ph.D	9767848099
DEPT. OF ZOOLOGY			
1	Dr. Patil R.N. (HOD)	M.Sc. Ph.D	9423866960
2	Dr. Bodare R.D.	M.Sc. Ph.D	9096004507
3	Dr. More R.B.	M.Sc.Ph.D	9422404258
4	Mr. Ranbhare V.S.	M.Sc. M.Phil	9822456882
5	Mr. Mane A.B.	M.Sc	9860028234
6	Dr. Sutar A.U.	M.Sc. Ph.D	7385454210
7	Mr. Ranmale A.B.	M.Sc	8551889380
8	Miss. Tate A.B.	M.Sc	9096031927
9	Dr. Chavan J.A.	M.Sc. Ph.D	9561076867
10	Mr. Salunkhe A.J.	M.Sc	8888440825
DEPT. OF ENVIRONMENT SCIENCE			
1	Smt. Bhosale A.S.	M.Sc. B.Ed	9960361289
2	Miss. Chavan S.D.	M.Sc. (Env.Sci.)	8698027746
DEPT. OF MICROBIOLOGY			
1	Mr. Kishro M.E. (HOD)	M.Sc. M.Phil	9420174535
2	Mr. Ghorpade V.M.	M.Sc.	9421184820
3	Mr. Patil S.B.	M.Sc.	9422410080
4	Smt. Ingole J.R.	M.Sc.	8855964191
5	Miss. Badekar S.S.	M.Sc.	9420465479
6	Miss. Kashid Y.R.	M.Sc.	9665367481
7	Miss. Bagwan Afroj	M.Sc.	9890286727
DEPT. OF COMPUTER SCIENCE (BCS/BCA)			
1	Mr. Nalawade B.J. (HOD)	M.Sc., M.Phill.	9272649969
2	Mr. Ghare P.B.	M.C.A	9850410815
3	Mr. Pawar U.T.	M.C.M, M.Sc. (Comp.Sci.)	9762273164

No.	Name of the Teacher	Qualification	Mob. No
4	Mrs. Jadhav J.S.	M.C.A. (Comp.Ap) M.Phil.	9860368990
5	Mr. Gaikwad V.B.	M.Sc. NET (Elect.)	9921484803
6	Mr. Patil A.B.	B.E. (Comp.Sci.)	9850483925
7	Mrs. Godase S.S.	M.Sc. M.Phil (Stat.)	9604433427
8	Mrs. Jadhav S.S.	M.Sc. (Comp.Sci.)	9923993925
9	Smt. Jadhav A.A.	M.Sc. B.Ed (Maths.)	9405252497
10	Mrs. Jadhav R.D.	M.Sc (Comp.Sci.)	9665831062
11	Mr. Barge S.B.	M.C.A. CDAC (Comp.Sci.)	9975142019
12	Mrs. Mirukhe A.L.	M.A. (Eng.)	9766558920
13	Miss. Pol P.U.	M.Sc. (Maths.)	9623065982
14	Mr. Chougule P.J.	M.C.A.	9096264746
15	Mr. Gaikwad N.V.	M.C.A. (Comp.Ap)	9890696280
16	Mr. Kadam J.S.	M.C.A. (Comp.Ap)	8888953003
17	Mr. Mane S.B.	M.C.A. (Comp.Ap)	9404241987
18	Mrs. Patil M.D.	M.Com (Comp.Ap)	9763573493
19	Mrs. Patil A.G.	M.C.A. (Comp.Ap)	9890282986
DEPT. OF M.Sc. COMP SCIENCE			
1	Mr. Damale V.V.	M.C.A.	9158646696
2	Mr. Sadaware A.B.	M.C.A. (Comp.Sci.)	9860078870
DEPT. OF BIO-TECHNOLOGY			
1	Dr. Sutar A.U. (HOD)	M.Sc.B.Ed. Ph.D	9921450068
2	Mr. Vibhute S.D.	M.Sc. (Biotech)	9767152518
3	Mrs. Dhumal R.B.	M.Sc. (Biotech)	7709485253
4	Mrs. Malvekar D.A.	M.Sc. (Bio) SET, NET	8855930223
5	Mr. Kadam D.A.	M.Sc. (Biotech)	9623749232
6	Mr. Gangawane A.A.	M.Sc. (Biotech)	9923886862
DEPT. OF ENGLISH			
1	Dr. Sawant S.R. (HOD)	M.A.M.Phil,Ph.D	9970329869
2	Mr. Malge M.L.	M.A.	9421141868
3	Mr. Godase S.J.	M.A.	9890366447
4	Dr. Kalyanshetti G.B.	M.A.SET, Ph.D	9763140633
5	Dr. Jadhav S.E. (CHB)	M.A.M.Phil.Ph.D	9850047578
6	Dr. Tatugade A.P. (CHB)	M.A.Ph.D	9665173984
7	Mrs. Chinchole S.S. (CHB)	M.A. B.Ed	9822609370
8	Mr. Kamble S.D. (CHB)	M.A. SET, NET	9960459830
DEPT. OF MARATHI			
1	Mrs. Rainak S.D. (HOD)	M.A.D.H.E	9860808023
2	Dr. Pol R.P.	M.A.M.Phil.Ph.D	9850856330
3	Dr. Divekar R.R.	M.A.M.Phil.Ph.D	9822455619
4	Dr. Chavan A.C. (CHB)	M.A. B.Ed. Ph.D	9545053311
5	Mrs. Nikam P.P.	M.A.M.Phil.SET, NET	9158130542
DEPT. OF HINDI			
1	Dr. Kasabe D.A. (HOD)	M.A.B.Ed. SET, Ph.D	9420627345
2	Mr. Ingole R.B.	M.A.M.Phil	9096147337
3	Mr. Jadhav S.M.	M.A.B.Ed. NET	9226336206
4	Miss. Tapse S.R.	M.A.M.Phil, SET	9527522902

No.	Name of the Teacher	Qualification	Mob. No
DEPT. OF HISTORY			
1	Dr. Rankhambe N.R. (HOD)	M.A.M.Phil.Ph.D	9860190208
2	Mr. Rankhambe R.S.	M.A.	9890190008
3	Mr. Salunkhe S.T.	M.A.M.Phil	9881813059
4	Mr. Suryawanshi N.R.	M.A.	9422038654
5	Mr. Owal S.S.	M.A. SET	8888168143
DEPT. OF ECONOMICS			
1	Mr. Jadhav V.T. (HOD)	M.A.M.Phil	9970275607
2	Mr. Madane S.S.	M.A.	9850446205
3	Mr. Nalawade A.A.	M.A.	9422733348
4	Mr. Khilare S.M.	M.A.M.Phil.B.Ed	9975683771
DEPT. OF GEOGRAPHY			
1	Mr. Kumbhar B.G. (HOD)	M.A.B.Ed	9272423430
2	Mr. Kale B.J.	M.A.DHE, M.Phil	9970822082
3	Mr. Garud M.K.	M.A.DHE, M.Phil	9423864933
4	Mr. Bhosale A.S.	M.A.M.Sc.B.Ed.NET	9011867692
5	Dr. Talekar P.R.	M.A.Ph.D, CSIR, NET	8796271328
DEPT. OF SOCIOLOGY			
1	Mr. Patil V.B. (HOD)	M.A.M.Phil	9881874468
2	Dr. Dhanawade S.N.	M.A.M.Phil, Ph.D	8983686252
3	Mr. Gavade A.T.	M.A.B.Ed.SET	9822569458
DEPT. OF POLITICS			
1	Dr. Jagadale A.B. (HOD)	M.A.M.Phil, Ph.D	9420627384
2	Mr. Gadhave A.S.	M.A.M.Phil	9860765823
DEPT. OF EDUCATION			
1	Mr. Gagare A.S. (HOD)	M.A.M.Ed. M.Phil, SET, NET	9272368302
DEPT. OF SANSKRIT			
1	Mrs. Chavan S.M. (HOD)	M.A.B.Ed.SET	9881848072
DEPT. OF PSYCHOLOGY AND PHILOSOPHY			
1	Dr. Shinde A.C. (HOD)	M.A.Ph.D. SET	9860524649
2	Dr. Biranje S.S.(Philo.)	M.A.Ph.D.	7385946660
DEPT. OF PHYSICAL EDUCATION			
1	Mrs. Patil V.C. (HOD)	B.A.MP.Ed	9921397448
DEPT. OF COMMERCE			
1	Dr. Pandit N.S. (HOD)	M.Com, Ph.D	9972621944
2	Mrs. Kamble M.B.	M.Com. M.Phil	9423717844
3	Mr. Sawant K.L. (CA)	B.Com F.C.A.	9982324184
4	Mrs. Sathe S.S. (Adv.)	B.S.L: L.L.B, L.L.M. SET	9975593631
5	Mrs. Padatare S.V.	M.Com, M.Phil. B.Ed. G.D.C. & A, NET, SET	9049792092
6	Mrs. Chavan R.H.	M.Com.M.Phil G.D.C.&A, NET	9545142400
7	Miss. Yadav A.A.	M.Com.M.Phil G.D.C.&A	8275378688
8	Miss. Patil A.G.	B.Sc., M.C.A.(Com)	9890282986
9	Mr. Kadam J.S.	B.C.A., M.C.A., (Com.)	8888953003
DEPT. OF LIBRARY SCIENCE			
1	Mr. Hulwan V.D.	M.A.M.Lib.&I.Sci.B.Ed	9689967196

JUNIOR COLLEGE

Kale H.K. : Vice Principal

	Shri Kshirsagar H.V. Incharge Faculty of Science	**Shri Kale V.C.** Incharge Faculty of Arts	**Shri Chavan S.M.** Incharge Faculty of Commerce
DEPT. OF MARATHI			
1	Mrs. Bhosale K.S.	M.A.B.Ed.	9096506405
2	Mrs. Dr. Gandhe S.N.	M.A.M.Ed., Ph.D	9822329455
3	Mrs. Mohite S.S.	M.A.B.Ed.	9921568949
4	Mr. Nalawade P.R.	M.A.B.Ed., M.Phil	9225478812
5	Mr. Sakpal A.Y.	M.A.B.Ed.	9689784040
6	Mrs. Yadav S.R.	M.A.B.Ed.	9860851265
7	Mr. Shikalgar N.B.	M.A.B.Ed.	9970614616
8	Mr. More S.R.	M.A.B.Ed.	7028391899
DEPT. OF ENGLISH			
1	Mr. Mahangde S.R.	M.A.B.Ed.	9975884014
2	Mr. Jagdale L.G.	M.A.B.Ed.	8806167099
3	Mrs. Patil V.S.	M.A.B.Ed.	9421223901
4	Mrs. Shinde S.N.	M.A.B.Ed.	9730713158
5	Mrs. Chavan V.B.	M.A.B.Ed.	9822424638
6	Mrs. Kumbhar P.V.	M.A.B.Ed.	9763970788
7	Mr. Sawant S.S.	M.A.B.Ed.	7030455188
8	Miss. Inamdar S.P.	M.A.B.Ed.	9860851264
DEPT. OF HINDI			
1	Mr. Kale V.C.	M.A.B.Ed.	9881179894
DEPT. OF SANSKRIT			
1	Mrs. Honrao S.V.	M.A.B.Ed.	9766234573
DEPT. OF ARDHAMAGDHI			
1	Mrs. Patil A.A.	M.A.B.Ed.	9657216850
DEPT. OF GEOGRAPHY			
1	Mr. Salunkhe M.S.	M.A.B.Ed.	9922377602
2	Mr. Nangare S.S.	M.A.B.Ed.	9421131960
3	Mrs. Kadam S.D.	M.A.B.Ed.	9881464934
DEPT. OF HISTORY			
1	Mr. Jadhav K.V.	M.A.B.Ed.	9822833849
DEPT. OF POLITICS			
1	Mrs. Mulani M.A.	M.A.B.Ed.	9890597546
DEPT. OF SOCIOLOGY			
1	Mrs. Khodake K.M.	M.A.B.Ed.	9421097988
2	Mr. Salunkhe V.L.	M.A.B.Ed.	9657821898

No.	Name of the Teacher	Qualification	Mob. No
DEPT. OF PHILOSOPHY & PSYCHOLOGY			
1	Mr. Wankar A.P.	M.A.B.Ed.	9096706238
2	Mr. Tadakhe R.A.(PT)	M.A.B.Ed.	9423864938
DEPT. OF ENVIRONMENTAL SCI.			
1	Miss. Bhosale A.S.	M.Sc. B.Ed	9960361289
DEPT. OF COMMERCE			
1	Mr. Chavan S.M.	M.Com.DHE,	9420153803
2	Mrs. Koli S.S.	M.Com. M.Ed	9423803572
3	Mr. Mane P.K.	M.Com. B.Ed, G.D.C&A	9767638683
4	Mrs. Patel Z.B.	M.Com. B.Ed,	9021043631
5	Mrs. Patil V.P.	M.Com. B.Ed,	9404298835
6	Mr. Tele K.M.	M.Com. B.Ed,M.Phil	7588048182
7	Mrs. Mane R.R.	M.Com.B.Ed.	8275457437
DEPT. OF ECONOMICS			
1	Mr. Bansode A.V.	M.A.B.Ed.	9892857212
2	Mrs. Pawar V.S.	M.A.B.Ed.	9096819472
3	Mrs. Patil A.R.	M.A.B.Ed.	8082237478
4	Mrs. Chavan M.T.	M.A.B.Ed.	9764911711
5	Mrs. Patil S.B.	M.A.B.Ed., M.Phil	9422353585
DEPT. OF CHEMISTRY			
1	Mr. Kshirsagar H.V.	M.Sc, D.H.E.	9422496205
2	Mr. Bhivare P.P.	M.Sc , D.H.E.	9422093811
3	Mr. Kachankar S.L.	M.Sc.M.Ed.	9423262047
4	Mrs. Shinde S.R.	M.Sc.B.Ed.	9423866972
5	Mrs. Pol N.R.	M.Sc.B.Ed.	9822806037
6	Mrs. Patil V.S.	M.Sc.B.Ed.	9850780266
7	Mrs. Jadhav S.S.	M.Sc.B.Ed.	9867634010
8	Mr. Maske N.P.	M.Sc.B.Ed.	9860694629
9	Mr. Shewale A.S.	M.Sc.B.Ed.	9503709053
10	Mr. Suryawanshi J.H.	M.Sc.B.Ed.	9960435604
11	Mr. Khandekar N.P.	M.Sc.B.Ed.	9404670403
12	Mr. Kumbhar P.L.	M.Sc.B.Ed.	8275845682
13	Mr. Patil K.J.	M.Sc.B.Ed.	7775098623
14	Mr. Pawar S.R.	M.Sc.B.Ed.	9762250512
DEPT. OF PHYSICS			
1	Mr.Kale H.K.	M.Sc.B.Ed. DSM	9881655694
2	Mr.Patil P.B.	M.Sc.B.Ed.	9822283441
3	Mr.Patil R.Y.	M.Sc.B.Ed.	9561010293
4	Mr. Kale J.P.	M.Sc.B.Ed.	9484275978
5	Mr. Kirthkar D.B.	M.Sc.B.Ed.	9421226032
6	Mr. Malavade V.C.	M.Sc.B.Ed.	9420528488
7	Mrs. Patole M.M.	M.Sc.B.Ed.	9764496271
8	Mrs. Salunkhe S.V.	M.Sc. B.Ed.	9637195097
9	Mrs. Patil N.M.	M.Sc.B.Ed.	9209286972

No.	Name of the Teacher	Qualification	Mob. No
10	Mrs. Jagtap P.S.	M.Sc.B.Ed.	9423827690
11	Mrs. Hasabe S.S.	M.Sc.B.Ed.	7708156202
12	Mrs. Katkar P.S.	M.Sc.B.Ed.	9767680107
13	Mr. Shinde V.R.	M.Sc.B.Ed.	9970574733
14	Mr. Bhise Patil V.V.	M.Sc.B.Ed.	9096307856
DEPT. OF MATHEMATICS			
1	Mrs. Kadam K.S.	M.Sc.B.Ed.	9922353656
2	Mr. Jadhav D.B.	M.Sc.B.Ed.	9960921802
3	Mrs. Pawar A.H.	M.Sc.B.Ed.	8275759109
4	Mrs. Patil M.V.	M.Sc.B.Ed.	9860808344
5	Mrs. Patil A.R.	M.Sc.B.Ed.	9421152486
6	Mrs. Shewale J.B.	M.Sc.B.Ed.	9503745383
7	Mrs. Veer N.A.	M.Sc.B.Ed.	9222022255
8	Mr. Patil B.S.	M.Sc.B.Ed.	9657820497
DEPT. OF BIOLOGY			
1	Mrs. Thorat B.V.	M.Sc.B.Ed.	02164271212
2	Mrs. Patil A.V.	M.Sc.B.Ed.	9422034132
3	Mrs. Panskar P.R.	M.Sc.D.H.E.	9421121725
4	Mr.Attar J.S.	M.Sc.B.Ed.	9226151833
5	Mr. Suryawanshi A.K.	M.Sc.B.Ed.	9850781847
6	Mr. Pawar C.D.	M.Sc.B.Ed.	9767041016
7	Mr.Kharade S.K.	M.Sc.B.Ed.	9850899085
8	Mrs. Patil P.B.	M.Sc.B.Ed.	9561897727
9	Mrs. Yadav P.B.	M.Sc.B.Ed.	8806455038
DEPT. OF PHYSICAL EDUCATION			
1	Mr. Patil S.Y.	M.A.MP.Ed.	9403156941
2	Mr. Phule V.B.	B.A.MP.Ed	9822098842
DEPT. OF INFROMATION TECHNOLOGY			
1	Mr. Ghare P.B.	M.C.A.	9850410815
2	Miss. Pawar U.T.	M.C.A.M.Sc.(Comp.Sci)	9762273164
3	Mr. Mane S.B.	M.C.A.	9404241987
DEPT. OF Comp.SCI.			
1	Mr. Patil P.D.	M.Sc	9096900294
2	Mr. Gaikwad V.B.	M.Sc. NET	9921484803
3	Mr. Patil A.B.	B.E. (Comp. Sci.)	9850483925
4	Mrs. Jadhav J.S.	M.C.A.	9860368990
5	Mr. Chougule P.J.	M.C.A.	9096264746
DEPT. OF ELECTRONICS			
1	Mr. Nadaf A.J.	M.Sc. NET	9527503096
2	Mr. Dhanwad D.D.	M.Sc.	9623327459
3	Mr. Bhosale P.S.	M.Sc.	9096704597
4	Mr. Yadav V.B.	M.Sc.	7038914845
5	Mr. Dhumal S.U.	M.Sc. M.Tech	7387528283

॥ राष्ट्रीय सेवा योजना ॥

'शिक्षक दिन' ५ सप्टेंबर आयोजित समारंभात मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुणे मा.प्राचार्य विश्वास सायनाकर

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर मौजे कुसूर ता.कराड स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करताना शिवाजी विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेचे कार्यक्रम समन्वयक मा.डी.के.गायकवाड

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर मौजे कुसूर, श्रमदार करणारे स्वयंसेवक विद्यार्थी

राष्ट्रीय सेवा योजना मार्फत वृक्षारोपन प्रसंगी स्वयंसेवक विद्यार्थी व उपप्राचार्य डॉ.ए.बी.जगदाळे, कार्यक्रम अधिकारी डॉ.बी.जे.पाटील

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर मौजे कुसूर वनराई बंधारा श्रमदान करताना स्वयंसेवक विद्यार्थी

राष्ट्रीय सेवा योजना मातीचे गणपती बनविण्याच्या कार्यशाळेतील दृश्य

'रक्तदान - श्रेष्ठदान' राष्ट्रीय सेवा योजना आयोजित रक्तदान प्रसंगी प्रविण मोरे(जी.एस.), कार्यक्रम अधिकारी डॉ.बी.जे.पाटील, डॉ.राजन मोरे, प्रा.सुरेश साळुंखे, मेजर रवींद्र रणखांबे, मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

सद्गुरू

सन २०१४-२०१५

संपादन समिती

- अध्यक्ष :
  मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
- प्रमुख संपादक :
  प्रा.डॉ.दिलीपकुमार कसबे
- सहसंपादक :
  प्रा.डॉ.रेश्मा दिवेकर
  प्रा.सचिन जाधव
  प्रा.सुहास गोडसे
  प्रा.सौ.सीमा चव्हाण
  प्रा.सौ.सुजाता मोहिते
  प्रा.भगवान मोहिते
  प्रा.सौ.माधुरी कांबळे
  प्रा.एच.के.काळे
  श्री.व्ही.डी.हुलवान
  श्री.आर.वाय.गायकवाड
  श्री.बाजीराव पाटील
  श्री.विवेक भोज

HUMAN RIGHTS

''स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ध्येय''

॥ कर्मवीर ॥